

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Частина I

Випуск LXX

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГУМАНІЗАЦІЯ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

(Випуск LXX)

Частина I

Слов'янськ - 2014

Збірник наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу» ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» є правонаступником однойменного видання, що виходив друком у Слов'янському державному педагогічному університеті, який є фаховим із педагогічних наук (Затверджено постановою президії ВАК України від 10.02.2010 № 1-05/1).

Слов'янський державний педагогічний університет з 01.06.2012 р. реорганізований шляхом приєднання до Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.10.2011 р. № 992-р «Про реорганізацію деяких вищих навчальних закладів», наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 30.12.2011 р. № 1600 «Про утворення державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» зі змінами, внесеними наказами № 205 від 21.02.2012 р. та № 785 від 05.07.2012 р.

Поштова адреса місцезнаходження ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»: вулиця генерала Батюка, 19, місто Слов'янськ Донецької області, Україна 84116.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ і НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Г У М А Н І З А Ц І Я
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

(Випуск LXX)

Частина I

Слов'янськ – 2014

ISSN 2077–1827
УДК 371.13
ББК 74.202
Г. 94

Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць / [За заг. ред. проф. В.І. Сипченка]. – Вип. LXX. – Ч. I. – Слов'янськ : ДДПУ, 2014. – 261 с.

Редакційна колегія:

Сипченко В.І.	– кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний редактор)
Борисов В.В.	– доктор педагогічних наук, професор (заступник відповідального редактора)
Євтух М.Б.	– академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор
Солодухова О.Г.	– доктор психологічних наук, професор
Бадер В.І.	– доктор педагогічних наук, професор
Гавриш Н.В.	– доктор педагогічних наук професор
Гриньова В.М.	– доктор педагогічних наук, професор
Григоренко В.Г.	– доктор педагогічних наук, професор
Золотухіна С.Т.	– доктор педагогічних наук, професор
Плахотнік О.В.	– доктор педагогічних наук, професор
Омельченко С.О.	– доктор педагогічних наук, професор
Пономарьова Г.Ф.	– кандидат педагогічних наук, професор
Панасенко Е.А.	– кандидат педагогічних наук, доцент

У збірнику праць представлено результати наукових досліджень проблеми впровадження в процес фахової підготовки майбутніх учителів сучасних інноваційних технологій. Висвітлено теоретико-методологічні основи професійної підготовки спеціалістів у галузі освіти, питання формування й розвитку методичної компетентності майбутнього вчителя, роль і значення в цьому процесі мультимедійних, інформаційно-комунікаційних, інтерактивних технологій тощо.

Для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів педагогічних навчальних закладів, практичних працівників системи освіти.

In the collection of scientific works there are introduced the results of the scientific researches of the problem of the implementation of the modern innovational technologies in the process of the professional training of future teachers. There are highlighted the theoretical and methodological bases of the professional training of specialists in the field of education, the problems of the formation and the development of methodological competency of future teachers, the role and meaning of the multimedia, information and communicative, interactive technologies in this process.

For scientists, teachers, doctorates, graduate students, students of teacher training institutions, practitioners of education system.

Збірник наукових праць є фаховим виданням із педагогічних наук

(Бюлетень ВАК України № 3, 2010 р.).

**Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 8844, видано 09.06.2004 р.**

Видано Державним комітетом телебачення і радіомовлення України

Друкується за рішенням Вченої ради
Донбаського державного педагогічного університету
(протокол № 3 від 27.11.2014 р.)

ISSN 2077-1827

© Кафедра педагогіки вищої школи ДДПУ

ВИЩА ШКОЛА**Глиняная Н.**

*кандидат химических наук, доцент кафедры химии и охраны труда
Донбасской государственной машиностроительной академии*

УДК 378.147 : 004**МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К СОЗДАНИЮ ЭЛЕКТРОННОГО
УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА ДИСЦИПЛИНЫ**

Рассмотрены основные направления и проблемы использования информационных технологий в учебном процессе высших учебных заведений. Определены основные требования к электронному учебно-методическому комплексу дисциплины и оптимальные области его использования. Осуществлен выбор и проведено исследование эффективной структуры построения теоретической части электронного учебно-методического комплекса дисциплины.

Ключевые слова: *высшее образование, информационные технологии, электронный учебно-методический комплекс дисциплины.*

Глиняна Н.

*кандидат хімічних наук, доцент кафедри хімії та охорони праці
Донбаської державної машинобудівної академії*

**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ ЕЛЕКТРОННОГО
УЧБОВО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ ДИСЦИПЛІНИ**

Розглянуто основні напрямки й проблеми використання інформаційних технологій у навчальному процесі вищих навчальних закладів. Обґрунтовано ефективність використання інформаційних технологій у навчальному процесі. Визначено основні вимоги до електронного учбово-методичного комплексу дисципліни й оптимальні області використання електронного учбово-методичного комплексу при вивченні дисциплін кафедри. Здійснено вибір й проведено дослідження ефективної структури побудови теоретичної частини електронного учбово-методичного комплексу дисципліни.

Ключові слова: *вища освіта, інформаційні технології, електронний учбово-методичний комплекс дисципліни.*

Glinyana N.

is a candidate of chemical sciences, associate professor of department of chemistry and labor safety, Donbass state machine-building academy

THE METHODOICAL APPROACHES TO CREATION OF THE ELECTRONIC EDUCATIONAL METHODOICAL COMPLEX OF DISCIPLINE

The basic directions and problems of use of information technologies in educational process of higher educational institutions are considered. The basic requirements to an electronic educational methodical complex of discipline and optimum areas of its use are determined. The choice is carried out and research of effective structure of construction of a theoretical part of the electronic educational methodical complex of discipline is carried out.

Key words: *higher education, information technologies, electronic educational methodical complex of discipline.*

Постановка проблеми в общем виде. Одним из направлений усовершенствования организации учебного процесса в вузе, повышения качества знаний студентов и формирования общекультурных и профессиональных компетенций является использование информационных учебных технологий. При этом актуальность использования информационных технологий несомненна в условиях постоянного увеличения объема учебной информации и возрастающего дефицита времени, отведенного на его усвоение, а также в период изменения структуры знаний, что находит отражение в уменьшении доли традиционных, прагматических знаний и возрастании доли знаний, направленных на развитие творческих способностей личности.

Особенно важным требованием современности является то, что образование должно быть не поддерживающим, а опережающим. Для достижения этого необходимо четкое понимание значения информационных технологий при изучении каждой конкретной дисциплины в вузе [1; 2].

Анализ основных исследований и публикаций. Анализ литературных данных показывает, что широкое применение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в образовании обусловлено рядом факторов, а именно, существенным ускорением передачи знаний и накопленного технологического и социального опыта человечества не только от поколения к поколению, но и от одного человека другому; повышением качества обучения и образования, что позволяет человеку успешнее адаптироваться к окружающей среде и происходящим социальным изменениям; эффективное внедрение ИКТ в учебный процесс является важным фактором создания новой системы образования, отвечающей требованиям информационного общества [1].

Вопросы, связанные с внедрением ИКТ в процесс образования анализируются в работах А. Андреева, М. Башмакова, И. Захаровой, В. Королева, В. Кулагина, А. Могилева, Т. Носкова, И. Роберта, Г. Селевко, В. Стрельникова, О. Тыщенко, А. Шарова, А. Яковлева. Разработке структуры электронных учебно-методических комплексов (ЭУМК) дисциплин посвящены работы В. Вымятина, Н. Гурина, Г. Дерябиной, Г. Дудчик, Л. Ильина, М. Левшина, В. Рябова, М. Цоя.

Формулировка целей статьи. Целью данной статьи является определение оптимальной области использования ЭУМК дисциплины в учебном процессе, выработка основных требований к ЭУМК, разработка эффективной структуры построения теоретической части учебно-методического комплекса дисциплины.

Изложение основного материала исследования. В настоящее время области применения ИКТ в учебном процессе высших учебных заведений очень разнообразны. Все более широко используются компьютерные программы и обучающие системы; системы на базе мультимедиа-технологии; интеллектуальные обучающие экспертные системы; информационные среды, позволяющие осуществить доступ к информационным ресурсам; телекоммуникационные системы; электронные настольные типографии; электронные библиотеки; геоинформационные системы, позволяющие объединить компьютерную картографию с системами управления базами данных; системы защиты информации различной ориентации [1; 2].

С внедрением мультимедиа-технологий появилась возможность создавать учебники, учебные пособия и другие методические материалы качественно нового уровня на машинном носителе. Они могут быть разделены на следующие группы:

– учебники, представляющие собой текстовое изложение материала с большим числом иллюстраций, которые могут быть установлены на сервере и переданы через сеть на домашний компьютер;

– учебники с высокой динамикой иллюстративного материала, выполненные на CD-ROM. Наряду с основным материалом они содержат средства интерактивного доступа, анимации и мультипликации, а также видеоизображения, в динамике демонстрирующие принципы и способы реализации отдельных процессов и явлений. Огромный объем памяти носителя информации позволяет реализовывать на одном оптическом диске энциклопедию, справочник, путеводитель и т.д.;

– современные компьютерные обучающие системы для проведения учебно-исследовательских работ. Они реализуют моделирование, как процессов, так и явлений, т.е. создают новую учебную компьютерную

среду, в которой обучаемый является активным участником и может сам вести учебный процесс;

– системы виртуальной реальности, в которых учащийся становится участником компьютерной модели, отображающей окружающий мир;

– системы дистанционного обучения. В сложных социально-экономических условиях дистанционное образование становится особенно актуальным для отдаленных регионов, для людей с малой подвижностью, а также при самообразовании и самостоятельной работе учащихся.

Следует обратить внимание на то, что обучающая система является более широким понятием, чем электронный учебник. Обучающая система представляет собой комплекс, работающий в диалоговом режиме и предназначенный для управления познавательной деятельностью. При этом обучающая система должна включать не только теоретический материал с примерами (электронный учебник), но и средства для выработки практических навыков у обучаемых людей (тренирующая система), а также средства контроля приобретенных знаний, умений и навыков (контролирующая система).

В настоящее время имеют место следующие виды обучающих систем: интеллектуальная (адаптивная), дистанционная и гипермедийная.

Интеллектуальная (адаптивная) обучающая система – это система с элементами искусственного интеллекта. Она позволяет не просто тренировать обучаемого и контролировать его знания, но и по результатам деятельности обучаемого может определить, какие знания недостаточны или ошибочны и вернуть обучаемого на соответствующий раздел теории или практики, либо дать дополнительные разъяснения, т. е. она позволяет адаптировать процесс обучения под особенности каждого конкретного обучаемого.

Дистанционная обучающая система – это система, которая поддерживает удаленную работу через сеть. В этом случае преподаватель и обучаемый человек разделены в пространстве и во времени – обучаемый занимается на своем компьютере, а преподаватель контролирует его деятельность на своем. Учебный материал, тесты, задачи и результаты обучения хранятся на сервере сети.

Гипермедийная обучающая система – это система, основывающаяся на использовании гипертекста для представления теоретического материала. Применение гипертекста позволяет объединять различные способы представления информации (текст, изображения, звук, видео и т.д.) и легко связывать различные материалы между собой [3].

Еще более широким понятием, чем обучающая система, является учебный курс. Если обучающая система проектируется для конкретной предметной области, то учебный курс может включать в себя несколько

обучающих систем по различным предметам. Обучаемый в этом случае может изучать любой из предложенных предметов (какие конкретно предметы изучать выбирает он сам или это делает преподаватель). Учебные курсы также могут быть адаптивными, дистанционными и гипермедийными.

Для эффективной организации учебного процесса по конкретной дисциплине важным и необходимым является создание электронного компьютерного учебного комплекса. В самом общем виде ЭУМК – это совокупность учебно-методических материалов, представленных в электронном виде и позволяющих человеку наиболее эффективно самостоятельно изучить учебный материал.

Например, в области наук химического профиля требованиям современного электронного учебно-методического комплекса наиболее всего отвечает разработка авторов Гурина Н. И. и Дудчик Г. П. Белорусского государственного технологического университета (<https://www.belstu.by/faculties/htit/fikh/nauchnaya-shkola.html>) [4].

Структура ЭУМК с учетом особенностей дисциплины и необходимости формирования соответствующих профессиональных компетенций, на наш взгляд, должна содержать все возможные компоненты, а именно, учебные программы курсов для дневной, заочной и дистанционной форм обучения, электронный учебник, справочник, тренажерный комплекс (компьютерные модели, конструкторы и тренажеры), задачник, электронный лабораторный практикум, компьютерную тестирующую систему, учебное видео, веб-ссылки.

Преподаватель определяет, какие объекты, явления, понятия, методы деятельности должны быть рассмотрены и представлены в ЭУМК. Затем по иерархическому принципу строится древовидный граф, связывающий эти элементы, и называющийся графом содержания учебного материала. После этого формулируются требования к форме представления и уровню усвоения необходимого учебного материала. Совокупность данных требований и графа содержания определяет модель содержания учебного материала в рамках дисциплины. Такая модель позволяет четко определить цели обучения и объем учебного материала; представить содержание в наглядном, удобном для обозрения виде; сформировать системное (целостное) представление об изучаемой дисциплине; сформулировать требования к типу, количеству и последовательности упражнений для осмысления и закрепления теоретического материала; обеспечить четкую преемственность различных тем [4].

Требования, предъявляемые к графу содержания учебного материала следующие: граф строится по иерархическому принципу; узлами (вершинами) графа являются учебные элементы (УЭ); ребрами – иерархические связи между ними. При этом необходимо соблюдать

следующие правила: граф должен иметь только один корень, один УЭ – название темы; недопустимы отдельные (висячие) вершины, не связанные с вышестоящим УЭ, кроме корня; связь должна осуществляться только сверху вниз; нижестоящий УЭ может быть связан только с одним выше стоящим УЭ; выше стоящие УЭ не должны быть связаны, менее чем с двумя нижестоящими УЭ [5].

Начальным этапом работы является структурирование учебного материала по дисциплине. Анализируя опыт преподавания дисциплин общая и неорганическая химии в техническом вузе металлургического и машиностроительного профиля, мы пришли к выводу, что материал условно можно разделить на 5 частей: фундаментальные теоретические представления о строении вещества (основные понятия, определения, законы химии, строение атома, химическая связь); базовые представления о химических процессах и системах (основы термодинамики, кинетики, дисперсные системы, растворы, химические реакции); электрохимические процессы (окислительно-восстановительные реакции, гальванические элементы, коррозия металлов, электролиз солей); общие свойства металлов (физические и химические свойства, соединения металлов, формы нахождения металлов в природе, основные способы получения и очистки металлов); химия элементов (свойства химических элементов и их соединений, их народнохозяйственное значение).

В соответствии с требованиями Типовой программы каждая часть курса должна быть представлена как совокупность тем. Каждая из тем курса, в свою очередь, может быть представлена совокупностью вопросов. Например, тема «Основные понятия и законы химии» включает рассмотрение следующих вопросов: основные понятия и определения химии; основные законы химии; расчетные задачи с применением основных законов и понятий химии. В результате мы получаем содержание фрейма для организации навигации в пределах комплекса в целом, который оформляется в виде оглавления документа. Фреймовая модель представления знаний предполагает систематизацию и структуризацию информации в виде таблиц, матриц и т.д. [6].

Далее для каждой темы учебной дисциплины необходимо составить иерархическую структуру. Определение иерархических связей дидактических единиц в каждой теме удобно проводить, используя метод графов. Параллельно с построением графа содержания темы необходимо составить таблицу УЭ, в которую будут внесены наименования УЭ и их характеристики (уровень изложения, уровень усвоения). Следующий этап работы предполагает разбивку учебного материала по кадрам, при этом каждый УЭ может быть представлен одним кадром или, для более глубокого освещения вопроса, несколькими кадрами. Этот вопрос требует

тщательного анализа. После разбивки учебного материала на кадры, необходимо тщательно продумать, какими средствами обеспечить максимальную наглядность материала, рационально используя звук, статические и динамические изображения. Таким образом, будет подготовлена теоретическая часть курса.

Предлагается использовать 2 уровня при оформлении теоретической части ЭУМК: основной и дополнительный. На первом уровне должна быть расположена основная учебная информация, обязательная для изучения и выстроенная по принципу причинно-следственных связей. Четкая структуризация текста на первом уровне (дробление учебного материала на небольшие порции информации) позволит сделать его легким для восприятия. Основной материал должен быть представлен в максимально наглядной форме. При выполнении данной работы сразу необходимо выделять материал, который будет перенесен на второй уровень. Информация второго уровня – это дополнительная информация, которая помогает более глубоко осветить излагаемый вопрос, дополнить его, изложить полярные точки зрения и т.п. Информация второго плана должна также содержать справочные данные. Параллельно со структурированием материала наполняются содержанием еще два фрейма: глоссарий и предметный указатель.

Дальнейшее направление работы – это разработка тренирующей и контролирующей частей курса, что имеет очень большое значение для самостоятельной работы студентов по усвоению учебного материала.

Выводы. Таким образом, использование ЭУМК дисциплин в вузе является особенно актуальным при организации самостоятельной работы студентов над учебным материалом, а также при дистанционном обучении. Электронная обучающая система должна включать не только теоретический материал с примерами, но и средства выработки практических навыков, а также средства контроля приобретенных знаний, умений и навыков. Рассмотрены основные требования к ЭУМК и осуществлен выбор эффективной структуры построения теоретической части ЭУМК дисциплины.

Литература

1. Яковлев А. И. ИКТ в образовании / А. И. Яковлев // Информационное общество. – 2001. Вып. 2. – С. 32-37 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/bce6d4452de1cad0c3256c4d005253d0>.
2. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании : учеб. пособие / И. Г. Захарова. – М. : Академия, 2005. – 192 с.
3. Башмаков А. И. Разработка компьютерных учебников и обучающих систем / А. И. Башмаков, И. А. Башмаков. – М. : Информационно-издательский дом «Филинь», 2003. – 616 с.

4. Гурин Н. И., Дудчик Г. П., Орехова С. Е. Разработка электронного учебно-методического комплекса по естественной дисциплине // Труды БГТУ. – Сер. VIII. Учеб. метод. работа. – Вып. X. – 2009. – С. 62-66.
5. Дерябина Г. И. Создание электронных учебных курсов : учеб. пособие / Г. И. Дерябина, В. Ю. Лосев, В. В. Вишняков. – Самара : Изд-во «Универсгрупп», 2006. – 32 с.
6. Цой М. Н. Создание электронных учебников : теория и практика / М. Н. Цой, Р. Х. Джуряев, Н. И. Тайлаков. – Т. : ГНИ «УзМЭ». – 2007. – 160 с.

Лосик В., Соломко Н., Дегтярьова Н.

*викладачі кафедри фізичного виховання Донбаської державної
машинобудівної академії*

УДК 378:796.011.1

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ З ВИКОРИСТАННЯМ СПОРТИВНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ВДОСКОНАЛЕННЯ ОСОБИСТИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

У статті розглянуто теоретичні аспекти впровадження технології спортивно-орієнтованого фізичного виховання у ВНЗ та визначено його особливості в умовах демократизації та гуманізації освіти. У статті також розкрито зміст поняття «спортивно-орієнтоване фізичне виховання студентів», обґрунтовано необхідність впровадження інноваційних технологій в процес фізичного виховання студентів з метою вдосконалення їх фізичних, особистих та професійних якостей. Визначено, що організація занять з урахуванням особистості кожного студента мотивує їх на самовдосконалення, підвищує інтерес до спортивної активності та поліпшує психофізіологічний стан.

Ключові слова: *інноваційні процеси, спортивно-орієнтоване фізичне виховання, мотивація, інтеграція, особистість*

Лосик В., Соломко Н., Дегтярева Н.

*преподаватели кафедры физического воспитания Донбасской
государственной машиностроительной академии*

ВЛИЯНИЕ ЗАНЯТИЙ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СПОРТИВНО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЛИЧНОСТНЫХ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ СТУДЕНТОВ

В статье раскрыто содержание понятия «спортивно-ориентированное физическое воспитание», обоснована необходимость внедрения инновационных технологий в процесс физического воспитания студентов с целью совершенствования их физических, личностных и профессиональных качеств. Определено, что организация занятий с учетом личности каждого студента мотивирует их на

самосовершенствование, повышает интерес к спортивной активности и улучшает психофизиологическое состояние.

Ключевые слова: инновационные процессы, спортивно-ориентированное физическое воспитание, мотивация, интеграция, личность.

Losik V., Solomko N., Degtareva N.

teachers of chair of physical training of the Donbas State Machine-building Academy

INFLUENCE OF CLASSES WITH THE USAGE OF SPORT-ORIENTED TECHNOLOGIES ON THE PERFECTION OF PERSONALITY AND PROFESSIONAL QUALITIES OF STUDENTS

Maintenance of concept "The sport-oriented physical education" is exposed in the article, the necessity of introduction of innovative technologies is reasonable for the process of physical education of students with the purpose of perfection of their physical, personality and professional qualities. It was defended that organization of employments taking into account personality of every student motivate them on self-perfection, promotes interest in sport activity and finds the physiology condition.

Key words: innovative processes, sport-oriented physical education, motivation, integration, personality.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток науково-технічного прогресу призвів до значного збільшення механізації та автоматизації виробничих процесів. Ця обставина привела до зниження фізичного навантаження на фахівця. Одночасно значною мірою збільшилася інтенсивність та напруженість праці, підвищилася індивідуальна відповідальність фахівця за результат його виробничої діяльності. Усе це повною мірою відноситься і до машинобудівного виробництва. У зв'язку з цим підвищується соціально-економічне значення якісної професійної та фізичної підготовки фахівців, чия праця в умовах сучасного науково-технічного прогресу має особливе значення. Важливе значення в сучасних соціально-економічних умовах являється необхідність професійної підготовки фахівців у вищих учбових закладах. Фізичне виховання в системі вищої освіти, що спирається на інноваційні технології викладання, забезпечує професійну, психофізіологічну готовність студентів до майбутньої професійної діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Ряд авторів (В.К. Бальсвич, Т.Ю. Круцевич, Л.П. Пилипей; С.М. Канішевський, М.Д. Зубалій, В.Г. Шилько,) відмічають, що діюча в теперішній час організація фізичного виховання в вузах недостатньо ефективна для підвищення рівня фізичної підготовленості, здоров'я, професійно важливих психофізіологічних якостей та значної кількості студентів до занять.

Спортивно-орієнтована спрямованість технології фізичного виховання розглянуто у роботах С.А. Дорошенко, В.В. Пономарьова, В.К. Бальсевича, Л.И. Лубишевої, В.Г. Шилько та ін.

Теоретичний аналіз науково-методичної літератури показав, що для того, щоб домогтися результатів у поліпшенні фізичної підготовленості, підвищення рівня розвитку психофізичних якостей студентської молоді, потрібні принципово нові підходи, засоби та технології організації занять з фізичного виховання, які мають відповідати індивідуальним особливостям студентів, сприяти максимально ефективній реалізації їхніх інтересів, схильностей, здатностей та професійних якостей.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Галузь професійної освіти стає для держави пріоритетною; зміст освіти виступає як один з чинників економічного і соціального прогресу суспільства і повинно бути орієнтовано на забезпечення самовизначення особи, створення умов для її самореалізації в особовому і професійному плані. У процесі особистісно-орієнтованої професійної освіти організація взаємодії суб'єктів навчання в максимальному ступені орієнтована на професійний розвиток особистості і специфіку майбутньої професійної діяльності. Така освіта дозволяє забезпечувати професійну самореалізацію людини і підтримку подальшого зростання.

Професійна спрямованість фізичного виховання студентів машинобудівних спеціальностей у ВНЗ, орієнтована на отримання відповідних знань, має стимулювати до фізичної активності, підвищувати інтерес і потребу до фізкультурно-спортивної діяльності, покращувати психофізіологічний стан, фізичну працездатність і стан здоров'я.

Таким чином, мета дослідження це обґрунтування необхідності вдосконалення методики професійно-прикладної фізичної підготовки студентів машинобудівного профілю за допомогою використання спортивно-орієнтованого фізичного виховання.

Для досягнення мети необхідно вирішити наступні завдання:

- виявити професійно важливі для фахівців-машинобудівників психофізіологічні якості і показати можливість їх ефективного розвитку шляхом застосування в учбовому процесі по фізичному вихованню інноваційних методів навчання;

- обґрунтувати ефективність впливу спортивно-орієнтованої програми фізичного виховання на оптимізацію психофізіологічного стану студентів;

- довести, що заняття з використанням інноваційної методики орієнтують студентів на прояв більшої фізичної активності і самостійності, збільшують інтерес і потребу у фізкультурно-спортивній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Формування соціально

активної особистості у гармонії з фізичним розвитком – важлива умова підготовки випускників ВНЗ до професійної діяльності у суспільстві. У науковій літературі доведено зв'язок морально-етичного становлення особистості та фізичного розвитку у ході занять фізичними вправами [2, 3, 4].

При цьому стан здоров'я працюючої людини пов'язан з певним рівнем фізичного стану організму, таким як фізична працездатність. Фізична працездатність є одним з головних показників оцінки рівня здоров'я [1, с. 69]. Багато досліджень дали можливість деяким авторам зробити висновок про кількісну оцінку рівня здоров'я за показниками фізичної працездатності. Науково-технічний процес, створюючи засоби виробництва за допомогою автоматизації і механізації, погіршує біологічно активну діяльність людини, а через інтенсивність виробничого процесу збільшує нервово-емоційний вплив.

Метою фізичного виховання студентів є формування фізичної культури особи. Використання різноманітних форм в процесі фізичного виховання створює умови, що забезпечують виконання студентами науково-обґрунтованого об'єму активної рухової діяльності, необхідної для нормального функціонування організму. Показником навчання є набуття мотивації і потреби до здорового і активного способу життя, набуття самостійного досвіду використання засобів і методів фізичної культури, фізичного самовдосконалення, підвищення рівня психофізичної готовності, раціонального використання засобів і методів виховання і корекції професійно важливих якостей інженерів машинобудівного профілю. Професійна специфіка процесу фізичного виховання входить в усі розділи програми, здійснюючи координаційну і єднальну функцію.

Педагогічні основи процесу учбово-виховної роботи по фізичній культурі в технічному ВНЗ є певною системою методичних одиниць, зорієнтованих на конкретний педагогічний результат, на досягнення конкретно поставленої мети – формування фізичної культури особи.

Як відомо поєднання фізичної, технічної, тактичної і психологічної підготовки в різних видах спорту, сприяє вдосконаленню кожної із сторін підготовленості. Саме це положення є головним при обранні спортивно-орієнтованого фізичного виховання в технічному ВНЗ. Крім того спортивна спрямованість практичних занять з фізичного виховання не тільки впливає на фізкультурну активність студентів, а й сприяє спортивному стилю життя в цілому. Як вважають фахівці, спортивний путь – це енциклопедія технології культурного перетворення фізичного, психічного і морально-етичного в особистості, і не використовувати це у фізкультурному вихованні молоді було б не вірно [5, с. 13].

Висновки. Фізкультурно-спортивна діяльність студента - один з ефективних механізмів злиття громадських та особистих інтересів, внаслідок чого відбувається формування суспільно необхідних потреб.

Педагогічні технології, що базуються на використанні певного виду спорту у ході занять, мають як професійно-освітню спрямованість, розвиваючи компетенції і професійні якості майбутніх фахівців, так і виконують здоров'язоощаджуючі функції в освітньому просторі ВНЗ. Усе це сприяє успішному професійному становленню студентів.

Отже, з метою підвищення ефективності фізичного виховання студентів та вдосконалення їх професійних якостей необхідно використовувати інноваційні технології навчання. При цьому організація спортивно-орієнтованого навчального процесу з фізичного виховання повинна передбачати обов'язкове опитування (анкетування) студентів, що дозволяє визначити їх фізкультурно-спортивні інтереси та потреби та надасть змогу визначити подальші пріоритети у виборі діяльності. Працюючи за експериментальною програмою з використанням певного виду спорту, студенти покращують практично усі показники фізичних і психофізичних якостей. Зростають і функціональні показники організму : життєва місткість легенів, максимальне споживання кисню, фізична працездатність, сила, силова витривалість, внаслідок цього покращується і загальний стан здоров'я студентів.

Література

1. Апанасенко Г. Л., Распределение студентов на медицинские группы для участия в учебных и внеучебных занятиях физическими упражнениями / Г. Л. Апанасенко, В. В. Волков, Р. Г. Науменко // Первая всесоюзная учеб.-метод. конф. «Физическое воспитание студентов медицинских и фармакологических институтов в системе подготовки специалистов здравоохранения». – Харьков, 1985. – С. 3
2. Бальсевич В. К. Перспективы развития общей теории и технологий спортивной подготовки и физического воспитания (методологический аспект) / В. К. Бальсевич // Теория и практика физической культуры, 1999. – № 4. – С. 21.
3. Выдрин В. М. Неспециальное (непрофессиональное) физкультурное образование / В. М. Выдрин // Теория и практика физической культуры, 1989. – № 3. – С. 2-4.
4. Лубышева Л. И. Концепция формирования физической культуры человека / Л. И. Лубышева. – М. : ГЦОЛИФК, 1992. – 120 с.
5. Лубышева Л. И. Концепция физкультурного воспитания: методология развития и технология реализации / Л. И. Лубышева // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка, 1996. – № 1. – С. 11-19.

Плахтій П.

завідувач кафедри анатомії, фізіології і валеології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, кандидат біологічних наук, професор

Гутарева Н.

завідувачка кафедри валеології та корекційної медицини Донбаського державного педагогічного університету, кандидат медичних наук, доцент

Макаренко А.

кандидат педагогічних наук, доцент, кафедри валеології та корекційної медицини Донбаського державного педагогічного університету

УДК 612.66

**ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ З
ВРАХУВАННЯМ КОНСТИТУЦІЙНИХ ТИПІВ СТУДЕНТОК ВНЗ**

У статті висвітлюються взаємозалежність морфологічних особливостей тілобудови, зокрема статури тіла і температури студентської молоді, їх зацікавленості в збереженні і зміцненні власного здоров'я в контексті гармонійного розвитку особистості.

Ключові слова: вища нервова діяльність, статура, рівень здоров'я.

Плахтій П.

заведуючий кафедрой анатомии, физиологии и валеологии Каменец-Подольского национального университета имени Ивана Огиенко, кандидат биологических наук, профессор

Гутарева Н.

заведующая кафедрой валеологии и коррекционной медицины Донбасского государственного педагогического университета, кандидат медицинских наук, доцент

Макаренко А.

кандидат педагогических наук, доцент, кафедры валеологии и коррекционной медицины Донбасского государственного педагогического университета

**ФОРМИРОВАНИЕ ГАРМОНИЧНОЙ ЛИЧНОСТИ С УЧЕТОМ
КОНСТИТУЦИОННЫХ ТИПОВ СТУДЕНТОК ВНЗ**

В статье освещаются взаимозависимость морфологических особенностей телосложения, в частности телосложения тела и темперамента студенческой молодежи, их заинтересованности в сохранении и укреплении собственного здоровья в контексте гармоничного развития личности.

Ключевые слова: высшая нервная деятельность, телосложение, уровень здоровья.

Plahtiy P.

the head of the department of anatomy, physiology and valeologii Kamenetz-Podolsk National University named after Ivan Ogienko, candidate biological sciences., professor

Gutareva N.

the head of the department of correctional medicine valeology Donbass State Pedagogical University, candidate of medical sciences, docent

Makarenko A.

candidate pedagogical sciences, docent, chair of valeology correctional medicine Donbass State Pedagogical University

**FORMUVANNYA GARMONIYNOЇ OSOBISTOSTI W
VRAHUVANNYAM KONSTITUTSIYNIH TIPIV STUDENTS
VYSHIH SCHOOLS**

In the article are lighted up interdependence of morphological features of, builds, in particular builds of body and temperament of young people a student's and student, and their personal interest, in saving and strengthening of own health in the context of harmonious development of personality.

Key words: *higher nervous activity, builds, health level.*

Постановка проблеми. У період розбудови національної освіти проблема гармонійного розвитку особистості особливо актуальна. Фундаментальний вплив на фізичний розвиток особистості, її розумові та моральні якості має статура, ВНД, рівень здоров'я.

Особистість студентів формується і розвивається під впливом багатьох факторів: об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх, незалежних і залежних від волі та свідомості людей, які діють стихійно або відповідно до певних цілей, мети виховання, в залежності від конституції дитини, типу її ВНД та здоров'я. При цьому сам студент не є пасивною особою, а виступає, як суб'єкт власного формування і розвитку.

Здорова людина гармонійно розвинута. З одного боку, здоров'я пов'язане з розумним способом життя і, зокрема, заняттями оздоровчою фізичною культурою, з іншого – зі спадковими особливостями тілобудови, знання яких дозволяє свідомо підходити до її корекції знову ж таки різними засобами фізичного виховання.

Існує низка мотивів до занять фізичним вихованням: зниження зайвої ваги тіла, покращення самопочуття, отримання задоволення від рухової діяльності, зміцнення здоров'я, але серед ряду мотивів особливе місце займає спрямованість зусиль на покращення статури. Формування гармонійної, витонченої, граціозної статури має велике значення в сучасному суспільстві. Переважна більшість людей, особливо жіночої

статі, потребу мати гарну статуру пов'язують із можливістю бути привабливою, добрим самопочуттям (впевненістю) на форумах різного рівня, потребою досягати успіху в професійній кар'єрі. Усе це у великій мірі сприяє формуванню позитивного настрою, впевненості в собі, покращує можливості у спілкуванні. Особливу увагу привертають дослідження тих питань, що пов'язані з жіночою статурою в період студентства та на початку трудового життя.

Сьогодні педіатри відмічають, що одне з перших місць серед відхилень у стані здоров'я молоді займає порушення постави. Правильна постава має не тільки естетичне, а й фізіологічне (оздоровче) значення, при її порушенні змінюється положення внутрішніх органів, а, отже, нормальне функціонування серцево-судинної і дихальної систем.

Незважаючи на важливість формування правильної тілобудови у житті людини, аналіз спеціальної літератури дозволяє стверджувати, що питання використання мотиву зміни власної статури на краще шляхом активізації рухової активності не знаходить достатнього висвітлення. Досі не вирішено питання формування інтересу до занять фізичними вправами в системі пріоритетних орієнтацій здорового способу життя.

Мета дослідження - розкрити взаємозалежність морфологічних особливостей тілобудови. Зокрема статури тіла і темпераменту студентської молоді, їх зацікавленості в збереженні і зміцненні власного здоров'я в контексті гармонійного розвитку особистості.

Завдання дослідження:

- Дослідити співвідношення окремих типів статури, характерних для студентів;
- Дослідити співвідношення окремих типів нервової системи студентської молоді;
- Оцінити рівень здоров'я досліджуваних;
- Встановити взаємозв'язок між типом статури, типом ВНД, рівнем здоров'я студентів і вихованістю особистості.

Об'єкт дослідження – гармонійний розвиток особистості у процесі формування статури.

Предмет дослідження – умови залежності гармонійного розвитку особистості, соматотипу і психоемоційної сфери учнівської і студентської молоді.

Наукова гіпотеза. Антропологи, педагоги, психологи та психіатри звернули увагу на розходження в будові тіла, пов'язані з моральним та духовним розвитком особистості, та підкреслювали індивідуальні розходження в схильності людей до психічних захворювань. Згідно з цими даними сформувався концепція, за якою передбачався зв'язок між статурою тіла та властивостями темпераменту та вихованням. Зокрема,

наголошувалось на те, що властивості темпераменту як спадкоємні, безпосередньо пов'язані з індивідуальними розходженнями в статурі. Виходячи з вищезазначеного, можна передбачити, що рівень інтересу школярів і студентів у збереженні та зміцненні здоров'я може визначатись не лише власною статурою, а й психоемоційною сферою організму.

Методи дослідження: теоретичний аналіз, історичне порівняння, узагальнення, педагогічні спостереження, фізіологічний експеримент і методи математичної статистики.

Практична значимість роботи. Результати дослідження рекомендуються для використання в практиці навчально-виховного процесу (ЗОШ I-V ступенів, в закладах освіти I-IV рівнів акредитації) з метою гармонійного розвитку особистості, забезпечення формування мотивів, спрямованих на покращення власної статури та зміцнення соматичного здоров'я засобами фізичної культури.

Апробація дослідження. Матеріали попередніх досліджень доповідалися на Всеукраїнській науковій конференції „Молоді дослідники - природі Поділля”(16-17 грудня 2006р.) та на звітній конференції студентів та магістрантів (квітень 2007р.). Матеріали роботи подані до друку у збірник наукових праць К-ПДУ.

В ході проведення дослідження нами було обстежено 199 осіб у віці від 14 до 24 років (89 учнів і 112 студентів. Статура досліджуваних учнів та студентів вивчалась шляхом визначення індексів П, В1, Е1. Дані індекси є інформативними показниками. Для більшості студентів характерна середня будова тіла (25,97 бали), для учнів – слабка (29,57). Такі відмінності міцності будови тіла обумовлені віковими особливостями росту і розвитку. Індекс Пінье має і статеві відмінності. У представниць жіночої статі він дещо нижчий: 34,5 бали в учениць, 30,8 – в студенток. Статистична вірогідність отриманих результатів $P < 0,02$.

Індекс відносного обсягу грудної клітки (В1) для учнів становить 42,4%, для студентів – 46,2%, різниця показників становить 9,09%. Цей же показник в учениць дорівнює 43,05%, у студенток – 46,24%. Різниця показників становить 6,8%. Відмінності досліджуваних показників статистично вірогідні ($P < 0,05$).

Вікові і статеві відмінності у типі статури відображає також індекс повноти-худоби (Е1): його величина в учнів становила 554,79 ум.од., у студентів - 655,35 ум.од.; У представниць жіночої статі в учениць - 532,62 ум. од. і в студенток - 678,79 ум.од.. Різниця показників 15,5% і 12,5% відповідно для представників чоловічої і жіночої статі. Статистична вірогідність отриманих результатів $P < 0,05$.

Результати дослідження та їх обговорення:

Результати дослідження типу нервової системи учнівської та студентської молоді такі: серед досліджуваного контингенту учнівської молоді найбільшу питому вагу займають представники флегматичного типу темпераменту 37%, сангвініків налічується 32%, холериків – 24,3%, найменший відсоток меланхоліків – 11,2%. Серед студентської молоді переважають сангвініки – 33%, частка холериків становить 25%, флегматиків і меланхоліків 24,1% і 20,5%.

Розподіл типів нервової системи між юнаками і дівчатами також має свої особливості: серед учениць більше представниць сангвініків та меланхоліків порівняно з хлопцями. Юнаків-меланхоліків у студентському колективі на 7,2% більше ніж дівчат з аналогічним типом ВНД. У дівчат-студенток переважає сангвінічний темперамент (32,9%), тоді як у хлопців найбільший відсоток флегматиків - 36,8%.

Результати оцінки здорового способу життя студентів і старшокласників дозволяє говорити про наступне:

- учні та студенти в основному ведуть здоровий спосіб життя, проте цей показник у студентів на 36,2% гірший ніж в учнів;
- рівень психічного здоров'я старшокласників не викликає занепокоєння, тоді як аналогічний показник у студентів на 0,7 бала перевищує норму;
- переважна більшість досліджуваних оцінюють свій стан здоров'я як „добрий”, при цьому краще самопочуття мають учні.

Статистична вірогідність отриманих результатів складає $P < 0,01-0,02$.

Висновки:

1. У процесі проведених досліджень нами проаналізовано 144 схеми конституційної діагностики, що розроблялися вченими, художниками, лікарями, вчителями і тренерами для різних практичних цілей. В основу класифікації схем покладені конституційні ознаки, за допомогою яких автори визначали тип статури людини. На основі цих ознак класифікували схеми за метою і практичним застосуванням.

2. Встановлено наявність вікових особливостей статури досліджуваних у студенток 17-20-річного віку в порівнянні з ученицями 14-17-річного віку, переважаючою є середня будова тіла (за індексом Піньє). В учнів, в порівнянні зі студентами, істотно менший відносний обсяг грудної клітки; виявлено статеві відмінності будови тіла. У студенток переважаючою є середня будова тіла, в учнів – слабка; менший в учнів і відносний обсяг грудної клітки та індекс Ерісмана, який вказує на наявності повноти-худоби статури.

3. Серед учнівської молоді домінуючим виявився флегматичний тип ВНД, серед студентів – сангвінічний. Встановлені статеві особливості типу ВНД серед учнівської та студентської молоді.

Рівень здоров'я в учнівської молоді кращий ніж студентської. Основною причиною цього є дотримання досліджуваними здорового способу життя.

Пропозиції:

1. Конституція людини є результатом впливу спадковості і несприятливих чинників зовнішнього середовища або спеціальних умов тренування. Конституція завжди індивідуальна, вона дається людині один раз на все життя і жити необхідно у відповідності до своєї природи, конституції. Неможливо генетично змінити тип конституції, оскільки вона стійка і стабільна, а її можна тільки модифікувати в рамках генетичного реагування. Типодиференційна психофізіологія, педагогіка, профорієнтація, фізкультура і спорт допомагають впливати на розвиток особистості і створювати соціальні, економічні, фізіологічні умови. Знання про функціональну діяльність півкуль головного мозку дозволяє педагогам застосовувати ті чи інші методичні прийоми і рекомендації з врахуванням типу конституції.

2. Індивідуальні особливості дітей дуже різноманітні. Але не дивлячись на це їх можна об'єднати у певні групи (кластери) за подібними ознаками, серед яких високоінформативним є соматичний тип конституції. Дитячий вік найкращий час для того, щоб вплинути на соматип і змінити його в необхідному напрямку. Вчителі, тренери і батьки, розвиваючи фізичні і духовні можливості дітей повинні враховувати типи конституцій і пам'ятати, що їх конституційний тип залежать не лише від спадковості, а і від харчування, виховання, перенесених захворювань і інших чинників.

3. Результати дослідження рекомендуються для використання в практиці навчально-виховного процесу (ЗОШ I-V ступенів, в закладах освіти I-IV рівнів акредитації) з метою гармонійного розвитку особистості, забезпечення формування мотивів, спрямованих на покращення власної статури та зміцнення соматичного здоров'я засобами фізичної культури.

Література

1. Акинщикова Г.И. Соматическая и психолого-физиологическая организация человека. – Л.: Из – во Ленингр. ун – та, 1982. – 159с.
2. Бунак В.В. Нормальные конституциональные типы в свете данных о корреляции отдельных признаков//Учен. зап. МГУ им. М.В. Ломоносова. – М.: Изд – во Моск. ун – та, 1971. – ВЫП. 34. – С.39 - 101.
3. Здоровый образ жизни: Двигательная активность и конституция/ Под ред. А.В.Сохно, А.С.Чубукова. – М.: Союзинформ, 1990.
4. Карпюк І. Проблеми і перспективи удосконалення виховання студентів з відхиленням в стані здоров'я.// Молода спортивна наука України. - К: в. 8, т. 3, 2004-С. 152-154.

Недосєкова Н.

кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри хімічних та харчових технологій Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Української інженерно-педагогічної академії

УДК 378.147.88/001.891.5:664

ФОРМУВАННЯ УЗАГАЛЬНЕНИХ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ У СТУДЕНТІВ ХАРЧОВОГО ПРОФІЛЮ ЯК ОСНОВА ЇХНЬОЇ ГОТОВНОСТІ ДО МАЙБУТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті показано необхідність практичної спрямованості освітніх програм. Висвітлено роль та значення виробничої практики у майбутній професійній діяльності студентів харчового профілю. Охарактеризовано професійні вміння студентів-практикантів. Розглянуто формування узагальнених професійних умінь студентів харчового профілю у процесі виробничої практики. Проаналізовано процес виробничої практики. Охарактеризовані здатності, що лежать в основі професійних умінь студентів. Наведено класифікацію узагальнених професійних умінь з огляду на зміст виробничої практики. Показано розвиток виокремлених узагальнених професійних умінь студентів на етапах виробничої практики.

Ключові слова: *узагальнені професійні вміння, виробнича практика, креативні, діяльнісні, організаційно-мотиваційні, дослідницькі вміння, інженери-педагоги харчового профілю, виробнича практика.*

Nedosekova N.

Candidate of Pedagogical Sciences, Head of Department of Chemical and Food Technology Educational Scientific Professional Pedagogical Institute of Ukrainian Engineering Pedagogical Academy

THE FORMATION OF GENERALIZED PROFESSIONAL SKILLS OF STUDENTS OF NUTRITIONAL PROFILE AS A BASIS OF THEIR READINESS FOR THE FUTURE ACTIVITY

In the article the formation of generalized professional skills of students of nutritional profile during manufacturing practices was considered. It was analyzed the process of manufacturing practices and characterized abilities that underlie the professional skills of students. The classification of generalized professional skills with regard to content manufacturing practices was given.

Keywords: *generalized professional skills, manufacturing practices, creative, operational, organizational and motivational, research skills, engineers-teachers of nutritional profile, manufacturing practices.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Серед пріоритетних завдань освітньої політики, що зазначаються у концепції

професійно-педагогічної підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей, відмічається важливість створення умов для розвитку конкурентоспроможної особистості, необхідність оновлення структури і змісту освіти, розвитку фундаментальності та практичної спрямованості освітніх програм, формування системи безперервної освіти на основі компетентнісного підходу. Орієнтуючись на виконання таких завдань, сучасна інженерно-педагогічна освіта має бути спрямованою на формування і розвиток у майбутніх фахівців певних знань і вмінь, що у подальшому сприяють розвитку здатностей компетентного фахівця.

Так, у вищевказаній концепції зазначаються стратегічні орієнтири ефективності професійної спрямованості навчання, до яких відноситься комплексний цілеспрямований розвиток узагальнених професійних умінь майбутніх фахівців, що передбачає формування їхньої готовності виконувати свої професійні функції.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми формування готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців вивчали М.І. Дьяченко [3], Є.О. Клімов [4], С.І. Ткачук [5], Д.М. Узнадзе [6] та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати становлення узагальнених професійних умінь студентів харчового профілю, що лежать в основі формування їхньої готовності до майбутньої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі постійного зростання вимог до випускників інженерно-педагогічних ВНЗ поняття «фахівець» передбачає формування узагальнених професійних умінь, що лежать в основі готовності до професійної діяльності, які впродовж цієї діяльності перетворюються на здатності компетентної особистості. Це означає, що майбутній інженер-педагог не повинен обмежуватися чітким алгоритмом виконання окресленого кола дій, бо він тоді не буде задовольняти сучасним вимогам ринку праці. На нашу думку, фахівцю повинні бути притаманні ще й креативність, нестандартність, творчість у розв'язуванні виробничих завдань. То ж, діяльність фахівця повинна бути спрямована на створення якісно нових, креативних, невідомих раніше цінностей, та спиратися на стійкі узагальнені та систематизовані знання і зміст своєї діяльності у створенні кінцевого продукту.

У психології креативність трактується як здатність до створення нових ідей, не схожих на існуючі, відходження від стереотипного мислення. За К.М. Гуревичем [2, с. 72] «креативність – це здатність особистості оперативно та різноманітно використовувати надану у завданнях інформацію, створювати нові поняття, формулювати нові навички. Цю думку підтверджує О.С. Чашечникова [7, с. 54], яка вважає,

що в основі креативності лежить оперативність мислення, що характеризується нею як здатність особистості з отриманої раніше бази знань знаходити ті, які уможливають швидке орієнтування у визначених завданнях умовах та сприятимуть знаходженню більш раціонального розв'язку запропонованої проблеми.

Крім того, за думкою О.С. Чашечникової [7, с. 83], креативність передбачає розвиток *гнучкості*, яка вказує на швидкий «... перехід від одного поняття (способу роботи) до іншого», *інтегративності*, що охоплює всебічне вивчення проблеми, включаючи науковий характер, цілісність, глибину розкриття, аналіз і синтез як окремих фактів, подій, явищ, так і пошуку шляхів розв'язання та практичної реалізації поставленого завдання, що не можливо без початкового предметного досвіду.

Розвиток таких здатностей особистості можливий лише за умови набуття студентами-практикантами у процесі виробничої практики *креативних умінь*, які визначають можливість створення студентом нової, невідомої раніше страви або кулінарного виробу на основі початкового досвіду, теоретичних знань з дисциплін харчового профілю.

Отже, під час розв'язання системи технологічних задач або розробки творчих проектів студенти, спираючись на початковий досвід, отримані раніше теоретичні знання технологічного процесу приготування та подавання страв, шукають з різноманітності варіантів, той, що сприяє раціональному розв'язанню поставленої виробничої проблеми, тобто швидко оперують сформованими вміннями (швидко орієнтуватися у розв'язуванні поставлених завдань) та застосовують їх у пропонованій виробничій ситуації.

Продовжуючи аналіз узагальнених професійних умінь повернемося до гнучкості, що передбачає швидке орієнтування студентів при переході від одного поняття до іншого, пов'язаного із ним, наприклад, н/ф → готова страва.

Не менш важливе і вміння створювати нові образи в оформленні всіх груп страв, застосовуючи прийоми карвінгу та нетрадиційну для прикрашання сировину (лікарські рослини, ягоди), що проявляється в глибині й нестандартності мислення, відходу від стереотипів, стандартів. Так, студенти під час розробки, скажімо, творчих проектів пропонують таку ідею розв'язання, що не використовувалась раніше. Це може бути використання нетрадиційної сировини, що уможливорює підвищення вмісту окремих нутрієнтів їжі (білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, мінеральних речовин), або взагалі харчову цінність страв. Нетрадиційною є сировина, що не використовувалась раніше у приготуванні страв, але має біологічну цінність для організму людини.

Уміння аналізувати отримані результати, виводити та пояснювати наслідки з них в процесі застосування певних видів теплової обробки

напівфабрикатів. Таким чином, застосування теоретичних знань (параметрів та режимів обробки сировини та приготування страв та виробів) допоможуть у розв'язуванні технологічних задач або розробці творчого проекту.

Всіма виокремленими нами вміннями студенти-практиканти оволодівають у процесі своєї професійної діяльності в умовах виробничої практики. А за думкою В.В. Васильєва [1] професійно-трудова діяльність спирається на узагальнені теоретичні знання з професійно орієнтованих дисциплін, що передбачає широту мислення – здатність особистості охоплювати мисленням різнобічне коло питань, які виникають при розв'язанні виробничих завдань.

В свою чергу, під час такого мисленевого процесу, за думкою О.С. Чашечникової [7, с. 84], у студентів розвивається здатності до продуктивності, тобто, з'являються низки ідей, думок, гіпотез щодо розв'язання запропонованих виробничих ситуацій, виникають запитання у формі «що буде, якщо...». Як результат такого пошуку – *варіативність* та *узагальненість*, що передбачає здатності особистості самостійно переходити від одиничних понять до загальної уяви про явища, пропонувати варіанти розв'язання виробничих ситуацій, що сприяє інтелектуальному самозбагаченню.

Це уможлиблює набуття студентами у процесі виробничої практики *діяльнісних умінь*, які характеризують здатність студента до систематизації та аналізу інформації, що була отримана в процесі теоретичної підготовки, до постійного самовдосконалення, до самостійного формування досвіду приготування страв та кулінарних виробів.

Серед діяльнісних ми виокремлюємо вміння простежувати міжпредметні зв'язки усіх дисциплін харчового профілю. Так, у ході розв'язування виробничих ситуацій студенти повинні самостійно знаходити взаємозв'язки з іншими об'єктами дисциплін харчового профілю, спираючись на теоретичні знання технології приготування страв та впливу на їхню якість різних чинників.

Уміння застосовувати отримані раніше теоретичні знання в процесі первинної обробки всіх видів сировини, виготовлення напівфабрикатів, готових страв та кулінарних виробів передбачає виконання технологічних операцій процесу виготовлення готових страв, що у подальшій діяльності і забезпечить продуктивність цього процесу.

Уміння розв'язувати виробничі ситуації через проблемно-виробничі задачі передбачає знаходження студентом декількох варіантів їх розв'язання, які мають бути обґрунтовані із доведенням їх результативності. В процесі пошуку таких варіантів студенти оволодівають вмінням будувати технологічні, структурно-наслідкові схеми

приготування страв та моделювати технологічний процес виготовлення страв відповідно до завдання проекту, при цьому в них формується здатність акцентувати увагу на незначні на перший погляд деталі, які можуть вплинути на якість готових страв (режим первинної або теплової обробки тощо).

Уміння систематизувати теоретичні знання, отримані в процесі вивчення харчових дисциплін, узагальнювати їх під час виготовлення страв та кулінарних виробів. Так, наприклад, врахування хімічного складу овочів, дозволяє визначити такі режими теплової обробки, які забезпечили б максимальне збереження вітамінної цінності готових страв.

Уміннями аналізувати досвід розв'язання попередніх задач, застосовувати їх результати, що впливають на якість готових страв студенти оволодівають у процесі створення творчих проектів. В основі створення творчого проекту лежить накопичений студентом досвід виготовлення певної групи страв. Аналіз рецептур існуючих страв, способів їх приготування дозволяє створити нову страву або кулінарний виріб, враховуючи правила поєднання харчових продуктів, їх хімічний склад, харчову цінність, будову.

У ході такого процесу розвивається *здатність до самоорганізації* (самостійне здійснення студентом аналізу проблеми, пошуку нових ідей, пропозицій, пошуку обґрунтувань варіантів розв'язань, обрання найбільш ефективного розв'язання проблеми) та *здатність до самомотивації* (можливість студента без допомоги викладача знаходити варіанти, що допоможуть йому в розв'язанні поставлених завдань через синтез теоретичних знань).

Розвиток таких здатностей забезпечують *організаційно-мотиваційні* уміння, що описують самостійне обґрунтування студентом необхідності практичної підготовки, створення майбутнім фахівцем умов для ефективної професійної діяльності.

Так, уміння самостійно здійснювати аналіз виробничої проблеми, пропонувати нові ідеї, обґрунтовувати варіанти отриманих розв'язань та обирати серед них найбільш ефективні реалізується також у процесі створення проекту.

Уміння самостійно організовувати свою діяльність в процесі розв'язання системи технологічних задач, правильно організовувати робоче місце в процесі первинної обробки сировини, виготовлення страв, порціонування, їхнього оформлення та відпускання реалізується на протязі всього терміну виробничої практики. При цьому студенти намагаються самостійно знаходити мотиви своєї професійної діяльності, що сприяють розв'язуванню виробничих завдань. З цією метою студент, перш ніж висунути ідеї, пропозиції, повинен поставити собі певну кількість

запитань, а саме: «як підвищити харчову цінність страви?», «які компоненти страви треба замінити?»; «яким чином впливає різна сировина на калорійність страви?»; «як зміниться калорійність, якщо...» і так далі. Тільки після відповіді на ці запитання він може висунути кілька варіантів ідей, та далі розглядати їх ефективність. То ж, результатом такого пошуку студентом за є формування мотивації до набуття ним певного уміння.

Розвитку мотивації майбутніх фахівців під час виробничої практики сприяє також *здатність до мобілізації власних творчих можливостей* особистості, що зберігає її працездатність на всіх етапах творчого пошуку.

Крім того, формування готовності до професійної діяльності майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю в процесі виробничої практики неможливо без *цілеспрямованості* – здатності особистості досягати поставленої мети за будь-яких умов. Рушійною силою цієї здатності є бажання особистості бути висококваліфікованим майстром своєї справи, який завжди затребуваний на ринку праці. Це передбачає важливість розвитку *індивідуальності під час творчого пошуку*.

Також на увагу заслуговує *висока адаптованість фахівця до будь-яких умов* його швидке пристосування до зміни умов виробничого завдання.

Всі описані вище здатності забезпечують *дослідницькі вміння*. Вони вказують на володіння студентом науковим мисленням, на його здатність спостерігати й аналізувати, висувати гіпотези для розв'язання складних виробничих завдань, аналізувати власну діяльність та корегувати її.

Уміння працювати на виробництві та досліджувати процеси, що відбуваються під час приготування страв, а саме: зміни структурно-механічних, реологічних властивостей страв після їх теплової обробки, досліджувати вплив первинної та теплової обробки на зміну маси готових страв реалізуються шляхом розв'язування проблемно-виробничих задач.

Уміння здійснювати самоаналіз технологічних операцій, прийомів у приготуванні страв, їх самооцінку та корекцію реалізується під час проведення студентами первинної та теплової обробки овочів. При виявленні недоліків готової страви студент звертається до попередньої технологічної операції та виявляє наслідки дефектів, після чого корегує свою подальшу діяльність.

Уміння зберігати працездатність на всіх етапах пошуку розв'язування технологічних завдань, не пасувати перед труднощами, що виникають у ході дослідницької діяльності, створювати моделі розв'язання завдань проекту шляхом відштовхування «малоефективних розв'язків» реалізуються під час створення творчого проекту.

У ході розгортання виробничої ситуації студентам пропонується побудувати нову, несхожу на інші, модель нової страви або кулінарного виробу. Під час постановки завдання умови теж повинні бути наближеними

до виробничих, такими, що передбачають здорову конкуренцію, без якої не можливий ринок праці (кожен студент розробляє свій творчий проект). То ж, важливим є уміння самостійно знаходити ефективне розв'язання проекту, обґрунтовувати його доцільність, використовуючи власний потенціал та базу знань, умінь і навичок з усіх дисциплін харчового профілю.

Висновки. Таким чином, формування готовності до професійної діяльності майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю явище багатогранне. В його основі лежить розвиток узагальнених професійних вмінь у студентів під час виробничої практики.

Література

1. Васильєв В. В. Професійна адаптація особистості як соціальний процес : [Етапи процесу адапт. особи до проф.-труд. діяльн.] / В. В. Васильєв // Проф.-техн. освіта. – 2001. – № 1. – С. 34–38.
2. Гуревич К. М. Психологическая диагностика детей и подростков / Под ред. К. М. Гуревича, Е. М. Борисовой. – М. : Межд. пед. академия, 1995. – 360 с.
3. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Изд-во БГУ, 1976. – 176с.
4. Климов Е. А. Психология профессионала: Избранные психологические труды / Е. А. Климов – М. : Институт практической психологии, 1996. – 400с.
5. Ткачук С. І. Проблеми підготовки фахівців професійної освіти та шляхи їх вирішення / С. І. Ткачук // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред. М. Т. Мартинюк] – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2013. – Ч. 3. – С. 312–319.
6. Узнадзе Д. Н. Основные положения теории установки / Д. Н. Узнадзе. –Тбилиси : Изд- во Акад. наук Грузинской ССР, 1961. – 178 с.
7. Чашечникова О. С. Систем компонентів творчого мислення, що можуть діагностуватися в процесі навчання математики. Дидактика математики: проблеми і дослідження. Міжнародний збірник наукових робіт / О. С. Чашечникова – Видавництво Донецької фірми наукоємних технологій НАН України, 2004. – Вип. 22. – С. 81–87.

Погорєлова Л.

*старший викладач кафедри інженерної педагогіки та психології
Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Української
інженерно-педагогічної академії*

УДК 372.3

ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ

У статті досліджується впровадження сучасних підходів до навчання майбутнім інженерам-педагогам дисциплін харчового профілю. Визначено її мету, завдання, сферу застосування. Розглянуто принцип комунікативності. Обґрунтовано та узагальнено наукові розробки у

рамках функціонування комунікативної моделі навчання іноземної мови в інженерно-педагогічних ВНЗ. Проаналізовано застосування сучасних підходів до навчання іноземної мови в інженерно-педагогічних ВНЗ.

Ключові слова: сучасні підходи, комунікативна модель навчання, принцип комунікативності, інженери-педагоги, дисципліни харчового профілю.

Погорелова Л.

старший преподаватель инженерной педагогики и психологии Учебно-научного профессионально-педагогического института Украинской инженерно-педагогической академии

ВНЕДРЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ПОДХОДОВ В ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ИНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗАХ

В статье исследуется внедрение современных подходов к обучению будущим инженерам-педагогам дисциплин пищевого профиля. Определены ее цели, задачи, область применения. Рассмотрен принцип коммуникативности. Обоснованы и обобщены научные разработки в рамках функционирования коммуникативной модели обучения иностранному языку в инженерно-педагогических вузах. Проанализировано применение современных подходов к обучению иностранному языку в инженерно-педагогических вузах.

Ключевые слова: современные подходы, коммуникативная модель обучения, принцип коммуникативности, инженеры-педагоги, дисциплины пищевого профиля.

Pogorelova L.

*lecturer of the department of engineering pedagogics and psychology
Educational Scientific Professional Pedagogical Institute of Ukrainian
Engineer-Pedagogical Academy*

INTRODUCTION OF MODERN APPROACHES TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES AT ENGINEERING AND PEDAGOGICAL HIGH SCHOOLS

The paper investigates the introduction of modern approaches to teaching future engineers-teachers disciplines nutritional profile. It was defined its goals, objectives, scope. It was shown the principle of communicativeness. It was justified and summarizes research and development in the framework of the communicative model of learning a foreign language at engineering and pedagogical high schools. It was analyzed the use of modern approaches to learning a foreign language at engineering and pedagogical high schools.

Key words: modern approaches, communicative teaching model, the principle of communicativeness, engineers-teachers, discipline of food profile.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Аналізуючи проблеми, що виникають сьогодні перед викладачем іноземної мови в інженерно-педагогічних ВНЗ, ми пропонуємо розглянути практичний досвід і узагальнити проведені нами наукові розробки в рамках функціонування комунікативної моделі навчання іноземної мови майбутнім інженерам-педагогам. Спочатку слід усвідомити, як узгоджується соціальне замовлення суспільства - (підготувати в короткий термін майбутнього фахівця – інженера-педагога харчового профілю, який добре володіє іноземною мовою), з вимогами навчальної програми інженерно-педагогічного ВНЗ і мінімальною кількістю годин в чинному навчальному плані. Нам видається, що домогтися поставленої мети - навчити студента протягом обмеженого навчальними рамками періоду говорити про проблеми своєї спеціальності і розуміти мову носіїв мови в цьому плані - можна, поєднуючи традиційні та сучасні інноваційні методи, але роблячи рішучий упор на принцип комунікативності як у навчанні, так і в побудові використовуваних навчальних матеріалів та навчальних посібників. Вивчення особливостей усної наукової мови має враховувати новітні дані психологічної та методичної науки, з одного боку, і комунікативні особливості мови спеціальності відповідно до профілю навчання, з іншого [1, 4].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз науково-методичної літератури показує, що серед безлічі досліджень, присвячених проблемам підвищення ефективності процесу навчання ІМ у інженерно-педагогічних ВНЗ - починаючи з відомих праць таких авторів, як І.М. Берман, В.А. Бухбіндер, П.Б. Гурвич, Б.А. Лапідус, І.І. Халеєва та інших, що мають загальнометодичне значення, і, закінчуючи сучасними дослідженнями, в яких вирішення проблеми бачиться: в навчанні іншомовного усного мовлення на основі компетентнісного підходу (Л.Я. Єрьоміна), в навчанні професійно-орієнтованого спілкування (Л.В. Макара); під час організації процесу навчання, при якому моделюються основні риси реального процесу комунікації (І.М. Верещагіна, В.С. Коростельов, І.Л. Бім, Є.І. Пасов та ін.), тому вважаємо за необхідне більш детально зупинитися на поняттях комунікативності та процесу спілкування в психолого-педагогічних науках - практично відсутні роботи, розглядають дану проблему з точки зору зміни самого підходу до навчання іноземних мов в інженерно-педагогічних вузах та переосмислення його з позицій сучасної освітньої парадигми.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті – впровадження сучасних підходів до навчання майбутнім інженерам-педагогам під час навчання іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно навчання іноземної мови у інженерно-педагогічних ВНЗ орієнтоване на читання,

розуміння і переклад спеціальних текстів, а також вивчення проблем синтаксису наукового стилю. Зараз необхідно думати про переміщення акценту у навчанні на розвиток навичок мовного спілкування на професійні теми і ведення наукових дискусій, тим більше, що робота над ними не заважає розвитку навичок, умінь і знань, тому як на них базується. Усне мовлення в навчальному вигляді повинне, мабуть, розумітися як слухання або читання, розуміння і репродуктивне відтворення прослуханого або прочитаного у формах як усної, тобто діалогічної або монологічної, так і письмової. Таким чином, мова йде про реалізацію мовного акту говоріння в процесі усної комунікації між двома або більше особами. Запис прослуханого і використання написаного тексту як джерела усного мовного акту легко здійснити в умовах навчальної аудиторії.

Схема навчання англійського усного мовлення за фахом може, на наш погляд, будуватися з урахуванням наступних положень:

- визначення комунікативних ознак для більшості типів текстів спеціальності «Професійна освіта. Харчові технології», і засобів вираження цих ознак, тобто комунікативних моделей;

- визначення комунікативних ознак усного мовлення і засобів вираження цих ознак;

- зіставлення цих засобів вираження і відбір моделей для пасивної та активної їх тренування;

- визначення найбільш повного переліку комунікативних ознак і моделей усного мовлення з досліджуваної спеціальності та вироблення системи вправ для їх активного тренування;

- аналіз різних комунікативно орієнтованих видів текстів з харчових спеціальностей, відбір окремих видів текстів у навчальних цілях, визначення їх основних комунікативних особливостей, моделей і розробка ефективної системи вправ для тренування відібраних структурних одиниць;

- створення «бази попередніх знань» для вироблення мовленнєвих умінь і навичок, тобто відбір і тренування словотворчих, лексичних та граматичних структур, необхідних для читання, розуміння, аудіювання та говоріння;

- вироблення і доведення до ступеня автоматизації у студента навчальних алгоритмів по всіх видах мовленнєвої діяльності;

- усна комунікація від монологу до діалогу і, навпаки, із застосуванням завдань та ігор проблемно-пошукового характеру.

Слід зауважити, що у навчанні повинні широко використовуватися сучасні дидактичні принципи сугестивності, наочності, використання аудіо-та мультимедійних засобів тощо [3].

Говорячи про систему вправ, що випереджають усне спілкування, викладачеві необхідно пам'ятати про їх загальній побудові і дозуванні

труднощів: від однієї труднощі в одній вправі до розпізнавання схожих по виду явищ, про циклічність повторення досліджуваного матеріалу в малих дозах протягом тривалого часу, про доведення навику до автоматизму, про ускладнення вправ тощо, хоча однією з головних і неодмінних умов повинна залишатися постійна комунікативна орієнтованість їх на усне мовлення в рамках конкретних мовних ситуацій навчально-наукової сфери діяльності. Працюючи в немовному вузі, викладач іноземної мови повинен добре знати особливості наукових і технічних текстів з досліджуваної спеціальності і в міру потреби знайомити з ними учнів. У першу чергу це наявність спеціальної термінології, особливої загальнонаукової лексики, специфічної службової лексики, тих чи інших складних граматичних конструкцій [2].

Основою для навчання в умовах немовних середовища буде служити текст іноземною мовою. Викладач повинен відібрати ті види і типи текстів з досліджуваної спеціальності, які допоможуть студенту реалізувати комунікативні можливості говоріння. Наприклад, можна розрізняти тексти:

- по засобу передачі: усні та письмові;
- за характером викладу: опис, повідомлення, розповідь, міркування, розгляд та їх комбінації в спеціальних видах текстів, таких як анотації, рецензії тощо;
- за ступенем спеціалізованості та відношення до адресата: дослідні, такі як монографії, наукові статті, навчальні, тобто статті та тексти з підручників, довідників, словників тощо.

Як показує наш досвід, слід починати з найпростіших описів і характеристик і монологічної форми їх обробки на самому початковому етапі. Потім можна вивчати і складніші за структурою і стилем тексти, але як можна раніше намагатися виробити у студента алгоритм його діяльності в режимі комунікативної пари «викладач (аудіо і мультимедійні засоби) - студент», «студент - студент». Необхідно також відібрати для роботи професійно релевантний матеріал, враховувати попередні знання якого навчають з мови та спеціальності, мета комунікації, вид комунікації, ступінь навчання та ін. Після відбору словотворчих, лексичних та граматичних структур, необхідних для освоєння досліджуваних текстів, починається їх тренування. Слід постійно пам'ятати про «діалогічну» форму вправ, у тому числі й при введенні лексики. Доречно також тренувати не тільки термінологічну і загальнонаукову лексику, а й службову лексику наукової прози і модально-оцінну лексику усної форми спілкування.

Англійський науковий текст, загалом, характеризується мовною економією, що виражається, наприклад, в номінативному характері пропозиції, особливості термінологічних систем, спеціальних мовних штампах; своєрідною наочністю (графічні засоби членування тексту і

абзацу); докладністю викладу (схеми, таблиці, повтори, заміна одних структурних одиниць іншими) .

Усна ж мова має інші особливості - це «розрихленість» структури пропозиції, переважання простого пропозиції, ситуативна /не/ завершеність відрізків фрази, особлива емоційна забарвленість тощо, що описано в роботах багатьох лінгвістів. Вже на стадії первинного тренування структур мовного акту виникає необхідність у зіставленні комунікативних ознак наукового тексту та усної мови з даної спеціальності. Одні комунікативні ознаки і моделі, які служать для їх вираження, залишаємо на рівні впізнавання, інші тренуються активно. Граматичною базою усного акту комунікації повинно, як показує досвід, служити просте речення і найбільш поширені типи складнопідрядних пропозицій, які не повинні містити великого числа другорядних членів. Ряд досліджуваних структур може носити характер кліше і фразеологізмів [3].

Необхідно підкреслити, що робота зі створення базових знань повинна проходити, особливо на початковому етапі, за чіткими алгоритмами з озвучуванням всього матеріалу. Починати роботу можна і з читання тексту , але в ідеалі треба прагнути до сприйняття інформації «з голосу». Тут може виправдати себе і використання «інтонаційного читання» сучасних інтенсивних методик. І , звичайно ж , слід ширше використовувати сучасні аудіо - та мультимедійні засоби.

Текст як основна навчальна одиниця при навчанні іноземної мови повинен, особливо на перших порах і для студентів зі слабкими знаннями, озвучуватися і прослуховуватися багаторазово і повторюватися цілком, різними блоками. Лише тоді навчаний зможе навчитися визначати основну тему тексту і його логічну структуру, тобто розподіл елементів «тема-тема», що й повинно бути базою акту комунікації за фахом. Головне полягає в умінні пізніше правильно поставити запитання (логічно і граматично) і більш-менш повно відповісти на поставлене питання, тобто вловити і підтримати бесіду, пам'ятати про основні проблеми і логіці їх викладу. Вправи, комунікативно-орієнтовані на усне мовлення , повинні включати в себе наступні моменти: наявність (пред'явлення) вихідного матеріалу або моделі, не обов'язково пояснення матеріалу або моделі, імітація моделі, відтворення тієї чи іншої моделі без зміни, із зміною, однією людиною, в комунікативній парі, власна комунікація.

Навчання усного мовлення іноземною мовою, особливо за фахом в інженерно-педагогічних ВНЗ, - це складний і трудомісткий процес, тому як в мові студента мають бути присутні елементи відповідного текстового жанру, наприклад наукового стилю. Робота викладача полегшується тим, що мова ця може бути близька за багатьма параметрами покладеному в основу навчання навчального тексту і мати меншу кількість довільних

ситуативних можливостей. Багато «життєвих» ситуацій можна «програти» в аудиторії, коли ми від тренувальних вправ будемо переходити до діалогу. Мова може йти при прослуховуванні, читанні, заучуванні, переказі діалогів, завершенні їх по заданій ситуації або мовного матеріалу та складанні їх по тим або іншим принципам вільно. Можна використовувати повний або частковий зворотний переклад тощо. Головне полягає в умінні вичленувати основну тему проблеми, в умінні правильно описувати, формулювати, заперечувати, шукати причину тощо. При розвитку навичок усного мовлення іноземною мовою за фахом необхідно пам'ятати, що монологічний її елемент не поступається діалогічному. Тому далі слід йти на збільшення обсягу монологічної репліки в діалозі й пізніше до чисто монологічних форм усного мовлення - резюме, реферування, анотування, опис схеми, явища або процесу - аж до запису почутого, що стане в нагоді в конспектуванні лекцій та робіт. Природно, поставленої мети можна досягти тільки на основі комунікативно-орієнтованих підручників і навчальних матеріалів [2]. Зрозуміло, що на заняттях іноземної мови виробляється основний навик усної комунікації, який може бути повністю реалізований в житті. Рештою видів мовленнєвої діяльності тренуються так само, оскільки, як ми бачили, вони служать основою для розвитку навичок усного мовлення.

Висновки. Слід зауважити, що виклад теми за фахом на іспиті з іноземної мови не може служити мірилом знань, умінь і навичок студентів у цій галузі. Це, як ми бачили вище, швидше одне з тренувальних вправ. Лише в бесіді з викладачем або в парі «студент-студент», у постановці питань, відповідях на них, при визначенні основної теми запропонованого матеріалу, анотації можна з'ясувати ступінь підготовленості студента до подальшого користування іноземною мовою.

Таким чином, інноваційні технології викладання іноземних мов в інженерно-педагогічних ВНЗ полягають у поєднанні традиційних і сучасних підходів до навчання, заснованих на функціонально - комунікативній лінгводидактичній моделі мови, та розробці цілісної системи навчання студентів мовного спілкування на професійні теми.

Література

1. Андронкіна Н. М. Проблемы обучения иноязычному общению в преподавании иностранного языка как специальности // Обучение иностранным языкам в школе и вузе. СПб., 2001. С. 150-160.
2. Гуль Н. В. Подготовка студентов к чтению неадаптированной литературы // - СПб., 2001. С.151-155.
3. Гурвич П. Б. Теория и практика эксперимента в методике преподавания иностранных языков / Гурвич П.Б. - В: ВГПИ, 1980. - 103 с.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / проф. С.Ю. Ніколаєв. - К. : Ленвіт, 2003. - 273 с.

Берестовий А., Лебідь А.

кандидати фізико-математичних наук, доценти Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Української інженерно-педагогічної академії

УДК 531.232:378.091.5

ДОСЛІД ГАЛІЛЕЯ

У статті викладена методика проведення лабораторної роботи з фізики, ідея якої укладена в одному з перших дослідів, проведених Галілеєм по руху кулі уздовж похилої площині. Виконується побудова залежності пройденого шляху від часу у вигляді многочлена.

***Ключові слова:** рівноприскорений рух тіла, енергія і сила опору руху, методика проведення дослідів і розрахунків.*

Берестовой А., Лебедь А.

кандидаты физико-математических наук, доценты Учебно-научного профессионально-педагогического института Украинской инженерно-педагогической академии

ОПЫТ ГАЛИЛЕЯ

В статье изложена методика проведения лабораторной работы по физике, идея которой заключена в одном из первых опытов, проведенных Галилеем по движению шара вдоль наклонной плоскости. Выполняется построение зависимости пройденного пути от времени в виде многочлена.

***Ключевые слова:** равноускоренное движение тела, энергия и сила сопротивления движению, методика проведения опытов и расчетов.*

Berestovoy A., Lebed' A.

candidate of physico-mathematical Sciences, associate professors of Educational-scientific professional-pedagogical Institute of the Ukrainian engineering and pedagogical Academy

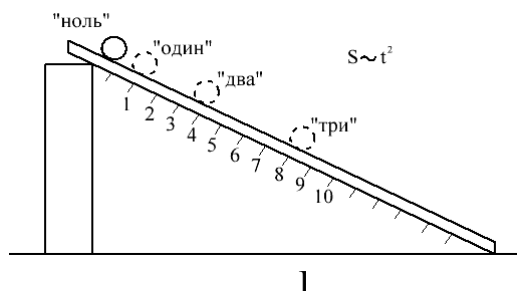
EXPERIENCE OF GALILEO

The paper sets out the methodology of laboratory work in physics, the idea of which is contained in one of the first experiments of Galileo by the movement of the ball along the inclined plane. Generate depending on distance traveled from time to time in the form of a polynomial.

***Keywords:** uniformly accelerated motion of the body, enegriya and force of resistance of motion, a technique for testing and calculations.*

Постановка проблеми. При викладанні вузівського курсу фізики виникає потреба закріплювати важливий теоретичний матеріал на лабораторному практикумі та в ознайомленні студентів з математичними методами обробки результатів експериментальних досліджень. В цьому зв'язку здається доцільним, зокрема при розгляді прискореного руху тіл,

відтворити в навчальному процесі дослід Галілея з дослідженням руху тіла на похилій площині під дією сил тяжіння Землі (рис. 1).

На той час не існувало надійного засобу відрахування коротких інтервалів часу. В своїх перших дослідах для відліку рівних проміжків часу він використовував власний пульс. Експеримент проводили удвох. Галілей рахував удари пульсу під час руху кульки, а його учень відмічав положення кульки для кожного відліку часу. Далі вимірювались відстані, які проходила кулька за один, два і т.д. рівні інтервали часу. Галілей сформулював результати проведених дослідів таким чином: якщо відмічати положення кульки через 1, 2, 3... одиниці часу від початку відліку, то виявляється, що ці відмітки віддалені від початкового положення згідно пропорції 1, 4, 9, 16, Зараз ми б сказали, що відстань пропорційна квадрату часу: $s \sim t^2$. Ми знаємо, що при вільному падінні тіл в полі тяжіння Землі коефіцієнт пропорційності дорівнює $g/2=4,9 \text{ м/с}^2$, а при русі по похилій площині коливається від 0 до $4,9 \text{ м/с}^2$.

Одержаний в такому досліді експериментальний матеріал є основою для набуття студентами практичних навичок математичної обробки експериментальних даних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формулювання цілей статті. Багато останніх публікацій, наприклад, [1] і [2], присвячені проблемі інтенсифікації розумової діяльності студентів під час аудиторних занять. В запропонованій статті «Дослід Галілея» викладена методика проведення та математичної обробки нової лабораторної роботи з фізики, яка повинна послужитись цій меті.

Виклад основного матеріалу досліджень. В досліді за схемою Галілея визначається залежність координати тіла від часу його руху. В лабораторних умовах можна зафіксувати положення тіла в заданий момент часу лише з досить великою похибкою. Тому дослід виконувався по іншому: вимірювався час проходження певної відстані. В цьому випадку відстань визначається з точністю до 0,5 см, а час – до 0,1 – 0,01 с. Довжина похилої площини дорівнювала 3 м. Виміри часу проводились по $n=10$ разів від 0,5 м через кожні 0,25 м, що забезпечувало високу вірогідність проведених дослідів. Робота складається з двох частин:

1) Виконання фізичного експерименту з фіксацією часу та пройденого шляху кулькою на уздовж похиленої площини.

2) Математична обробка одержаних експериментальних даних з метою одержання залежності шляху кульки на похилій площині від часу

руху, статистичний аналіз одержаної залежності та оцінка втраченої енергії і сили опору рухомої кульки.

Можливі результати вимірів довжини шляху і часу руху кульки при куті нахилу дошки $\alpha = 3^\circ$ до горизонту наведено в таблиці 1. При цьому кількість проміжків шляху і кількість паралельних вимірів часу вибрана відповідно вибраною $m = 10$ і $n = 10$.

Всі обчислення в цій роботі рекомендується виконувати в пакеті математичних програм MATCAD.

Таблиця 1

Результати (S, t) вимірювань шляху і часу руху кульки

S	t_1	t_2	t_3	t_4	t_5	t_6	t_7	t_8	t_9	t_{10}	t_{cp}	$a, \text{м/с}^2$	$D(t_{cp})$
0,50	2,0	2,1	1,8	1,9	2,0	2,2	1,9	1,8	2,1	2,1	1,99	0.2525	0,0188
0,75	2,5	2,6	2,6	2,7	2,8	2,6	2,7	2,4	2,6	2,4	2,59	0.2236	0,0166
1,00	2,8	3,2	2,9	2,8	3,2	3,0	2,8	3,0	2,9	3,2	2,98	0.2252	0,0284
1,25	3,3	3,4	3,3	2,9	3,2	3,3	3,3	3,3	2,9	3,4	3,23	0.2396	0,0334
1,50	3,4	3,6	3,5	3,6	3,5	3,4	3,5	3,4	3,7	3,3	3,49	0.2463	0,0143
1,75	3,7	4,1	3,8	3,8	4,0	3,7	3,8	3,7	3,8	3,8	3,82	0.2399	0,0170
2,00	4,2	4,0	4,2	4,3	4,0	4,0	4,2	4,1	4,3	4,0	4,13	0.2345	0,0160
2,25	4,4	4,4	4,2	4,4	4,3	4,3	4,4	4,4	4,2	4,6	4,36	0.2367	0,0140
2,50	4,6	4,8	4,8	4,7	4,8	4,6	4,5	4,6	4,6	4,8	4,68	0.2283	0,0129
2,75	5,3	5,1	4,9	5,0	5,0	4,9	5,2	5,1	5,0	4,9	5,04	0.2165	0,018

В таблиці 1 вказані прискорення $a = 2S / (t_{cp})^2$ кулі, які можна вважати сталою величиною, і статистичні дисперсії $D(t) = M(t - t_{cp})^2$ значень результуючої змінної. Гіпотеза про однорідність ряду дисперсій $D(t)$ перевірена за критерієм Кохрена. Результат перевірки позитивний, оскільки спостережене значення критерія Кохрена виявилось меншим його критичного значення при рівні значимості $\alpha = 0,05$:

$$G_{stat} = \max(D(t)) / \sum D(t) = 0.205 < 0,2268 = G_{kp}(\alpha, n-1, m).$$

Точність відтворення дослідів по вимірюванні часу оцінюється через середню арифметичну $D_{exp} = \sum D(t) / m$ та стандарт $\sigma_{exp} = \sqrt{D_{exp}} = 0,657$.

Математичну модель досліду будемо у вигляді поліноміального рівняння 3-го порядку $T = t = b_1 S + b_2 S^2 + b_3 S^3$ (1) методом найменших квадратів (МНК) за алгоритмом, відомим з літератури по теорії експерименту (див., наприклад, [3], [4], [5]).

Спочатку будемо інформаційну матрицю із стовпців значень функцій-векторів $S1 = \sqrt{S}$, $S2 = (\sqrt{S})^2$, $S3 = (\sqrt{S})^3$ факторної змінної S , які входять в рівняння (1), та матрицю-стовпець значень результуючої змінної T :

$$Z = \begin{pmatrix} S1_1 = \sqrt{0,5} & S2_1 = (\sqrt{0,5})^2 & S3_1 = (\sqrt{0,5})^3 \\ S1_2 = \sqrt{0,75} & S2_2 = (\sqrt{0,75})^2 & S2_3 = (\sqrt{0,75})^3 \\ \dots & \dots & \dots \\ S1_n = \sqrt{2,75} & S2_n = (\sqrt{0,75})^2 & S3_n = (\sqrt{0,75})^3 \end{pmatrix}, \quad T_{cp} = \begin{pmatrix} t_1 = 1,99 \\ t_2 = 2,59 \\ \dots \\ t_n = 5,04 \end{pmatrix}, \quad (2)$$

Якщо модель (1) містить вільний член, то матрицю Z доповнюють зліва одиничним стовпцем. Оскільки $t=0$ при $S=0$, то вільний член моделі (1) теж дорівнює нулю і в складі матриці Z одиничний стовпець не потрібний, що не змінює алгоритму МНК. Коефіцієнти моделі (1) знаходять з умови мінімізації квадрата відхилень експериментальних значень T_j від відповідних «теоретичних» значень \hat{T}_j , одержаних з рівняння моделі (1). Це приводить до системи нормальних рівнянь

$$\left\{ \partial / \partial b_i = \left(\sum_j (Y_j - \hat{Y}_j) \right) = 0, i = 1, 2, 3 \right\} \quad (3),$$

якій має наступний матричний вигляд $(Z^T Z) \cdot B = Z^T \cdot Y$, звідки $B = (b_1, b_2, b_3)^T = C \cdot (Z^T \cdot Y)$ (4) - є вектор коефіцієнтів моделі (1), і $C = (Z^T Z)^{-1}$ (5) - кореляційна матриця.

Коефіцієнти (4) є випадковими величинами, що підпорядковані закону Стюдента розподілу ймовірностей. Їхні ймовірні граничні похибки при рівні значимості α оцінюються за формулами $\Delta b_j = T_{kp}(\alpha, n-1) \sigma_{\text{exp}} \sqrt{C_{j,j}}$, де $T_{kp}(\alpha, n-1) = qt(1-\alpha, n-1)$ є критичне значення розподілу Стюдента для рівня значимості α і числа степенів волі, σ_{exp} точність відтворення досліду по часу, $C_{j,j}$ - діагональний елемент кореляційної матриці (5). Занадто малі коефіцієнти моделі (1) вважаються незначимими. Статистичне правило перевірки значимості коефіцієнтів моделі (1) полягає в наступному: якщо $|b_j| \leq |b_j|$, то коефіцієнт b_j визнається незначимим при рівні значимості α . Незначимий коефіцієнт виключається з рівняння (1) за з інформаційної матриці Z (2) стовпців значень факторних змінних (див. тему «Побудова нелінійного рівняння регресії на основі лінійного рівняння», [4]). Після цього коефіцієнти (4) обчислюють заново. Незначимі коефіцієнти, коли їх декілька, виключаються по одному, починаючи з того коефіцієнта, який має найбільшу відносну похибку $\Delta b_j / |b_j|$. По закінченню процедури виключення незначимих коефіцієнтів ще можна обчислити множинний коефіцієнт кореляції та дослідити інформаційність моделі (1) за критерієм Фішера (див., наприклад, [3], [4], [5]).

Для досліду з даними таблиці 1 виявляються незначимими коефіцієнти b_2 і b_3 рівняння (1). Після їхнього виключення, одержуємо шукану залежність у вигляді $T = b_1 \cdot S1$, де $b_1 = 8.6582$ і $S1 = \sqrt{S}$. Звідси ми

приходимо до відомої залежності $S = A \cdot T^2$ (6), де $A = 0,1156$ і S та T відповідно є векторами значень шляху і значень часу руху.

Проведемо аналіз енергії руху кульки на похилій площині під дією сил тяжіння Землі. Нехай β є кут нахилу площини до горизонту, s - шлях переміщення кульки уздовж похилої площини за час t ; $a, v = at$ - прискорення і швидкість кульки; R, m, J - радіус, маса та момент інерції пустої кульки відносно осі, що проходить через її центр; $\omega = v / R = (at) / R$ - кутова швидкість обертання кульки. Кулька переміщується уздовж похилої площини і обертається відносно свого центру під дією сил опору руху.

Потенційна енергія кульки є сумою її кінетичної, обертової та втраченої енергії: $W_{\text{пот}} = W_{\text{кін}} + W_{\text{оберт}} + W_{\text{втрач}}$. Звідси одержуємо такі залежності:

$$mgs \cdot \sin \beta = mv^2 / 2 + J \cdot \omega^2 / 2 + W_{\text{втрач}} = mv^2 / 2 + (mR^2) \cdot (at / R)^2 / 2 + W_{\text{втрач}};$$

$$mgs \cdot \sin \beta = m(at)^2 + W_{\text{втрач}} = 2ms \cdot a + W_{\text{втрач}}; W_{\text{втрач}} = ms(g \cdot \sin \beta - 2a) = s \cdot F_{\text{опор}}.$$

В результаті досліду Галілея для рухомої кульки на похилій площині під дією сил тяжіння одержані такі важливі формули для втраченої енергії та сили опору її руху:

$$\underline{n_{\text{втрач}}} = ms(g \cdot \sin \beta - 2a); \underline{F_{\text{опор}}} = m(g \cdot \sin \beta - 2a). \quad (7)$$

Примітка. Пошук формули експериментальної залежності аналогічний побудові рівнянь регресії. Відомо, що їх вигляд залежить від того, які змінні досліду є факторними і які є результуючими. Та коли, як в даному досліді, шукана залежність є функціональною, то відповідні рівняння є рівносильними. Тому і шлях і час кочення кульки можна вважати факторними змінними, причому вибір факторної змінної в цій роботі забезпечив більшу на порядок точність вимірювань.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Безумовно, лабораторна робота «Дослід Галілея» має викликати зацікавленість студентів на аудиторних заняттях і може бути впроваджена в вузівському учбовий процес з фізики на лабораторному практикуму. Зокрема, виникає можливість іншим методом оцінити силу та коефіцієнт тертя кочення кульки. Цінність лабораторної роботи полягає і в тому, що студенти молодших курсів вперше знайомляться тут з деякими важливими правилами математичної обробки даних, одержаних експериментально.

На майбутнє необхідно удосконалити методику вимірювань так, щоб забезпечити необхідну точність експериментальних даних.

Література

1. Берестовий А.М. Використання проблемних ситуацій на заняттях з фізики та вищої математики / Берестовий А.М., Чаусов А.А., Лебідь А.Г., Голоденко М.М. // Управління якістю професійної освіти: збірник наукових праць. - Донецьк: ТОВ «Лебідь», 2001, - 259 с.
2. Берестовий А.М. Елементи проблемного навчання в лекційних демонстраціях / Берестовий А.М., Гуров І.В., Лебідь А.Г. // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць / [За заг. ред. проф. **В.І. Сипченка**]. – Вип. L.– Ч. 2. – Слов'янськ : СДПУ, 2010, С. 35-40.
3. Зажигаяев Л.С. Методы планирования и обработки результатов физического эксперимента / Зажигаяев Л.С., Кишьян А.А., Романиков Ю.И. – М.: Атомиздат, 1978. – С. 232.
4. Вознесенский В.А. Статистические методы планирования эксперимента в технико-экономических исследованиях / В.А. Вознесенский. – М. : Статистика, 1974. - 192 с.
5. Володарский Е.Т. Планирование и организация измерительного эксперимента / Е.Т. Володарский, Б.Н. Малиновский, Ю.М. Туз. – К.: Вища школа, 1987. – 280 с.

Щебликіна Т.

кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

УДК 378.6.091.279.7:37

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МОНІТОРИНГУ НАВЧАЛЬНИХ
ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

У статті доведено, що в умовах активного реформування системи вищої педагогічної освіти одним із ключових питань є розробка дієвої системи моніторингу навчальних досягнень студентів, адже традиційна практика проведення контролю цих досягнень уже не задовольняє сучасним вимогам щодо вимірювання якості освіти. Під час проведення дослідження було визначено, що основна концептуальна ідея реалізації моніторингу навчальних досягнень студентів вищих педагогічних навчальних закладів проявляється в тому, що реалізація науково обґрунтованої системи цього моніторингу дозволяє забезпечити поліпшення якості педагогічної освіти, залучити майбутніх учителів до процесу самомоніторингу цих досягнень.

Ключові слова: моніторинг, навчальні досягнення, майбутній учитель, система моніторингу, концептуальні засади.

Щеблыкина Т.

кандидат филологических наук, доцент, докторант кафедры общей педагогики и педагогики высшей школы Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ МОНИТОРИНГА УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье доказано, что в условиях активного реформирования системы высшего педагогического образования одним из ключевых вопросов является разработка действенной системы мониторинга учебных достижений студентов, поскольку традиционная практика проведения контроля этих достижений уже не удовлетворяет современным требованиям к измерению качества образования. Во время проведения исследования было определено, что основная концептуальная идея реализации мониторинга учебных достижений студентов высших педагогических учебных заведений проявляется в том, что реализация научно обоснованной системы этого мониторинга позволяет обеспечить улучшение качества педагогического образования, привлечь будущих учителей к процессу самомониторинга этих достижений.

Ключевые слова: мониторинг, учебные достижения, будущий учитель, система мониторинга, концептуальные основы.

Shcheblykina T.

a candidate of philological sciences, an associate professor, Ph.D of General and High School Pedagogic Kharkov National Pedagogical University named after G. S. Scovoroda

CONCEPTUAL FRAMEWORK OF MONITORING STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENTS AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

It is proved that under the conditions of strong reform of the higher pedagogical education system a key issue is the development of an effective system of students' educational achievements monitoring, as the traditional practice of these developments monitoring does not meet modern requirements for the education quality measurement. During the research it was determined that the basic conceptual idea of the monitoring implementation of educational achievements of higher educational institutions students is manifested in the fact that the implementation of evidence-based monitoring system allows to improve the quality of teacher education, to attract future teachers in the process of self-monitoring of such achievements.

Keywords: monitoring, academic achievement, future teacher, the monitoring system, conceptual framework.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах активного реформування системи вищої педагогічної освіти одним із ключових питань є розробка дієвої системи моніторингу навчальних досягнень студентів. Слід зазначити, що традиційна практика проведення контролю цих досягнень у формі заліків та іспитів, яка в основному зорієнтована на визначення рівня засвоєння майбутніми вчителями професійно необхідних знань, уже не задовольняє сучасним вимогам до вимірювання якості освіти, адже вона не відображає інших важливих показників результативності професійної підготовки в руслі впровадження компетентнісного підходу. Отже, спрямованість на реалізацію державних освітніх стандартів у вигляді чітко визначених компетентностей вимагає від вишів розробки принципово нової моделі організації вищої педагогічної освіти й, зокрема, створення науково обґрунтованого інструментарію для об'єктивного вимірювання й аналізу навчальних досягнень студентів, що дозволяє вносити відповідні зміни в освітній процес педагогічного ВНЗ з метою підвищення якості його роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як засвідчує аналіз наукової літератури, різні аспекти порушеної проблеми традиційно знаходяться в центрі уваги вчених. Так, в наукових працях розкрито сутність поняття освітнього моніторингу (В. Вікторов, В. Горб, В. Зайчук, О. Пульбере, Є. Сахарчук, Є. Хриков та ін.), визначено загальнотеоретичні засади здійснення моніторингу навчальних досягнень учнів та студентів (В. Беспалько, М. Грабарь, В. Зінченко, В. Кальней, О. Ляшенко, О. Майоров, Н. Мельникова, Д. Матрос, З. Стельмащук та інші), висвітлено основні шляхи покращення якості середньої та вищої освіти (І. Булах, В. Горб, О. Мітіна, О. Пульбере, С. Сіліна, В. Сімонок, Н. Фоменко та ін.).

Як установлено, науковці зробили вагомий внесок у дослідження вищевказаної проблеми. Незважаючи на це, висновки фахівців та результати проведеного нами пілотажного дослідження свідчать про недостатній теоретичний та практичний рівень вирішення проблеми моніторингу навчальних досягнень студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Актуальність, недостатня обґрунтованість теоретичних і практичних аспектів розв'язання окресленої проблеми, необхідність усунення визначених суперечностей зумовлюють необхідність продовження наукового пошуку в окресленому напрямі й, зокрема, теоретичного обґрунтування принципово нової концепції здійснення вищевказаного моніторингу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). *Мета* статті – теоретично обґрунтувати концептуальні засади моніторингу навчальних досягнень студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відзначимо, що з урахуванням різних точок зору науковців (Є. Бондаревська, М. Дубова, А. Єсаулов, Г. Лисак, В. Полежаєв, М. Полежаєв [1; 2; 4; 8]) у статті термін «навчальні досягнення студентів» трактується, з одного боку, як показник успішності навчальної діяльності студентів у вищому навчальному закладі, а з іншого боку – як відображення змін в їхньому професійно-особистісному зростанні. У свою чергу, на підставі опрацювання наукової літератури (О. Сергєєва, В. Чайченко [9; 10]) моніторинг навчальних досягнень студентів розглядається як педагогічно доцільна система дій викладачів по збору, опрацюванню, аналізу й інтерпретуванню інформації про засвоєння майбутніми фахівцями визначених знань, умінь, сформованості емоційно-ціннісних ставлень і готовності до здійснення творчої діяльності, що дозволяє оцінювати процес отримання досягнень та його результат, здійснювати прогноз і корекцію цих досягнень.

Під час проведення дослідження було визначено, що основна концептуальна ідея реалізації моніторингу навчальних досягнень студентів вищих педагогічних навчальних закладів проявляється в тому, що реалізація науково обґрунтованої системи цього моніторингу дозволяє забезпечити поліпшення якості педагогічної освіти, залучити майбутніх учителів до процесу самомоніторингу цих досягнень. Очевидно, що концептуальні положення потребують їх обґрунтування на методологічному, теоретичному і методичному рівнях.

У процесі здійснення наукового пошуку визначено, що методологічну основу дослідження становлять: загальнонаукові положення теорії пізнання, принцип діалектичної єдності теорії й практики, концептуальні положення філософії, психології й педагогіки про розвиток особистості, наукові підходи до розкриття сутності моніторингу навчальних досягнень студентів як своєрідного педагогічного феномену; сукупність наукових підходів (системний, синергетичний, аксіологічний, компетентнісний, акмеологічний, особистісно діяльнісний), використання яких дає змогу простежити роль і місце спеціально організованої моніторингової діяльності в забезпеченні професійно-особистісного становлення майбутніх учителів.

Так, системний підхід дозволяє розкривати закономірні зв'язки між структурними компонентами цілісної системи моніторингу навчальних досягнень студентів. Результативність моніторингу як системи забезпечується єдністю розуміння всіма учасниками процесу поставлених завдань навчання та узгодженістю спільних зусиль у процесі їх вирішення.

Системний підхід тісно пов'язаний із синергетичним підходом, що передбачає дослідження саморозвитку й самоорганізації складної відкритої системи в процесі її активної взаємодії із зовнішнім середовищем. У світлі

цього важливо відзначити, що і сама система моніторингу в цілому, і її окремі компоненти, і ті системи, до складу яких вона входить як структурний компонент, відносяться до систем синергетичного характеру.

Аксіологічний підхід передбачає орієнтацію процесу моніторингу у вищій школі на загальнолюдські та професійно-педагогічні цінності. Причому основою цього підходу є сприйняття людини як провідної цінності. Особистісно-діяльнісний підхід є основою для сприйняття кожного студента як активного суб'єкта процесу навчання, від активних зусиль якого у процесі освітньої діяльності переважною мірою залежать його навчальні досягнення. У світлі цього моніторинг навчальних досягнень студентів має поєднуватися із здійсненням ним самомоніторингу цих досягнень з боку самих студентів та охоплювати всі аспекти процесу навчання.

Компетентнісний підхід забезпечує спрямованість процесу моніторингу навчальних досягнень студентів на підвищення їхньої професійної компетентності як одного з основних показників професійної придатності майбутніх учителів. Значення акмеологічного підходу у руслі дослідження виявляється у створенні оптимальних умов для самореалізації особистості кожного студента, стимулювання його до розкриття власних потенційних можливостей, досягнення найвищого рівня розвитку.

Теоретичною основою дослідження є: положення про гуманізацію освіти (Ш. Амонашвілі, І. Бех, Г. Васянович, І. Зязюн, С. Гончаренко, В. Сластьонін, О. Пехота та інші); дослідження з проблеми підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності (О. Дубасюк, І. Ісаєв, Т. Леонтєва, Т. Рогова, В. Семиченко та інші); закономірності організації й функціонування педагогічного процесу у ВНЗ (А. Алексюк, В. Буряк, І. Зязюн, Н. Ничкало, О. Савченко, Н. Ткачова та інші); сучасні концепції педагогічної діагностики (Б. Гершунський, І. Лернер, І. Підласий, П. Підкасистий та інші); технологічні основи забезпечення готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності (В. Беспалько, В. Євдокимов, І. Прокопенко, Г. Селевко та інші).

Концептуальні ідеї дослідження знайшли відображення в загальній гіпотезі дослідження, яка ґрунтується на припущенні про те, що моніторинг навчальних досягнень студентів педагогічних ВНЗ буде ефективним за умов наукового обґрунтування його системи та розробки науково-методичного забезпечення її реалізації на практиці. Загальну гіпотезу конкретизовано в часткових припущеннях, які передбачають, що підвищення ефективності моніторингу навчальних досягнень майбутніх учителів є можливим, якщо: методолого-теоретичне обґрунтування моніторингу навчальних досягнень студентів педагогічних ВНЗ засновується на системному, синергетичному, аксіологічному,

компетентнісному, акмеологічному й особистісно діяльнісному підходах; модель науково-методичного забезпечення системи моніторингу навчальних досягнень студентів педагогічних ВНЗ комплексно охоплює всі його структурні компоненти (мета й завдання, принципи реалізації, зміст та організація вищевказаного моніторингу, зовнішнє та внутрішнє середовище, система відносин між суб'єктами педагогічної взаємодії, критерії оцінювання навчальних досягнень студентів та механізм коригування виявлених в освітньому процесі недоліків); здійснюється цілеспрямована підготовка викладачів педагогічного ВНЗ до проведення моніторингу навчальних досягнень студентів.

Слід зазначити, що метою моніторингу навчальних досягнень студентів педагогічних вишів є забезпечення підвищення цих досягнень та професійно-особистісного розвитку майбутніх учителів. У свою чергу, основними завданнями моніторингу навчальних досягнень студентів педагогічних ВНЗ є такі: визначення в майбутніх учителів вихідного рівня цих досягнень; забезпечення ефективних дій викладачів по збору, опрацюванню, аналізу й інтерпретуванню інформації про поточний стан навчального процесу й рівень навчальних досягнень майбутніх учителів; здійснення регулярного оцінювання отриманих результатів навчального процесу; на основі аналізу отриманих даних внесення адекватних змін в навчальний процес та в моніторингову діяльність з метою покращення навчальних досягнень студентів, прогнозування їх подальших змін.

На основі аналізу рекомендацій науковців (В. Зінченко, В. Лозова, П. Москаленко, О. Пліско, Г. Троцько [3; 5; 7]) було встановлено, що моніторинг навчальних досягнень студентів у вищому педагогічному навчальному закладі має реалізовуватися на основі дотримання таких принципів: систематичності, неперервності проведення моніторингу; завершеності й наступності реалізації його етапів; структурованості й специфічності зворотного зв'язку; гласності в поширенні інформації про результати моніторингу, що виявляється через забезпечення відкритості випробувань для студентів за однаковими критеріями, порівняльного характеру рейтингу кожного з них, передбачення оголошення й мотивації оцінок; компетентності й узгодженості дій управлінської команди у проведенні моніторингу; об'єктивності, що вимагає впровадження науково обґрунтованого змісту діагностичних засобів; диференційованості перевірки, що передбачає врахування специфіки програмного матеріалу кожного навчального предмета та індивідуальних особливостей кожної особистості; різноманітності форм і методів реалізації моніторингу навчальних досягнень студентів; єдності вимог викладачів, педагогів, які його проводять; своєчасного реагування на можливі відхилення в

розвитку освітньої системи як одного з видів управлінської діяльності, спрямованого на подолання небажаних відхилень.

Важливим складником системи моніторингу навчальних досягнень студентів вищих педагогічних навчальних закладів і водночас необхідною передумовою для успішного функціонування цієї системи є створення сприятливого зовнішнього та внутрішнього середовища. Як пояснює В. Мусіна [6, с. 39-47], зовнішнє середовище складають соціальні, культурні й економічні фактори, система зовнішнього управління навчальним закладом тощо. Внутрішнє середовище об'єднує в собі сукупність факторів та умов освітнього процесу у виші: його стійкі традиції та корпоративні правила, рівень компетентності педагогів, психологічний клімат в колективі тощо.

Наступним компонентом вищевказаного моніторингу є система відносин між суб'єктами педагогічної взаємодії. Очевидно, що доброзичливі відносини між учасниками педагогічної взаємодії позитивно впливають і на перебіг моніторингової процедури, і на рівень навчальних досягнень студентів. У світлі цього результативність вищевказаного моніторингу визначається цільовою настановою кожного викладача педагогічного ВНЗ на співробітництво, суб'єкт-суб'єктну взаємодію зі студентами, залучення їх до процесу моніторингу своїх навчальних досягнень, стимулювання майбутніх учителів до постійного професійного й особистісного самовдосконалення.

Чільне місце в указаній системі моніторингу займають також критерії оцінювання навчальних досягнень студентів. Зокрема, основними критеріями в науковій роботі було обрано такі: мотиваційно-ціннісний (розвиненість у студентів мотивів щодо покращення своїх навчальних досягнень; характер прояву майбутніми вчителями емоційно-ціннісних ставлень); компетентнісний (рівень сформованості в майбутніх учителів визначених у Державному стандарті компетентностей); особистісно рефлексивний (сформованість у студентів професійно необхідних особистісних якостей, адекватність самооцінки майбутнім фахівцем власних навчальних досягнень).

Слід підкреслити, що системне й регулярне проведення об'єктивної діагностики стану навчального процесу в педагогічному виші та рівня сформованості навчальних досягнень студентів дозволяє визначити й адекватно оцінити зміни у вищевказаних процесах. У свою чергу, це дозволяє своєчасно виявити наявні в них недоліки та на основі аналізу отриманих даних провести відповідні коригувальні заходи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, можна підсумувати, що, відповідно до основної концептуальної ідеї дослідження, реалізація науково обґрунтованої системи цього моніторингу дозволяє

забезпечити покращення якості підготовки майбутніх учителів у педагогічних вишах. Теоретично обґрунтовано, що ця система включає такі структурні компоненти: мету й завдання, принципи реалізації, зміст та організація вищевказаного моніторингу, зовнішнє та внутрішнє середовище, систему відносин між суб'єктами педагогічної взаємодії, критерії оцінювання навчальних досягнень студентів та механізм коригування виявлених в освітньому процесі недоліків. У подальшому дослідження планується представити розроблене науково-методичне забезпечення реалізації цієї системи на практиці.

Література

1. Дубова М. М. Организационно-педагогические основы оценивания учебных достижений студентов как фактор повышения качества обучения в вузе : дис. канд. ... пед. наук : 13.00.08 / М. М. Дубова. – Чита, 2007. – 233 с.
2. Єсаулов А. О. Методологічний аспект оцінювання навчальних досягнень студентів / А. О. Єсаулов. – [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://nd.nubip.edu.ua/2005-1/05eaasea.pdf>.
3. Зінченко В. О. Моніторинг якості навчального процесу у вищому навчальному закладі : монограф. / В. О. Зінченко. – Луганськ : Вид-во «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 360 с.
4. Лисак Г. О. Контроль навчальних досягнень студентів в умовах кредитно-трансферної системи навчання / Г. О. Лисак. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/ped_2008_1/2008-26-06/lysak.pdf.
5. Лозова В. І. Педагогіка. Розділ «Дидактика» : навч. пособ. / В. І. Лозова, П. Г. Москаленко, Г. В. Троцько. – К. : ІСДУО, 1993. – 140 с.
6. Мусина В. Е. Педагогический мониторинг учебных достижений школьников в деятельности учителя : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / В. Е. Мусина. – Белгород, 2009. – 196 с.
7. Пліско О. В. Організаційно-педагогічні умови моніторингу навчальних досягнень учнів старшої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / О. В. Пліско. – Х., 2012. – 194 с.
8. Полежаев В. Д. Портфолио студента как инструмент создания индивидуальной траектории обучения / В. Д. Полежаев, М. В. Полежаев // Современные наукоемкие технологии. – 2008. – № 3 – С. 77–78.
9. Сергеева Е. В. Мониторинг учебных достижений студентов в системе управления качеством подготовки специалистов в педагогическом вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Е. В. Сергеева. – Волгоград, 2011. – 182 с.
10. Чайченко В. Ф. Система контрольних заходів в процесі здійснення моніторингу якості навчальних досягнень студентів / В. Ф. Чайченко. – [Електронний ресурс] –Режим доступу : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/307/1/55.pdf>.

Ягупець Ю.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальнотехнічних дисциплін і технічної графіки ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Дегтярьов Д.

студент-магістрант технологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 378.147:621.7

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ВИКОНАННЯ ЕСКІЗІВ І ТЕХНІЧНИХ РИСУНКІВ НА ЗАНЯТТЯХ ПРАКТИКУМУ З МЕТАЛООБРОБКИ В УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНОГО УЧИЛИЩА

Автори статті виділяють для обговорення деякі питання розробки та використання інтерактивних методик під час занять з металообробки. Зміст вони вбачають не в ефективності новизни, оригінальності. А в підвищенні якості навчального процесу на прикладі практикуму з металообробки в умовах педагогічного училища.

Ключові слова: *інтерактивні методики, ескізи, технічні рисунки, графічні зображення.*

Ягупець Ю.

кандидат педагогических наук, доцент кафедры общетехнических дисциплин и технической графики ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

Дегтярев Д.

студент-магистрант технологического факультета ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ФОРМИРОВАНИЕ УМЕНИЙ ВЫПОЛНЕНИЯ ЭСКИЗОВ И ТЕХНИЧЕСКИХ РИСУНКОВ НА ЗАНЯТИЯХ ПРАКТИКУМА ПО МЕТАЛЛООБРАБОТКЕ В УСЛОВИЯХ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УЧИЛИЩА

Авторы статьи выделяют для обсуждения некоторые вопросы разработки и использования интерактивных методик во время занятий по металлообработке. Смысл они видят не в эффективности новизны, оригинальности. А в повышении качества учебного процесса на примере практикума по металлообработке в условиях педагогического училища.

Ключевые слова: *интерактивные методики, эскизы, технические рисунки, графические изображения.*

Yagupets Y.

candidate of pedagogical sciences, assistant professor of general technical disciplines and technical graphics "Donbass State Pedagogical University"

Degtyarev D.

an undergraduate student of the Faculty of Technology Donbass State Pedagogical University

FORMATION OF SKILLS AND TECHNICAL PERFORMANCE FIGURES SKETCH IN CLASS PRACTICING METALWORK UNDER TEACHERS COLLEGE

The authors isolated to discuss some issues of development and use of interactive methods in the classroom working with. Content not they see the effectiveness of novelty, originality. And to improve the quality of the educational process as an example of the practical working conditions in normal school.

Key words: *interactive techniques, sketches, technical drawings, graphics.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Формування естетичних смаків студентів під час вивчення курсу «Практикум з металообробки» має специфічні особливості, які визначаються змістом та умовами їхньої навчальної діяльності. На заняттях з цієї дисципліни, на відміну від занять мови і літератури, образотворчого мистецтва та багатьох інших навчальних предметів, де у студентів формуються уявлення про такі естетичні категорії, як «прекрасне і потворне» величне і низьке, трагічне і комічне та багато інших, виникає можливість розкрити і показати їм взаємовідношення між виробництвом, технікою і мистецтвом. І це цілком закономірно, адже сприйняття і розуміння людиною прекрасного виникло, головним чином, у процесі трудової діяльності. Працюючи, людина діставала задоволення від успішних творчих, фізичних і розумових зусиль, від корисності вдосконалення особисто виготовлених предметів, перетворення довілля.

Це доводить, що відчуття і розуміння людиною прекрасного виникло в результаті праці. У праці людина отримує насолоду від результатів успішних творчих зусиль, від досконалості форм виготовлених нею предметів.

Одні педагоги. вважають, що головна мета праці - процес оволодіння навичками, точність і чіткість виконання вправ. Другі - що метою є кінцевий результат, продукт праці. Інші стверджують, що процес праці не головне, а важлива допомога один одному, прояви турботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з розв'язання даної проблеми. Проблеми запровадження ескізів та технічних рисунків у навчально-виховний процес загальноосвітньої та вищої школи

досліджували такі педагоги, як М. Красовський, Г. Керштейнер, В. Штен, Ж. Люке та інші.

Позитивні зміни, які відбуваються в закладах освіти України, ставлять певні вимоги до навчального процесу: організація стимулювання творчого мислення, використання інтерактивних методик (навчання у співробітництві – студент і викладач як суб'єкти навчання), закріплення сформованих вмінь і навичок в процесі індивідуальної і колективної діяльності.

Формулювання цілей статті. Мета статті – сформулювати умови, трансформуючи загальну модель педагогічної діяльності сучасного учителя, пов'язану з ефективним запровадженням інтерактивних методик під час проведення занять з металообробки, щоб кожний елемент педагогічної системи ніс естетичне навантаження в тісному взаємозв'язку з іншими елементами системи: мета праці - з її процесом, процес - з результатом, результат - з особистими відносинами, відносини - з якостями особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній системі освіти застосовуються різноманітні методики, технології, форми організації навчальної діяльності. Зокрема, традиційні та інноваційні, пасивні, активні та інтерактивні методики.

Зміст розробки та використання інтерактивних методик під час занять з металообробки вбачається не в ефективності новизни, оригінальності, а в підвищенні якості навчального процесу. Значення інтерактивних методик полягає в активізації пізнавальної і трудової діяльності студентів, підвищенні інтересу до занять у майстернях. Завдяки їм у студентів створюється установка на творчу діяльність, на постійний пошук, що так важливо для встановлення власного „Я". При цьому створюються умови для формування особистісно-значущих якостей, що виражаються у вмінні керувати своїм емоційним станом, формуються оперативні практичні вміння, попереджається втома, створюється комфортне середовище для навчання і виховання особистості студента. [1 с. 19]

Використовуючи інтерактивну методику при навчанні студентів експериментальної групи виконанню ескізів та технічних рисунків на заняттях практикуму з металообробки передбачено спільне навчання (навчання у співробітництві, так як і студент, і викладач є суб'єктами навчання). У цьому випадку викладач виступає лише в ролі більш досвідченого організатора навчального процесу. Усі учасники навчального процесу при цьому взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією, спільно розв'язують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють дії, результати праці своїх одногрупників і свою власну поведінку.

Студенти заглиблюються в атмосферу ділового співробітництва з розв'язання проблеми, яка є найсприятливішою для вироблення навичок у виконанні ескізів та технічних рисунків. Застосування даної методики під

час виконання ескізів та технічних рисунків на заняттях практикуму з металообробки є найбільш природним, створює сприятливі умови для формування вмінь і навичок, дає можливість студентам виявити свої інтелектуальні якості. Важливою в цьому процесі є мета застосування цих методик і місце різноманітних видів дій, виходячи з того пізнавального рівня, на який вони виводять студента.

Проаналізувавши досвід педагогів і обробивши даний матеріал, було вирішено, що ефективніше буде створити групи, чисельність яких буде непостійна. При експериментальній перевірці у кожному випадку вирішуватиметься питання кількісного складу малих навчальних груп у межах даної експериментальної групи. При формуванні малих груп у ході навчального експерименту слід обов'язково враховувати наступні фактори:

- наповнюваність групи;
- рівень навчальних можливостей студентів;
- обсяг і складність навчального матеріалу;
- наявність у групі таких студентів, які здатні виконувати роль консультанта.

Також враховуються симпатії, спільність інтересів, потреб, спрямувань студентів. Комплектування малих навчальних груп має здійснюватися з дотриманням двох вимог:

- психологічної сумісності членів групи;
- дієвості створеної групи, яка досягається у тому випадку, якщо не менше половини членів групи характеризуються середнім та високим рівнем навчальних можливостей.

На чолі кожної групизначається студент-консультант. Розробляючи дану методику було передбачено, що студентам буває психологічно складно звертатися за поясненнями до викладача і набагато простіше до ровесників. Під час роботи в групах активізується діяльність усіх без винятку студентів, визначається вища якість знань. Це полегшує навчання кожному студенту - як сильному, так і слабкому. Консультантом може бути студент, який добре встигає з конкретного навчального предмета і зацікавлено ставиться до його вивчення, виявляє бажання допомогти товаришам у навчанні, вміє знаходити контакт з іншими студентами, не проявляє зазнайства й лицемірства, вимогливий до себе і до інших. Крім того, він повинен вміти дохідливо пояснювати матеріал, об'єктивно оцінювати знання, тактовно виправляти допущені членами групи помилки. Консультант призначається на вивчення теми, розділу, а то й більше. Або викладач оголошує, хто на наступному занятті буде виконувати роль консультанта. Склад груп на заняттях з різних тем не може бути однаковим, бо рівні навченості бувають різними з різних галузей (проектування, конструювання, моделювання, конструкційні матеріали). [3 с. 31]

Розробляючи методику навчання виконанню ескізів та технічних рисунків на заняттях практикуму з металообробки було відокремлено 4 етапи розвитку творчості студентів.

При створенні ескізів та начерків I етапом творчості є попереднє накопичення знань, спостережень, вражень, навичок, майстерності. Результатом усього переліченого є виникнення задуму і кількох його варіантів. Важливо спонукати, сприяти, підтримувати прагнення студентів знаходити красу в різноманітних проявах повсякденного життя.

II етап творчості - художній задум - евристичне прозріння, початок цілеспрямованої роботи. Він ґрунтується на уяві студентами окремих частин майбутнього виробу як цілісного образу. Причому задум - лише його ескіз. Створюючи ескізи студенти багато працюють, адже саме в ескізах і начерках визначається мета і напрям усієї роботи. У процесі виконання технічних рисунків та ескізів стимулюється діяльність фантазії та уяви, що викликає приплив творчої енергії й натхнення. Даний етап творчості реалізовується на першому занятті. Мета заняття буде досягнута за умови виконання студентами ескізів та технічних рисунків, що включає засвоєння інформації, оволодіння робочими прийомами, технологічними операціями й оцінним ставленням до своєї роботи. Цей період також є для студентів періодом виношування ідеї, коли сконцентровуються їх досвід, враження і уява. Студенти зосереджуються на внутрішніх переживаннях, звертаються до напрацьованого матеріалу, власного досвіду. Важливим етапом даного періоду є орієнтування на наслідування поданих зразків. Маючи перед собою приклади різноманітних робіт, виконаних „нашвидку" руку у студентів з'явилося бажання творити щось власне. Свою користь також приніс матеріал з спеціалізованої літератури у вигляді плакатів(слайдів) з зразками, якими користувалися під час занять.

III етап творчості настає при художньому конструюванні виробів, коли студентами вивчаються види виробів та комбінаторика у художньому конструюванні. На даному етапі студентами створювалися плани, чернетки, зразки, ескізи, пробні варіанти. Така робота пояснює структуру майбутнього виробу, його зміст, характер виготовлення.

Технічне конструювання майбутнього виробу є IV етапом - фазою кінцевої розробки. У цей період відбувається становлення виробу як цілого. Підготовчий матеріал витіснився кінцевим його варіантом. Виявився евристичний характер творчої дії, народжувалися великі і малі відкриття, знахідки, тощо. Студенти досягли найбільш вільного володіння матеріалом, підпорядкували його єдиній ідейно - емоційній атмосфері. Тепер об'єкт роботи став уявлятися як єдине ціле, хоча й потребував використання нової інформації та фактів, перевірки й уточнення матеріалу, збагачення додатковими враженнями.

На заняттях основна частина часу відводиться практичній роботі, що ґрунтується на частково пошуковій, а в подальшому - на творчій діяльності із створення нових моделей виробів. Практичні вміння й навички, що формуються під час роботи є якісно новими для студентів і дають змогу досягти успіху в процесі формування художньо-конструкторських творчих здібностей на заняттях з металообробки.

Для створення умов ефективної методики виконання ескізів та технічних рисунків було відокремлено ряд завдань:

- змінити ставлення студентів до ескізів та технічних рисунків;
- розкрити функційні можливості ескізів та технічних рисунків;
- підвищити рівень графічної підготовки, володіння навичками створення ескізів та технічних рисунків;
- збагатити досвід студентів графічними методами і прийомами виконання ескізів та технічних рисунків.

Для кращого засвоєння навчального матеріалу на кожному занятті використовуються різноманітні задачі, вправи. Творчі завдання, що були застосовані на заняттях у експериментальній групі, на відміну від традиційних які виконуються у контрольній групі, розраховані на репродуктивність, вимагають від студентів не простого відтворення інформації, а й творчості. Під час експериментальної перевірки даної методики навчання виконанню ескізів та технічних рисунків знання студенти здобувають під час бесід, повідомлень, постановки проблемних задач, а закріплюють у процесі виконання практичних творчих завдань. При цьому запитання і завдання спочатку носять переважно репродуктивний характер, а надалі містять у собі творчий пошук.

Виконання студентами графічних завдань на виконання ескізів та технічних рисунків дозволяє викладачу коректувати їх пізнавальну сферу, спрямовувати їх в потрібне русло, гармонізувати наукові і естетичні інтереси, формувати пізнавальну самостійність і активність.

Запропоновані графічні завдання, які сприяють оволодінню навичками виконання ескізів та технічних рисунків, містять в собі:

- а) перенесення в зошит найпростішого графічного образу моделі з відображенням контурів;
- б) визначення подібності форми моделі до інших предметів;
- в) виявлення зайвих елементів на ескізі;
- г) оцінка правильності виконання ескізу або технічного рисунка;
- д) відображення в ескізі контуру моделі з використанням різноманітних технік.

Необхідно зазначити, що завдання і зображувальна наочність повинні охоплювати всі рівні знань студентів, мати реалістичний характер і орієнтуватися на рисування з натури, за взірцем, по пам'яті, з уяви.

Виконання вправ розвиває особистісні здібності студентів. Кінцевим результатом даних вправ є навички вільного відображення в ескізах та технічних рисунках власних ідей студента. Графічні зображення такого рівня мають художню і наукову цінність, розкривають як загальнолюдські, культурні, так і особистісні сприйняття.

Для становлення відповідних знань, умінь, навичок було розроблено систему графічних задач з одним і багатьма рішеннями.

I група становить задачі на перетворення, які розвивають здатність комбінувати. Прикладом може бути задача на розробку ескізів та технічних рисунків певного компонування виробу.

II групу складають задачі, спрямовані на зміну одного графічного зображення на інше. Прикладом може бути задача на зображення тієї ж моделі, тільки в іншій схемі, застосовуючи інші способи виконання ескізів та технічних рисунків, наприклад: ескіз виконано простим олівцем. Потрібно виконати ту ж роботу у кольорі.

III група становить задачі на заміщення компонування моделі і оздоблення. Наприклад: на ескізі зображено модель, що планується виготовити з чорної жерсті з подальшим фарбуванням. Зобразіть дану модель у тому ж стилі, тільки чорну жерсть замініть оцинкованою.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Застосування задач таких типів при навчанні виконанню ескізів та технічних рисунків - ефективний спосіб засвоєння студентами даного матеріалу. Такі задачі, метою яких є пошук способів досягнення та розробка варіантів даного рішення, стимулюють розвиток уяви студентів.

При завершенні частки творчого процесу (виконання ескізів та технічних рисунків і вибір остаточного варіанту) робота певний період оцінюється, аналізується і, за потреби, її доопрацьовують (скорочення, заміна, пошук нових виражальних деталей). Сприймаючи навколишні предмети, співвідношення різних форм, поєднання кольорів, а також одержуючи відповідні знання на заняттях, у студентів формується система знань про різні їх комбінації та засоби художньої виразності. Ці знання сприятимуть формуванню та розвитку таких якостей, як просторова уява, відчуття кольору, цілісності сприйняття, розвитку різних видів пам'яті, побудови логічних операцій (аналізу, синтезу, узагальнення, класифікації), розвитку інтуїції та інтелектуальних, естетичних, моральних якостей особистості, включаючи здатність довести справу до кінця і до оцінки дій. Розвиток перелічених якостей здійснюватиметься протягом усього начально-виховного процесу на всіх етапах творчої діяльності.

Література

1. Педагогічні технології : навч. посібн. для вузів / [О. С. Падалка, А. С. Нісімчук, І.О.Смолюк, О. Т. Шпак]; Міністерство освіти України, УДПУ імені

- М.П.Драгоманова, Лабораторія педагогічної технології Волинського державного педагогічного університету ім. Л. Українки. – К. : Укр. енциклопедія, 1995. – 252 с.
2. Методика обучения черчению: учеб. пособ. [для студентов и уч-ся худож.-граф. спец. учеб. заведений] / В.Н. Виноградов, Е.А. Василенко, А.А. Альхименко и др. / [Под ред. Е.А. Василенко]. – М.: Просвещение, 1990. – 175 с.
 3. Використання інтерактивних методик : навч. посіб. / Т. Кравченко, О. Коберник. – Умань, 2008. – 131 с.

Федь В.

завідуючий кафедрою документознавства та культурно-інформаційної діяльності, доктор філософських наук, професор Донбаського державного педагогічного університету (ДДПУ)

Крикун І.

кандидат педагогічних наук, доцент ДДПУ

УДК 130.2:001.891

ТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРОТВОРЧОСТІ

В статті теоретично осмислюються роль і значення традиційних теоретико-методологічних підходів до аналізу проблеми культуротворчості. Автор звертається до аналізу історичного, діалектичного, еволюційного, функціонального, етнопсихологічного, системного методів дослідження культуротворчої активності людини. Наприкінці статті робиться висновок про перспективність застосування цих методів у поєднанні з сучасними методами і методологіями та необхідність вироблення методологічного «механізму» цього поєднання.

Ключові слова: *культуротворчість, метод, історичний, діалектичний, еволюційний, функціональний, етнопсихологічний, системний.*

Федь В.

заведуючий кафедрой документоведения и культурно-информационной деятельности, доктор философских наук, профессор Донбасского государственного педагогического университета (ДГПУ)

Крикун І.

кандидат педагогических наук, доцент ДГПУ

ТРАДИЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОБЛЕМЫ КУЛЬТУРОТВОРЧЕСТВА

В статье теоретически осмысливается роль и значение традиционных теоретически-методологических подходов к анализу проблемы культуротворчества. Автор обращается к анализу исторического, диалектического, эволюционного, функционального, этнопсихологического, системного методов исследования

культуротворчої активності людини. В кінці статті робиться висновок про перспективність застосування цих методів в поєднанні з сучасними методами і методологіями, а також необхідності розробки методологічного «механізму» такого взаємодіяння.

Ключові слова: культуротворчість, метод, історичний, діалектичний, еволюційний, функціональний, етнопсихологічний, системний.

Fed' V.

*a dean of the department "Documentation and cultural- informative activity",
Doctor of Philosophy, Professor of the Donbass state pedagogical University*

Krikun I.

*a candidate of pedagogical sciences, senior lecturer of the Donbass state
pedagogical University*

TRADITIONAL METHODS OF THE PROBLEM OF CULTURECREATING

In the article the role and meaning of traditional theoretical - methodological instruments in the process of analysis of problems of culturecreating are theoretically comprehended. The author refers to the analysis of the historical, dialectical, evolutionary, functional, ethno-psychological, systematic methods of research of human culturecreating activity. In the end of the article was made a conclusion about the prospects of application of these methods in combination with modern methods and methodologies, and the necessity in developing of such consolidated methodological "mechanism" is improved.

Keywords: culturecreating, method, historical, dialectical, evolutionary, functional, ethno-psychological, systematic.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна культурософська думка апелює до цілого арсеналу найрізноманітніших методів і методологічних підходів. Враховуючи дану обставину при дослідженні проблеми культуротворчості людини слід звернути увагу на класифікацію цих методів. У найбільш загальному вигляді, методи і методології як сукупність методів при дослідженні певного явища можна поділити на традиційні (історичні) і сучасні (постмодерні). Отже, **об'єктом** дослідження є традиційні методи, а **предметом** – культуротворча діяльність людини.

Теоретична модель культуротворчості дістає методологічну підтримку з боку різних наук, оскільки має міждисциплінарний характер, а саме: філософії, історії культури, культурології, історії, естетики, етики, мистецтвознавства, педагогіки та ін. Таке об'єднання понятійного змісту предмету дослідження з різних галузей людинознавства спроможне

збагатити кожну з наук і повинно обов'язково застосовуватись в межах *інтеграційного* підходу. Історичні методи дозволяють «прочитати наново» традицію та розкрити *евристичний* потенціал культуротворчості.

Модель культуротворчого призначення людини є найбільш ефективною формою взаємодії етносів і націй в епоху глобалізації, коли Інший (людина, природа, нація, культура) постає як автентична цінність. Практичність цієї моделі полягає у плеканні надії на виживання людства в найближчий та середньостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Очевидно, що культуротворчість має глибинні антропологічні основи, які певною мірою відтворюють еволюцію людини, дають характеристику її етнічних специфікацій. З іншого боку, в науці виділяється онтологічний підхід до творчого акту, який особливо виразно есплікувався у працях західноєвропейської (А. Бергсона, А. Уайтхеда) та російської (І. Пригожина, В. Налімова) шкіл. Інші дослідники обстоюють ідею «культуротворчої активності», поза якою реальний світ є ціннісно нейтральним (З. Норкаус); висувають теорію культуротворчої місії людської пам'яті (Ю. Давидов); розмежовують динаміку культурних процесів та культурних подій (Я. Флієр).

В українській філософській рефлексії відбувається подальша формалізація та актуалізація різних аспектів понятійного змісту культуротворчості (В.П. Андрущенко, Ю.Л. Афанасьєв, В.Н. Леонтієва, С.В. Пролєєв, В.К. Суханцева, Н.В. Хамітов).

Вітчизняні дослідники, спираючись на концепцію «буття-в-свободі» Ж.-П. Сартра як фундаментального принципу формування суспільних цінностей, тлумачать культуротворчість як царину свободи та вибору [1, 82-85].

Процес культуротворчості актуалізується та самореалізується в кожному окремо взятому виді мистецтва. Спираючись на даний принцип, В.К. Суханцева наголошує на важливості виділення культуротворчої функції, яка створює атмосферу єдності та безперервності розвитку національної культури [2, 161].

Серед вітчизняних досліджень виділяється монографія В.Н. Леонтієвої «Культуротворчий процес: обґрунтування та начала» [3] в якій здійснюється послідовна спроба аналізу культуротворчих процесів у вітчизняній і в європейській філософській традиції. В праці втілюється принцип культуротворчості в розумінні світу та утвердженні особистісного начала як носія смислу в цьому світі.

В.Н. Леонтієва справедливо наголошує на діалектичному характері культуротворчості, адже одиниця культуротворчого процесу – культурний акт є утвердженням культурного явища – це заперечення його

протилежності, це недопущення в реальне буття культури безглуздя, безформності, безликісті. У цьому розумінні логіку культури можна визнати логікою «утвердження-заперечення», здійснюваної в афірмації» [3, 56-57].

Проте, проведені дослідження не в достатній мірі розкривають онтологічний статус культуротворчості людини та далеко не в повній мірі характеризують методологічні і зокрема, традиційні методи дослідження культуротворчого буття людини.

Мета статті впливає з недостатньої розробленості проблеми та полягає у визначенні традиційних методів дослідження культуротворчого буття людини. Постановка **завдань** статті обумовлюється тим фактом, що традиційні методи виконують не однакову роль у вивченні проблеми культуротворчості людини, тому завдання полягає у виявленні, дослідженні та застосуванні найбільш «продуктивних» та «ефективних» методів і методологій при дослідженні конкретної, сформульованої у назві проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Прагнення дослідити найфундаментальніші витоки культури, пізнати їх сутність, наслідки та моделі застосування у конкретних (історичних, етнічних, соціальних тощо)обставинах спонукало до пошуку найзагальніших методів, які могли б охопити цілісність культуротворення в усій різноманітності теорій культуротворчої діяльності. Метод передбачає наявність об'єкта, розробленої системи дослідницьких операцій, технології застосування, критерії оцінок, таблиць, тобто інструментальний набір, за допомогою якого вивчають об'єкти, здобувають і перевіряють результати.

Сучасна культурологічна думка володіє великим арсеналом методів які мають різну історичну доцільність. Методологічний апарат досліджень культуротворчих процесів початку ХХІ ст. заснований на базі класичних філософських методів (історичного, діалектичного та ін.), на доробку новітніх методологій (синергетичної, семіотичної та ін.).

Як відомо «без історії предмету немає теорії предмету» (М.Г. Чернишевський). Цю думку конкретизував по відношенню до культуротворчої специфіки розвитку Г. Ріккерт який наголошував на тому, що незважаючи на всі перехідні й проміжні форми, при дослідженні життя природи науковці використовують переважно природничо-науковий метод, а при дослідженні життя культури – історичний метод [4, 54].

Історичний (компаративний) метод дослідження культури заснував Джамбатист Віко (1668 – 1744 рр.), але цей метод містить положення, що не втратили актуальності й сьогодні. Зокрема, те, що розум – раціональне, суворо логічне міркування стосується фізичного світу, а культуротворчий вимір не вписується у методологію раціонального дослідження. І тому

сучасний культуротворчий процес в усьому різноманітті світоглядних парадигм та культурних практик стає предметом аналізу історичної свідомості більшою мірою, ніж раціональної (у її декартівському розумінні).

Інше положення стосується того, що історичний метод, з одного боку, розкриває нові можливості дослідження культур різних народів у різні історичні періоди їх культуротворчої активності, а з іншого, – сприяє самоусвідомленню особистості в контексті актуальної культури. Як відзначає В.С. Горський: «Справжній характер і рівень розвитку національної історичної свідомості відзначається не лише обсягом знань про події минулого та системою розташування їх на шкалі історичних цінностей. Визначальним тут є той сенс, смисл, якого набувають ці факти для актуальної культури, загальне бачення історії» [5, 46].

Вагомий внесок у методологічний інструментарій вивчення культуротворчих процесів вніс Г. Гегель (1770–1831 рр.), який обґрунтував універсальний *діалектичний метод* дослідження. На сучасному етапі цей метод, відображаючи складність культуротворчих процесів, що відбуваються в єдності та боротьбі їх суперечливих начал, дає можливість уникнення догматизації та абсолютизації різних підходів, концепцій та й самих методів у процесах культуротворення. Тобто діалектичний метод застосовується нами як певний універсальний та відкритий метод дослідження, що дає можливість розглянути поняття та категорії в їх динаміці та уникнути при цьому вульгаризованих перекирчувань та ідеологічної і політичної заангажованості.

Історичний метод дослідження переосмислювався та доповнювався новими методами протягом ХІХ ст. Під впливом еволюційної теорії Ч.Дарвіна багато дослідників суспільних та культурних процесів стали сповідувати так званий *еволюційний метод*, що розглядається нами як різновид історичного. До прихильників еволюціонізму належать О. Конт (1798–1857 рр.), Л. Морган (1818–1881 рр.), Г. Спенсер (1820–1903 рр.), Е. Тейлор (1832–1917 рр.). Евристичним здобутком еволюційного методу в сучасних умовах застосування стало те, що споконвічні закони, стадії та фази культуротворчості можна визначити як стабільні історичні тенденції, вони відбуваються за логікою переходу від простого до складного, уявляються як пряма лінія (або спіраль, хвиляста лінія з певними розгалуженнями та невеликими часовими поверненнями до висхідного положення). Такий підхід дає можливість подолати апокаліпсичні передчуття постмодерного аналізу культуротворчих процесів.

Сутність еволюціоністського методу впливає з єдності людського роду та спорідненості потреб різних народів у формуванні культурних цінностей. У книзі “Первісна культура” Е. Тейлор дійшов висновку, що розвиток кожного народу відбувається прямолінійно – від простого до

складного. Культура, зазначав він, є результатом діяльності людини, специфічним способом її пристосування до навколишнього середовища. Факторами впливу на таке пристосування він назвав кліматичні умови та географічне положення етносу. Учений також дослідив форми функціонування культури всіх народів: звичаї, обряди, традиції, вірування, одяг, їжу, знаряддя праці, житло, мистецтво, вказуючи на їхню універсальність. Проте в основу культури, вважав Е. Тейлор, покладені міф і ритуал, тобто культура постає із внутрішньої природи людини.

Досліджуючи історію первісного суспільства, еволюціоністи переконували, що людство однорідне за своєю природою, й лише народи, перебуваючи на різних сходах розвитку культури та живучи відокремлено один від одного, створюють відповідні засоби реалізації культурних потреб. Зближення народів, посилення контактів між ними, обмін культурними надбаннями зумовлює спільність культурних цінностей і засвоєння їх людством. Основна ідея еволюціонізму щодо прямолінійності суспільного прогресу передбачає обов'язкову вимогу для кожного народу пройти всі стадії культурного розвитку.

Історичний метод протягом XIX ст. був доповнений антиеволюційною (циклічною) моделлю розвитку культуротворчості, в якій історія розвитку культури розглядається як історія співіснування локальних, незалежних одне від одного, соціокультурних типів. У праці “Росія і Європа” М.Данилевський (1822–1885 рр.) викладає типологію культури – вчення про відмінності культурних типів. У всесвітній історії культури він виділяє десять самобутніх типів культур: єгипетський, індійський, іранський, китайський, халдейський, грецький, римський, арабський, романо-германський, американо-перуанський (як “сумнівний” тип). Учений передбачав становлення одинадцятого типу – слов'янського, на який покладає великі надії: «... На підставі аналізу найсуттєвіших загальних результатів діяльності попередніх культурно-історичних типів, – пише М.Данилевський, – і порівнянні їх... можемо ми плекати ґрунтовну надію, що слов'янський культурно-історичний тип у перший раз явить синтез усіх сторін культурної діяльності... сторін, які розроблялися його попередниками на історичній ниві окремо, або далеко не в повному поєднанні» [6, 138].

Джерелом кожної культури, на думку М. Данилевського, є здатність народу до реалізації своїх “життєвих сил”, а її самобутність спирається на особливості душі народу. Відносини між народами нездатні змінити ні душі, ні національні особливості народу. Тож, виступаючи проти європоцентризму, він підкреслював, що прогрес не можна вважати винятковим привілеєм Заходу, чи Європи, а застій ототожнювати лише зі Сходом, або Азією. Кожний культурно-історичний тип, виникаючи з “етнографічного матеріалу”,

входить у період розвитку та розквіту, після чого занепадає і гине, тому народ, який перебуває на стадії занепаду, вже ніщо не може врятувати. Розтративши свій культурний потенціал, зазначає вчений, людство переходить до цивілізації. Отже, еволюційність (однолінійність) культури М.Данилевський замінив на полілінійність її розвитку. Ці методологічні ідеї у ХХ ст. були переосмислені О.Шпенглером і А.Тойнбі.

Поступово у дослідницькому середовищі розвивається інший напрямок критичного ставлення до еволюційного методу. На передній план виходить аналіз причинно-функціональних зв'язків та умов виникнення культур, а також їх зумовленість різними факторами.

Провідним у культурологічних дослідженнях стає *функціональний метод*, що містить положення, які не втратили актуальності й на сучасному етапі дослідження культуротворчих процесів, зокрема, положення про три виміри культурного процесу та їх функціональний зв'язок. «Культурний процес... – писав Б. Малиновський (1884–1942 рр.), – завжди передбачає існування людей, пов'язаних один з одним певними відносинами, тобто певним чином організованих, що певним чином звертаються до артефактів та один до одного по допомогу щодо мови, або символіки якого-небудь іншого роду. Артефакти, організовані групи і символізм виявляють три тісно пов'язаних виміри культурного процесу» [7, 89]. У праці «Наукова теорія культури» Б. Малиновський заклав розуміння культури як продукту і процесу, як засобу досягнення мети, тобто інструментального, чи функціонального розуміння. Відправною тезою такого твердження стало положення про те, що всі, навіть, на перший погляд, безглузді, явища та предмети духовної й матеріальної культури мають свій зміст, а найголовніше – свою визначену функцію. Учений наполягав на подоланні розриву між теоретичними уявленнями про культуру та накопиченим емпіричним конкретним матеріалом, закликав створити єдине синтезоване теоретичне уявлення про культуру, сформувані єдину наукову теорію. Йдеться також про подолання розбіжностей у номотетичних та ідеографічних дисциплінах.

Б. Малиновський розподілив життєві потреби людства на три групи. Первинні потреби – це продовження роду. Свого роду “культурними відповідями” на них були поява родової общини, розвиток знання, освіти та умов проживання і господарювання. Похідні потреби спрямовувались на виготовлення та удосконалення знарядь виробництва, наслідком чого став розвиток економічних відносин та загальної культури господарювання. Інтегративні потреби виявляються в політичній організації суспільних відносин.

Якщо ж говорити загалом про функціональну методологію вивчення культуротворчих процесів (яку ще називають антропологічною), то ця

методологія має перспективи розвитку і в сучасності, оскільки, положення Е. Тейлора про культуру як біологічну природу людини та її безпосередню адаптацію до умов навколишнього середовища ще не втратило своєї актуальності. Культурне буття включає в себе соціокультурне середовище, інтегроване у світ природи, що характеризується діалектичним зв'язком мікро- та макрокосму. І проблема адаптації людства до плінних умов навколишнього середовища, зумовленого діяльністю самого ж людства, може здійснюватись у межах осмислення функціонального зв'язку між ними через парадигму культурного буття. На нашу думку, найбільш продуктивним конструктором такого роду осмислення є вироблення гуманістичної моделі культурного буття, що виявляється у ставленні до Іншого як цінності, де Інший – це не тільки природа, а й культура та особистість. Названі концептуальні підходи накреслені в працях Б. Малиновського, а також К. Леві-Стросса, А. Кребера та ін.

Сутність названих концептуальних підходів до вивчення культуротворчих процесів можна звести до нерозривного зв'язку культури з життєвими потребами людства. Застосовуючи метод системного аналізу, антропологічної концепції культуротворення дотримувався А. Кребер, доповнивши її теорією стилів фундаментальних форм культури. Він довів, що стиль властивий усім великим культурам та їхнім основним формам (не тільки мистецтву, а й науці, ідеології, моралі, свідомості, способу життя тощо). Носіями, що визначають стиль епохи, чи цивілізації, на думку вченого, є геніальні особи, котрі роблять істотний внесок у розвиток якоїсь галузі культури. Він узагальнив різні стилі локальних культур і сформулював концепцію стилів загальнолюдської цивілізації. На цій підставі можна говорити про стилі культурного буття, що відзначають ту або іншу модель культури.

Етнопсихологічний метод дослідження полягає у виявленні етнічної та національної своєрідності культуротворчих процесів, спираючись на аналіз психологічних чинників усвідомлення певним народом або нацією ряду історичних, економічних, політичних та інших чинників становлення та розвитку культури. Цей метод передбачає “ментальний” аналіз, що в українській традиції розроблявся в історичному (М. Драгоманов, М. Костомаров, І. Крип'якевич) та сучасному (О. Забужко, Ю. Липа) вимірах.

Системний метод дослідження запропонував Леслі Уайт, який поділяв погляди еволюціонізму і виходив з необхідності створення нової методології, яка могла б систематизувати багатоманітність культуротворчих процесів, накопичених і водночас розпорошених по різних галузях суспільного та гуманітарного знання. Як зазначає український дослідник М.С. Конох, у концепції Л. Уайта важливе місце посідає поняття «еволюція», яке він пов'язує з особливим методологічним прийомом розгляду культурних явищ у

системі просторово-часових координат. Останнє означає, що віднесення культурних цінностей до часової координати припускає історичний розгляд явищ культури. Віднесення ж культурних цінностей до просторових координат припускає вивчення повторювальних процесів у культурі того чи іншого народу [8, 160].

Усвідомлюючи розмаїття методів дослідження культурних процесів та їхню суперечливість, Л.Уайт запропонував методологію, яка є оригінальним сполученням різних методів і в основі якої лежить принцип відповідності: *часового* процесу – хронологічній послідовності окремих подій, які вивчає історія; *формального* процесу – явищам в позачасовому структурному та функціональному аспектах, що надає можливість верифікації структури й функцій культури, та *формально-часового* процесу, що відповідає уявленню про часову послідовність форм.

Названі процеси доцільно розглядати через призму культуротворчості та досліджувати, згідно з Л. Уайтом, за допомогою історичного, функціонального та еволюційного методів. Отже, дослідник заклав важливі методологічні основи культурології, які ґрунтуються на комплексному поєднанні традиційних методів: всезагальних (функціональний та еволюційний) та загальнонаукових (історичний), які утворюють спеціальну (системний) методологію дослідження культуротворчих процесів.

На наш погляд, системний метод підсумовує розвиток методологій, які ми позиціонуємо як традиційні, або класичні. Однак обмеження лише класичними методологіями, звичайно, є недоцільним. Системний метод виступає логічним висновком з цих методологій.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, методи аналізу культуротворчості які вже давно стали традиційними, як було видно з вищенаведеного матеріалу, зовсім не втратили актуальності та навіть зберегли власний евристичний потенціал в сучасних умовах. Історичний метод дає можливість розглянути культуротворчість як буття історичне, коли культуротворчі та історичні процеси постають в усій своїй єдності та взаємозумовленості. Діалектичний метод дає змогу розглянути культуротворчість в динаміці світоглядних традицій і культурних практик та уникнути їх вульгаризованого та догматизованого тлумачення. Застосування еволюційного методу дає можливість зазначити, що культурно-історичних типів не так багато, але типів культури може бути багато і вони можуть мати відповідні національні специфіки: етнічні, регіональні тощо, при цьому кожен тип культури зумовлюється певним типом культуротворчості. Функціональний метод, за рахунок вдалого синтезу соціологічних та психологічних методів дослідження дає

можливість виявити функціональну, наприклад стилістичну, динаміку культуротворчості.

Системний метод виступає в ролі базової методології, яка дозволяє поєднати традиційні методології між собою та виступити «методологічним майданчиком» поєднання традиційних методів з сучасними методами, що може мати різні форми вираження. На сучасних методах дослідження культуротворчості та на визначенні «пріоритетних» методів ми плануємо зупинимось у наступній публікації.

Література

1. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. – К. : Знання України, 2002. – 580 с.
2. Суханцева В. К. Категорія часу в музичній культурі / В. К. Суханцева. – К. : Лыбидь, 1990. – 184 с.
3. Леонтьева В. Н. Культуротворческий процесс: основания и начала / В. Н. Леонтьева. – Харьков : Консум, 2003. – 216 с.
4. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре / Г. Риккерт. – М. : Республика. – С. 44 – 128.
5. Горський В. С. Парадокси історичної свідомості сучасної культури / В. С. Горський // Світогляд і духовна творчість. – К. : Наукова думка. 1993. – С. 45 – 51.
6. Данилевский Н. Я. Россия и Европа / Н. Я. Данилевский // Хрестоматія по культурології. – Ростов н/Д: Феникс, 2004. – С. 125 – 139.
7. Малиновский Б. К. Функциональный анализ / Б. К. Малиновский // Хрестоматія по культурології. – Ростов н/Д. : Феникс, 2004. – С. 87 – 93.
8. Конох М. С. Розгляд різновидів соціально-психологічної антропології в руслі проблеми філософії освіти / М. С. Конох // Мультиверсум: філософський альманах. – К. : Центр духовної культури. – 2004. – № 42. – С.154–165.

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Ткачов С.

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та психології Харківської державної академії фізичної культури

УДК 37.035.6 094)(477)''11''

**ВОЛОДИМИР МОНОМАХ ПРО ДУХОВНУ СКЛАДОВУ
ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ**

У статті актуалізовано проблему здорового способу життя людини. Акцентовано увагу на важливості її духовної складової. На основі аналізу тексту твору Володимира Мономаха «Повчання дітям» розкрито ідеї здорового способу життя та встановлено «первинність» і «визначальність» його духовної складової в контексті розуміння здоров'я як цінності життя та пріоритету в ньому «духовності» над «тілесністю». Запропоновано алгоритм застосування вивчених ідей у теперішній час.

Ключові слова: *здоровий спосіб життя, духовна складова здоров'я, уміння та навички здорового способу життя.*

Ткачев С.

доктор педагогических наук, доцент, заведующий кафедрой педагогики и психологии Харьковской государственной академии физической культуры,

**ВЛАДИМИР МОНОМАХ О ДУХОВНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ
ЗДОРОВОГО СПОСОБА ЖИЗНИ**

В статье раскрыта актуальность проблемы здорового способа жизни. Акцентируется внимание на важности его духовной составляющей. На основе анализа текста произведения Владимира Мономаха «Поучение детям» раскрыты идеи здорового способа и установлена «первичность» и «изначальность» духовной составляющей в контексте понимания здоровья как ценности жизни и приоритета в ней «духовности» над «телесностью». Предложен алгоритм использования изученных идей в настоящее время.

Ключевые слова: *здоровый способ жизни, духовная составляющая здоровья, умения и навыки здорового способа жизни.*

Tkachov S.

doctor of pedagogical sciences, assistant of professor, head of department of pedagogy and psychology of Kharkiv physical culture academy

**VLADIMIR MONOMAKH ABOUT SPIRIT COMPONENT OF A
HEALTHY WAY OF LIFE**

In the article is based the actuality of the formation of healthy way of life. Accented to spirit component of healthy way of life . On the base of the analysis of the text of the works of Vladimir Monomakh "Instructions for children" are concentrated the ideas of healthy way of life and defined 'first' and "starting" of spirit component of healthy way of life as understanding life in the sense of healthy as the value and important "spiritual" above "bodility". Offered some ways to use its today.

Key words: *healthy way life, spiritual component of health, the healthy way life skills.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Проблема збереження здоров'я сучасного підростаючого покоління є сьогодні однією із провідних в контексті формування активної та творчої особистості. В цьому сенсі першочерговим завданням постає необхідність формування здорового способу життя. Останнє можна визначити як все те (цінності, принципи, засоби, поведінка та дії), чим керується й що використовує людина для збереження та зміцнення свого здоров'я у навчальній або професійній діяльності, побуту та відпочинку. Основними складовими здорового способу життя науковцями визнано певні елементи, які пов'язані між собою й відбиваються у духовній, соціальній, психологічній та фізичній сфері.

Проте надзвичайно динамічний характер сучасного існування людини породжує певне протиріччя, яке виявляється в тому, що в соціальному сенсі людина «дорослішає» значно скоріше, ніж у валеологічному – не усвідомлює необхідність збереження свого здоров'я з ранніх років і не володіє достатніми для цього вміннями й навичками.

Вищевказане актуалізує передусім духовну складову здорового способу життя, оскільки вона передбачає усвідомлення людиною цінності свого здоров'я й необхідність збереження його.

Наукова доцільність вивчення духовної складової здорового способу життя зумовлюється необхідністю постійного підвищення рівня фізичного і духовного розвитку населення, що сприятиме економічному і соціальному прогресу суспільства (Закон України «Про фізичну культуру і спорт», 1993 р.), а також потребою щодо повноцінної підготовки кожної людини до високопродуктивної праці й захисту Батьківщини (Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту, 2004 р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчать дослідження вітчизняних науковців (Л. Сергієнко, 2001 р.; А. Ільченко, 2003 р.; А. Ровний, 2004 р. та інші), на початку XXI століття від 50% до 80% школярів мали низький рівень розвитку рухових здібностей.

Крім того, утворилася стійка тенденція до погіршення стану здоров'я підростаючого покоління – на рубежі 2010-2011 рр. виявилось, що

здоровими є лише 27% дошкільнят, 65% дітей молодшого шкільного віку й 60% підлітків (В. Платонов, 2006 р.; С. Марченко, 2008 р.; М. Макаренко, 2011 р.; О. Повар, 2011 р.; О. Смоляр, 2011 р. та інші).

Загальний несприятливий стан сформованості умінь й навичок здорового способу життя підтверджується й результатами наукових напрацювань викладачів кафедри теорії та методики фізичного виховання Харківської державної академії фізичної культури. Узагальнення даних, одержаних І. Масляк (2007 р.), Т. Балюю (2013 р.), І. Кузьменко (2013 р.) [2; 7; 9].

Згідно вищевказаним розробкам рівень розвитку фізичних якостей школярів 7–9 років відповідно до оцінювальної шкали, що міститься у «Державних тестах і нормативах оцінки фізичної підготовленості населення України», в середньому відповідає оцінці «задовільно» (швидкість – нижче оцінки 2 бали, координаційні здібності – 3 бали, гнучкість – нижче оцінки 2 бали, сила – 4 бали).

Показники рухової підготовленості школярів 10-15 років є також «задовільним»: гнучкість – 2 бали, координаційні здібності – 3 бали, витривалість – 2 бали, сила – 3 бали., дозволяє з'ясувати наступне.

Отже, постає нагальна потреба у вдосконаленні процесу формування умінь й навичок здорового способу життя, яке слід розпочинати з посилення його духовної складової. При цьому доцільно звернутися передусім до відповідних класичних ідей, що не втратили своєї цінності й сьогодні.

Як відомо, проблема духовної складової здорового способу життя була усвідомлена людством ще в давні часи. Відомий і вельми розповсюджений у наші часи девіз «У здоровому тілі – здоровий дух» знайшов себе ще у давні часи людства, зокрема, у філософській спадщині античних філософів – Платона, Аристотеля, Сократа, які були переконані, що повноцінно сформована й здорова людина гармонійно поєднує в собі «духовність» і «тілесність», тобто розумовий, моральний, фізичний розвиток [13, с. 27-28].

У світлі вищесказаного актуальними також є ідеї київського князя Володимира Мономаха (1053-1125; князував впродовж 1113-1125 рр.) про важливість духовної складової здорового способу життя в благопристойному існуванні кожної людини.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У даній публікації на основі аналізу твору Володимира Мономаха «Повчання дітям» (написаний наприкінці 90-х років XI ст.) розкривається ідея щодо важливості духовної складової здорового способу життя людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розкриваючи ідеї Володимира Мономаха щодо духовної складової здорового способу життя, слід відзначити, що він передусім акцентує увагу на її первинності як визначальної умови здорового тіла й побуту життя. Такий підхід цілком

відповідає сучасному розумінню щодо важливості духовності здоров'я людини. Яскраво це підтверджується однією із перших його заповідей, в якій князь закликає жити з вірою в Бога та подавати «милостиню нескудну», оскільки, на його думку, все це початок «всілякого добра» [15, с. 436].

«Червоною стрічкою» проходить духовна складова здоров'я у Володимира Мономаха, який закликає кожну «праведну» людину уклонитися «від зла», творити «добро, знайти «мир». Відповідно до цього Володимир Мономах пропонує певні настанови як для дітей і молоді, так і для дорослих людей, дотримання яких неодмінно надасть можливість досягнути «милості Божої» [15, с. 437].

Усі ці настанови можна умовно поділити на три групи, кожна з яких відбиває ідею важливості духовної складової здорового способу життя.

Так, наприклад, перша група містить поради щодо «чистоти» думок і почуттів – «навчися, віруюча людина, бути благочесті вершителем, навчись ... тіла підкоренню, гніву придушення, мати помисли чисті, збуджуючи себе на добрі справи» [15, с. 437].

У другій групі міститься правила моральної поведінки людини, згідно яким ображена людина не повинна мститися, а на недобре ставлення до себе, любити, терпіти, мовчати та не робити гріха, захищати сиріт і вдів [15, с. 437].

Третя група відбиває ідею щодо очищення душі й тіла в тому випадку, коли людина чимось завинила перед іншими або прийняла на себе гріх, Володимир Мономах закликає покаятися й звернутися до Бога, який спроможний гріхи відпустити та їх «обілити як сніг» [15, с. 437].

У цілому Володимир Мономах акцентує на тому, що людина повинна завжди відчувати необхідність бути вдячною Богові за його благодіяння («людинолюбець Бог милостивий і премилостивий») та славити його – «Величний ти, Господи, й чудні справи твої ...», а також на нескінченну похвалу – «... діти мої, похвалите Бога, який дав нам милість Свою...» [15, с. 439].

Князь Володимир Мономах звертає увагу на те, що й сама людина, знаходячись під постійним захистом Бога, повинна у свою чергу піклуватися про своє благополуччя й дбати про своє здоров'я, тому наголошував, щоб вона у своєму будинку не лінувалася, підтримували його на належному рівні й могла завжди достойно зустріти гостей, а, йдучи на війну, не зловживала їжею, питтям, сном, берегла себе від несподіваної смерті – завжди мала зброю при собі та вставали зранку, щоб ворог не застав зненацька [15, с. 439].

Духовна спрямованість ідей про здоровий спосіб життя у Володимира Мономаха знаходила своє продовження в «тілесних» порадах: «Неправди застерігайтеся, й пияцтва, й блуду, від цього бодай душа гине й

тіло». Князь також вважав корисним для здоров'я людини відпочивати вдень, використовуючи для цього сон, оскільки це «призначено Богом» і по цьому правилу відпочивають «і звір, і птиця» [15, с. 439].

Беручи до уваги позицію Володимира Мономаха щодо визначальності «духовного» у здоровому способу життя людини та адаптуючи її до потреб сьогодення, процес формування навичок здорового способу життя підростаючого покоління можна представити за такими послідовними етапами, згідно яким вибудовується процес формування здорового способу життя: *знання про здоровий спосіб життя та цілісність його складових, система відповідних навичок, шляхи реалізації на практиці* [1, с. 162-163; 3; 5; 8].

Вказані етапи конкретизуються на наступним чином.

Знання про здоровий спосіб життя та цілісність його складових. Здоровий спосіб життя – це сукупність певних цінностей, принципів, засобів, якими керується людина для збереження та зміцнення свого здоров'я у навчальній або професійній діяльності, побуту та відпочинку. Основними складовими здорового способу життя є духовна, соціальна, психологічна й фізична, що у свою чергу зумовлює цілісність його сприйняття і розуміння.

Система відповідних навичок. Вітчизняні педагоги визначають певні загальні групи навичок: перша група – це такі, що сприяють збереженню і розвитку фізичного здоров'я, друга – соціального, третя – духовного та психічного.

У першій групі містяться такі навички, як санітарно-гігієнічні (дотримання особистої гігієни, виконання гігієнічних процедур, доглядання за шкірою, зубами, волоссям тощо), раціонального харчування (дотримання режиму та раціону харчування з урахуванням реальних можливостей, користі й потреб), рухової активності (виконання ранкової зарядки, заняття спортом, руховими іграми і фізичною працею).

Навички другої групи охоплюють такі, що сприяють збереженню соціального здоров'я та благополуччя: ефективного спілкування (чітке висловлювання думок, адекватні реакції та почуття, здатність до співчуття, конструктивне ставлення до критики, володіння невербальними засобами), розв'язання конфліктів (визначення суті, шляхи конструктивного подолання), соціальної взаємодії та співробітництва (здатність працювати в команді, коректна оцінка свого внеску та досягнень інших, виконання різних ролей, протистояння насильству).

У третій групі узагальнюються навички збереження і розвитку духовного та психічного здоров'я: самооцінки та самоконтролю (адекватна оцінка і самооцінка, позитивне ставлення до життя і людей, контроль свого стану, подолання тривоги, невдач), визначення життєвих пріоритетів, цілей

та програм (усвідомлення потреб і можливостей, планування етапів і засобів, аналіз досягнень і коригування подальших планів).

Шляхи реалізації на практиці. Формування духовної складової здорового способу життя дає можливість здійснити повноцінне вироблення необхідних навичок: раціональне харчування (споживання якісної питної води, необхідної кількості вітамінів, мікроелементів, протеїнів, жирів, вуглеводів, спеціальних продуктів і харчових добавок та ін.), належна організація побуту (якість житла, умови для пасивного і активного відпочинку, рівень психічного й фізичного комфорту), створення умов праці (безпека у фізичному й психічному аспектах, наявність стимулів і можливостей професійного розвитку), рухову активність (заняття з фізичної культури й спорту, «активне» відновлення фізичного стану після фізичного й психічного навантаження, «пішохідний» спосіб пересування тощо).

Висновки. Таким чином, аналіз ідей Володимира Мономаха щодо здорового способу життя дає можливість наголосити на «визначальності», «первинності» духовної складової у справі відповідних умінь та навичок навичок у сучасного підростаючого покоління. Ця складова на своїм високому рівні сформованості виступає основою вмотивованої діяльності для кожної людини в контексті вирішення означеної проблеми.

Перспективи подальших розробок. Педагогічна спадщина Володимира Мономаха в контексті проблеми здорового способу життя може й надалі вивчатися задля вдосконалення сучасного її розв'язання – наприклад, в площині використання ідей київського князя для організації процесу самовиховання дітей і молоді в оволодінні уміннями та навичками здорового способу життя.

Література

1. Ажиппо О.Ю. Педагогіка здоров'я : великий енциклопедичний словник з екологічної, валеологічної та інклюзивної освіти / О.Ю. Ажиппо, М.К. Подберезський, Ю.Д. Бойчук, О.М. Іонова, Н.П. Хребтова, С.Є. Лупаренко, Б.І. Без'язичний; за заг. ред. проф. М.К. Подберезського і проф. Ю.Д. Бойчука. – Харків : ХДАФК, 2013. – 434 с.
2. Бала Т.М. Комплексна оцінка впливу вправ чирлідінгу на фізичне здоров'я та рухову підготовленість школярів середніх класів : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту / Т.М. Бала. – Харків, 2013. – 22 с.
3. Білецька В.В. Теоретико-методичне обґрунтування тестування фізичної підготовленості молодших школярів у процесі фізичного виховання : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту / В.В. Білецька. – Київ, 2008. – 20 с.
4. Герцик М.С. Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт» : підручник / М.С. Герцик, О.М. Вацеба. – Харків, 2005. – 240 с.

5. Голобородько Г.П. Формування поняття здорового способу життя в учнів основної школи : автореферат дис. на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук / Г.П. Голобородько. – Харків, 1997. – 17 с.
6. Електронний ресурс : <http://tetra.dp.ua> , <http://conf.vstu.vinnica.ua>
7. Кузьменко І.О. Розвиток координаційних здібностей школярів середніх класів з урахуванням функціонального стану сенсорних функцій : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту / І.О. Кузьменко. – Харків, 2013. – 21 с.
8. Лапаєнко С.В. Формування ціннісних орієнтацій підлітків на здоровий спосіб життя : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук / С.В. Лапаєнко. – Київ, 2000. – 18 с.
9. Масляк І.П. Зміна рівня фізичної підготовленості молодших школярів під впливом спеціальних вправ, спрямованих на покращення функціонального стану аналізаторів : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту / І.П. Масляк. – Харків, 2007. – 22 с.
10. Масляк І.П. Педагогічна практика в загальноосвітніх навчальних закладах : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів фізичної культури / І.П. Масляк, М.А. Мамешина. – Харків, 2013. – С. 182–183.
11. Свириденко С.О. Формування здорового способу життя молодших школярів у позакласній виховній роботі : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук / С.О. Свириденко. – Київ, 1998. – 16 с.
12. Терентьева Н.М. Теорія та методика фізичного виховання : навчальний посібник / Н.М. Терентьева, М.А. Мамешина, І.П. Масляк. – Харків : ХДАФК, 2010. – С. 103–113.
13. Ткачов С.І. Теорія та практика громадянського виховання дітей і молоді у вітчизняному громадсько-педагогічному русі другої половини ХІХ – початку ХХ століття : монографія / С.І. Ткачов; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. – Харків, 2012. – 396 с.
14. Изборник (сборник произведений литературы Древней Руси). – М., 1969. – С. 146-170.
15. Хрестоматія по истории педагогики : В 3 т. Т. 1. Античность. Средневековье / Под общ. ред. А.И. Пискунова. – М. : ТЦ Сфера, 2006. – С. 435-440.

Богданова Н.

*доктор філософських наук, доцент кафедри загальноінженерних дисциплін
Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Української
інженерно-педагогічної академії*

УДК 37.004.023:37.032 (045)

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЕВРИСТИЧНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

У статті розглядається сутність, удосконалення й необхідність впровадження методу евристики в навчання. Розкрито появу науки «Евристики». Зроблено аналіз методу маєтики Сократа. Визначено мету евристичного навчання і об'єкти пошукової пізнавальної діяльності. Розглянуто педагогічні задачі, які успішно розв'язуються за допомогою

евристичних методів навчання. У ході виконання даного дослідження перед нами було поставлене таке завдання як аналіз особливостей і ресурсів евристичного методу навчання при формуванні й розвитку творчих здібностей особистості. Підкреслено, що евристичні здібності є особистісною якістю людини. Зміст статті доводить доцільність використання евристичних методів при формуванні пізнавальних здібностей особистості.

Ключові слова: евристика, творчість, проблема, знання, освоєння, діяльність, метод пізнання, навчання, вчитель, учень, істина, особистість, здібності, школа, завдання, досвід, діалог, мислення, можливості.

Богданова Н.

доктор философских наук, доцент кафедры общепедагогических дисциплин
Учебно-научного профессионально-педагогического института
Украинской инженерно-педагогической академии

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ ЭВРИСТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ

В статье рассматривается сущность, усовершенствование и необходимость внедрения метода эвристики в обучение. Раскрыто появление науки «Эвристики». Сделан анализ метода маевтики Сократа. Определены цель эвристического обучения и объекты поисковой познавательной деятельности. Рассмотрены педагогические задачи, которые успешно развязываются при помощи эвристических методов обучения. В ходе выполнения данного исследования перед нами было поставлено такое задание как анализ особенностей и ресурсов эвристического метода обучения при формировании и развитии творческих способностей личности. Подчеркивается, что эвристические способности являются личностным качеством человека.

Ключевые слова: эвристика, творчество, проблема, знание, освоение, деятельность, метод познания, обучение, учитель, ученик, истина, личность, способности, школа, задание, опыт, диалог, мышление, возможности.

Bogdanova N.

doctor of Philosophical Sciences, associate professor of general engineering
disciplines Educational Scientific Professional Pedagogical Institute of
Ukrainian Engineering Pedagogical Academy

FORMING OF COGNITIVE CAPABILITIES OF PERSONALITY AT APPLICATION OF HEURISTIC METHODS OF EDUCATING

In this article the essence, improvement and need for introducing heuristic method in training is considered. The emergence of science «Heuristics» was revealed. The method of Socrates` maevtika was analyzed. The purposes of

heuristic learning and search objects of cognitive activity were determined. Pedagogical problems that successfully decoupled using heuristic methods were considered. In the course of this study was delivered to us as a task analysis of the features and resources of the heuristic method of teaching in the formation and development of the creative abilities of a personality. It is emphasized that the heuristic abilities are personal qualities.

Keywords: *heuristics, creativity, problem, knowledge, development, activity, method of learning, training, teacher, student, truth, personality, ability, school, job, experience, dialogue, thinking, capabilities.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. При трансформації суспільства головним завданням різноманітних навчальних структур в умовах глобалізаційного виклику та зростання обсягу інфляції за порівняною обмеженості навчального часу обов'язковим є підготовка конкурентно спроможних фахівців. Його вирішення вимагає перегляду не тільки змісту, а й форм навчального процесу, впровадження нетрадиційних технологій інтенсивного навчання, переорієнтацію навчання з нагромадження знань (навчання предметне) на підвищення рівня фахової компетентності як основи розвитку здібностей, ефективних дій в умовах конкретних ситуацій (навчання проблемне). На жаль, учні, незважаючи на те, що мають солідну теоретичну підготовку, часто відчують невпевненість і стикаються з утрудненнями в ситуаціях, для розв'язання яких потрібен досвід творчої діяльності. Усе це є свідченням того, що майбутніх спеціалістів треба навчати творчого підходу до роботи ще тоді, коли вони перебувають на шкільній лаві.

Проблемою дослідження є визначення місця й ролі евристичного метода у навчальному процесі, а також пошук найбільш ефективних евристичних прийомів і методів особливо важливих для розвитку творчого мислення.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретичні передумови й елементи евристичного навчання містяться в роботах Ж.-Ж. Руссо, Л. Н. Толстого, П. Ф. Каптерєва, С. Френе, Р. Штайнера, Г. С. Альтшуллера, М.И. Махмутова, В. И. Андрєєва, А. В. Хуторського та ін. Психологічні проблеми евристичної діяльності учня розглядалися П. К. Енгельмейером, А. Н. Луком, К. Г. Юнгом, А. В. Брушлинським, В. С. Юркевич, В. Н. Пушкіним, Ю. К. Кулюткіним та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз особливостей і ресурсів евристичного методу навчання при формуванні й розвитку творчих здібностей особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Термін «евристика» увів в III столітті н.е. давньогрецький математик Папп Олександрійський, який узагальнив праці античних математиків. Методи, відмінні від чисто логічних, Папп об'єднав під умовною назвою «евристика». Його трактат «Мистецтво вирішувати завдання» можна вважати першим методичним посібником, що показує, які прийоми варто використовувати, якщо завдання не можна вирішити за допомогою математичних і логічних способів.

Евристика - наука про відкриття нового.

Сьогодні більш відомо легендарний вигук «Еврика!», що належить Архімеду (287-212рр. до н.е.) і пов'язане з відкриттям їм основного закону гідростатики. «Еврика» (грец. *heureka* - я знайшов) у переносному значенні означає вираження радості при виникненні нової ідеї, рішенні складного завдання. Внутрішнє осяяння, просвітління думки, що виявляє суть питання, - незмінні атрибути творчого процесу. В архімедівській «евриці» укладений весь зміст дії, який зв'язує воедино накопичений ученим досвід і його інтуїцію. У взаємодії точного й інтуїтивного мислення криється загадка так званих «ага-рішень», що обумовлюють перегони в науці й освіті.

Творчість - процес створення нового. Прообразом евристичного навчання є метод питань і міркувань Сократа. Давньогрецький філософ і педагог Сократ (469-399рр. до н.е.) шляхом особливих питань і міркувань допомагав співрозмовникові самостійно приходити до постановки або рішення проблеми; у результаті істина відкривалася не тільки учневі, але й вчителю. Його метод знайшов відображення в прогресивних теоріях навчання й одержав назву сократичного або евристичного.

Евристика (від грец. «*heuriska*») - відшукую, знаходжу, відкриваю. Евристичний метод припускає народження знань замість їх «передачі». Свій метод Сократ порівнював з повивальним мистецтвом, називаючи його «майєвтикою» (від грец. *maieutike* - акушерське, повивальне мистецтво). Сократ вважав, що, допомагаючи народженню істини в інших людях, він продовжує в духовній області справу своєї матері, «дуже досвідченої й строгої повитухи Фенарети».

Про учнів, які до нього приходили, Сократ казав, що вони нічому не можуть навчитися, просто самі в собі вони відкривають багато прекрасного «якщо, звичайно, мали». Уточнення «якщо, звичайно, мали» говорить про те, що Сократ не вважає всіх людей рівними у пізнавальних можливостях. Однак здатність людини до народження знань не виступала для Сократа незмінною й могла, на його погляд, розвиватися. Іноді він вважав, що перед тим, як

народжувати знання, людина повинна як би «завагітніти», тобто придбати деяку основу для наступних суперечок і міркувань.

У своїх бесідах Сократ визнає унікальність кожної людини й істинність кожної думки, що не просто підтверджує право учня на помилку, але й право на знання, яке є помилковим з точки зору, наприклад, вчителя.

Сократ витягає знання, сховане в людині, точніше, у його безсмертній душі. Пізнання, по Сократу, - це пригадування, організоване спеціальним образом, а це означає, що в людині потенційно міститься все те, що вона хоче пізнати. Таким чином, процес освіти є переклад знань людини зі схованого стану в явний.

Основою системи Сократа є принцип «знаючого незнання», тобто визнання недостатності знань про будь-яке, навіть найпростіше поняття й розгортання на цій основі процесу пізнання-пригадування. «Я знаю, що нічого не знаю» - початкова евристична формула Сократа. Слідом за нею йде уточнення того, що саме він не знає, тобто «опредмечування» незнання, виділення й фіксація об'єкта незнання з наступним його освоєнням - дидактичний процес, протилежний по своїй суті розповсюдженому «вивченню відомих знань».

По Сократу, у будь-якій людині «живуть вірні думки про те, чого вона не знає». І якщо її «часто й по-різному запитувати», то ці думки починають «ворушитися» у неї, «немов сни».

Які способи «запитування» Сократа, що спонукують до «ворушіння» прихованих у людині знань? Аналіз античних діалогів, викладених учнем Сократа - Платоном (427-347рр. до н.е.), дозволив виявити наступні дидактичні елементи його системи:

- іронія, що викриває учня, та й самого вчителя в незнанні;
- формулювання виникаючих протиріч або штучне створення протиріч для виявлення наявного незнання;
- індукція, що припускає сходження від окремих уявлень до загальних понять;
- конструювання дефініцій понять у напрямку від поверхневих до більш глибоких визначень понять;
- пропозиція співрозмовникові на вибір двох і більше варіантів рішення проблеми, що виникла ;
- залучення власного досвіду для підведення до вже відомої відповіді або, навпаки, для створення напруженості, у яку вчитель виявляється залучений з тим же незнанням, що і його співрозмовник;
- рефлексія обговорення, що відбувається, поверненням до вихідних передумов або суджень.

У найбільш загальному виді метод Сократа базується на наступних методологічних позиціях. По-перше, вчитель і учень у своєму діалозі

знаходять згоду в загальному предметі обговорення. По-друге, співрозмовники відшукують серед різних випадків те загальне, що є визначальним для частковостей, тобто приходять до визначення понять. По-третє, у ході діалогу застосовується внутрішній критерій істинності виникаючої думки, тобто здійснюється перевірка: чи погодиться думка, що з'явилася, сама із собою й з, тими, що впливають із неї, чи ні.

Сократ організує діяльність таким чином, щоб вона завжди приводила до створення нових продуктів: усвідомленню незнання, виявленню протиріч, формулюванню проблем, конструюванню дефініцій. Така діяльність продуктивна й евристична по своїй суті, хоча в античний час ці терміни не застосовувалися. Для позначення продуктивної діяльності використалося поняття «творчість», що трактувалося як «перехід з небуття в буття».

Діяльність Сократа була творчою, тобто діяльністю, яка переводила істину з небуття в буття, але її відмінність від матеріальної творчості полягала в створенні продуктів зовсім іншого плану - знань. Для даного процесу треба було інше поняття, ніж в той час було поняття творчості. Виникла необхідність у понятті, що позначає творчість знань. Це поняття пізніше було названо «евристика».

Сократа можна вважати основоположником евристичного навчання. Відмінність цього типу навчання від традиційного складається в зміні співвідношення між знанням і незнанням:

1. Традиційний орієнтир навчання - переклад незнання в знання: «дати знання», «одержати знання» - ці фрази відображають звичний зміст взаємодії учня й вчителя. Вважається, що в процесі навчання, знання учня збільшуються. Результативність навчання учень може виражати у формі знань про свої знання: «Я знаю, що в мене є наступні знання...». Освіта одержує форму своєрідного накопичення, яке існує в системах навчання більшості сьгоднішніх шкіл і вузів.

2. В евристичному підході, переводячи незнання в знання, учень зіштовхується з парадоксальною ситуацією збільшення незнання, оскільки саме воно «опредмечується», стає очевидним і перетворюється в знання про незнання: «Я знаю, що в мене ще немає наступних знань ...». Освіта стає механізмом саморуху, оскільки учень орієнтується не на одержання відповідей (тобто знань), а на відшукування питань (тобто незнань).

У цих двох протилежних дидактичних підходах закладена передумова конструювання принципово нового типу освіти. Можливо, що ефективним способом такого конструювання може стати сам метод Сократа, віднесений до протиріччя між двома даними підходами.

Метою евристичного навчання є створення учнями особистого досвіду й продукції, орієнтованої на конструювання майбутнього в

зіставленні з відомими культурно-історичними аналогами. Евристичне навчання більш універсально й застосовується у всіх шкільних предметах, у тому числі й у предметах емоційно-образної й спортивної орієнтації. Наприклад, діти можуть створювати художні твори, придумувати свої гімнастичні вправи на розвиток певних груп м'язів.

Об'єктами пошукової пізнавальної діяльності в евристичному навчанні є не тільки проблеми й завдання, але й самі учні, їх індивідуальний особистісний потенціал, креативні, когнітивні, рефлексивні й інші процедури й види діяльності. Евристичне навчання приводить також до розвитку не тільки учнів, але й вчителів, яким доводиться організовувати навчальний процес частіше в ситуаціях «незнання» істини.

Оскільки учень в евристичному навчанні ставить власні цілі, відкриває знання, робить методологічну й навчальну продукцію, то зміст освіти для нього виявляється варіативним і розвивається (змінюється) у ході діяльності самого учня. Учень стає суб'єктом, конструктором своєї освіти. Він - повноправне джерело й організатор своїх знань, не менш важливий, ніж вчитель або підручник. Учень складає план своїх занять, визначає особисту позицію відносно ключових проблем з різних областей діяльності, наприклад: розробляє власну версію походження світу, виконує математичне дослідження, складає вірші, придумує технічну конструкцію. Процес навчання насичується особистісними знаннями й досвідом учнів. У результаті учні вибудовують індивідуальні траєкторії в освітніх областях, які досліджують. Одночасно вони знайомлять із класичними досягненнями фахівців у досліджуваних областях, але не обмежуються лише засвоєнням зовнішнього матеріалу.

Здатність відкривати нове закладена в природі людини. Тому евристичні здібності є особистісною якістю людини. Під евристичними здібностями розуміються комплексні можливості учня в здійсненні діяльностей і дій, спрямованих на створення їм нових освітніх продуктів.

Продуктом евристичної діяльності є сформульована дитиною мета, якої раніше в неї не було, і яка була знайдена нею як спосіб рішення проблеми у навчальній ситуації, яка виникла.

Ціль евристичного навчання полягає в тому, щоб надати учням можливість творити знання, створювати освітню продукцію по всіх навчальних предметах, навчити їх самостійно вирішувати виникаючі при цьому проблеми. Забезпечити досягнення цієї мети допомагає наступний принцип: із всіх питань навчальної програми учні можуть створювати свої аналоги. Вони можуть визначати індивідуальний зміст занять по предмету, ставити цілі, відбирати теми, планувати, контролювати й оцінювати свою роботу. Чим більший ступінь включення учнів у конструювання власної

освіти забезпечує вчитель, тим повніше проявляється їх індивідуальна самореалізація.

Учневі немає потреби вдруге відкривати всі знання й досвід людства. Але головні питання буття й фундаментальні проблеми досліджуваних курсів первинно починають вирішуватися в особистій діяльності учня.

Творчість – це завжди вихід за рамки, зміна існуючих знань, норм, створення нового змісту, не включеного попередньо в програму засвоєння. Тому в евристичному навчанні контролю підлягає не стільки ступінь засвоєння готових знань, скільки творче відхилення від них. Основний критерій оцінки – особистісний прогрес учня, порівняння його із самим собою за певний період навчання. Перевірці й оцінці, а також само- і взаємооцінці підлягають: а) розвиток особистісних якостей учня; б) його творчі досягнення у досліджуваних предметах, в) рівень засвоєння й випередження освітніх стандартів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Витяг схованих у людини знань може бути не тільки методом навчання, але й методологією всієї освіти. Евристичне навчання - це навчання, яке ставить метою конструювання учнем власного змісту, цілей і змісту освіти, а також процесу її організації, діагностики й усвідомлення.

Об'єктами пошукової пізнавальної діяльності в евристичному навчанні є не тільки проблеми й завдання, але й самі учні, їх індивідуальний особистісний потенціал, креативні, когнітивні, рефлексивні й інші процедури й види діяльності.

Евристичне навчання ставить і вирішує якісно нове завдання: розвиток не тільки учня, але й траєкторії його освіти, включаючи розвиток цілей, технологій, змісту освіти.

Література

1. Андреев В. И. Евристичне програмування учбово-дослідницької діяльності: [Методичний посібник] / В. И. Андреев. - М., 1981.
2. Андреев В. И. Евристика для творчого саморозвитку: [Навчальний посібник] / В. И. Андреев. - Казань, 1994.
3. Андреев В. И. Педагогіка: [Навчальний курс для творчого саморозвитку].- 2-е изд. / В. И. Андреев. - Казань, 2000.
4. Армстронг Г. Евристичний метод навчання або Мистецтво представляти дітям самим доходити до пізнання предметів / Г. Армстронг // Извлеч. і пров. А. П. Павлова. - М., 1900.
5. Каптерев П. Ф. Евристична форма навчання в народній школі / П. Ф. Каптерев // Антологія педагогічної думки Росії другої половини XIX - початку XX в. - М., 1990. - С. 218-221.
6. Кулюткин Ю. К. Евристичні методи в структурі рішень / Ю. К. Кулюткин. - М., 1970.
7. Махмутов М. И. Організація проблемного навчання в школі / М. И. Махмутов. - М., 1977.

8. Платон. Собр.соч.: В 4 т. / Платон. - М., 1990-1994.
9. Пушкін В. Н. Евристика - наука про творче мислення / В. Н. Пушкін.- М., 1967.
10. Халаджан Н. Н. Аутоинженеринг. Фундаментальний курс творчої орієнтації особистості / Н. Н. Халаджан. - М., 1995.
11. Хутірський А. В. Дидактична евристика: Теорія й технологія креативного навчання / А. В. Хутірський. - М., 2003.
12. Хутірський А. В. Евристичний тип утворення: результати науково-практичного дослідження / А. В. Хутірський // Педагогіка.- 1999.- № 7. С. 15-22.
13. Школа творчості: [Сб. учнівських робіт] / Під ред. А. В. Хутірського. - Ногинск, 1996.

Цибулько Л.Ф.

старший викладач кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Цибулько Л.Г.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 377 (494) (09)

НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У НІМЕЧЧИНІ

Проблема навчання обдарованих дітей сьогодні є актуальною. У статті розглядаються особливості навчання обдарованих дітей у Німеччині. Німецька система навчання є однією з кращих у світі. Звертається увага на можливості, створені країною для розвитку обдарованих і талановитих дітей. Автор робить висновки про різноманітність форм підтримки обдарованих дітей та покращення умов їх навчання.

Ключові слова: обдаровані діти, навчання, підтримка, національна програма, увага, спілкування.

Цыбулько Л.Ф.

старший преподаватель кафедры иностранных языков ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

Цыбулько Л.Г.

кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ОБУЧЕНИЕ ОДАРЁННЫХ ДЕТЕЙ В ГЕРМАНИИ

Проблема обучения одарённых детей является сегодня актуальной. В статье рассматриваются особенности обучения одарённых детей в Германии. Немецкая система образования считается одной из лучших в мире. Обращается внимание на возможности, созданные государством для развития одарённых и талантливых детей. Автор делает заключение

о разнообразии форм поддержки одарённых детей и улучшении условий их обучения.

Ключевые слова: одарённые дети, обучение, поддержка, национальная программа, внимание, общение.

Tsybulko L. F.

Senior Teacher of the Foreign Languages Chair State Higher Pedagogical Institution «Donbass State Teachers' Training University»

Tsybulko L.G.

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor of the Pedagogy Chair State Higher Pedagogical Institution «Donbass State Teachers' Training University»

EDUCATION OF GIFTED CHILDREN IN GERMANY

The problem of education of gifted children is actual today. The peculiarities of education of gifted children in Germany are considered in the article. Attention is paid to the possibilities for development of gifted and talented children. The author makes conclusions about the diversity of forms of support of gifted children and improvement of conditions of their education.

Key words: gifted children, education, support, national program, attention, contact.

Постановка проблеми. У другій половині ХХ століття світова школа почала реформи програм навчання, що передбачало створення і розвиток якісно нової системи освіти і навчання – диференційованої. У світовій школі помітно виріс інтерес до навчання здібних і обдарованих дітей та підлітків. Поштовхом до посилення роботи з обдарованими дітьми було створення в 1977 році на Міжнародній конференції у Сан-Франціско (США) Всесвітньої Ради по обдарованих і талановитих дітях, штаб-квартира якої знаходиться у місті Вініпег (Канада). У 1994 році Парламентська асамблея Євросоюзу прийняла «Рекомендації щодо розвитку освіти обдарованих і талановитих дітей», де визначені положення, яких країни мають дотримуватися в загальноосвітній політиці. У цьому документі поряд з практичною роботою зазначається необхідність підтримки фундаментальних досліджень проблеми обдарованості. У більшості країн обдаровані діти навчаються у звичайних школах, але діють програми для обдарованих дітей.

Посилання на останні дослідження та публікації. Найбільший розмах роботи з обдарованими дітьми спостерігається в США, де вже давно розроблені відповідні навчальні програми, організована підготовка спеціальних учительських кадрів. Багато європейських країн теж вже мають певний досвід роботи зі здібними та обдарованими дітьми. Ще в 90-х роках минулого століття з'явилися перші дослідження, присвячені навчанню обдарованих дітей за кордоном. Розвитку системного навчання

обдарованих дітей у школах США присвячене дослідження О.Г.Тищенко. Вивченням методики роботи з обдарованими дітьми в країнах Західної Європи займалися О.В. Боровикова, М.Є. Воробйов, Н.С. Дежнікова, О.М. Рішар, СМ. Цветкова. Але серед вітчизняних педагогічних досліджень ми не знаходимо публікацій, присвячених навчанню обдарованих дітей в Німеччині.

Формування цілей статті. Тому ми поставили собі за мету з'ясувати, як здійснюється навчання обдарованих дітей в Німеччині, країні, яка є батьківщиною не лише видатних вчених, геніальних композиторів, талановитих літераторів та педагогів, а й відомих університетів.

Виклад основного матеріалу. Німеччина – одна з найбільш розвинених європейських країн, система освіти якої вважається однією з кращих у світі.

За статистикою 2 % дітей Німеччини мають коефіцієнт інтелекту понад 130 пунктів, а ще 7 % мають IQ вищий за середній, тобто в межах 120-130 пунктів. Загалом це майже 1,3 млн. дітей з високим інтелектом і завищеними освітніми потребами.

Німецький закон про освіту надає кожному громадянину право розвивати особистість і вільно обирати школу, ВНЗ і професію за своїми нахилами і здібностями. Уряд країни зацікавлений у якісному навчанні професійних кадрів, і з бюджету щорічно виділяються великі суми на розвиток системи освіти. Навчання в цій країні є безплатним для всіх її громадян і також для іноземців.

Проблемі навчання і виховання обдарованих дітей у Німеччині приділяється велика увага. У кожній з 16 федеральних земель є свої положення не лише про програми навчання обдарованих дітей, а й про їх педагогічне забезпечення.

Під впливом американської програми для обдарованих учнів старших класів у 1988 році була розроблена літня програма для обдарованих дітей, яка отримала назву «Німецька шкільна академія». Ця програма дає можливість обдарованим дітям 16-19 років заповнити період між старшими класами та університетом навчальними курсами високого рівня. Протягом буквально кількох років після відкриття Академія перетворилася на унікальну за своїм рівнем та привабливістю програму для обдарованої молоді. Вона отримала підтримку уряду, що дозволило батькам оплачувати лише третину всіх витрат, а учні з сімей з низьким достатком навчаються в ній безплатно. Щорічно в Академії навчаються 90 високообдарованих дітей з усіх земель Німеччини. Їх відбирають за рекомендаціями вчителів шкіл, досягненнями в різних конкурсах та олімпіадах з предметів. Протягом 16 днів діти займаються по одній з шести академічних дисциплін під керівництвом висококваліфікованих фахівців у

цих галузях. Наприклад, дітям вже пропонувалися такі курси: «Гіперболічна геометрія», «Молекулярна генетика», «Віспа, чума та поліомієліт», «Музика в кінофільмах», «Літні та молоді – згода чи конфлікт?», «Відчуття та чутливість» і т.і.

Головною метою Академії є створення під керівництвом експертів атмосфери інтелектуального і соціального поклику для найкращого розвитку здібностей підлітків та їх спілкування з однолітками з таким же високим потенціалом та мотивацією. Тому найважливішими завданнями тут стали такі:

1. розвиток і вдосконалення вмінь набувати знання, розвиток міждисциплінарного мислення, дослідницьких умінь та вмінь самостійної роботи;

2. створення умов для інтелектуальної діяльності на межі можливостей;

3. покращення техніки усної та письмової презентації;

4. набуття досвіду спільної роботи;

5. надання ролевих моделей через спілкування з творчими, мотивованими, висококваліфікованими викладачами та вченими;

6. надання можливості спілкування зі здібними однолітками, створення тривалих дружніх відносин і як результат зміцнення прийняття себе як цінного члена співтовариства;

7. надання допомоги в прийнятті рішень по вибору професійного шляху;

8. стимулювання усвідомлення, що виключні особливості несуть у собі зобов'язаність використовувати їх на користь суспільства через відповідальне лідерство [2].

За відгуками обдарованих дітей, які брали участь у літній програмі, та за оцінками фахівців ефективність Академії у досягненні поставленої мети робить її виключно цінним досвідом у житті учнів.

З 1995 року в землі Нижня Саксонія почав діяти закон, що дозволяє використовувати «прискорення в навчанні обдарованих учнів» [5]. Пізніше таке положення з'явилося в законодавстві інших федеральних земель. З 2002 року в Нижній Саксонії в межах проекту «Kooperationsverbände» здійснюється фінансування підготовки вчителів для роботи з обдарованими дітьми.

У 2000 році у Франкфурті-на-Майні було відкрито Центр для обдарованих дітей. (Hochbegabtenzentrum der Stadt Frankfurt-am-Main), покликаний допомогти дітям та підліткам з особливими здібностями, а також їхніми батькам, вчителям та вихователям. Завдання Центру наступні:

1. інформування батьків про засоби та результати діагностики обдарованості, про можливості розвитку дітей, про контакти з іншими закладами;
2. організація відкритих лекцій для батьків та педагогів;
3. організація заходів та курсів для обдарованих дітей та підлітків різного віку в навчальний та позанавчальний час;
4. консультування шкільних учителів;
5. надання спеціальної літератури для педагогів та батьків [6].

У багатьох школах федеральних земель Берлін, Баварія, Баден-Вюртемберг, Нижня Саксонія, Північний Рейн-Вестфалія класи для обдарованих дітей давно стали реальністю.

У містечках Льоррах (земля Баден-Вюртемберг) існує Центр додаткової освіти для обдарованих дітей «Феноум». Діти різного віку з різних міст і містечок приїздять туди для роботи над власними проектами по різних напрямках: від роботехніки до криміналістики. У центрі для цього створені всі умови: є лабораторії, обладнання, матеріали. Причому, навіть якщо в якомусь дослідженні зацікавлена лише одна дитина (а не група дітей), їй все рівно надається все необхідне для реалізації своєї ідеї. Потім діти зі своїми проектами беруть участь у різних конкурсах та олімпіадах, і не лише місцевих та регіональних, а й міжнародних, і часто стають переможцями.

Великої підтримки вчителям і батькам у навчально-виховній роботі з обдарованими дітьми надають університети. Першим тут іде університет Мюнхена, де ще в 1999 році Курт Геллер розробив програму інноваційного навчання обдарованих дітей, яка забезпечує безперервність навчання в дитячому садку та початковій школі. В країні видається багато навчально-методичної літератури, зокрема, видаються збірники «Обдаровані діти», «Поради обдарованим», «Обдаровані діти в школі і суспільстві» і т.і. Розглядаються підходи до виявлення та навчання обдарованих дітей у Німеччині. Аналізуються державні законодавчі основи навчання обдарованих та талановитих дітей, освітня політика, системи конкурсів та олімпіад, діяльність приватних організацій. Сучасні німецькі педагоги Б. Меллер, Т. Вернер, Д. Рост та інші в доступній формі розповідають, як можна розвинути здібності дитини, дають практичні поради по спілкуванню та успішній взаємодії з обдарованими дітьми.

У Німеччині існують ще так звані «школи для еліти». Тут обдарованим і талановитим дітям приділяється особлива увага. Батьків часто не лякають навіть великі витрати. Так, на узбережжі Боденського озера в містечку Уверлінген (земля Баден-Вюртемберг) існує школа Шлосс (замок) Салем для учнів 5-13 класів. Це одна з найвідоміших і найбільша приватна школа-пансіон у Німеччині. Заснували цю школу в 1920 році

останній імперський канцлер Німеччини Макс фон Баден та політик і діяч у галузі освіти Курт Хан. Перебування тут коштує 2.200 євро на місяць, а бажаючих навчатися в цій школі більше, ніж школа може прийняти. 25 % учнів — іноземці (до 40 національностей). Навчання здійснюється німецькою та англійською мовами. У цій школі можна отримати не лише звичайний атестат, а й Міжнародний Бакалавріат, який визнається в усьому світі, але для цього з 10 класу обов'язково треба навчатися англійською мовою. Випускники цієї школи стають студентами кращих університетів Європи та США.

З престижних шкіл ще можна назвати гімназію для здібних дітей у Швєбіш-Гмюнді, католицьку гімназію Снт. Блазієн у Шварцвальді, школи Шлосс Штайн та Шлосс Нейбейєрн у Баварії та інші.

У січні 2008 року було створено Баварський Центр для обдарованих і талановитих дітей. Його мета – якомога раніше розпізнати особливі здібності дитини і задовільнити потреби обдарованих дітей. Для дітей віком від 3 до 18 років організовано проект «Прагнення до знань». Центр надає психологічні та педагогічні консультації батькам обдарованих дітей, проводять консультації, лекції та семінари для вчителів, які працюють з обдарованими дітьми, підтримує контакти з науковцями багатьох країн. І щорічно Центр проводить міжнародні науково-практичні конференції.

Підтримка обдарованих школярів потребує постійного навчання педагогів, які з ними працюють, тому в Європі створено Європейську Раду по високих здібностях і розроблена спеціальна програма післядипломної освіти вчителів.

Висновки. Серед цілей і завдань освітньої політики усього світового співтовариства найбільш важливим є використання інтелектуального потенціалу особистості, здатної інтегрувати в сучасний високотехнологічний світ знань та інформацій, тому проблема навчання і виховання обдарованих дітей набула особливого значення на межі ХХ-ХХІ століття. Адже саме високообдаровані люди можуть зробити найбільший внесок у розвиток суспільства. При організації процесу навчання обдарованих дітей доцільним є ретельне вивчення і використання досвіду навчання обдарованих дітей у високорозвинених країнах з багатими традиціями в галузі освіти. І досвід роботи німецьких педагогів у цій галузі, безумовно, заслуговує ретельного вивчення.

Література

1. Матюшин А.М. Проблемы одаренности в зарубежном и российском контексте // Иностранная психология. 1999, № 11.
2. Begabungsförderung in der Lehrerbildung. Wagner, Harald (Hrsg.). Stuttgart, 2002.
3. Freeman Joan. Out-of-school educational provision for the gifted and talented around the world. A report for the department of education and skills. London, 2002.

4. Hany, Ernst. Begabungsförderung in der grundschule. In: Schulintern. Stuttgart. 1998, № 4.
5. Heinbokel A. Überspringen von Klassen. In: Eva Schumacher (Hrsg.). Übergänge in Bildung und Ausbildung. Klinkherdt-Verlag.
6. Neber H. & Heller K.A. Evaluation a summer-school program for highly gifted secondary school students. The German Pupils Academy European Journal of Psychological Assessment. 18 (3). 2002.
7. Oswald F. Das Überspringen von Jahrgangsklassen. Begabtenförderung im Schulsystem. Journal für Begabtenförderung, Heft 2. 2002.

Пшеничний М.

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки та методики технологічної і професійної освіти Донбаського державного педагогічного університету

УДК 37(477),,19”

**ОСОБЛИВОСТІ ДИДАКТИЧНИХ СИСТЕМ ТРУДОВОГО
НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЦІ
(70-ТІ Р. ХХ СТ.)**

У статті виконано аналіз теоретичних та методологічних проблем методики трудового навчання у вітчизняних педагогічних дослідженнях. Досвід роботи шкіл, окремі дослідження та пропозиції, висловлені в педагогічній літературі, дають можливість сформулювати основні вимоги, яким повинна відповідати система трудового навчання в старших класах. Вищезазначене зумовлює необхідність ретельного та всебічного вивчення надбань минулого з історії становлення та розвитку теорії і практики трудового навчання вітчизняної школи та їхнього творчого використання для сучасного розвитку національної освіти відповідно до сучасних соціально-економічних умов та державотворчих процесів.

Ключові слова: *трудова підготовка, трудове навчання, навчальний процес, політехнізм, дидактичні системи, продуктивна праця, операційна система.*

Пшеничний М.

*кандидат педагогических наук, преподаватель кафедры педагогики и методики технологического и профессионального образования
Донбасского государственного педагогического университета*

**ОСОБЕННОСТИ ДИДАКТИЧЕСКИХ СИСТЕМ ТРУДОВОГО
ОБУЧЕНИЯ СТАРШЕКЛАССНИКОВ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ
ПЕДАГОГИКЕ (70-е г. ХХ ст.)**

В статье выполнен анализ теоретических и методологических проблем методики трудового обучения в отечественных педагогических исследованиях. Опыт работы школ, отдельные исследования и

предложения, высказанные в педагогической литературе, дают возможность сформулировать основные требования, которым должна соответствовать система трудового обучения в старших классах. Вышесказанное обуславливает необходимость тщательного и всестороннего изучения достижений прошлого из истории становления и развития теории и практики трудового обучения отечественной школы и их творческого использования для современного развития национального образования в соответствии с современными социально-экономическими условиями и процессами.

Ключевые слова: трудовая подготовка, трудовое обучение, учебный процесс, политехнизм, дидактические системы, производительный труд, операционная система.

Pshenichniy M.

Candidate of Pedagogical Sciences, lecturer of the Chair of Pedagogics and Methodology of Technical and Professional Education of Donbas State Pedagogical University

PECULIARITIES OF DIDACTIC SYSTEMS OF LABOUR TRAINING OF SENIOR PUPILS IN NATIVE PEDAGOGY (THE 70S OF THE 20TH CENTURY)

In the article there is given the analysis of the theoretical and methodological problems of methods of labour training in the native pedagogical researches. The experience of school work, separate studies and propositions introduced in pedagogical literature give the possibility to form the main demands of the system of labour training in senior forms. The above mentioned necessitates thorough and comprehensive study of the achievements of the past from history of the formation and development of the theory and practice of labour education of native schools and their creative use for the modern development of national education under the current socio-economic conditions and governmental processes.

Key words: labour training, labour education, learning process, politechnism, didactic systems, effective work, operating system.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Глибокі зміни в українському суспільстві на початку ХХІ століття зумовлюють пошук нових підходів до організації системи освіти в новому тисячолітті, які б відповідали потребам сьогодення. Процес інтеграції України до європейського простору обумовлює необхідність модернізації системи освіти та приведення її у відповідність до світових стандартів. На часі актуальною є проблема зближення змісту і якості освіти в різних країнах Європи. Під впливом такої концептуальної ідеї відбувається

вдосконалення навчальних планів, програм, підручників та іншого організаційно-методичного забезпечення шкільних предметів.

У даному контексті особливого значення набуває проблема трудового навчання, що знайшла відображення в офіційних документах, які визначають державну освітню політику України: у Законі „Про загальну середню освіту”, Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, „Державному стандарті базової та повної шкільної освіти”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблеми трудового навчання старшокласників знайшли певне висвітлення в педагогічній літературі. Питання всебічного розвитку особистості засобами політехнічної освіти у процесі об’єднання навчання з продуктивною працею школярів розроблялися, зокрема, П.Атутовим, С.Батишевим, О.Воробйовим, К.Івановичем, П.Корляковим, В.Мадзігоном, В.Поляковим, М.Скаткіним, Д.Сметаніним, С.Шабаловим, С.Шаповаленком, О.Шибановим [5].

Проблеми виховання в процесі трудового навчання, суспільно корисної та продуктивної праці вивчали С.Богданова, А.Вихрущ, О.Васильєв.

Питання формування загальнотрудових умінь і конструкторських здібностей, розвитку технічного мислення і пізнавальних інтересів як основи творчої діяльності учнів розглядаються в роботах В.Деркача, В.Катаєва, В.Качнєва, В.Колотилова, Т.Кудрявцева, Д.Купова, І.Матюші, Є.Мілеряна, В.Сипченка, І.Чечеля [8].

Окремі аспекти дидактики трудового навчання розкрито в працях О. Коберника, Г. Левченка, В. Мадзігона, В. Сидоренка, Д. Тхоржевського [6].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у висвітленні особливостей дидактичних систем трудового навчання старшокласників у вітчизняній педагогіці (70-ті рр. XX ст.)

Виклад основного матеріалу. За багато років трудової підготовки молоді створено безліч різних дидактичних систем трудового навчання, що знайшли своє віддзеркалення в навчально-методичній документації. Автори цих систем прагнули вдосконалити механізм відбору змісту трудової підготовки молоді. Але практика показала їхню недосконалість, тому пошуки універсальних дидактичних систем були продовжені.

З розвитком кустарно-ремісничого виробництва отримали розвиток різні ремісничі (професійні) школи. Сутність трудового навчання в таких школах полягала в тому, що учень виконував ту ж роботу, що й майстер, тобто виготовляв певні предмети (речі). Таким чином, у теорії навчання з’явилася наочна система [6].

Трудове навчання з часом удосконалювалося. У систему трудової підготовки учнів механічно переносилися різні форми й методи, а також робочі прийоми ремісничого виробництва. На практиці було доведено, що для різкого підвищення продуктивності праці на виробництві будь-який виріб доцільно виготовляти за окремими технологічними операціями. Так у дидактиці трудового навчання з'явилася запозичена з виробництва операційна система.

Л.Ітельсон, пропонуючи застосовувати операційно-виробничу систему, виходив з того, що основна маса учнів проходить виробниче навчання на промислових підприємствах у формі бригадно-індивідуального учнівства. Великими недоліками цієї форми є слабка теоретична підготовка та вузький характер практичного навчання. У зв'язку з цим, Л.Ітельсон пропонував, щоб навчальна програма визначала лише коло та послідовність операцій, що вивчалися, що ж до виробів, робочих місць та послідовності їх зміни, то все це встановлювалось залежно від місцевих умов для кожного конкретного цеху, підприємства і навіть для кожного учня [7].

У разі застосування „операційно-виробничої системи”, на думку її автора, вивчення операцій та трудових прийомів, передбачених навчальною програмою, досягається на підприємствах з диференційованою технологією за рахунок відповідної зміни робочих місць учнями, а на підприємствах з концентрованою технологією – через зміну виробу або часткове виконання роботи при виготовленні виробу.

Л.Ітельсон передбачав три основні варіанти виробничого навчання.

1. Масове виробництво з диференційованою технологією. Учень стає на робоче місце операційника, на якому виконуються перші одна-дві найпростіші операції. Спочатку він виконує одну операцію, а решту виконує робітник. Потім учень переходить до виконання другої операції і, нарешті, обох разом. Засвоївши роботи на даному робочому місці, учень переходить на друге і так аж до оволодіння всіма операціями та прийомами, передбаченими програмою.

2. Масове виробництво з концентрованою технологією. Якщо оброблювана деталь досить складна і на її прикладі можна вивчити багато операцій, учень залучається спочатку до виконання однієї, першої за програмою операції, потім другої тощо. Решту роботи виконує робітник.

3. Індивідуальне та дрібносерійне виробництво з диференційованою технологією. Учень спершу стає на робоче місце, де він може в даний час засвоїти першу за програмою операцію. В іншому випадку учня переводять на інше робоче місце, і так доки він не оволодіє всіма операціями [1].

Є. Мілерян, аналізуючи операційно-предметну систему трудового навчання, дійшов висновку, що учні у процесі виробничого навчання оволодівають практичними вміннями та навичками виконавчого характеру, не використовуючи при цьому своїх знань навіть з технології виробництва. Тим часом, успішна участь у виробничій праці вимагає не лише виконавчих навичок та вмінь, пов'язаних з виконанням тих або інших операцій, а й умінь застосовувати знання з математики, механіки, електроніки тощо з метою розв'язання різноманітних технічних завдань. Головним засобом для цього є формування різнобічних виробничих умінь, систематичне використання яких у відповідно організованій виробничій діяльності ставило б учнів перед необхідністю застосовувати знання з основ наук та технології виробництва.

Виходячи з таких міркувань Є. Мілерян пропонував „технологічну систему трудового навчання” в основу якої покладено органічний зв'язок курсу спеціальної технології з практичними заняттями із спеціальності. Ця система, на думку її автора, має такі особливості [7].

1. До курсу спеціальної технології було внесено зміни, спрямовані на посилення його зв'язку з виробничою практикою, з одного боку, та предметами політехнічного циклу – з іншого. Так у процесі вивчення будови токарного верстата та оволодіння прийомами керування ним учнів стимулювали до використання знань з математики, фізики, креслення через розв'язання різних технологічних завдань.

2. Після того, як учні оволодівали керуванням, налагодженням токарного верстата та навичками виконання основних токарних операцій, їх переключали на виконання виробничих замовлень. У той же час, на уроках теорії учням викладали передбачені програмою відомості про елементи технологічного процесу, його структуру, принципи вибору баз, підбору інструментів, матеріалів, устаткування. Учням показували також, як визначається послідовність технологічного процесу та складаються технологічні карти. Закріпивши цей матеріал, учням давали завдання на самостійне складання технології виготовлення всіх деталей, які їм доводилось обробляти.

3. Для стимулювання учнів до застосування знань з основ наук при складанні технологічних карт до них було включено такі завдання, як визначення ваги заготовки, деталі та стружки.

4. Щоб узгодити виробничі завдання з навчальною програмою, до робочих креслень вносили зміни, які забезпечували оволодіння учнями вміннями та навичками, передбаченими програмами. Для цього креслення ускладнювали, окремі деталі об'єднували в одну більш складну.

5. Учні займалися складанням кінематичних схем верстатів, а також конструюванням нескладних пристроїв до токарного верстата [1].

Є. Мілерян зазначав, що в запропонованій ним системі застосовується двофазний метод формування виробничих умінь, при якому розв'язання кожного виробничого завдання розбивається на два етапи. На першому етапі викладач формулює завдання, дає креслення деталі, що підлягає виготовленню з застосуванням різних пристроїв. Ця фаза закінчується виготовленням продукції. Приймання виготовленої деталі та контроль з боку вчителя є початком другої фази навчання, головна мета якої – творче вдосконалення та всебічний розвиток виробничих умінь, набутих учнями під час першої фази. З цією метою вчитель залучає учнів до критичного аналізу переваг та недоліків використаної ними технології та пристроїв, спрямовує мислення учнів на пошуки шляхів раціоналізації технологічного процесу та вдосконалення конструкції використаних раніше пристроїв.

М. Жиделев підходив до аналізу відомих систем трудового навчання, враховуючи зміни, що відбувалися в галузі виробництва у зв'язку з механізацією та автоматизацією виробничих процесів. При цьому він дійшов висновку, що прийнятий поділ трудових операцій на основні (операторські) та допоміжні фактично втратив силу. Пояснюється це тим, що так звані допоміжні операції, для яких характерні головним чином розумові дії з планування та контролю, стають основними для робітників ряду перспективних професій. Необхідність виконання цих функцій надає подібності і структурної спільності трудовим процесам, що виконуються робітниками зовсім різних за технологічним змістом професій. Щоб виконувати ці функції в умовах механізації та автоматизації, слід мати глибокі загальноосвітні, загальнотехнічні та спеціальні теоретичні знання. Такі знання є основою для швидкого засвоєння професійних навичок з кожної спеціальності. Це є одним з проявів політехнічного принципу у виробничому навчанні. Отже, професійна підготовка у групах суміжних професій стає об'єктивно можливою [8].

Політехнічний принцип має важливе значення і для відбору основних та допоміжних загальнонавчальних трудових навичок, якими повинні оволодіти робітники таких типових професій, як слюсарі, електромонтери, наладчики, верстатники, апаратники, машиністи. Саме з цього погляду, на думку М. Жиделева, заслуговує на критику операційно-комплексна система, у якій трудові прийоми й операції підмінюються фактично технологічними та не передбачаються спеціальні вправи з оволодіння прийомами читання креслень, планування роботи, налагодження устаткування тощо. У зв'язку із цим виникають надумані, ізольовані операції та їхні комплекси, що підмінюють реальні продукти праці з їх різноманітними технологічними особливостями [3].

Отже, у навчальній програмі замість традиційних тем, що повторюють назви технологічних операцій та їхніх комплексів, з'являється система типових виробів (наприклад, для токарної професії: вали, втулки, диски), у процесі виготовлення яких учні оволодівають послідовно всіма трудовими прийомами та операціями, характерними для обробки деталей даного типу. При цьому прийомам обробки передують засвоєння функцій планування, підготовки та налагодження устаткування. Програма, на думку автора, лише за назвою тем має предметний характер, оскільки виконанню кожної трудової операції передують система вправ у відповідних трудових прийомах. Тренувальні вправи на виконання прийомів проводяться кожного разу, коли учні вперше стикаються з новими видами робіт. Сюди входить вивчення креслення технологічної карти та технічних умов виготовлення деталей даного типу, вибір та розміщення на робочому місці заготовок, пристроїв, різців, контрольно-вимірювальних інструментів та допоміжних матеріалів, установлення та закріплення заготовок, налагоджування верстата на задані режими різання тощо.

Зміст пропозицій щодо введення нових систем трудового навчання у старших класах середньої школи та переваги кожної з них у трактуванні авторів розглянуто М. Жиделевим досить детально для того, щоб показати, що починати передусім слід з визначення самого поняття „система трудового навчання”. Аналіз літератури доводить, що серед науковців та методистів немає єдності в цьому питанні. Часом операційно-комплексну систему ототожнюють з операційно-предметною, а окремі методисти, характеризуючи основні системи трудового навчання, взагалі не згадують про деякі з них.

Як зазначав Л.Ітельсон, поняття „система виробничого навчання” в нашій літературі чітко ще не визначене. В одних випадках система виробничого навчання визначалася тими елементами технологічного та трудового процесів, навколо яких у певній послідовності групується основне тренування учнів; в інших під системою виробничого навчання розуміють систему організації навчальної праці учнів, яка допомагає учням домогтися певної педагогічно та психологічно обґрунтованої послідовності в оволодінні певним колом професійних умінь та навичок [5].

Фактично ці поняття справді чітко не відокремлені й тісно переплітаються. Незважаючи на це, в одних випадках (система предметна, операційна, ЦП) переважає перший підхід, а в інших (система комплексно-операційна, операційно-потокова) – другий.

М.Ковальський підкреслював, що, визначаючи структуру та хід процесу опанування учнями виробничого досвіду, будь-яка система ґрунтується на певному змісті навчання і накреслює основні риси організації навчальної роботи, а тому й організації навчальної праці учнів [1].

Порівнявши різні точки зору, С.Шапоринський доходить висновку, що системою виробничого навчання в широкому розумінні є основи його змісту, організації та методики. Проте в методичній літературі цей термін найчастіше застосовується в більш вузькому розумінні. Під системою розуміють принцип розчленування змісту навчання на окремі частини та послідовність, у якій учні ними оволодівають. У такому розумінні поняття „система виробничого навчання” до певної міри подібне до поняття „система викладання предмета”, що застосовується в методиці вивчення основ наук [7].

Така думка правильно віддзеркалює розуміння сутності поняття „система трудового навчання” різними педагогами. Проте, на думку автора, подібне розуміння потребує уточнення та часткового спростування. Насамперед слід з’ясувати, як співвідносяться поняття: методика, зміст, організація та система трудового навчання.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших пошуків у даному напрямку. У досліджуваній період на основі узагальненого досвіду склалася певна система трудового навчання учнів старших класів в Україні. Вона знайшла віддзеркалення в затверджених Міністерством освіти нових навчальних планах, програмах з технічної, сільськогосподарської та обслуговуючої праці для трудового навчання в старших класах. Однак ця система не була ідеальною і достатньо обґрунтованою та потребувала подальшого вдосконалення.

Предметна система навчала виготовляти суспільно корисні предмети, не подрібнюючи процес виготовлення на будь-які елементи в дидактичному плані.

Операційна система змінила характер діяльності учнів, переключивши їх з виготовлення суспільно корисних предметів на виконання навчальних робіт. Разом з тим, технологічний процес, який вивчався, було подрібнено на окремі операції.

Вищезазначене зумовлює необхідність ретельного та всебічного вивчення надбань минулого з історії становлення та розвитку теорії і практики трудового навчання вітчизняної школи, проблем дидактики та методики трудового навчання у вітчизняних педагогічних дослідженнях, та їхнього творчого використання для сучасного розвитку національної освіти відповідно до сучасних соціально-економічних умов та державотворчих процесів.

Література

1. Мадзигон В.Н. Изучение качества знаний, умений по трудовому обучению и состояния трудового воспитания и профориентации учащихся школ и МУПК: Метод. рекомендации / Василий Николаевич Мадзигон и др. – Киев: М-во просвещения УССР, 1982. – 48 с.

2. Пшеничний М.В. До проблеми трудового навчання старшокласників у вітчизняній педагогіці другої половини ХХ ст. / Максим Володимирович Пшеничний // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції для студентів та аспірантів [„Сучасна молодь: крок у майбутнє”]. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2006. – С. 101 – 104.
3. Пшеничний М.В. Розвиток трудового навчання старшокласників у вітчизняній школі: історичний досвід (1958 – 1985 рр.) / Максим Володимирович Пшеничний // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції [„Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: орієнтири та напрямки сучасної освіти”]. – Луганськ: Альма-матер, 2007. – С. 243 – 248.
4. Сорока Т.П. Трудове навчання в загальноосвітніх школах України у другій половині ХХ ст. / Тарас Петрович Сорока // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2007. – № 4. – С. 43 – 45.
5. Тхоржевський. – К.: РННЦ „ДІНІТ”, 2000. – Частина I: Теорія трудового навчання. – 248 с.
6. Тхоржевський Д.О. Методика трудового та професійного навчання. 5-11 класи / Дмитро Олександрович Тхоржевський. – К.: РННЦ „ДІНІТ”, 2000. – 248 с.
7. Тхоржевський Д.О. Система трудового навчання / Дмитро Олександрович Тхоржевський. – К.: „Рад. школа”. – 1975. – С. 199.
8. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. Кн. 2: навч. посібник / [за ред. О.В.Сухомлинської]. – К.: Либідь, 2005. – 552 с.

Загребельна О.

аспірант кафедри педагогіки вищої школи Донбаського державного педагогічного університету

УДК 371.593

ІСТОРИЯ СТАНОВЛЕННЯ КЛАСНОГО КЕРІВНИЦТВА НА УКРАЇНІ

У даній статті автор намагалася простежити етапи становлення класного керівництва на Україні; розглянуті нормативно-правові документи, які стосуються класного керівника; визначені проблеми та перспективи подальшого становлення класного керівництва на Україні.

Ключові слова: *учень, школа, класний керівник, нормативно-правові документи, класне керівництво на Україні.*

Загребельная Е.

аспірант кафедри педагогіки вищої школи Донбаського державного педагогічного університету

ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ КЛАССНОГО РУКОВОДСТВА НА УКРАИНЕ

В данной статье автор пыталась проследить этапы становления классного руководства на Украине; рассмотрены нормативно-правовые документы, касающиеся классного руководителя; определены проблемы и перспективы дальнейшего становления классного руководства на Украине.

Ключевые слова: ученик, школа, классный руководитель, нормативно-правовые документы, классное руководство на Украине.

Zagrebel'naya H.

graduate student of chair of pedagogics of the Donbass state pedagogical university

HISTORY OF FORMATION OF THE COOL MANAGEMENT IN UKRAINE

In this article the author tried to track stages of formation of the cool management in Ukraine; the standard and legal documents concerning the class teacher are considered; problems and prospects of further formation of the cool management in Ukraine are defined.

Keywords: the pupil, school, the class teacher, standard and legal documents, the cool management in Ukraine.

Постановка проблеми. З 90-х років ХХ ст. у вихованні дітей та молоді висунуті нові пріоритети: формування свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людини, діяльність якої спрямована на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні.

За таких обставин надзвичайно зростає роль класного керівника, який за "Положенням про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти", затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 6 вересня 2000 року №433, здійснює педагогічну діяльність з колективом учнів класу, створює умови для навчання і виховання, самореалізації та розвитку школярів, забезпечує їхній соціальний захист.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Виявити загальні тенденції у розвитку досліджуваної проблеми дозволили наукові праці з історії педагогіки О. Артомоної, А. Артемової, Є. Березняка, В. Білоусова], В. Ветохіної, Л. Вовк, О. Завадської, С. Крисюка, О. Міщенко, Е. Монозона, Ф. Панаціна, М. Колмакової, З. Равкіна, В. Ракова та інших.

Окрім того, в ході дослідження нами були проаналізовані основні державні документи про освіту (30-90 роки ХХ ст. – теперішній час ХХІ ст.), нормативно-правові акти, що регламентували діяльність класного керівника, навчальні плани і програми педагогічних інститутів та інститутів післядипломної педагогічної освіти, зміст та організацію методичної роботи з класними керівниками.

Метою статті є аналіз етапів становлення класного керівництва на Україні.

Викладання основного матеріалу. Переглянувши різноманітні джерела інформації ми визначили три основні етапи підготовки вчителів до класного керівництва, а саме:

I етап (1931-1936 рр. ХХ ст.) – започаткування інституту класного керівництва (груповодства); початок становлення системи підготовки вчителів до виховної роботи зі школярами;

II етап (1936 р. – кінець 80-х років ХХ ст.) – визначення цілей, завдань, змісту виховної роботи, напрямів діяльності класного керівника та подальше їх удосконалення в межах соціоцентричної парадигми педагогічної освіти; удосконалення підготовки вчителів до класного керівництва;

III етап (90 роки ХХ ст. – наші роки) – переосмислення цілей, завдань та змісту виховної діяльності в контексті гуманістичної парадигми педагогічної освіти; змістова та структурна перебудова системи підготовки вчителів до класного керівництва.

Кожен з етапів має свої особливості, а саме: певні теоретико-методологічні засади, зміст, підходи до організації та оцінювання результатів діяльності, наукову і практичну значущість.

Початком першого етапу слід вважати Постанову Народного комітету освіти РСФР про організацію педологічної роботи (1931 р.), "Інструкцію груповоду школи ФЗС і ШКМ" (1931 р.) та Положення про класного керівника (1934 р.). Відповідно до нормативно-правових актів у закладах народної освіти було введено посади класоводів, груповодів (класних керівників) та педологів. Поява названих посад вказує на те, що на початку 30-х років визнано за необхідне систематично проводити виховну роботу з учнями класної групи, враховуючи індивідуальні особливості кожного школяра.

У цей період у системі освіти держави утверджується авторитарний, дисциплінарно-знанневий підхід до організації виховної роботи зі школярами. Проблеми ідейно-політичного виховання та формування свідомої дисципліни в радянській педагогіці 30-40 років розглядались як необхідні умови підвищення ефективності навчання.

На другому етапі підготовка вчителів до класного керівництва здійснювалась відповідно до "Положення про класного керівника" (1947), "Інструктивно-методичної вказівки про поліпшення роботи класного керівника в школі" (1947), "Положення про районний (міський) педагогічний кабінет" (1947), "Положення про методичну роботу в школі" (1947) та "Положення про куцове методичне об'єднання" (1947).

Методична робота з класними керівниками в школі розглядалась як структурний компонент всієї системи підвищення кваліфікації вчителів і була визнана однією з продуктивних ланок у підвищенні їхнього професійного рівня. У "Положенні про методичну роботу в школі" були сформульовані завдання, зміст і напрями методичної роботи з класними керівниками, а саме :

- вивчення основних завдань комуністичного виховання, постанов партії та уряду про школу і постанов ЦК ВКП(б) з ідеологічних питань;
- вивчення вікових особливостей дітей і підлітків, методів організації дитячого колективу та засвоєння дітьми “Правил для учнів”;
- вивчення форм і методів надання допомоги піонерським та комсомольським організаціям, учнівському комітету;
- методики проведення позакласних і позашкільних заходів;
- ознайомлення з досвідом роботи кращих класних керівників;
- набуття навичок організаційної роботи: планування, ведення документації;
- оволодіння методикою ідейно-політичного, морального, естетичного, фізичного виховання.

Заняття з педагогами проводились у вигляді лекцій, семінарів, бесід, консультацій, спрямованих на підвищення їх ідейно-політичного рівня та на популяризацію кращого досвіду класних керівників з різних аспектів виховної роботи. Велике значення для пропаганди передового педагогічного досвіду мали постійно діючі тематичні виставки, які організовувались у районному (міському) педагогічному кабінеті. На виставках найчастіше представлялися кращі робочі плани класних керівників, зразки звітів на педагогічних радах, розробки виховних заходів та творчі роботи учнів. З метою організації обміну досвідом навчально-виховної роботи передових шкіл і працівників народної освіти УРСР, залучення їх до наукових розробок теорії та методики виховання і навчання, в районах та областях республіки щорічно проводились "Педагогічні читання".

“Педагогічні читання” передбачали обговорення доповідей, що сприяли подальшому розвитку школи і педагогічної науки. Орієнтовну тематику доповідей розробляли науково-дослідні інститути педагогіки, психології та дефектології.

Узагальнюючи досвід підготовки вчителів до класного керівництва, накопичений на середину 50-х років, М. Болдирев вказував, що в школах отримали широку популярність тематичні конференції, взаємовідвідування виховних заходів з подальшим їх обговоренням, наради, педагогічні ради з проблем виховання.

Закон Української РСР “Про зміцнення зв’язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР” (1958), “Положення про восьмирічну школу” (1959), “Положення про класного керівника восьмирічної школи і середньої загальноосвітньої трудової політехнічної школи з виробничим навчанням” (1960), “Положення про методичну роботу з учителями” значно розширили коло обов’язків класного керівника, але не передбачали кардинальних змін у змісті й напрямках підготовки вчителів до класного керівництва.

Посилення уваги з боку держави до проблем виховання, підвищення відповідальності класних керівників за зміст та результати виховної роботи спостерігається з другої половини 60-х років та у 70-х роках.

Постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР “Про міри подальшого покращення роботи середньої загальноосвітньої школи”, “Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді та подальшому розвитку загальноосвітньої школи”(1972), “Про даліше вдосконалення навчання, виховання учнів загальноосвітніх шкіл і підготовки їх до праці” (1978), “Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту” (1973), Закон Української РСР “Про народну освіту” (1974), Методичний лист АПН СРСР “Про роботу класного керівника” (1974) та інші нормативно-правові акти визначали цілі, зміст, завдання й основні напрями виховної роботи та завдання класного керівника, а саме: всебічний та гармонійний розвиток особистості в умовах побудови комуністичного суспільства, забезпечення єдності та одночасне розв’язання питань ідейно-політичного, трудового й морального виховання на основі раціональної організації всього виховного процесу.

У цей період активізувались наукові дослідження з теорії та методики комуністичного виховання, пошук шляхів забезпечення комплексного підходу до організації виховного процесу.

Група науковців, зокрема, М. Болдирєв, І. Огородніков, О. Піскунов, Г. Щукіна та інші висловили думку про те, що вирішення цих проблем необхідно розпочати із збільшення кількості годин на вивчення предметів психолого-педагогічного циклу в педагогічному інституті та розробки науково обґрунтованої професіограми класного керівника як основи його підготовки.

У кінці 70-х років ХХ століття лабораторією проблем теорії виховання НДІ загальної освіти дорослих АПН СРСР було проведено дослідження з приводу вивчення впливу підготовки вчителів до класного керівництва на рівень їхньої практичної діяльності. У ході експериментальної роботи виявлено, що педагогічні інститути на високому рівні готують майбутніх вчителів за спеціальністю, проте недостатньо з методики виховної роботи. Опитані молоді класні керівники потребували методичної допомоги у плануванні та проведенні виховної роботи з учнями класу, у роботі з батьками. Більшість класних керівників не володіли методиками вивчення колективу та окремих учнів.

Найпродуктивнішою ланкою в підготовці вчителів до класного керівництва в 60-70-х роках ХХ ст. залишалась методична робота на шкільному та районному (міському) рівнях системи підвищення кваліфікації. Робота з класними керівниками була спрямована на удосконалення виховного процесу, забезпечення належного стану

виховної діяльності закладів освіти та її відповідності критеріям, розробленим Міністерством освіти СРСР.

В інструктивному листі Міністерства освіти СРСР "Про оцінку діяльності школи" (1976 р.) вказано, що в першу чергу вивчається й оцінюється організація виховної роботи, тобто забезпечення єдності ідейно-політичного, морального й трудового виховання, взаємозв'язок виховання у процесі навчання та в позанавчальний час. У вказаному документі окреслювалися критерії вихованості учнів та засоби їх перевірки. Важливим показником моральної вихованості школярів був рівень дисциплінованості та дотримання ними "Правил для учнів".

Основними формами методичної роботи з класними керівниками визнавалися науково-практичні конференції, проблемні семінари, лекції, бесіди, спрямованні на роз'яснення положень теорії та методики виховної роботи, досягнень педагогічної науки, пропаганду передового педагогічного досвіду, ознайомлення вчителів з кращими зразками виховної роботи та перенесення їх у масову практику.

Позитивним було те, що ще у 60-х роках ХХ століття з'явилися нові організаційні форми роботи з класними керівниками. Насамперед, це школи передового педагогічного досвіду, діяльність яких регламентувалася "Положенням про школи передового педагогічного досвіду Української РСР". На базі шкіл передового педагогічного досвіду кращі класні керівники проводили відкриті виховні заходи, бесіди з молодими вчителями, консультації з актуальних проблем виховання.

З другої половини 60-х років інтенсивно працювали опорні школи, основним завданням яких визначалася пропаганда та впровадження в практику досягнень педагогічної науки; накопичування, експериментальна перевірка та впровадження передового педагогічного досвіду, залучення вчителів до дослідної роботи.

80-ті роки ХХ століття характеризувались проголошенням демократичних засад в управлінні освітою на всіх рівнях, розробкою концептуально-методологічного підґрунтя перебудови школи на основі системно-діяльнісного підходу.

Постанова ЦК КПРС та Верховної Ради СРСР "Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи" (1984 р.) й наступні документи партії та уряду з даної проблеми визначили нові підходи до навчання і виховання школярів та окреслили нові завдання класного керівника.

Постановою ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР "Про дальше удосконалення загальної середньої освіти молоді та покращення умов роботи загальноосвітньої школи" (1984 р.) визнано за необхідне покращення психолого-педагогічного вивчення учнів протягом всього

періоду навчання, виявлення їх інтересів та обдаровань, а також своєчасне виявлення причин відставання у навчанні та недоліків у поведінці окремих дітей, вибір найбільш ефективних шляхів усунення цих явищ. Підкреслювалась необхідність розширення можливостей учителів щодо вибору оптимальних форм та методів навчання й виховання, активного впровадження в практику досягнень педагогіки та психології. Адміністрації навчальних закладів необхідно було активізувати ініціативу та творчі пошуки вчителів, глибше вивчати передовий педагогічний досвід, підвищувати роль класного керівника, створити йому необхідні умови для виховної роботи з дітьми.

Слід відмітити, що у цей період активно впроваджувались у практику ідеї педагогіки співробітництва та методика колективної творчої діяльності.

Новизна зазначених підходів полягала в тому, що на відміну від авторитарної педагогіки та форм і методів заснованих на передачі готових зразків, норм поведінки і знань про людину й суспільство, дитина розглядалась як суб'єкт виховання та активний творець спільної діяльності.

Діяльність шкільних та районних (міських) методичних служб регламентувалась “Положенням про методичний кабінет районного (міського) відділу народної освіти” (1986), “Положенням про шкільний методичний кабінет” (1987).

Вимоги до оновлення системи методичної роботи, поява в практиці оригінальних організаційних форм роботи з педагогічними кадрами потребували доповнення до вказаних документів.

“Рекомендації щодо організації методичної роботи з педагогічними кадрами в установах народної освіти УРСР” (1987) спрямовували педагогічні колективи на пошук нових підходів до підвищення педагогічної майстерності та професійної компетентності вчителів. Керівникам шкіл надавались широкі можливості у виборі найбільш доцільних у конкретних умовах форм організації та проведення методичної роботи.

Третій етап характеризується значними змістовними та структурно-організаційними змінами, спрямованими на формування національної системи освіти та її інтеграцію в міжнародний освітній простір.

Національна доктрина розвитку освіти визначає систему концептуальних ідей, поглядів на стратегію і основні напрями розвитку освіти у першій чверті ХХІ ст., мету державної політики в освітній галузі, а саме: створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і

зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як не від'ємну складову європейської та світової спільноти.

Відповідно до Законів України "Про освіту", "Загальну середню освіту", "Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності" та інших нормативно-правових актів України сьогодні пріоритетною є проблема виховання високодуховної, творчої особистості, свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людини, якій притаманні особистісні якості й риси характеру, світогляд і спосіб мислення, почуття, вчинки та поведінка, спрямовані на саморозвиток та розвиток демократичного суспільства в Україні.

Особливістю названого періоду (90-ті роки ХХ ст. – наші роки) є переосмислення цілей, завдань, змісту, теоретико-методологічних засад виховання в контексті гуманістичної парадигми освіти. Кардинальна зміна теоретико-методологічних засад виховання вимагає відповідної підготовки вчителів до класного керівництва.

Нами було проведено дослідження у результаті якого виявилось, що сьогодні, наприклад, у Донецькій області працюють 83% учителів, які закінчили педагогічні інститути до початку 90-х років ХХ ст. Таким чином, зафіксована суперечність між підготовленістю класних керівників та необхідністю вирішувати на практиці сучасні виховні завдання в нових умовах розвитку української держави.

У той же час, результати співбесід із головами методичних об'єднань класних керівників та заступниками директорів шкіл з виховної роботи показали, що вони потребують допомоги у виборі тем для обговорення, перспективному плануванні методичної роботи, у пошуку способів залучення класних керівників до методичної діяльності та проведенні аналізу результатів виховного процесу.

Висновки. Проведений аналіз різних історичних джерел з теми дослідження дозволив нам зробити висновок, що необхідна змістова, організаційна та структурна перебудова, а саме: переведення всієї системи підготовки вчителів до класного керівництва (методична робота з класними керівниками) з екстенсивного шляху розвитку на більш якісний – інтенсивний, переорієнтації на особистісно-орієнтований підхід в її організації.

Література

1. Бачинська Є.М., Клокар Н.І., Щербань Л.О. – Супутник класного керівника. – 4-те вид., випр. і доп. – Біла Церква, 2001. – 80 с.
2. Болдирев М.І. Класний керівник. – К.: Радянська школа, 1982. – 252 с.
3. Закон України "Про загальну середню освіту". – К.: Парламентське видавництво, 1999. – 90 с.

4. Закон України "Про освіту" // Виховна робота в закладах освіти України: Збірник нормативних документів та методичних рекомендацій. – Вип. II. – К.: ІЗМН, 1998. – С. 43-75.
5. Національна доктрина розвитку України //Вісник Київської обласної державної адміністрації. – 26 квітня 2002. - №8(78). – С. 4.
6. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти //Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2000. - №22. – С. 3-7.
7. Сластенин В.А. К вопросу о профессиограмме учителя общеобразовательной школы //Советская педагогика. – 1973. - №5. – С. 72-80.
8. Спирин Л.Ф. Профессиограмма классного руководителя //Комплексный подход классного руководителя к воспитательной работе: (Материалы к спецкурсу) /В.Б.Успенский, П.В.Конаныхин, Е.Г.Колбовская и др.: ред. кол.: В.Б.Успенский (отв. ред.). Ярославль: ЯГПИ, 1979. – С. 66-75.
9. Щукина Г.И. О спецкурсах и спецсеминарах в системе педагогической подготовки студентов //Советская педагогика. – 1975. - №2. – С. 95-101.

Наливайко О.

*аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Харківського національного педагогічного університету імені
Г.С.Сковороди*

УДК 373.5.013.41(477)-"195"

**ОСНОВНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ВИДІВ
ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ (ЗА ПРАЦЯМИ
ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ)**

У статті визначено різні підходи до класифікації видів диференціації шкільного навчання. Установлено, що, за однією з найбільш поширених класифікацій, виокремлюються такі два її види: зовнішня та внутрішня (рівнева та профільна). У публікації розкрито сутність кожної з них, проаналізовано їх можливості як засобу підвищення рівня навчальної успішності учнів.

***Ключові слова:** диференціація навчання, учні, види диференціації, внутрішня та зовнішня диференціація, рівнева та профільна диференціація.*

Наливайко А.

*аспірант кафедри общей педагогіки и педагогіки высшей школы
Харьковского национального педагогического университета имени
Г.С.Сковороды*

**ОСНОВНЫЕ НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К КЛАССИФИКАЦИИ ВИДОВ
ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ШКОЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ (В ТРУДАХ
ОТЕЧЕСТВЕННЫХ УЧЕНЫХ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ ХХ ВЕКА)**

В статье определены различные подходы к классификации видов дифференциации школьного обучения. Установлено, что, по одной из

наиболее распространенных классификаций, выделяются такие два ее вида: внешняя и внутренняя (уровневая и профильная). В публикации раскрыта сущность каждой из них, проанализированы их возможности как средства повышения уровня учебной успеваемости учащихся.

Ключевые слова: дифференцированное обучение, ученики, классификация, виды дифференциации, внутренняя дифференциация, уровневая дифференциация.

Nalivayko O.

the postgraduate student of the general pedagogy and the pedagogy of Higher School of Kharkiv National Pedagogical University named by G. Skovoroda

BASIC SCIENTIFIC APPROACHES TO CLASSIFICATION SPECIFIC DIFFERENTIATION OF SCHOOLING (IN THE WORKS OF DOMESTIC SCHOLARS OF THE SECOND HALF OF XX CENTURY)

The article defines the different approaches to the classification of species differentiation of schooling. Found that one of the most common classifications are allocated its two types: external and internal (level and profile). The publication reveals the essence of each of them, analyzed their capabilities as a means to improve academic achievement of students.

Keywords: *differentiation of learning, the students, the types of differentiation, internal and external differentiation, level and profile differentiation.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний розвиток системи освіти вимагає від педагогічної науки впровадження інноваційних засобів активізації пізнавального потенціалу учнів, що сприятиме ефективному оволодінню ними необхідними знаннями, уміннями й навичками, а також всебічному розвитку й самореалізації кожної особистості. У світлі цього пріоритетним завданням школи є забезпечення диференційованого навчання, що дає змогу максимально враховувати потреби, інтереси та здібності школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить проведене дослідження, у працях вітчизняних учених висвітлено окремі аспекти окресленої проблеми. Зокрема, в наукових працях визначено різні підстави для поділу учнів на групи для здійснення навчальної діяльності, зокрема такі: характер навчальної мотивації школярів (О. Бодальов, О. Леонтьєв, Г. Щукіна та ін.), можливості сприйняття учнями навчального матеріалу (Д. Богоявленський, Н. Менчинська, І. Дубровіна, В. Крутецький та ін.), індивідуально-особистісні характеристики освітньої діяльності (К. Гуревич, С. Рубінштейн та ін.) тощо. Способи здійснення індивідуального й диференційованого підходів до навчання учнів на різних етапах шкільної освіти та їх дидактичне забезпечення проаналізовано в

працях таких авторів, як М. Богданович, С. Логачевська, О. Савченко та ін. У деяких працях (М. Поташнік, І. Унт та інші) виділено різні рівні диференціації навчання учнів, запропоновано авторські моделі її реалізації в школі. Дослідниками також визначено різні способи сприйняття учнями навчального матеріалу (О. Потапов, В. Андронатій, О. Гобова, А. Сиротюк та ін.), схарактеризовано роль диференціації навчання в реалізації його розвивальної функції (О. Сельверстова).

Незважаючи на вагомий внесок науковців у вивчення проблеми диференційованого навчання, під час проведення дослідження визначено, що цю проблему дотепер на гідному рівні не вирішено. У пошуку шляхів зміни ситуації на краще доцільно звернутися до цінних педагогічних доробок ХХ ст., які можна творчо використовувати у сучасній школі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення основних наукових підходів до класифікації видів диференційованого навчання учнівської молоді у вітчизняній психолого-педагогічній думці другої половини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Очевидно, що дослідження порушеної проблеми вимагає чіткого визначення самого поняття «диференційоване навчання». У цьому плані особливий інтерес викликала наукова позиція прибалтійської дослідниці І. Унт, яка під час проведення свого дослідження значну увагу приділяла питанням індивідуалізації й диференціації навчання. Зокрема, у своїх працях авторка розглядала об'єкт індивідуалізації у вузькому й у широкому розумінні. У першому випадку мався на увазі процес учіння школяра, тому обліку підлягали ті його психічні процеси, які впливали на засвоєння ним навчального матеріалу. У другому випадку враховувалась особистість учня в цілому, тобто його індивідуальні освітні інтереси, нахили, стан сформованості вольових і моральних якостей тощо.

За І. Унт, диференціація навчання зводиться до врахування індивідуальних особливостей учнів в такій формі, коли учні групуються на основі якихось особливостей для окремого навчання, причому переважно навчання в цьому випадку здійснюється за кількома різними навчальними планами та програмами. Як пояснювала авторка, звичайно при визначенні суті поняття «диференціація» науковці виходять з особливостей індивіда, його особистісних характеристик. Проте треба мати на увазі, що поняття «диференціація» використовується й у широкому значенні. Зокрема, при формуванні змісту освіти й організації навчальної роботи педагоги мають справу з диференціацією навчання за віковими, статевими, раціонально-економічними, національними й іншими ознаками [6].

Як з'ясовано під час проведення дослідження, в наукових працях другої половини ХХ століття пропонуються різні класифікації видів

диференціації навчання. Зокрема, як свідчить аналіз наукової літератури, багато вчених виокремлюють два види його диференціації: внутрішню й зовнішню. Причому нерідко замість терміну «внутрішня диференціація» авторами вживається термін «рівнева диференціація», а замість зовнішньої диференціація – профільна диференціація [4]. Зазвичай рівнева диференціація навчання здійснюється на основі врахування здібностей учнів та їхньої успішності в навчанні, а профільна – на підставі визначення індивідуальних нахилів та інтересів школярів [2, с. 9]. Важливо також підкреслити, що вищевказані види диференціації – рівнева і профільна – існують і взаємодоповнюють один одного на всіх ступенях шкільної освіти, даючи змогу створити сприятливі передумови для навчання школярів з урахуванням їхніх можливостей та пізнавальних інтересів [3, с. 10].

Конкретизуємо, що перший вид диференціації – рівнева диференціація – виражається в тому, що, навчаючись в одному класі, за одною програмою і підручником, учні можуть засвоювати матеріал різного рівня складності. Також уточнимо, що рівнева диференціація здійснюється за допомогою організації групової навчальної діяльності учнів, яка дає змогу індивідуалізувати процес навчання, створити сприятливі умови для спілкування школярів між собою та вчителем. При цьому взаємний контакт учнів під час виконання завдань сприяє встановленню колективних стосунків, формуванню в кожній особистості почуття обов'язку та відповідальності за спільну працю. Крім того, під час роботи в групі учні мають можливість відразу з'ясувати незрозумілі для себе питання, своєчасно виправляти помилки, допущені в процесі розв'язання вправ, вчитися вислуховувати думку свого товариша, відстоювати та обґрунтовувати правильність власних суджень, приймати обґрунтовані рішення [3, с. 12].

Отже, суть рівневої диференціації полягає в реалізації певного змісту освіти на різних рівнях вимог. У світлі цього слід відзначити, що кожний учень має засвоїти визначений мінімум матеріалу з навчальних предметів, необхідний для забезпечення загальноосвітньої підготовки. Крім того, дітям, які мають нахил та особливий інтерес до тієї чи іншої галузі знань, надається можливість засвоїти цей предмет на підвищеному рівні – прикладному або на найвищому – творчому рівні. Очевидно, що здійснення диференційованого підходу до навчання учнів вимагає визначення та врахування під час реалізації педагогічної взаємодії вікових та індивідуальних особливостей кожного з них.

Як встановлено науковцями, успішність здійснення рівневої диференціації навчальної діяльності учнів забезпечується дотриманням таких умов:

1) вивчення індивідуальних особливостей учнів та виокремлення на цій основі певних типологічних груп;

2) створення сприятливого освітнього середовища для навчання й розвитку школярів з різним рівнем навчальних можливостей, що вимагає проведення таких організаційно-управлінських заходів:

- визначення місця здійснення диференційованого підходу (на уроці чи поза уроком);

- оптимального добору дидактичного матеріалу: якісний, що визначається характером завдань; кількісний, що визначається додатковим матеріалом як для добре встигаючих, так і для слабо встигаючих в навчанні дітей;

- уточнення характеру навчання (поглиблене чи прискорене, або і поглиблене, і прискорене вивчення програмового матеріалу);

- забезпечення диференціації навчальних завдань, які відрізняються за змістом та ступенем складності;

- вибір оптимального темпу оволодіння програмовим матеріалом, форм організації навчальної діяльності, дози та характер допомоги, що надається учням під час виконання роботи [3].

Важливо також зазначити, що в умовах класно-урочної системи навчання рівнева диференціація стає ефективним засобом формування в учнів самооцінки та самоконтролю.

Як свідчить проведене дослідження, терміном «зовнішня диференціація» позначають таку організацію навчального процесу, за якої для задоволення різнобічних інтересів, здібностей і нахилів учнів створюються спеціальні диференційовані класи, школи. Зміст зовнішньої диференціації полягає в конкретній спеціалізації навчання в царині стійких пізнавальних інтересів, схильностей і здібностей школярів з метою створення умов для їх максимально-індивідуального розвитку [1, с.41-45].

У свою чергу, з'ясовано, що зовнішня диференціація навчання школярів включає такі її види:

- регіональна (за типом шкіл: спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, коледжі, приватні школи, комплекси);

- внутрішньошкільна (рівні, профілі, відділення, поглиблення, нахили, потоки);

- по паралелях (групи і класи різних рівнів: гімназійні, класи компенсуючого навчання тощо);

- між класами (факультативні, збірні, різновікові групи) [4].

У процесі наукового пошуку також встановлено, що зовнішня диференціація навчання може здійснюватися двома шляхами:

- за допомогою створення класів і шкіл на основі врахування спеціальних здібностей, інтересів і професійних нахилів учнів (профільні та спеціалізовані навчальні заклади, класи з поглибленим вивченням окремих предметів тощо);

- за допомогою створення шкіл і класів на підставі врахування рівня загального розумового розвитку учнів і стану їхнього здоров'я (школи для обдарованих дітей та підлітків, школи для дітей з відхиленням у здоров'ї, класи вирівнювання тощо) [5].

У руслі дослідження відзначимо, що забезпечення зовнішньої диференціації навчання школярів передбачає утворення класів для учнів з високим рівнем інтелектуального розвитку порівняно з визначеною науковцями віковою нормою, що, у свою чергу, вимагає забезпечення диференціації навчальних програм, навчально-методичного забезпечення, підготовку вчителів до роботи з такими учнями. Слід також зауважити, що зовнішня диференціація навчання, як правило, впроваджується в закладах, що мають статус експериментального майданчика, в ліцеях, гімназіях тощо. Водночас фахівці звертають увагу на те, що під час прийому дитини до першого класу у звичайних загальноосвітніх навчальних закладів неприпустимим є проведення для неї тих чи інших вступних випробувань, тестувань, співбесід чи іспитів [3, с.15].

В аспекті досліджуваної проблеми важливо також підкреслити, що зовнішня диференціація навчання учнів полягає у правильному дозуванні обсягу роботи та рівня складності для кожного з них. Так, наприклад, рекомендується до змісту загального завдання вводити додаткову інформацію, щоб допомогти слабким і ускладнити розв'язування сильним у навчанні учням. Або ж слабо встигаючим учням зменшувати обсяг завдання, а здібним школярам, навпаки, збільшувати за рахунок включення творчої роботи. І нарешті, різним типологічним групам учнів можна пропонувати вправи, які помітно різняться за ступенем складності.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене крізь призму заявленої проблематики, слід відзначити, що ідея виділення різних видів диференціації шкільного навчання, зокрема виокремлення зовнішньої та внутрішньої диференціації навчання, не є принципово новою та висловлювалась багатьма вітчизняними педагогами. Однак розвиток в останні роки нових концептуальних ідей, зокрема ідеї планування обов'язкових результатів навчання, зумовлює необхідність докорінної перебудови всієї методичної системи роботи в школі, в тому числі переосмислення шляхів вирішення проблеми диференційованого навчання школярів. Як установлено, сучасна концепція диференційованого навчання у своїй методологічній основі спирається на великі можливості більшої частини учнів в одержанні повноцінної освіти та покликана якнайповніше

розкрити освітній потенціал кожного школяра. У подальшому науковому пошуку планується більш детально дослідити відмінності між поняттями профільної й рівневої диференціації шкільного навчання у вітчизняній педагогічній думці.

Література

1. Барінова О. В. Дифференцированное обучение решению математических задач / О.В. Барінова // Начальная школа. – 1999. – № 2. – С.41-45.
2. Гусак П. М. Теорія і технологія диференційованого навчання майбутніх вчителів початкових класів : автореф. ... дис. докт. пед. наук : 13.00.01 / П. М. Гусак – К., 1999. – 37 с.
3. Диференціація навчання учнів у загальноосвітній школі : метод. реком. – Київ : Освіта, 1992. – 32 с.
4. Савчин М. В. Педагогічна психологія / М. В Савчин. – К. : Академвидав, 2007. – 424 с.
5. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2-х т. / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 1. – 816 с.
6. Унт И. Е. Индивидуализация и дифференциация обучения / И. Е. Унт. – М. : Педагогика, 1990. – 191 с.

Різниченко К.

аспірантка кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ Донбаського державного педагогічного університету

УДК 371 (075.8)

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА КИТАЮ ЯК СКЛАДОВА ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

У статті подано ґрунтовний аналіз змісту та сучасного стану системи позашкільної освіти Китаю. Охарактеризовано структуру та завдання позашкільної освіти КНР. Визначено, що в останні роки в Китаї все більшого значення набувають питання розвитку особистості в позашкільних закладах. Досліджено, що система позашкільної освіти характеризується великою кількістю форм і засобів та позитивно впливає на моральний, духовний, фізичний й інтелектуальний розвиток дітей та молоді. Доведено, що головний акцент у системі позашкільної освіти робиться саме на розвитку базових характеристик особистості, які необхідні людині в житті для її самореалізації.

Ключові слова: *позашкільна освіта Китаю, сутність та зміст позашкільної освіти, структура та завдання позашкільної освіти КНР.*

Резниченко Е.

*аспірантка кафедри педагогіки вищої школи Донбаского
державного педагогічного університету*

ВНЕШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КИТАЯ КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВА

В статье представлен анализ содержания и современного состояния системы внешкольного образования Китая. Охарактеризована структура и задания внешкольного образования КНР. Установлено, что система внешкольного образования КНР имеет большое разнообразие форм и методов.

***Ключевые слова:** внешкольное образование Китая, смысл и содержание внешкольного образования, структура и задания внешкольного образования.*

Riznuchenko K.

*1 year graduate student of the department of higher school Pedagogics of the
Donbas State Pedagogical University*

CHINESE OUT-OF-SCHOOL EDUCATION AS A COMPOUND PART OF THE STATE'S EDUCATIONAL SYSTEM

This article is devoted to analyses of Chinese out-of-school education system main content and contemporary condition. This research draws the structure, targets and content of Chinese out-of-school education. It is determined that out-of-school education system of People's Republic of China has a great variety of forms and methods.

***Key words:** Chinese out-of-school education, its meaning, structure, targets and content.*

Постановка проблеми. В останні роки в Китайській Народній Республіці відбувається бурхливий розвиток економіки та постійне зростання соціальних та культурологічних стандартів населення. Особливе значення надається процесам активного вивчення, узагальнення й адаптації різних соціальних і культурологічних ідей та концепцій. Система освіти Китаю останні 20 років переживає процес інтенсивного реформування, що спрямований на підвищення якості навчання та виховання. Особливо важливим є те, що в Китаї все більшого значення набувають актуальні питання виховання особистості в системі позашкільної освіти. Це зумовлюється не лише застосуванням у позашкільних навчальних закладах певних принципів виховання, а й створення умов для гармонійного розвитку дітей та молоді. Якість позашкільного виховання впливає на якість життя, оскільки формує спрямованість вихованців на здоровий образ життєдіяльності, розкриває творчий потенціал особистості та спонукає до подальшого розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням системи виховання молоді в Китайській Народній Республіці нині займаються українські й російські педагоги-теоретики – В. Клепиков, В. Фролов (моральне виховання учнівської молоді в Китаї); С. Іншаков (питання кримінально-психологічного стану підлітків в КНР); Л. Калашник (питання сімейного виховання); Т.Зепалова, І. Баранов (естетичне виховання) та інші.

Проблемі виховання учнівської молоді присвячені праці китайських викладачів та науковців – Цуй Сянлін, Сунь Гожун, Лу Юй, Хе Гохуа, Янь Гоцай, Лі Цзи Хуа (естетичне виховання), Чжан Цзянь (проблеми патріотичного виховання); Ци Ваньмо (трудове виховання), Чжан Чень (ідеологічне виховання) тощо.

Різні аспекти загального стану та змісту позашкільної освіти Китаю висвітлено у працях Лю Шичжень «Основні засади та сучасний стан позашкільної освіти Китаю» (2003 р.), Чжао Сюй «Розвиток позашкільної освіти Китаю на протязі 30 років реформ» (2008 р.), Цай Сінь «Дослідження структури позашкільної освіти» (2012 р.), Ін Чао «Виховання творчих здібностей учнів у позашкільній діяльності» (2012 р.), Нью Цзін «Дослідження проблеми підготовки кадрів до позашкільної діяльності» (2013 р.) та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення та аналіз сутності та змісту позашкільної освіти Китаю.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні беззаперечним є той факт, що освіта і культура є пріоритетними напрямками в розвитку людства та заслуговують особливої уваги. Система освіти Китаю не вичерпується обов'язковим шкільним навчанням, також до неї належить розгалужена система позашкільної освіти.

У Китаї позашкільна освіта – це важлива частина системи освіти країни, якій притаманні деякі особливості традиційної шкільної освіти, вона втілює культурну спадщину та охоплює різноманіття видів позашкільної діяльності, що сприяють розумовому, духовному та моральному розвитку дітей та молоді. Водночас позашкільна освіта в Китаї є складовою системи безперервної освіти і спрямована на розвиток здібностей й обдарувань учнів, задоволення їхніх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному самовизначенні [4].

За роки реформування внутрішньої та зовнішньої політики КНР, було прийнято ряд нормативно-правових актів, пов'язаних з урегулюванням сфери освіти. На сьогоднішній день в Китаї діє 8 спеціальних законів: «Закон КНР про освіту», «Закон КНР про обов'язкову освіту», «Закон КНР про вищу освіту», «Закон КНР про професійну освіту», «Положення про наукові ступені», «Про вчителів», «Про стимулювання недержавної освіти», «Про загальнонавчальну мову та

писемність», а також цілий ряд нормативних актів Державної Ради КНР. Усе це зумовлює формування правової системи соціалістичної освіти з китайською специфікою, основи якої відображені в Конституції КНР [6].

Поряд з реформуванням базової освіти, китайським урядом упродовж тривалого історичного періоду було упроваджено низку нормативних документів, що стосуються різних аспектів розвитку позашкільної освіти. Так, у 1957 р. Міністерством Освіти Китаю разом з ЦК КПК було розроблено «Положення про роботу Дитячих Палаців та Будинків Молоді» у якому зазначено, що «Дитячі Палаці та Будинки Молоді є закладами позашкільної освіти дітей та молоді, основне завдання яких полягає в організації та здійсненні комуністичного навчання і виховання позитивних моральних якостей дітей та підлітків; зміцненні і розширенні знань з різних шкільних дисциплін, збагаченні культурного життя учнівської молоді; розвитку їх інтересів, розкритті талантів й здібностей вихованців [4].

У 1987 р. на XIII з'їзді КПК було прийнято «Правила діяльності Дитячих Палаців», а вже в 1991 р. вступили в силу «Пропозиції щодо зміни та поліпшення роботи позашкільних освітніх закладів дітей та молоді». У документі доведено важливість позашкільної освіти у вихованні учнівської молоді, необхідність підвищення рівня її духовної культури [2].

Затверджене в 1995 році «Положення про роботу закладів позашкільної освіти дітей та молоді», дозволило створити належне правове поле позашкільної освіти та окреслити шляхи функціонування позашкільних навчальних закладів. У документі визначено державну політику щодо змісту позашкільної освіти, її правових, соціально-економічних, організаційних та виховних засад тощо, яка ґрунтується на принципі добровільності вибору типів закладів та видів діяльності, здійснюється за участю батьків, колективів, громадських організацій, фондів. Також указано, що позашкільний навчальний заклад за організаційно-правовими нормами може бути державної, комунальної або приватної форми власності, відрізняються за формою, змістом та рівнем [3].

Отже, прийняття законів щодо покращення стану позашкільної освіти дозволяє констатувати, що в Китаї позашкільним навчальним закладам належить пріоритетна роль у вихованні і розвитку підростаючого покоління.

В основу діяльності позашкільних закладів Китаю було покладено принципи: гуманізму, загальнолюдських і національних цінностей, добровільності, доступності, безперервності, наступності, природовідповідності та ін. [5;6]. Слід зазначити, що в процесі виховання в позашкільних навчальних закладах важливим є забезпечення задоволення потреб особистості в соціальному самовизначенні та творчій реалізації.

Найбільший ефект, як показує практика, досягається за прийняттям випереджальних освітніх програм та інноваційних методик у галузі позашкільної освіти учнів. Дані методики орієнтовані не лише на поточні, але й на перспективні проблеми учнівської молоді [1; 4]. У рамках освітньої діяльності в молодіжних центрах організовуються конкурси, олімпіади, змагання в галузі мистецтва, спорту, науки. Окремим напрямом роботи є розробка механізмів координації діяльності зі школами, з якими на рівні районів формуються спільні плани роботи [6].

Детальне вивчення «Положення про роботу закладів позашкільної освіти дітей та молоді» дозволило визначити основні завдання закладів позашкільної освіти Китаю, які полягають у тому, щоб за допомогою різноманітних форм і методів розвивати в дітей та молоді патріотичну свідомість, формувати любов до народу, до праці, до науки та соціалізму, що є основою ідейно-морального виховання; задоволенні освітньо-культурних потреб вихованців (здобуття знань з науки й техніки, мистецтва та культури), здійсненні фізичного виховання тощо. Належна увага приділяється всебічному розвитку здібностей, інтересів та уподобань молоді; формуванню у вихованців здатності критично мислити та використовувати інноваційні технології. Усе вищезазначене забезпечує різнобічний інтелектуальний та духовний розвиток учнівської молоді, їх повноцінне зростання [4].

Основним чинником позитивної тенденції у залученні дітей до здобуття позашкільної освіти КНР є чітка структура мережі позашкільних навчальних закладів, до якої належать: Палаци молоді, Будинки молоді, Центри розвитку дітей та молоді, Сільські культурно-просвітницькі парки, Розважальні центри, Дитячі та юнацькі бібліотеки, Центри розвитку дітей та молоді (науково-технічного, культурно-освітнього, мистецького спрямування), Центри мистецтв і дозвілля, Дитячі та юнацькі трудові табори та трудові бази та інші Центри з обслуговування дітей і молоді [2].

Відповідно до статті 13 «Положення про роботу закладів позашкільної освіти дітей та молоді», організація діяльності позашкільних навчальних закладах здійснюється за такими напрямками: морально-ідеологічний; науково-технічний; спортивний; культурно-естетичний; розважально-дозвіллевий; трудовий; екологічний [3].

Морально-ідеологічне виховання забезпечує належний рівень формування патріотичної свідомості, колективізму та соціалізму. Вивчення давньої та сучасної історії, особливостей національного виховання - сприяє формуванню високого рівня моральної культури вихованців. Залучення дітей та молоді до активного вивчення історії, важливих історичних подій, національних традицій, народних свят,

автобіографій відомих людей, дозволяє наслідувати позитивний досвід китайського народу.

Науково-технічний напрям позашкільних закладів Китаю забезпечує набуття вихованцями науково-популярних знань, підготовку до науково-дослідної роботи, оволодіння сучасними технологіями, досвідом проведення наукових експериментів. Мета науково-технічного напрямку полягає у розвитку науково-дослідної роботи та застосування набутих знань на практиці.

Спортивний напрям забезпечує необхідні умови для розвитку фізичних здібностей дітей та молоді, набуття навичок здорового способу життя, сприяє зміцненню особистого здоров'я учнів та вихованню таких рис характеру, як мужність, сміливість, твердість характеру, енергійність [4].

Успішна реалізація даного напрямку здійснюється за допомогою організації командних ігор, які зміцнюють почуття взаємодопомоги, духу колективу, команди; проведення спартакіад, польових військово-спортивних ігор – «зірниць», що активно сприяє розвитку спортивно-оздоровчого туризму. Особливе значення має китайська традиція фізичного саморозвитку молоді – тай-цзи, ушу, кунг-фу та ін. Перелічені види бойових мистецтв виховують повагу учнів до своєї культури, пращурів, сприяють пізнанню життєвої філософії, допомагають контролювати стан свого здоров'я тощо. Варто звернути увагу на те, що у *«Положенні про роботу закладів позашкільної освіти дітей та молоді»* [3] зазначено, що даний напрям є найважливішим в системі виховання дітей та підлітків, його реалізація вимагає вивчення правил особистої гігієни, фізичного тренування, застосування психологічних тренінгів, проведення активної пропаганди як форми дозвілля.

Культурно-естетичний напрям забезпечує формування моральних основ суспільства, розвиток естетичної культури дітей та молоді. Китайські позашкільні заклади налічують велику кількість гуртків та центрів культурно-мистецького розвитку, у яких організовано різноманітні види діяльності – заняття на музичних інструментах, заняття вокалом, малюванням, скульптурою, каліграфією, навчанням у танцювальних, театральних та літературних гуртках тощо. Культурно-мистецьке виховання є передумовою розвитку індивідуальних здібностей та талантів вихованців [3].

Розважально-дозвіллевий напрям забезпечує необхідні умови для змістовного відпочинку дітей та молоді, організації дозвілля, культурних заходів, створення умов для творчого самовдосконалення учнів та ін. Палаці молоді мають прекрасно обладнані майстерні, тому деякі школи проводять профільні заняття на його базі. Ведеться активна робота керівників позашкільних закладів, які вбачають свою задачу в розвитку мотивації дітей до творчості, формуванні практичних навичок в різних

галузях науки й мистецтва; наданні можливості задоволення творчих потреб тощо [3]. Заняття в позашкільних навчальних закладах мають модульну структуру, що спрямована на засвоєння певних практичних навичок й умінь. Переваги модульної системи навчально-виховного процесу в роботі позашкільних навчальних закладів полягають у впровадженні навчання за індивідуальними програмами, що зберігатиме зацікавленість кожної дитини, яка обрала певний напрям [1].

Реалізація трудового напрямку в позашкільних закладах Китаю відповідає державній програмі трудового виховання, завданням якого є виховання в учнів любові до праці, до трудящих, до результатів праці, формує вміння долати труднощі, виховання самостійності, підвищення морального рівня, з метою сприяння всебічному розвитку дітей та молоді організовувати різноманітні заходи з трудового виховання [3].

В останні роки в позашкільних закладах поширення набуло впровадження екологічного напрямку, який передбачає вивчення взаємодії компонентів екосистем, а також розвиток практичних навичок вирощування сільгосппродукції і догляду за тваринами [1].

Важливою ознакою позашкільних закладів Китаю є те, що кожен має свою концепцію розвитку та пріоритетні напрями діяльності. До розробки теоретичних підходів та методів роботи у сфері позашкільної освіти, залучено провідних китайських учених, керівників відповідних відділів, які працюють у палацах творчості, мають наукові ступені. Інноваційна освітня діяльність у Китаї розуміється як привнесення в традиційний порядок роботи нових концептуальних підходів, форматів, вимог до результатів, при цьому спадкоємність має найважливіше значення.

Прикладом типового устрою позашкільного закладу Китаю є Пекінський дитячий палац. Будівлі комплексу містять навчальні класи, спортивні зали, майстерні Палацу, які добре оснащені технічними засобами. Слід зазначити, що у Палаці працює 56 творчих напрямків; серед них можна виділити гуртки з традиційної каліграфії, судо - і авіамоделлювання, настільного тенісу, ушу, образотворчого мистецтва та ін.. Палац співпрацює з парком Юйхуаюань, його територія та персонал використовується для проведення занять та масових акцій [1].

Переважає кількість позашкільних установ Китаю характеризуються високим рівнем матеріально-технічного оснащення. Вважається, що на даному етапі Китай загалом вирішив проблему рівня і доступності освіти у великих містах. Так, основна маса дітей у них адаптована в сучасному глобальному світі, технічних можливостях; мотивована на продовження освіти та інтелектуальна праця. Тепер ставиться завдання піднесення освітнього рівня сільської молоді [1].

Важливим напрямом діяльності Палаців у сільській місцевості є забезпечення доступності; розвиваються форми, коли співробітники Палаців виїжджають в села для роботи з молоддю. Стоїть завдання забезпечення освітою сільських дітей, вирівнювання їх освітніх можливостей з можливостями міських дітей. Спеціалісти позашкільних установ відбирають і координують роботу волонтерів, які виїжджають у сільську місцевість проводити заняття (читання віршів, конкурси написання листів, навчання танцям та ін.), займаються з бездоглядними дітьми тощо [6; 5].

Грунтовний аналіз законодавчих актів, наукових джерел, періодичних видань дозволяють зробити висновок, що в роботі кожного позашкільного навчального закладу належне місце має бути відведено творчим обмінам між різними містами Китаю та методичній роботі. Велика увага приділяється забезпеченню доступності позашкільної освіти. Так, активно впроваджуються дистанційні технології, у ряді установ створені мобільні навчальні комплекси (особливо це стосується сільської місцевості) [1].

Підсумовуючи викладене, доцільним є визначення головних складових системи позашкільної освіти Китаю:

– виразність визначення державної політики щодо позашкільної освіти, яка базується на соціальній та економічній політиці в цілому, а саме: визначення цільових груп дитячого населення і завдань позашкільної освіти по відношенню до них; методів і форм роботи та матеріально-технічного забезпечення кожного напрямку;

– визначення юридичної та матеріальної схеми взаємодії позашкільних закладів освіти з школами та коледжами;

– розробка модульних програм, які можуть реалізовуватися в групах змінного складу, аж до разових відвідувань - це дозволить збільшити охоплення учнів і збільшити кількість мотивованих дітей для регулярних занять [1].

Звичайно, в межах однієї статті ми не можемо претендувати на вичерпність. Подальшого вивчення потребують питання патріотичного виховання в системі позашкільних закладів Китаю, підготовка педагогів до позашкільної діяльності та інші проблеми, які так чи інакше пов'язані з темою публікації проте вимагають окремого концентрованого погляду.

Література

1. Отчет о посещении конференции в Пекине. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oodi.ru/materials/199/>
2. 关于改进和加强少年儿童校外教育工作的意见.国家法规, 1991.8.5.
3. 少年儿童校外教育机构工作规程. 国家法规, 1995.6.21.
(1995.6.21日发布), 教基 (1995) 14号.

4. 陆士桢.中国校外教育的现状与前瞻 / 士桢, 陆 // 淮北职业技术学院学报. – 2003.3. - 第2卷.第1期. - P. 30-32,49.
5. 王雅铭.谈少年儿童校外教育的重要性 / 雅铭, 王 // 科教文化. – P. 179.
6. 黄德样.青少年发展与辅导. 五南图书出版公司.- [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://epub.cnki.net/kns/brief/default_result.aspx

Ричкова М.

аспірантка кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ Донбаського державного педагогічного університету

УДК [378.015.3:796](477)+(73)

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА США. СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПРОБЛЕМИ

У статті розкрито сутність та зміст поняття «фізичне виховання», розглянуто термін в системі вищої освіти України та США. Представлено та проаналізовано основні точки зору вітчизняних та зарубіжних дослідників. Визначено спільні риси та розбіжності в тлумаченні поняття «фізичне виховання».

Ключові слова: *фізичне виховання, фізична культура, рухові здібності, уміння та навички, фізичні якості та можливості, педагогічний процес, всебічний розвиток, фізичне вдосконалення.*

Рычкова М.

аспірантка кафедри педагогіки вищої школи Донбасского государственного педагогического университета

ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ И США. СУТЬ И СОДЕРЖАНИЕ ПРОБЛЕМЫ

В статье раскрыта сущность и содержание понятия «физическое воспитание», рассмотрены термины в системе высшего образования Украины и США. Представлены и проанализированы основные точки зрения отечественных и зарубежных исследователей. Определены общие черты и различия в толковании понятия «физическое воспитание».

Ключевые слова: *физическое воспитание, физическая культура, двигательные способности, умения и навыки, физические качества и возможности, педагогический процесс, всестороннее развитие, физическое совершенствование.*

Rychkova M.

Graduate student at the Department of Pedagogics of Higher Education in the Donbass state pedagogical university

PHYSICAL EDUCATION IN THE HIGHER EDUCATIONAL SYSTEM OF UKRAINE AND THE USA. THE ESSENCE AND CONTENT OF THE PROBLEM

The essence and content of the concept “physical education” is revealed in the article, the terms in the system of higher education of Ukraine and the USA are examined. The main viewpoints of native and foreign researchers are offered and analyzed. Similarities and differences in the interpretation of the notion “physical education” are distinguished.

Key words: *physical education, physical culture, motional capacity, skills, physical qualities and capabilities, pedagogical process, comprehensive development, physical improvement.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасних умовах розбудови демократичної і правової держави проблема здоров'я нації, фізичного виховання молоді постає досить гостро. Зловживання алкоголем, паління, наркоманія певної частини молоді викликає занепокоєння суспільства.

Сьогодні найактуальнішою проблемою фізичного виховання у ВНЗ залишається низька мотивація до занять фізичною культурою та спортом. Все частіше процес фізичного виховання у свідомості студентів стає механічною діяльністю, головною метою якого є складання нормативів і отримання заліку. Виходячи з цього виникає необхідність реформування процесу фізичного виховання студентів.

В “Енциклопедичному словнику з фізичної культури і спорту ” фізичне виховання розглядається як “організований процес всебічного розвитку фізичних здібностей, формування і вдосконалення життєво важливих рухових навичок і умінь людини ” [11]. Згідно зі словником, в процесі фізичного виховання вирішуються завдання укріплення здоров'я і загартування організму, всебічного і гармонійного розвитку людини, фізичних якостей (сили, швидкості, витривалості, спритності, координації рухів), фізичного вдосконалення; формування і вдосконалення необхідних у житті рухових умінь і навичок [11].

За тлумаченням у “педагогічній енциклопедії ” фізичне виховання являє собою одну зі складових частин загальної системи виховання, метою якого є зміцнення здоров'я людини і її правильний фізичний розвиток. У єдності з розумовим, моральним, естетичним і трудовим вихованням та навчанням фізичне виховання сприяє всебічному розвитку особистості людини. Основними завданнями фізичного виховання молодого покоління, як зазначається в енциклопедії, є: зміцнення здоров'я, загартування організму,

правильний фізичний розвиток, формування рухових умінь і навичок, удосконалення фізичних здібностей, сприяння формуванню важливих морально-вольових якостей. Укріплення здоров'я і загартування організму молоді досягається у процесі систематичних занять фізичними вправами. [9].

Фізичне виховання – важливий фактор всебічного й гармонійного розвитку особистості і виступає як соціально значуща діяльність, що сприяє формуванню і розвитку не тільки фізичних, а й особистісних якостей людини таких, як цілеспрямованість, дисциплінованість, життєва активність, працьовитість, патріотизм, національна самосвідомість, колективізм, оптимізм тощо.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теорію фізичного виховання та тлумачення поняття розглянуто в працях таких науковців як Т.Круцевич, Ю.Курмашин, В.Петровський, Б.Шиян, В.Качашкін, А.Деминський, О.Вацеба, М.Зубалій, Л. Сущенко, М.Герцик та ін.

Дуже важливим вважається досвід у сфері фізичного виховання таких європейських вчених як: Е. Бальтц, Б. Крум, Е. Поспех, К. Хардман, Д. Курц, Р. Золль, Дж. Функе, Р. Науль та К. Ріхтер.

Серед американських вчених дослідженням у сфері фізичного виховання займалися такі автори як: Г.Векслер, Н.Бренер, Дж.Янг, С.Лі, Дж.Фалтон, Д.Томас, Е.Дженсен, А.Лампкін, М.Мітчел, Дж.Грем, Р.Свенсон, Дж.Харрісон.

Першими займатися розвитком фізичного виховання почали Д.Льюїс, Е.Хічкок, Т.Вуд та Р.Кессіді, а також Дж.Дьюї. Питаннями фізичного виховання у ВНЗ займалися такі дослідники як: Л.Ламберт, Д.Дейл, К.Корбін та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз сутності та змісту фізичного виховання в системі вищої освіти України та США.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до положень Конституції України, Національної доктрини розвитку освіти (Указ Президента України від 17 квітня 2002 року №347/2002), Закону України «Про вищу освіту» (Указ Президента України від 17 січня 2002 р.), Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (Закон України від 24 грудня 1993 р. №3809-ХІІ) головними завданнями виховання в університетах та інших вищих навчальних закладах є: підготовка національної інтелігенції, оновлення й збагачення інтелектуального генофонду нації; виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування в молоді потреби та вміння жити в громадянському суспільстві, духовності і фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури; виховання в людини демократичного світогляду, яка

дотримується громадянських прав і свобод, толерантного ставлення до інших традицій, культур, віросповідань і мови; формування громадянської, соціальної активності й відповідальності; формування здорового способу життя та інше [4].

Концепція фізичного виховання в системі освіти України є основоположним програмним документом, що визначає державну політику в галузі фізичного виховання на період становлення національної системи освіти в Україні до 2005 року. Це основний керівний документ для практичної діяльності всіх органів, структур і осіб, що організують і здійснюють процес фізичного виховання. Концепція визначає об'єкт фізичного виховання, його ідеологічні, організаційно-педагогічні основи, програмне, нормативне, наукове, методичне, інформаційне, лінгвістичне, кадрове, матеріально-технічне і фінансове забезпечення, міжнародні зв'язки, систему управління.

Концепція фізичного виховання базується на Конституції України, Законах України "Про освіту", "Про фізичну культуру і спорт" та інших законодавчих актах держави. Фізичне виховання в системі освіти здійснюється відповідно до законів України "Про освіту", "Про фізичну культуру і спорт" в усіх типах виховних, навчально-виховних і навчальних закладах, незалежно від форм власності.

Фізична культура відіграє значну роль у професійній діяльності студентів. Заняття фізичною культурою має позитивний вплив на нервову систему і увесь організм, підвищують працездатність, сприяють зміцненню здоров'я.

На жаль, серед сучасної учнівської та студентської молоді в Україні фізкультура не є пріоритетною дисципліною. Невідповідність нормативних вимог із фізичного виховання та їхнє оцінювання не сприяють вирішенню основного завдання фізичного виховання, а саме його оздоровчої спрямованості. Одна з причин низької ефективності занять фізичним вихованням є стандартизовані форми їх проведення. З метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу доцільним було б переглянути підходи до проведення занять фізичним вихованням.

Отже, в педагогічній теорії подаються різні трактування основних понять, які забезпечують практику такої галузі, як фізична культура і спорт. Їх зміст з розвитком науки про фізичне виховання розширюється і уточнюється, а це свідчить, що йде інтенсивний пошук суспільних законів управління процесом фізичного вдосконалення людини.

М. Зубалій дав таке визначення поняття фізичного виховання: "фізичне виховання це складова частина загального виховання; спеціально організований процес, спрямований на зміцнення здоров'я і загартування організму людини, гармонійний розвиток її функцій і фізичних

можливостей, формування важливих рухових здібностей, навичок та вмій. Фізичне виховання здійснюється в єдності з розумовим, моральним, естетичним і трудовим вихованням і навчанням” [6].

Т. Круцевич, Ю. Курмашин, В. Петровський розглядають фізичне виховання як “спеціалізований педагогічний процес цілеспрямованого впливу на людину фізичних вправ, сил природи, гігієнічних факторів з метою зміцнення здоров’я, розвитку фізичних якостей, удосконалення морфологічних і функціональних можливостей, формування й покращення основних життєво важливих рухових навичок, умій і пов’язаних з ними знань, забезпечення готовності людини до активної участі в суспільному, виробничому і культурному житті” [8].

Б. Шиян визначає “фізичне виховання як педагогічний процес, спрямований на фізичне і духовне вдосконалення людини, оволодіння нею систематичними знаннями, фізичними вправами та способами їх самостійного використання протягом усього життя” [10].

У визначенні мети фізичного виховання серед науковців існують неоднозначні точки зору. Так, В. Качашкін визначає мету фізичного виховання як виховання здорових, життєрадісних, всебічно розвинутих людей, готових до праці й захисту Батьківщини [7]. А. Деминський визначає як педагогічний процес, спрямований на вдосконалення форм і функцій людини, формування рухових умій і навичок і пов’язаних з ними знань, а також розвиток фізичних якостей [3]. На думку Т. Круцевич фізичне виховання це педагогічний процес, спрямований на морфологічне і функціональне вдосконалення організму людини, формування й покращення її життєво важливих рухових умій і навичок і пов’язаних з ними знань; як органічну частину всього навчально-виховного процесу, необхідну умову всебічного гармонійного розвитку особистості учня і дійовий фактор підвищення його розумової працездатності.

М. Герцик, О. Вацеба визначають фізичне виховання як форму виховання, спрямовану на загальний розвиток людини через участь у різних видах фізичної діяльності з метою зробити життя більш здоровим і значимим; як частину загального виховання, яке відображає цінності конкретного культурного середовища й тому виконує важливу роль у сучасному суспільстві [2].

В результаті представлених точок зору доходимо висновку, що більшість авторів, спеціалістів розглядають фізичне виховання як складову частину загального виховання, організований соціально-педагогічний процес, процес спеціальної освіти. Головні виховні завдання фізичного виховання: освіченість (знання, уміння, навички), фізична культура особистості (моральність, естетичність, етичність), здоров’я особистості. Більшість визначень мають соціальний характер. Разом з тим розкриття

сутнісних ознак фізичного виховання в системі вищої освіти України та США не набуло достатнього висвітлення.

В зарубіжних дослідженнях можна прослідкувати тенденцію до визначення фізичного виховання як залучення дітей до активного способу життя, їх участь у рухливих іграх і спортивних змаганнях допомагає розвивати у них позитивне ставлення до здорового способу життя, різноманітні навички у фізичній, пізнавальній, емоційній та соціальній сферах життя.

За визначенням Д. Андерсона, фізичне виховання є освітнім курсом пов'язаним з статуєю людського тіла, отриманий в ході початкової та середньої освіти, яка стимулює психофізичне навчання в процесі гри або руховій обстановці для зміцнення здоров'я [12]. Фізичне виховання це навчання фізичних навичок, що вимагають або сприяють такій підготовці.

За словами доктора Т. Вуда у зверненні до міжнародного конгресу з навчання (1893) фізичне виховання має мати мету обширну як навчання в цілому та благородну, надихаючу як людське життя. Піднесена думка в галузі фізичного виховання не є співвідношенням фізичної культури до повної освіти та зусиль спрямованих на внесок в фізичне виховання повною мірою в життя індивіда, навколишнього світу, фізичної підготовки та культури (Dr. Thomas Wood, 1893, speaking to the International Congress on Education at the Chicago World's Fair) [13].

На думку К.Х. Мак Клой основним упором має бути розвиток тіла та його систем як для здоров'я, так і для фізичних навичок людини. Поняттям навчання через фізичне виховання стала сучасна інтерпретація Т. Вуда, чия точка зору послідовно кидала виклик твердженню К.Х. Мак Клой. На думку Мак Клой фізичне виховання може сприяти соціальному та розумовому розвитку, але основним упором та головним обов'язком має бути фізичний розвиток студентів та вдосконалення їх здібностей [13].

Прихильники такої думки на чолі з Дж. Фейрінг Вільямс стверджували, що розум та тіло мають бути в єдності та, щоб фізичне виховання сприяло розумовому, емоційному та соціальному розвитку людини [13].

У більш широкому контексті фізичне виховання визначається як процес навчання через фізичні навантаження, спрямований на поліпшення фізичної підготовки, розвиток рухових навичок, емоційних та розумових здібностей. Таким чином, фізичне виховання не тільки спрямоване на фізичний розвиток, але також включає в себе розвиток особистості у цілому.

В результаті представлених точок зору доходимо висновку, що більшість науковців як вітчизняних, так і зарубіжних, визначають фізичне виховання як педагогічний процес спрямований на фізичне і духовне виховання людини, що є складовою частиною загальної системи виховання і має на меті розвиток фізичних навичок, розумових та емоційних навичок людини.

Серед відмінностей в трактуванні терміну «фізичне виховання» можна визначити пріоритетність наряду в фізичному вихованні. Отже в системі освіти США акцент зроблено на розвиток тіла та здоров'я в цілому, а також вдосконалення фізичної форми. Адаже, абітурієнт, що має спортивний розряд має значну перевагу перед рештою претендентів при вступі до ВНЗ, а також при отриманні освітнього гранту. Незважаючи на те, що деякі вчені наполягають на єдності розумових здібностей та фізичного розвитку, все рівно основним завданням фізичного виховання в США вважається фізичний розвиток студентів та має на меті зробити їх більш здібними.

Америка одна з провідних країн світу в тому числі і у сфері фізичного виховання та спорту. Сполучені Штати Америки являють собою спортивну державу. Спорт, як професійний так, і аматорський відіграє важливу роль в житті американської спільноти. Про великі досягнення у сфері спорту свідчить те, що американські спортсмени займають лідируючі позиції в багатьох видах спорту на чемпіонатах світу та одержують перші місця серед усіх національних команд з кількості медалей завойованих на Олімпійських іграх.

Усі ці показники свідчать про важливість засвоєння американського досвіду в галузі фізичного виховання та необхідність впровадження позитивних рис з метою покращення існуючої системи фізичного виховання в Україні.

Питання пропаганди здорового способу життя хвилюють не лише фахівців, а й широку громадськість. В англійських країнах проблемами здоров'я дітей займаються державні, комерційні та некомерційні організації, такі як: Американський союз з питань охорони здоров'я, фізичної культури, відпочинку та танців (ААНПЕРД); Канадська асоціація з гігієни, фізичного виховання, відпочинку та танців (САНПЕРД); Товариство державних керівників охорони здоров'я, фізичної культури і відпочинку (SSDHPER); Асоціація з фізичного виховання (Великобританія); Некомерційна інформаційно-пропагандистська група з фізичного виховання (США) .

Основне завдання фізичного виховання в США полягає в тому, щоб озброїти учнів корисними знаннями, навичками і вміннями, що дозволить їм з ентузіазмом вести здоровий спосіб життя, незалежно від різних фізичних можливостей.

Програма з фізичної культури в США розрахована на отримання хоча б мінімальної підготовки за такими видами ігрової та спортивної діяльності: водні види спорту, загально-розвиваючі вправи, гімнастика, індивідуальні і парні види спорту, командні види спорту, ритміка і танці. Учні підтримують і заохочують при продовженні вивчення тих видів спортивної діяльності, які їм подобаються. Саме в обраних видах спорту послідовно купується досвід покликаний підтримати успіхи в розвитку.

Останнім часом в США з'явилась безліч програм поліпшення навчальних планів з фізичної культури. Головна мета цих планів полягає в тому, щоб досягнути необхідного рівня фізичної культури. Але це може бути здійснено при умові якщо плани усіх штатів будуть однаковими і відповідатимуть всім сучасним умовам [1].

Поряд з основними національними програмами в США існує цілий ряд додаткових програм з підтримки здоров'я і вдосконаленню фізичного розвитку. "Програма президента" розроблена з метою пропаганди серед американців активного способу життя. Почати і підтримувати фізично активний спосіб життя - головна мета даної програми. У ній передбачені спеціальні нагороди за хороші показники і виявлення чемпіонів у вікових групах.

Система освіти та виховання в США відмінна від української та російської системи. Є значні відмінності в змісті, цілях, завданнях та організації занять та структурі фізичного виховання загалом. По-перше, в США відсутній федеральний закон, який би регламентував фізичне виховання в навчальних закладах та визначав би державні стандарти навчальних закладів. Кожен штат традиційно може самостійно встановлювати спільні вимоги на основі яких кожен навчальний заклад може самостійно розробляти навчальні програми з урахуванням розвитку конкретного регіону [1].

Отже, в Америці університети та коледжі мають певну самостійність у виборі організаційних структур, програм, розкладу, змісту курсів та академічних вимог в залежності від їх категорії, статусу, фінансових можливостей, спортивної бази та складу студентів. В більшості ВНЗ, де є педагогічні факультети, створені кафедри фізичного виховання, також наявні ще відділи спорту та масового спорту або рекреації. Відділ спорту займається підготовкою збірних команд ВНЗ та участю в міжвузівських змаганнях. Відділ масового спорту та рекреації займається організацією різноманітних внутрішніх змагань та занять студентів в різних групах. Але такий поділ функцій не дає одній формі спортивної діяльності домінувати над іншим, що являє складнощі в узгодженні єдиного плану.

На сьогодні в американських вузах існують 3 основні форми організації фізичного виховання:

1. Заняття в факультативних групах з вибраного курсу з обов'язковим відвідуванням, виконанням певних вимог та здачею заліків.
2. Участь в будь-яких масових змаганнях згідно з особистого вибору.
3. Заняття якимось видом спорту в групі або самостійно без участі у змаганнях [5].

В результаті аналізу поняття «Фізичне виховання» окреслено суть та зміст проблеми. Єдиної точки зору щодо поняття «Фізичне виховання»

немає, тому це питання розглядається з різних точок зору. Можна виділити спільне серед усіх тверджень щодо поняття. Фізичне виховання це спеціально-організований педагогічний процес спрямований на формування рухових вмінь та навичок, психофізичних якостей та на досягнення фізичної досконалості.

Висновки. В результаті аналізу сутності та змісту фізичного виховання в системі вищої освіти України та США доходимо висновку, що дуже важливим є засвоєння американського досвіду у сфері фізичного виховання та спорту і врахування позитивного досвіду США з метою покращення існуючої системи фізичного виховання в Україні.

Література

1. Адамский Н. В. Ориентиры физического развития в США // Известия Рос. Гос. Пед. Ун-та им. А. И. Герцена. – 2006. – Т. 4. – Вып. 22. – С. 5-8
2. Герцик М. С. Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання та спорт»: навч. посібн. / М. С. Герцик, О. М. Вацеба. – Львів : Українські технології, 2002. – 232 с.
3. Деминский А. Ц. Основы теории и методики физического воспитания / А. Ц. Деминский. – Донецк : АО Донеччина, 1995. – 520 с.
4. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» : від 24.12.1993 р. № 3809-ХІІ, 19.10.2010 р. № 2608- VI, 19.04.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>
5. Зайцев А. А. Теоретические основы физической культуры: учеб. пособие для студентов всех факультетов по курсу «Физическая культура» [Електронний ресурс] / Зайцев А. А, Зайцева В. Ф. – Калининград : Калинингр. гос. тех. ун-т, 2005. – Режим доступу: <http://www.fizkult-kgtu.narod.ru/teoriyafk.htm>
6. Зубалій М. Д. Фізичне виховання / М. Д. Зубалій // Педагогічний словник / [за ред. М.Д. Ярмаченка]. – К. : Пед. думка, 2001. – 464 с.
7. Качашкин В. М. Методика физического воспитания : учеб. пособие для учащихся школьных пед. училищ / В. М. Качашкин. –Изд. 4-е, испр. и доп. – К. : Просвещение, 1972. – 320 с.
8. Круцевич Т. Ю. Социально-педагогические аспекты системы физического воспитания // Фіз. виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. Праць / Восточноевропейский национальный университет ім. Лесі Українки. Луцьк, 2002. –Т. 1. – С. 125-131.
9. Педагогическая энциклопедия : в 4т. Т. 4 главная ред. : И. А. Каиров, Ф. Н. Петров. – М.: Сов. энциклопедия, 1968. – 912 с.
10. Шиян Б. М. Теорія фізичного виховання / Б. М. Шиян, В. Г. Папуша. – Тернопіль: Збруч, 2000. – 183 с.
11. Энциклопедический словарь по физической культуре и спорту. Т. 3. –М. : Физкультура и спорт, 1963. – С. 239 – 241.
12. Anderson, D. The Discipline and the Profession. Foundations of Canadian Physical Education, Recreation, and Sports Studies [Electronic version] / Dubuque, Iowa : Wm. C. Brown Publishers, 1989. Retrieved from: http://ahohi.com/physical_education.htm
13. Siedentop D. The Heritage of Physical Education, Sport, and Fitness in the United States [Electronic version] // *Introduction to Physical Education, Fitness, and Sport*. – 2009. – № 7. – P. 23-53

ЗАГАЛЬНА ШКОЛА**Омельченко С.**

доктор педагогічних наук, професор, ректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Григоренко Г.

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теоретичних та методичних основ фізичного виховання й реабілітації ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 37.013.42+373.5.091.2:796:613**СПОРТИВНО-ПЕДАГОГІЧНІ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ФАКТОР
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ
ЗДОРОВ'ЯТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ В
ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ**

В статті викладена низка експериментально виявлених соціальних умов підвищення ефективності навчально-виховного процесу засобами спортивно-педагогічних дисциплін та обгрунтовані такі умови, як мотиваційне поле здоров'ятворчої діяльності, здоров'ятворче середовище та системний супровід здоров'ятворчої діяльності підлітка, розкрита у повному обсязі реалізація здоров'ятворчої компетентності.

Ключові слова: мотивація, здоров'ятворче середовище, супровід, умови, формування, соціалізація, спортивно-педагогічні дисципліни, соціальна цінність, здоров'я.

Омельченко С.

доктор педагогических наук, профессор, ректор ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

Григоренко Г.

кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры теоретических и методических основ физического воспитания и реабилитации ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

**СПОРТИВНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ДИСЦИПЛИНЫ КАК ФАКТОР
СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ФОРМИРОВАНИЯ
ЗДОРОВЬЕТВОРЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПОДРОСТКОВ В
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧЕБНОГО
ЗАВЕДЕНИЯ**

В статті изложено ряд експериментально виявлених соціальних умов підвищення ефективності навчально-виховного процесу спортивно-педагогічних дисциплін і обґрунтовані такі умови, як мотиваційне поле здоров'ятворчої діяльності, здоров'ятворча середовище і системне супроводження здоров'ятворчої діяльності підлітка, розкрито в повному обсязі реалізація здоров'ятворчої компетентності.

Ключові слова: мотивація, здоров'ятворча середовище, супроводження, умови, формування, соціалізація, спортивно-педагогічні дисципліни, соціальна цінність, здоров'я.

Omelchenko S. O.

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, rector of SHEI "Donbas State Pedagogical University"

Hryhorenko H.

Candidate of Pedagogical Sciences, senior lecturer of the Chair of Theoretical and Methodological Bases of Physical Education and Rehabilitation of the State Higher Educational Institution "Donbas State Pedagogical University"

SPORT AND PEDAGOGICAL DISCIPLINES AS A FACTOR OF THE SOCIAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF THE FORMATION OF HEALTH-CREATIVE COMPETENCY OF TEENAGERS WITHIN THE ACTIVITY OF SECONDARY COMPREHENSIVE EDUCATIONAL INSTITUTIONS

In the article there is introduced the whole set of experimentally identified social conditions of the improvement of the efficiency of the educational process by means of sport and educational disciplines, and there are grounded such conditions as the motivational field of health-creative environment and the systemic support of the health-creative activity of a teenager, there is also uncovered in detail the realisation of the health-creative competency.

Key words: motivation, health-creative environment, support, conditions, formation, socialization, sport and pedagogical disciplines, social value, health.

Постановка проблеми. Низка відомих вчених, таких, як В.Загвязінський, А.Закірова, Т.Строкова аргументовано наголошують в своїх працях про те, що навчально-виховний процес та соціалізація підлітка передбачає наявність їх соціальних умов, до яких вони відносять фактори, дидактичні аспекти, технології, що актуалізують та підвищують ефективність соціалізації в межах утворення суспільних ситуацій діяльності особистості. При цьому визначальну позицію обіймають, за твердженням В.Горашука, В.Григоренка, С.Омельченко [1, 2, 6] мотиваційне поле діяльності підлітка, здоров'ятворче середовище та здоров'ятворчий супровід, в умовах яких формується когнітивний, аксіологічний, практиологічний, соматичний, мотиваційний компоненти

здоров'ятворчої компетентності підлітка. Але, нажаль, залишаються не розкритими питання технології реалізації означених умов. З цією метою автор статті провів педагогічний експеримент з реалізації вищеозначених питань в загальноосвітніх навчальних закладах міста Слов'янська в кількості 150 підлітків старшого віку. З цією метою були використаний комплекс таких **методів дослідження**:

теоретичні – аналіз, синтез, систематизація для вивчення здоров'ятворчої компетентності як соціально-педагогічного феномену; порівняння, узагальнення, класифікація, абстрагування й конкретизація для визначення критеріїв, показників, рівнів сформованості здоров'ятворчої компетентності підлітків в соціально-педагогічній діяльності загальноосвітнього навчального закладу;

емпіричні – педагогічні спостереження, опитування, анкетування, тестування, аналіз планів фізкультурно-оздоровчої, здоров'ятворчої, духовно-соматичної діяльності учнів загальноосвітньої школи, соціально-педагогічний експеримент для перевірки ефективності розроблених соціально-педагогічних умов та інноваційності виховних технологій формування в учнів здоров'ятворчої компетентності, заняття спортивно-педагогічними дисциплінами;

статистичні – методи математичної статистики для опрацювання результатів, отриманих у процесі дослідно-експериментальної роботи.

У статті здійснено теоретичний аналіз стану вищеозначеної проблеми.

Актуальність теми статті підсилюється її включенням до складу комплексної наукової теми „Теоретико-методологічні та аксіологічні основи змісту й технологій соціальної роботи”, що виконується в галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи Державного вищого навчального закладу „Донбаський державний педагогічний університет” кафедрою методики викладання спортивно-педагогічних дисциплін.

В роботі теоретично обґрунтовано соціально-педагогічні умови формування здоров'ятворчої компетентності підлітків під впливом спортивно-педагогічних дисциплін (легка атлетика, спортивні ігри, пауерліфтинг) у соціально-педагогічній діяльності загальноосвітнього навчального закладу, здійснено їхнє упровадження, проаналізовано результати експерименту.

Мета дослідження полягає в визначенні спортивно-педагогічних дисциплін як фактору формування здоров'ятворчої компетентності підлітків в умовах соціально-педагогічної діяльності загальноосвітнього навчального закладу.

Теоретичний аналіз наукової парадигми, а також результати експерименту дали можливість сформулювати три соціально-педагогічні умови формування здоров'ятворчої компетентності підлітків

загальноосвітнього навчального закладу, а саме: - формування здоров'ятворчої мотивації підлітків; - створення інтерактивного освітньо-оздоровчого середовища соціально-педагогічної діяльності загальноосвітнього навчального закладу; - соціально-педагогічний супровід здоров'ятворчої діяльності підлітків в процесі формування їхньої здоров'ятворчої компетентності [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8].

В основу проєктивної розробки соціально-педагогічних умов була покладена діагностично сформульована мета їхнього педагогічного конструювання та практичного використання в освітньо-виховному просторі (як системо-утворюючий фактор). Розроблені соціально-педагогічні умови візуалізовані в концептуальній моделі, яка виконувала функцію проєктивної детермінанти інноваційної соціально-педагогічної діяльності загальноосвітнього навчального закладу.

Першу соціально-педагогічну умову формування здоров'ятворчої компетентності в підлітків загальноосвітнього навчального закладу було сформульовано як об'єктивну необхідність формування позитивної мотивації молоді в напрямку збереження та зміцнення власного здоров'я, ведення здорового способу життя, займатись спортом.

Сутність формування позитивної мотивації підлітків в моделі відображена в таких блоках: соціально-культурологічна ситуація в суспільстві відносно цінності здоров'я людини; соціально-педагогічні детермінанти компетентісного підходу до здоров'ятворчої діяльності підлітків; системо-утворюючий фактор цієї соціально-педагогічної моделі; структури життєво-соціальних компетентностей; структура здоров'ятворчої компетентності підлітків; структура інтерактивної організації соціально-педагогічних технологій (атрибути), що є засобами формування здоров'ятворчої компетентності підлітків; системні механізми управління соціально-педагогічною моделлю. Взаємозв'язок цих блоків у моделі реалізується згідно з принципом каузальної детермінації, що забезпечує її соціально-педагогічну інноваційність.

Друга соціально-педагогічна умова формування здоров'ятворчої компетентності підлітків визначена як створення освітньо-оздоровчого інтерактивного середовища (соціуму) загальноосвітнього закладу, яке цілеспрямовано впливає на свідомість і поведінку особистості підлітка та сприяє формуванню зазначеної вище компетентності. Освітньо-оздоровче інтерактивне середовище характеризується міжгалузевими, міжпредметними зв'язками; сукупністю соціально-оздоровчих, фізкультурно-спортивних, соціально-етичних відносин; соціально-оздоровчими мотиваторами, ціннісними здоров'ятворчими орієнтаціями; механізмами управління; суб'єкт ↔ суб'єктними взаємовідносинами в структурі урочних і позакласних спортивно-педагогічних занять; використанням соціально-педагогічних

інтерактивних технологій формування здоров'ятворчої компетентності. Друга умова є соціально-педагогічною основою реалізації властивостей, ознак системно структурованого підходу до формування здоров'ятворчої компетентності школярів як педагогічної системи відкритого типу, що прогнозує її інноваційний розвиток, соціальну інтегрованість, спортивно-педагогічну сутність.

У якості третьої соціально-педагогічної умови виступив соціально-педагогічний супровід у межах навчально-виховного та навчально-тренувального процесу загальноосвітнього навчального закладу шляхом використання інтерактивних технологій здоров'ятворчої діяльності, який мав наскрізний характер протягом усіх етапів соціально-педагогічного експерименту (мотиваційно-адаптивний, мотиваційно-формувальний, мотиваційно-рефлексивний). Під соціально-педагогічним супроводом розуміємо вид соціально-педагогічної роботи, спрямованої на здійснення соціальної опіки, допомоги, патронажу та тренінгу дітей і молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження та підвищення їхнього соціального статусу (М. Лактіонова). Соціально-педагогічний супровід у загальноосвітньому навчальному закладі реалізовувався протягом тривалого часу через ситуативний діалог суб'єктів здоров'ятворчої практики, їхні суб'єкт ↔ суб'єктні взаємодії; взаємоактуалізацію, співпрацю, співтворчість, взаємодопомогу, реалізацію соціально-педагогічних ситуацій.

Під час спортивно-педагогічних дисциплін формування здоров'ятворчості підлітків всі три зазначені вище соціально-педагогічні умови впроваджувалися комплексно в процесі соціально-педагогічної діяльності загальноосвітніх шкіл [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7].

Соціально-педагогічний експеримент реалізовувався у три взаємозв'язаних етапи, що дозволяло враховувати індивідуальні психосоматичні та соціальні особливості підлітків: 1) мотиваційно-адаптивний (мета – сформувані пізнавально-оздоровчу мотивацію підлітків, забезпечити їхню пропедевтичну підготовку); 2) мотиваційно-формуєчий (мета – диференційно-інтегроване формування здоров'ятворчої компетентності); 3) мотиваційно-рефлексивний (мета – стабілізування мотивації, переконань, інтеріоризованої здоров'ятворчої діяльності, аксіологічно-праксіологічного ставлення до особистісного здоров'я). Реалізація експерименту здійснювалася під управлінням експериментатора та вчителів загальноосвітнього циклу, фізичного виховання, основ здоров'я (в експериментальних школах відсутні посади соціального педагога).

Перша соціально-педагогічна умова впроваджувалася шляхом формування в підлітків пізнавальних і соціальних мотивів до здоров'ятворчої компетентності (у процесі використання комплексу прийомів, що впливають на ці мотиви).

Для формування вузьких соціальних мотивів (престижу, статусу в колективі, визнання лідерства й ін.) нами використовувалися такі прийоми: фасилітація зі самооцінки, дебати з тем „Модно бути здоровим чи сучасним?“, „Здоров'я - це найвища цінність” й ін., написання творчих робіт у напрямку з'ясування, що є для людини найціннішим і значущим і т.п.

З метою формування широких соціальних мотивів, ми пропонували підліткам узяти участь у здоров'ятворчій діяльності. Для цього в загальноосвітніх навчальних закладах, в яких відбувався експеримент, були організовані конкурси „Супермен”, „Міс школи” й ін.; спортивні змагання; шефство над молоддю у вигляді інформування про шкоду від куріння, вживання алкогольних напоїв, психоактивних речовин тощо.

Для формування широких пізнавальних мотивів використовувалися диспути, бесіди, соціально-ціннісні бесіди, здоров'ятворчі лекторії, здоров'ятворчі діалоги, здоров'ятворчі екскурсії, здоров'ятворчі конференції, науково-дослідна практика здоров'я людини, здоров'ярозвиваючі змагання, дні профілактики шкідливих звичок й ін.

Формування вузьких пізнавальних мотивів з проблеми здоров'ятворчості здійснювалося через роботу клубів „Я обираю здоров'я” та консультацій фахівців медичних установ (гінеколога, андролога, венеролога, фтізіатра, інфекціоніста й ін.).

Формування мотивів саморозвитку й творчості до здоров'ятворчої компетентності здійснювалося шляхом залучення підлітків до роботи в спортивних шкільних гуртках, клубах, виконання різноманітних творчих робіт спортивної тематики, які спрямовувалися на активізацію навчально-пізнавальної діяльності підлітків у напрямку формування здоров'ятворчої компетентності й ін.

Друга соціально-педагогічна умова впроваджувалася як система відкритого типу, що утворює інтерактивне освітньо-оздоровче середовище, соціум загальноосвітнього закладу, в структурі якого були реалізовані: постійно діючі здоров'ятворчі мотиватори; соціально-педагогічні технології „СТО”, „Реверс”, „Антей”, „Релаксація”, „Концепт”, „Самооцінка психосоматичного, соціального здоров'я підлітків”; міжгалузеві та міжпредметні каузального типу зв'язки, що реалізувалися на основі дидактичної технології „ПОПС-формула”. Всі соціально-педагогічні технології належать до класу інтерактивних, оскільки включають активні методи освітньо-оздоровчої практики на уроках загальноосвітніх дисциплін і фізичного виховання; рухові, спортивні, ділові ігри; комплекси фізичних вправ, ранкової гімнастики; науково-пошукову, проблемно-ситуативну діяльність.

Під час впровадження третьої соціально-педагогічної умови, яка нами визначається як соціально-педагогічний супровід здоров'ятворчої

діяльності підлітків у структурі освітньо-оздоровчої практики загальноосвітнього навчального закладу, на уроках загальноосвітніх дисциплін і в позакласній роботі вчителями створювалися ситуації позитивного психоемоційного „клімату”, довіри, врахування індивідуальних особливостей учнів, діалогу, соціальної фасилітації, стимулювання, успішності, ідентифікації підлітків як здоров’ятворчої особистості. Зауважимо, що у зв’язку з відсутністю соціальних педагогів у загальноосвітніх навчальних закладах, в яких відбувався наш експеримент, роль соціального педагога виконував сам експериментатор та вчителі фізичного виховання навчальних закладів.

Проведений соціально-педагогічний експеримент довів, що компетентісний підхід до структурування процесу особистісно орієнтованого становлення здоров’ятворчості, формування здоров’ятворчої компетентності у підлітків загальноосвітньої школи обумовлює зростання його ефективності шляхом практичної реалізації розроблених в дослідженні відповідних соціально-педагогічних умов, які ампліфікують складові здоров’ятворчої компетентності підлітків. Позитивна експериментальна динаміка (за визначеними критеріями якості сформованості здоров’ятворчої компетентності підлітків) ефективності показників формування у школярів особистісної культури здоров’я доводить, що завдання дослідження виконано, а його мету досягнуто (підлітки ЕГ 15- років мали 34,1 % (КГ – 4,8 %) творчий рівень, 30,0 % (6,9 %) достатній, 26,4 % (28,5 %) середній, 9,5 % (58,6 %) початковий рівень сформованості здоров’ятворчої компетентності; підлітки ЕГ 16- років мали 32,5 % (КГ – 6,8 %) творчий рівень, 31,9 % (7,1 %) достатній, 26,9 % (28,9 %) середній, 8,7 % (58,9 %) початковий рівень сформованості здоров’ятворчої компетентності).

Враховуючи результати, отримані в ході дослідження та викладені у даній статті, можна зробити наступні **висновки**:

- зміст досягнутої мети дослідження свідчить, що компетентісний підхід до особистісно орієнтованого формування у підлітків їх здоров’ятворчої компетентності є ефективним чинником розвитку в суспільстві соціокультурної ситуації ціннісного відношення до здоров’я дітей і підлітків.

Подальшої наукової розробки потребують дослідження механізмів соціально-педагогічної діяльності загальноосвітнього навчального закладу в напрямку виховання підлітка; наукове обґрунтування компонентів здоров’ятворчої компетентності підлітків; організаційно-методичне забезпечення процесу формування здоров’ятворчої компетентності підлітка в соціально-педагогічній діяльності загальноосвітнього навчального закладу; здоров’ятворче структурування спортивно-педагогічних факторів.

Література

1. Горащук В.П. Формування культури здоров'я школярів (Теорія і практика) / В.П.Горащук. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 376 с.
2. Григоренко В.Г. Структура особистісно орієнтованих соціально-педагогічних технологій формування культури здоров'я школярів: В книзі Педагогічні технології формування в учнів культури здоров'я: теорія і практика / В.Г.Григоренко // За ред. В.Г.Григоренка, С.О.Омельченко. – Слов'янськ: Вид-во СДПУ, 2010. – С. 10 – 59.
3. Григоренко Г.В. Соціально-педагогічні основи особистісно орієнтованого формування здоров'ятворчої компетентності учнів загальноосвітньої школи / Г.В.Григоренко // Зб.наук.праць [за ред. Г.П.Шевченко]. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2011. – С. 25 – 34.
4. Григоренко Г.В. Пауерліфтинг і атлетична гімнастика – соціально-педагогічні системи фахової підготовки вчителя фізичного виховання: методи, технології, здоров'ятворча діяльність / Г.В.Григоренко. – Слов'янськ: Вид-во СДПУ, 2012. – 38 с.
5. Іванченко Л.П. Теоретичні та методичні засади формування у учнів мотивації до систематичних занять фізичною культурою і спортом / Л.П.Іванченко // Вісн. Луган. нац. пед. університету ім. Тараса Шевченка: Пед. науки. – 2004. - № 10. – С. 95 – 99.
6. Омельченко С.О. Педагогіка здоров'я: навч.посібник / С.О.Омельченко. – Слов'янськ: Вид.центр СДПУ, 2009. – 205 с.
7. Суворова Т. Рухова активність і здоров'я дівчат підлітків / Т.Суворова // Зб.наук.праць. – Луцьк, 2002. – С. 146 – 148.
8. Эдвард Т. Оздоровительный фитнес / Т.Эдвард, Б.Хоули, Д.Френкс. – К.: Олимпийская литература, 2000. – 368 с.

Cherednyk O.

The candidate of pedagogical sciences, the assistant professor of the department of the administration of educational establishments of Higher educational establishment «Donbas state teachers' training university»

УДК 373.5.091.2**THE ELEMENTS OF EDUCATIONAL PROCESS IN SECONDARY EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS**

The article deals with the research of the educational process and the interaction between educating (teacher's activity), studying (pupil's activity) and the educational content. The administration of the educational process is directed on the forming of the competence of its participants, the increasing of the quality of results of the activity of secondary educational establishments. The director's knowledge as the part of his competence provides high quality of the results of educational process that is the subject of his activity. The main aspects of the director's competence are: the ability to active professional and social work, the ability for getting new knowledge, to analyze modern economic

processes, to make professional decisions, to have the skills of the organizational and administrative activity, to realize the main directions of the modernization of the educational process.

As follows the studying of the statement of professional competence of the principals of the educational establishments shows that there's a need for the creation of a special model with clearly determined elements of competence and providing of a special mechanism of its forming.

Key words: educational process, result of the administrative activity, secondary educational establishment, teacher, director, competence.

Чередник О.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри управління навчальними закладами Державного вищого навчального закладу „Донбаський державний педагогічний університет”

ЕЛЕМЕНТИ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розглядається навчально-виховний процес, взаємодія між викладанням (діяльність вчителя), учінням (діяльність учня) і змістом освіти. Управління навчальним процесом, спрямоване на формування компетентностей його учасників, підвищення результативності діяльності загальноосвітнього навчального закладу. Обізнаність директора як складова його компетентності забезпечує результативність освітнього процесу, який є предметом його діяльності. Основними у компетентності директора мають бути його готовність до активної професійної та соціальної діяльності, вміння самостійно здобувати нові знання, оцінювати сучасні економічні процеси, приймати професійні рішення, володіти навичками організаторської та управлінської діяльності, реалізовувати основні напрями модернізації освітнього процесу.

Ключові слова: навчально-виховний процес, результативність управління, загальноосвітній навчальний заклад, вчитель, учень, директор, компетентність.

Чередник Е.

кандидат педагогических наук, доцент кафедры управления учебными заведениями Государственного высшего учебного заведения "Донбасский государственный педагогический университет"

ЭЛЕМЕНТЫ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

В статье рассматривается учебно-воспитательный процесс, взаимодействие между преподаванием (деятельность учителя), учения (деятельность ученика) и содержание образования. Управление учебным процессом, направлено на формирование компетенций его участников, повышения результативности деятельности общеобразовательного

учебного заведення. *Работа директора как составляющая его компетентности обеспечивает результативность образовательного процесса, который является предметом его деятельности. Основными в компетентности директора должны быть его готовность к активной профессиональной и социальной деятельности, умение самостоятельно приобретать новые знания, оценивать современные экономические процессы, принимать профессиональные решения, владеть навыками организаторской и управленческой деятельности, реализовывать основные направления модернизации образовательного процесса.*

Ключевые слова: учебно-воспитательный процесс, результативность управления, общеобразовательное учебное заведение, учитель, ученик, директор, компетентность.

The statement of the problem. The educational process in a secondary educational establishment is determined as the system of increasing of the scientific and theoretical level of psychological and pedagogical training and professionalism of teachers. The peculiarities of the administrative activity are determined by the aim and system of organization of the educational process. The important peculiarity lies in the fact that the organization of the educational process has scientific and practical character. The direction of the educational content, the search of unique methods of teaching, the learning of new educational programs, the creation of programs, qualitative training of the graduates for their participation in the independent test control, participation of teachers in the professional competitions, research work – all these aspects direct the teacher on the way of the creative research work and the administration to the search of new effective attitudes to the providing of the administrative activity in the educational process.

The statement «effectiveness» is used in different branches of science. It is understood as the process of getting of the determined result [5, с. 673]. In the theory of administration the effectiveness is determined as the possibility of the system of administration to create the conditions for the realization of the determined aims and the stable development of social and economic systems that depend on the level and quality of the achieved results of establishment during the certain period on every level of the body of administration [7].

The providing of quality of the educational result has the dependence on the teacher's activity and the providing of the effectiveness of the educational process is closely connected with the competence of the head of the educational establishment. That is why the administration of the educational process is directed on the forming of the competence of its participants and as a result it causes the increase of the effectiveness of the activity of secondary educational establishments.

In order to provide the high effectiveness of the educational process the establishment needs to have the number of competences that influence the main characteristics of the educational process in the establishment and it provides the high quality of the effectiveness.

The analysis of the main research works. During the research of the process of education in the scientific literature the main sources of the information are the works by V. Bondar, M. Danilov, I. Lerner, V. Lozova, P. Obraztsov, M. Scatcin, G. Shukina and others.

The aim of the article. In the context of the researched problem the aim of the article is the effectiveness of the administration of the educational process in secondary educational establishments.

Main material. The process of education in secondary educational establishments is the part of didactics. According to the vocabulary of methodological terminology didactics is the brunch of pedagogy that researches the peculiarities, forms, methods and devices of the educational process. The subject of didactics is the interaction between teacher and pupil in the process of getting of the determined content of education. The educator may teach pupils through the system of tasks. The effectiveness of the process of education depends on the style of communication of a teacher with pupils [2].

We use the statement «educational process» that means the process of the interaction between teaching (teacher's activity), studying (pupil's activity) and the content of education. At the same time the content of education is determined as a part of social experience (educational material, information of a certain discipline or course), and the content of teaching is determined as the unification of the possibilities of organization and the use of devices and ways of studying that are need for learning of the social experience and self education of a person.

This process is based on the interaction between teacher and pupils that is called in pedagogy as pedagogical cooperation or partnership. The result of such interaction is the appearing of certain values in the personality, the change of state and features of pupils.

The modern educational process is determined as the didactic system. The statement «system» means the integrity that is represented as the unity of the interconnected elements [1]. The elements of the educational process are such components as the activity and result which together form the whole system [3].

The target component of the process is the factor that creates a system and it is determined by the consistency of the aims of different levels: the general aim that is disclosed in the forming of the competitive personality and the concrete tasks of forming of certain features. This component is determined by social ordering and it is coordinated with the requirements of the state standard, level of pupils' knowledge and financial provision of the establishment.

The content component consists of certain educational material as the element of human's experience system. It is the content that has to be learned. By certain way it depends on the target component that serves as forming one. A. Hutorskiy [9] notices that the effectiveness of education is determined by means of structural devices of the content namely it includes such aspects like: the correlation of its parts, the rotation of the integral elements with the detailed analysis of the components of the individual pupil's educational content.

We have noticed that the educational content should be understood as the scientifically determined system of knowledge about the outward things, culture and art, the generalized intellectual and practical skills, attainments for the creative solving of practical and theoretical problems, features of personality [8]. All these in the dosage form should get pupils during the providing of educational process according to the aims and tasks of education.

The activity component includes the interaction between teacher and pupils, their interwork, organization and control of the process. It includes also the methods and forms of the interaction between teacher and pupils according to the determined aim. Method is a way of the interaction and practical activity of teacher and pupils that promote studying of the social experience. Methods serve as the device for the achievement of the aim [1].

The result component of the process characterizes the real achievements in certain task or problem. With the help of it the degree of the achievement of the aim is determined. The educational results of pupils depend not on the quantity of the material which is learned but on the content of the educational production which is studied by them [9].

Y. Zhuk has noticed that the effectiveness of all organizational, scientific and methodological, financial and economic, technological and other influences on the educational system is characterized by the level of forming of the personal merits of pupils and all these influences are provided in their order [4].

The sense structure of the educational process may be determined by such aspects like: the aim of providing of the educational process, the content of education (as the element of educational material), methods of educating, forms of education, the result.

For the effective control of the educational process the director has to know its every structural element and be able to determine clearly its quality and its statement.

V. Suhomlynskiy has noticed that the sense of the administration of modern school lies in the ability to create the new better experience of educating that includes the leading educational ideas. The director of the educational establishment should be the creator of such experience and his work should serve as a great example of the educational work. To administrate the educational process means to have good knowledge in science and skills in the

art of educating. To be a director means to learn deeply the details of pedagogical process [6].

The administration of the educational process is provided by the director of the establishment. He organizes and controls the process of educating of pupils, their personal development and behavior. The director controls also the process of implementation of educational plans and programs, the quality of knowledge and pupil's skills, the methodological work with teachers of school.

According to the work by V. Bondar the typical disadvantages of some directors in the knowledge of the administration of the educational process is the poor orientation in the actual problems of pedagogy, in new achievements in the sphere of theory and practice of teaching and educating. The inability to plan the administrative activity is the poor orientation in the main indicators of the effectiveness of the educational process and the activity of pedagogical staff.

We have noticed that the director should orientate himself in the sense of educational process, he should be able to influence its elements with the help of organization of the activity of pedagogical staff. So, he should always enlarge his level of professional competence.

All the theoretical aspects that were analyzed in the article provide the effectiveness and determine the quantity of the competence in the sphere of professional activity of the director of secondary educational establishment.

Conclusion. We can make a conclusion that good knowledge of the director in theory and practice of the realization of educational process provides the effectiveness of such process.

The main aspects of the director's competence are: the ability to active professional and social work, the ability for getting new knowledge, to analyze modern economic processes, to make professional decisions, to have the skills of the organizational and administrative activity, to realize the main directions of the modernization of the educational process.

As follows the studying of the statement of professional competence of the principals of the educational establishments shows that there's a need for the creation of a special model with clearly determined elements of competence and providing of a special mechanism of its forming.

Literature

1. Great Dictionary of Modern Ukrainian 250 thousand. Words / V.T. Busel. – K. : Perun, 2007. – 1736 p.
2. Hypertext dictionary methodological terms [E-resource]. – Mode of access: <http://www.ht.ru/on-line/dictionary/>
3. U. S. Goncharenko Ukrainian Pedagogical Dictionary / U. S. Goncharenko – K. : Libid, 1997. – 374 p.
4. Zhuk Y.O. System features educational environment as object information / Y.A. Zhuk // Postgraduate education in Ukraine. – 2002. – № 2. – P. 35–37.

5. Ozhegov S.I. Russian dictionary: 70,000 words / S.I. Ozhegov; [Ed. N. Y. Shvedova]. - 21 th ed. Revised. and ext. – M. : Rus. lang., 1989. – 924 p.
6. Suhomlynskyu V.A. Conversation with the director of schools / Vasily Aleksandrovich Suhomlynskyu. – M. : Education, 1973. – 208 p.
7. Control Technology educational process in secondary schools: scientific-method. guidances. / [A. M. Yermola, L.G. Moskalets, A.R. Sudzhyk, A. Vasilenko, under Society. eds. A. Yermoly]. – H. : Search, 2000. – 260 p.
8. Fitsula M.M. Pedagogy / M.M. Fitsula. – K. : Academy, 2000. – 544 p.
9. Hutorskoy A. Modern didactics : Textbook. certainly appreciate / A.V. Hutorskoy. – 2nd ed., rev. – Moscow: Higher School, 2007. – 639 p.

Карпова Л.

*кандидат педагогічних наук, доцент, директор комунального закладу
«Обласна спеціалізована школа-інтернат II-III ступенів
«Обдарованість»» Харківської обласної ради*

УДК 378.094.005.56:37.018.32

СИСТЕМА СПІВРОБІТНИЦТВА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ

У статті розглядається проблема організації співробітництва ВНЗ і школи-інтернату. Розкриваються новітні організаційно-педагогічні умови навчального процесу у спеціалізованій школі-інтернаті. Підкреслюється інновація у освітній діяльності з розвитку і реалізації особистісного творчого потенціалу здібних і обдарованих дітей.

Ключові слова: співробітництво, школа-інтернат, обдаровані діти, ВНЗ, експериментальна діяльність.

Карпова Л.

кандидат педагогических наук, доцент, директор коммунального учреждения «Областная специализированная школа-интернат II-III ступеней «Одаренность»» Харьковского областного совета

СИСТЕМА СОТРУДНИЧЕСТВА ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ И ШКОЛЫ-ИНТЕРНАТА

В статье рассматривается проблема организации сотрудничества ВУЗа и школы-интерната. Раскрываются новейшие организационно-педагогические условия учебного процесса в специализированной школе-интернате. Подчеркивается инновация в образовательной деятельности по развитию и реализации личностного творческого потенциала способных и одаренных детей.

Ключевые слова: сотрудничество, школа-интернат, одаренные дети, ВУЗ, экспериментальная деятельность.

Karпова L.

Ph.D., assistant professor, Director of the Municipal Institution "Regional Specialized Boarding School II-III stages of" giftedness "Kharkiv regional council

THE SYSTEM OF COOPERATION OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT AND A SPECIAL SCHOOL

The article deals with the problem of the organization of the cooperation of higher educational establishment and a special school. The new organizational and pedagogical conditions of the educational process in a special school are disclosed in the article. The innovations in the educational activity of the development and realization of personal creative potential of talented people are analyzed.

Key words: *cooperation, special school, talented children, higher educational establishment, experimental activity.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Комунальний заклад «Обласна спеціалізована школа-інтернат II-III ступенів «Обдарованість» Харківської обласної ради» заснований у 2009 році як заклад для обдарованих дітей Харківщини. Його створення обумовлено потребою регіональної громади Харківщини відповідати на глобалізаційні та технологічні виклики сьогодення, розвитком та модернізацією сучасної загальної середньої освіти. Для адміністрації закладу першочерговим завданням став вибір інноваційної стратегії, що дозволила б створити розвивальне освітнє середовище у навчальному закладі для підготовки дитини до життя в інноваційному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З жовтня 2010 року згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 21 жовтня 2010 року № 1004 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі Харківської обласної спеціалізованої школи-інтернату II-III ступенів «Обдарованість» школа-інтернат здійснює системну дослідно-експериментальну діяльність під керівництвом науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України, лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки НАПН України за темою: «Проектування розвивального освітнього середовища навчального закладу».

Формулювання цілей статті. Мета статті відобразити механізм створення співробітництва вищих навчальних закладів і шкіл-інтернатів в умовах проектування розвивального освітнього середовища.

Соціальна значущість експериментальної діяльності полягає у тому, що тип загальноосвітнього навчального закладу – школа-інтернат для обдарованих дітей з сільської місцевості – є новим для України і потребує нормативного обґрунтування як заклад, що поєднує у собі риси кількох типів: інтернатного закладу (загальноосвітня школа-інтернат),

загальноосвітнього навчального закладу II-III ступенів з поглибленим вивченням природничо-математичних дисциплін та спеціалізованого закладу для навчання особливої категорії дітей – здібних і обдарованих дітей з сільської місцевості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Школа-інтернат «Обдарованість» з перших місяців своєї діяльності має на меті проведення системних змін освітньої діяльності, спрямованих на розвиток особистості здібних учнів, формування їхніх основних життєвих компетенцій за умов виховання конкурентоспроможності учня, упровадження інноваційних педагогічних технологій, самовдосконалення й освітньо-кваліфікаційного зростання вчителя, створення неперервного процесу формування творчої, обдарованої особистості.

Усвідомлення адміністрацією закладу відповідальності за результати власної діяльності стало приводом звернення до керівництва Національної академії педагогічних наук України у вересні 2009 року з проханням надати наукову допомогу і підтримку діяльності школи-інтернату. У жовтні 2009 року було укладено угоду з НАПНУ щодо співробітництва школи-інтернату, згідно з яким «Обдарованість» стала школою-лабораторією Національної академії педагогічних наук України.

Гіпотеза експериментальної роботи ґрунтується на припущенні, що інноваційний розвиток освітньої діяльності, орієнтованої на надання якісної середньої освіти здібним та обдарованим дітям, можливий за умов:

- забезпечення педагогічного проектування як організаційної основи інноваційного розвитку навчального закладу;
- інформаційно-методичного забезпечення інноваційного розвитку навчального закладу;
- використання компетентісно зорієнтованих методів навчання і виховання;
- впровадження системи оцінювання діяльності інноваційного спеціалізованого загальноосвітнього навчального закладу для здібних і обдарованих дітей;
- ресурсного забезпечення інноваційного розвитку навчального закладу нового типу.

Головним підсумком дослідно-експериментальної роботи повинно стати:

- обґрунтування організаційно-педагогічних умов щодо надання якісної освіти здібним та обдарованим дітям;
- розроблення моделі інноваційного закладу нового типу школи-інтернату II-III ступенів «Обдарованість»;
- визначення критеріїв ефективності даної моделі;

– експериментальна перевірка ефективності моделі інноваційного закладу нового типу для здібних та обдарованих дітей;

– розробка пропозицій до становлення нормативно-правової бази інноваційного розвитку зазначеного типу загальноосвітнього навчального закладу в Україні.

Очікуваним результатом для нас та керівників дослідно-експериментальної роботи, керівництва лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки НАПН є експериментальне обґрунтування організаційно-педагогічних умов, що забезпечують розроблення інноваційної моделі нового типу школи-інтернату II-III ступенів для здібних та обдарованих дітей та створення інноваційного розвивального освітнього середовища спеціалізованої школи-інтернату II-III ступенів «Обдарованість».

Однією із важливих умов реалізації завдань експерименту є створення дієвої системи співробітництва школи-інтернату з ВНЗ та науковими установами з метою проектування розвивального освітнього середовища закладу. Саме тому важливим для нас є плідне співробітництво з Науково-дослідним інститутом педагогіки ім. В.О. Сухомлинського Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, зокрема, особисто з професором, доктором педагогічних наук В.М. Гриньовою Валентина Миколаївна є одним із керівників експерименту. Вона консультує адміністрацію та педагогів з теоретичних питань експериментально-дослідної роботи, надає допомогу у проведенні досліджень. Бере особисту участь у роботі педагогічної ради школи.

У 2011 році укладено угоду про співробітництво школи-інтернату з Інститутом обдарованої дитини Національної Академії педагогічних наук України. Керівництво інституту на чолі з директором інституту, кандидатом технічних наук В. Камишиним відвідало школу-інтернат, ознайомилось з роботою закладу, надало практичні консультації у організації роботи з обдарованими дітьми. Адміністрація та педагоги закладу є учасниками багатьох заходів, які проводяться інститутом: конференцій, семінарів, виставок. Це надзвичайно важливі контакти для нас, які дають можливість обміну інформацією, розширення кола професійного спілкування в Україні та за її межами.

Насправді ефективне співробітництво на основі партнерських стосунків склалось у школи-інтернату з багатьма ВНЗ Харкова. Метою такого партнерства є спільне прагнення обох сторін надати можливість кожному з учнів «Обдарованості» можливість побудови власної освітньої траєкторії, яка найповніше відповідає її освітнім і професійним здібностям і запитам.

Таким чином, **школа-інтернат**: використовує кадрові ресурси ВНЗ; вирішує додаткові освітні завдання; розширює освітнє середовище;

ВНЗ: отримує студентів з числа інтелектуальної еліти старшокласників, зорієнтованих на професії наукоємного змісту, що вміють навчатися, орієнтованих на отримання конкретного фаху.

Перші угоди про співпрацю укладені адміністрацією школи-інтернату ще у 2009 році з провідними вишами Харкова, зокрема, з Харківським національним університетом ім. В.Н. Каразіна, як з керівництвом університету, так і з хімічним, фізико-технічним, фізико-енергетичним, біологічним, геолого-географічним, психологічним, механіко-математичним та факультетом довузівської підготовки, кафедрою геометрії механіко-математичного факультету. Змістом співробітництва є:

- відпрацювання практичної частини програми з хімії у 8-11 класах на базі хімічної лабораторії університету (двічі на тиждень за графіком);

- підготовка команд та окремих учнів до участі у олімпіадах та турнірах фахівцями механіко-математичного, фізико-енергетичного, геолого-географічного, хімічного факультетів;

- залучення учнів до участі у предметних олімпіадах та конкурсах, масових заходах на базі університету (конференція «Каразінський колоквиум»);

- хіміко-біологічний турнір ім. І.Мечникова;
- робота хімічного гуртка;
- фізико-математичне свято «Наукові старты»;
- турнір «Крок до науки»; «Дні факультетів»; «Всесвітній фестиваль науки»;

- наукове консультування роботи учнів у МАН України;
- читання лекцій (щотижня) науковцями механіко-математичного факультету.

На основі угоди з Харківським національним аерокосмічним університетом «ХАІ» проводиться:

відпрацювання практичної частини програми з інформатики на базі кафедри комп'ютерних систем літальних апаратів, щотижня за графіком;

- наукове керівництво роботою учнів у МАН України;
- профорієнтаційна робота з учнями;
- залучення учнів до участі у предметних олімпіадах та конкурсах, масових заходах на базі університету (міжнародна довузівська конференція «Гагаринські читання»).

- відпрацювання практичної частини програми з інформатики на базі факультету економічної інформатики для учнів 9-11-х класів (щотижня);

- підготовку команд учнів до участі у турнірах з інформатики фахівцями університету.

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди організує:

- біологічний практикум для учнів 8-го класу на кафедрі зоології факультету природничих наук;

- наукове керівництво дослідно-експериментальною роботою педагогічного колективу у рамках Всеукраїнського експерименту «Проектування розвивального освітнього середовища школи-інтернату «Обдарованість»;

- організацію педагогічної практики студентів на базі школи-інтернату;

- профорієнтаційну роботу з учнями.

Харківський національний фармацевтичний університет спрацює зі школою-інтернатом з питань:

- відпрацювання практичної частини програми з біології на базі кафедри біохімії для учнів 9-10-х класів (двічі на тиждень за графіком);

- наукового керівництва роботою учнів у МАН України;

- профорієнтаційної роботи з учнями.

Національний технічний університет «ХПІ» веде роботу з:

- відпрацювання практичної частини програми з інформатики на базі кафедри автоматизованих систем управління університету;

- підготовки команд учнів до участі у олімпіадах та турнірах.

Науково-дослідний інститут проблем машинобудування Національної академії наук України імені О.М.Підгорного на договірних умовах здійснює:

- наукове керівництво роботою учнів у МАН України;

- профорієнтаційну роботу з учнями;

- викладання науковцями спецкурсів для учнів 10-11 класів з тематики історії науки, проблем енергозбереження та розв'язання задач підвищеної складності (фінансування за рахунок НДІ);

- підготовку команд учнів до участі у олімпіадах та турнірах.

Адміністрація школи-інтернату має чіткий управлінський алгоритм діяльності щодо розвитку системи співпраці з ВНЗ. Вже другий рік поспіль реалізується розроблений методичною службою школи проект «Психолого-педагогічний супровід науково-дослідницької роботи учнів школи-інтернату «Обдарованість». Проект реалізується у напрямках:

- інформаційне та методичне забезпечення науково-дослідницької роботи учнів;

- робота педагогічного колективу з розвитку науково-дослідницької діяльності учнів;

- робота з учнями та батьками учнів школи-інтернату з розвитку їх здібностей та обдарувань;

- система співробітництва із закладами науки та вищої освіти.

З 2012 року дружні партнерські взаємовідносини поєднують школу-інтернат з Харківським національним університетом міського господарства імені О.М.Бекетова. У 2013/2014 навчальному році групи та окремі учні відвідували заняття школи розвитку на базі університету за розкладом.

Ми виходимо з визнання пріоритетного значення спільної з ВНЗ організації науково-дослідницької роботи у школі-інтернаті для обдарованих дітей, оскільки заклад орієнтований на пошук, навчання й виховання здібних і обдарованих дітей, здатних діяти самостійно і приймати рішення у динамічних, нестандартних ситуаціях. При оцінці результативності реалізації проекту застосовано розроблену Г.В.Єльніковою кваліметричну модель оцінки якості управлінської діяльності щодо організації науково-дослідницької роботи з учнями.

До науково-дослідницької роботи залучаються у першу чергу найбільш підготовлені учні, успішні у творчій навчальній діяльності. Поглиблене вивчення окремих шкільних предметів, вивчення додаткових курсів, розв'язування творчих (нестандартних) задач сприяють розвитку інтересу до дослідницької діяльності, яка розвивається до рівня експериментальної та пошукової роботи. Завдання учителя і науковця – дати можливість учню оволодіти методиками наукових досліджень та створити власний творчий науковий проект.

Розклад занять у школі розвитку								
Початок занять з 16:00 год за напрямками підготовки								
№ з/п	Напрямок підготовки	з 01 жовтня по 30 квітня 2013/2014 навчальний рік						
		Місяці						
		10	11	11	12	02	03	04
1	Юний економіст-винахідник	30.10.	27.10.	18.12.	13.01.	07.02.	11.03.	09.04.
2	Юний еколог	22.10.	06.11.	04.12.	08.01.	10.02.	10.03.	07.04.
3	Юний архітектор	кожен четвер	кожен четвер	кожен четвер	кожен четвер	кожен четвер	кожен четвер	кожен четвер
4	Дизайн світла	16.10.	13.11.	11.12.	08.01.	06.02.	07.03.	10.04.
5	Дизайн інтер'єру	17.10.	14.11.	12.12.	09.01.	07.02.	08.03.	11.04.
6	Моделювання в ЗД	23.10.	20.11.	18.12.	15.01.	10.02.	11.03.	14.04.
7	Юний готельєр	15.10.	15.10.	13.11.	10.01.	12.02.	13.03.	15.04.
8	Майстерня управління	22.10.	19.11.	17.12.	21.01.	18.02.	18.03.	15.04.
9	Бізнес розвідник	31.10.	28.11.	26.12.	30.01.	27.02.	27.03.	24.04.

Адміністрація школи чітко та індивідуалізовано планує цю роботу, відслідковує та аналізує її результати. Щороку у травні безпосередньо

директором школи за участю класних керівників, вихователів, методичної та психологічної служби проводиться співбесіда з кожним учнем школи-інтернату стосовно результатів навчання та участі у науково-дослідницькій, системі академічних змагань, громадській, спортивній, культурно-масовій, мистецькій діяльності за минулий навчальний рік та спільного проектування її на рік майбутній. Таким чином забезпечується створення індивідуальної траєкторії розвитку кожного учня.

У результаті цієї роботи розроблено проект комплексної педагогічної підтримки творчої самореалізації школярів у науково-дослідницькій діяльності, який передбачає визначення конкретної мети, методів і засобів педагогічної організації і підтримки цієї роботи з боку вчителів і керівників школи-інтернату, забезпечення педагогічних умов та прогнозованих результатів, застосування діагностичних методик виміру та оцінки заданих параметрів запланованої мети. Проект має психологічне та педагогічне обґрунтування, визначає соціально-педагогічні умови реалізації, шляхи методичного забезпечення. Основні етапи впровадження проекту моделі, технологічні механізми його впровадження наступні:

- підготовка педагога і учнів до активної і науково доцільної дослідницької роботи: вибір теми дослідження, розробка мети, завдань, гіпотези, календарного плану, методів і засобів виконання, розподіл видів діяльності, освоєння теорії і технологій дослідження;

- побудова проекту дослідницького експерименту з конкретизацією і обґрунтуванням його теми, проблеми, предмета, мети, завдань, з накресленням календарних строків виконання;

- безпосереднє виконання плану дослідницької роботи як процесу творчої взаємодії наукового керівника з учасниками наукового пошуку.

Слід зазначити, що проблемним питанням для адміністрації школи-інтернату залишається готовність частини педагогічного колективу вести певну експериментально-дослідницьку роботу і керувати науковою роботою учнів. Проте цілеспрямована, систематична робота з педагогічними кадрами дає певний результат: більше половини педагогів-предметників у співпраці з науковцями здійснюють кваліфіковане керівництво науково-дослідною роботою учнів. З метою підготовки педагогів до упровадження інноваційних, компетентісно-зорієнтованих технологій навчання і виховання здійснено діагностику їх професійного рівня та особистісних якостей, проведено семінарські заняття за розробленою директором школи, кандидатом педагогічних наук Карповою Л.Г. програмою спецкурсу «Формування професійної компетентності педагогів». Стимулювання самоосвітньої діяльності учителів та вихователів здійснюється у ході реалізації проекту «Портфолію педагога «Обдарованості». На семінарських заняттях, зокрема, з педагогами школи

вивчено питання «Поняття обдарованості у педагогіці та психології», «Специфіка роботи учителя з обдарованими дітьми», «Варіанти моделей навчання обдарованих дітей. Форми та методи роботи», «Особливості змісту навчальних програм для обдарованих дітей», «Контроль за організацією пізнавальної діяльності обдарованих учнів». З метою модернізації навчально-виховного процесу школи-інтернату учителями використовується метод проектів, тренінгові та ігрові технології, проблемне навчання, елементи продуктивного навчання, розвиток критичного мислення, елементи технології рівневої диференціації, інтерактивні комп'ютерні технології. Методичною службою школи проведено серію семінарів та консультацій з проблем інноваційної діяльності педагога та серію відкритих уроків і виховних заходів.

У навчально-виховний процес впроваджено проектування навчальної діяльності найбільш здібних і талановитих учнів за власною освітньою траєкторією. З цією метою реалізується практико-орієнтований проект «Індивідуальна освітня траєкторія учня». У експериментальному режимі упродовж навчального року група учнів навчається за гнучким розкладом та індивідуальними навчальними планами з математики, фізики, біології, хімії, інформатики. Адміністрація та педагоги закладу систематично беруть участь у всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях.

З метою морального та матеріального стимулювання вчителів, вихователів, учнів за підсумками професійної та навчальної діяльності у школі-інтернаті розроблені Положення про преміювання педагогічних працівників та Положення про конкурс «Кращий учень року».

Управлінський моніторинг засвідчує, що у результаті спільної роботи педколективу школи-інтернату і ВНЗ-партнерів відбувається оновлення технологій навчання у практиці роботи шкільних учителів:

- більша перевага стала приділятися діалоговим формам спілкування;
- у процесі навчання отримала застосування проектна діяльність учнів;
- розвивається педагогічне уміння учителів формувати елементи дослідницьких умінь і навичок учнів, внаслідок чого підвищується рівень їх самостійності в навчальній діяльності (самостійного пошуку інформації), критичного мислення, що є особливо важливим у навчанні упродовж усього життя.

Позитивним результатом спільної роботи педагогічного колективу та ВНЗ є те, що у 2013/2014 навчальному році здобуто 129 призових місць на II етапі і 53 призових місць на III (обласному) етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад. Троє учнів стали переможцями IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з географії, 1 – з екології. Одна учениця здобула перемогу у III етапі конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН

України з психології, 1 учень – з інформатики. Команди школи-інтернату здобули III місце Всеукраїнського турніру юних хіміків та III місце Всеукраїнського турніру юних інформатиків.

Значно активізувалась у минулому році діяльність шкільного наукового товариства учнів «Синергія», у рамках його діяльності відбулись консультації та тренінги для учнів, що ведуть наукову роботу. На засіданнях заслуховувались результати наукової роботи членів товариства, цікава інформація зі світу науки. 23 учні стали переможцями II (обласного) етапу конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт МАН. Системно науково-дослідною роботою у відділеннях МАН України займається 40% учнів школи-інтернату.

Одними з кращих серед загальноосвітніх навчальних закладів України став результат участі учнів школи в інтерактивних учнівських конкурсах: «Кенгуру», «Левеня», «Бобер», «Соняшник», «Геліантус» та інших.

Висновки з даного дослідження. Об'єднавчим мотивом співпраці є спільне усвідомлення того беззаперечного факту, що інформація у сучасному світі змінюється надто динамічно, тому основою майбутньої вищої освіти наших учнів має стати академічна мобільність, здатність оновлювати інформаційний багаж постійно упродовж усього життя, використовуючи інструменти пошуку нової інформації та маючи доступ до її джерел у сучасному світі. Соціальне партнерство ми розглядаємо як спільно розподілену діяльність представників різних соціальних груп, результатом якої є позитивні ефекти, що приймаються усіма учасниками цієї діяльності. До спектру спільних завдань школи-інтернату та ВНЗ входять забезпечення неперервності освітнього процесу, забезпечення високого стандарту освіти, що є в свою чергу у значній мірі гарантією високого рівня майбутнього дорослого життя наших учнів – майбутніх студентів ВНЗ. Спільною метою вбачаємо також виховання успішної особистості з активною життєвою позицією.

Література

1. Чернецька Т.І. Формування освітнього середовища: сутнісний зміст ієрархічно-діяльнісного підходу / Т.І. Чернецька // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Моделювання особистісно-розвивального середовища обдарованої дитини», 11-12 жовтня 2011 року, м. Київ. – ЮД. – 2011. – С. 154-164.
2. Каташов А.І. Ліцей у ліцеї (Об'єднання гуманітарної та природничо-математичної освіти в Луганському ліцеї іноземних мов) / А.І. Каташов // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2000. – № 1. – С. 55-62.
3. Белоусова А.К. Развивающая образовательная среда для одарённых детей. Учебно-методическое пособие / А.К. Белоусова – Ростов- на-Дону, 2009. – 70 с.
4. Гриньова В.М. Проектування розвивального освітнього середовища для обдарованих учнів / В.М. Гриньова, Л.Г. Карпова. – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2011. – 112 с.

Курільченко І.

*старший викладач кафедри здоров'я людини та фізичного виховання
Державного вищого навчального закладу „Донбаський державний
педагогічний університет”*

Делєске С.

директор ЗОШ I-III ступенів № 8 м. Слов'янська Донецької області

УДК 373.5.015.31:502/504:82

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Авторами уточнена сутність поняття „екологічне виховання” та системи понять, що співвідносяться з цією категорією, доведена важливість і необхідність використання засобів художньої літератури для екологічного виховання сучасної молоді. Проаналізовані навчальні програми з української літератури середньої і старшої школи. Виокремлені певні розділи, окремі твори, змістом яких передбачено виховання любові до природи, осмислення буття людини на землі та значення милосердя, справжньої турботи про природу, гармонійного єднання з нею. Предметом більш ретельного аналізу стала творчість Лесі Українки, дослідниками доведена можливість здійснювати екологічну освіту й виховання школярів на матеріалах поетичних творів письменниці. Вирішальним високим словом про співіснування людини з природою є драма-фесерія «Лісова пісня». Дослідивши проблему шкільної екологічної освіти й виховання, автори вважають, що основними умовами успішного її розв'язання є такі: глибокий аналіз змісту навчальних програм із предметів; вилучення потенціалу для формування екологічної свідомості; системність і систематичність роботи; практична спрямованість навчання, формування життєвої компетентності школярів; врахування вікових особливостей учнів при визначенні завдань освіти й виховання. Дотримання зазначених умов, на думку авторів, забезпечить позитивну динаміку рівня вихованості та екологічної свідомості школярів. У статті автори наголошують про необхідність посилення впливу на духовну сферу особистості, формування етичного компоненту екологічної культури та свідомості, що є необхідною умовою екологічного виховання молоді. Також доведено, що подолання екологічної кризи залежить від морального вдосконалення людини, її культури і відносин із природою та іншими людьми, дбайливого ставлення до природи.

Ключові слова: *екологічна криза, екологічна культура, екологічна свідомість, екологічне виховання, літературні твори, гармонія природи.*

Курильченко И.

старший преподаватель кафедры здоровья человека и физического воспитания Государственного высшего учебного заведения „Донбасский государственный педагогический университет”,

Делеске С.

директор СШ I-III ступеней № 8 г. Славянска Донецкой области

ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ШКОЛЬНИКОВ СРЕДСТВАМИ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Авторами уточнено содержание понятия „экологическое воспитание” и системы понятий, которые соотносятся с этой категорией, доказана важность и необходимость использования средств художественной литературы для экологического воспитания современной молодежи. Проанализированы учебные программы по украинской литературе средней и старшей школы. Выделены разделы, названы произведения, содержание которых предусматривает воспитание любви к природе, осмысление места человека на земле, значения милосердия, истинной заботы о природе, гармоничного взаимодействия с ней.

Ключевые слова: *экологический кризис, экологическая культура, экологическое сознание, экологическое воспитание, литературные произведения, гармония природы.*

Kurilchenko I.,

Senior lecturer of the department of health and physical training of higher educational establishment «Donbass state teachers training university»

Deleske S.

The director of the secondary school of 1-2 degrees №8

ECOLOGICAL BRINGING UP OF PUPILS BY WAY OF FICTION LITERATURE DEVICES

Modern youth lives in the period of not only the rapid science and technique development but also of the negative consequences of scientific and technical revolution and demographic explosion. There are more and more cases of the pollution of atmosphere, hydrosphere and lithosphere, the accumulation of a great amount of human activity wastes while having a depletion of all kinds of natural resources led to the development of the ecological crisis. The humanity needs a new philosophy of life, high ecological culture and consciousness. The aim of the article is the elaboration of the sense of the statement «ecological education» and also of the system of the statements that sort with this category; the proving of the importance of using the means of fiction literature for ecological education of modern youth.

So, we can make a conclusion that the need of strengthening of the influence on the spiritual sphere of the personality, the forming of the ethic component of ecological culture and consciousness is a necessary condition of the ecological

education of youth. The overcome of the ecological crisis depends on the moral improving of a man, his culture and the relations with nature and other people, if people in the nearest future don't learn to have a careful attitude to nature, they will destroy themselves.

Key words: *ecological crisis, ecological culture, ecological consciousness, ecological bringing up, pieces literature, harmony of nature.*

Постановка проблеми. Сучасна молодь вступає в епоху не лише бурхливого розвитку науки й техніки, а й негативних наслідків науково-технічної революції та демографічного вибуху. Дедалі більше забруднення атмосфери, гідросфери та літосфери, накопичення величезних обсягів відходів людської діяльності при одночасному виснаженні майже всіх видів природних ресурсів призвели до розвитку екологічної кризи. Людству потрібна нова філософія життя, висока екологічна культура та свідомість. Сьогодні в усіх розвинених країнах світу екологічна культура стає невід'ємною частиною функціональної грамотності населення.

Розв'язати дану проблему здатна лише екологічно вихована особистість. Тому питання формування екологічної культури та екологічної свідомості у дітей дошкільного віку, школярів, а також студентів-майбутніх педагогів набуває особливого значення.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Зазначена проблема є предметом дослідження багатьох учених. Так, на сучасному етапі розвитку педагогічної науки вивчені різноманітні аспекти екологічної свідомості. Значну увагу приділено питанням визначення, типології та інтерпретації даного феномену (М.Г. Васильєв, В.Е. Воробейко, А.М. Галєєва, М.І. Дробнохот, С.В. Дробнохот, І.Л. Курок, Ю.Г. Марков, М.М. Мохсєєв, О.І. Салтовський, С.В. Шмалєй і т.д.), значення екологічного виховання, культури, екологічної свідомості в оптимізації взаємовідносин суспільства і природи (Г.О. Бачинський, Л.П. Вороніна, О.О. Гусєйнов, Е.М. Іванова, Р.С. Карпінська, Л.Д. Курняк, І.В. Кушакова, Г.В. Платонов, Г.П. Пустовіт, Л.Д. Руденко, Л.Д. Руденко, Д.О. Чураков тощо), визначення рівнів відображення екологічної свідомості суспільного буття, зв'язку досліджуваного явища з екологічною діяльністю (Е.Р. Барбашина, Ф.В. Вольвач, Е.В. Гірусов, М.І. Дробнохот, С.Г. Іващенко, А.М. Кочєргін, Ф.Я. Палінчак). Досліджені також психологічні основи екологічної свідомості (А.А. Алдєшева, Д.Ф. Глєба, С.Д. Дєрябо, А.М. Льовочкіна, В.І. Мєдведєв, Ю.П. Ожогов, В.О. Скєбець, С.В. Шалєй, В.А. Ясвін). Питання формування та розвитку екологічної свідомості майбутніх учителів розглядали Т.В. Гардашук, В.В. Глєбов, В.Л. Дєркач, В.І. Камендор, М.М. Кисєльов, А.М. Кмєць, Г. Ковальчук, Л. Морозова, О.Б. Плєхотнюк, О.В. Федюк та інші.

Однак, на сьогоднішній день мало вивчена природа екологічної свідомості, її структура, типи та система екологічних потреб, що є основою формування та розвитку екологічної культури.

Метою даної статті є уточнення сутності поняття „екологічне виховання”, а також системи понять, що співвідносяться з цією категорією, доведення важливості й необхідності використання засобів художньої літератури для екологічного виховання сучасної молоді.

Виклад основного матеріалу. Екологічне виховання – безперервний педагогічний процес, що не має часових меж. Цей процес формує в людини свідоме сприйняття довкілля, почуття особистої соціальної відповідальності за діяльність, що так чи інакше пов'язана з перетворенням навколишнього природного середовища, упевненості в необхідності дбайливого ставлення до природи, розумного використання її багатств.

Зміст екологічного виховання базується на положеннях, що світ природи – це середовище перебування людини; краса природи сприяє формуванню моральних почуттів обов'язку й відповідальності за збереження природи, спонукає до природоохоронної діяльності. Для організації процесу екологічного виховання важливим є сприяння осмисленню екологічних явищ, формування вмінь робити висновки відносно стану природи, давати рекомендації розумної взаємодії з нею, а також стимулювання процесу розуміння наслідків тих чи інших дій людини в природі.

У процесі екологічного виховання учні мають оволодіти знаннями про навколишнє середовище, необхідність його захисту для збереження гармонії, краси, набути навичок збереження природи. Такі знання, уміння й навички не існують без самого осмислення школярами екологічних явищ, а також краси природи. Екологічне виховання забезпечує система безперервної багатоступеневої екологічної освіти [9].

Екологічна освіта – це системна педагогічна діяльність, що спрямована на накопичення усвідомлених дієвих знань про навколишнє середовище, неперервний процес засвоєння учнями знань, цінностей і понять, спрямований на осмислення й оцінку взаємозв'язків між людьми, неможливість їх порушень, перехід знань у переконання, формування певних естетичних і екологічних норм, формування екологічної свідомості та культури [2].

Завданнями екологічної освіти є: формування системи знань про природу, розуміння взаємозв'язків і взаємозалежностей, що існують у природі, формування позитивного ставлення до природи, норм поведінки в природі, бажання зберігати й охороняти природу, співіснувати в гармонії з нею.

Екологічна освіта забезпечує поступальний розвиток навичок прийняття екологічно доцільних рішень, а також формування екологічної свідомості. Екологічна свідомість як специфічна, самостійна форма суспільної свідомості

виникла в ХХ столітті як наслідок відображення загрози глобальної екологічної катастрофи та наростання кризових явищ у взаємовідносинах суспільства й природи в цілому, як наслідок екологічної освіти.

Розрізняють два типи екологічної свідомості: антропоцентричний і ексцентричний. Екологічна свідомість антропоцентричного типу – це така система уявлень про світ, згідно з якими вищу цінність являє людина, а природа має цінність настільки, наскільки вона потрібна людині. Метою взаємодії з природою є задоволення потреб людини; діяльність з охорони навколишнього світу продиктована необхідністю зберегти природне середовище, щоб ним могли користуватись майбутні покоління [5].

Ексцентричний тип екологічної свідомості являє собою систему уявлень про навколишній світ, відповідно до якої вищою цінністю є гармонійний розвиток людини й природи, етичні норми й правила однаковою мірою поширюються на взаємодію людей між собою та зі світом природи. На даному етапі розвитку суспільства постає потреба у формуванні саме ексцентричного типу екологічної свідомості, згідно з яким діяльність з охорони природи продиктована необхідністю зберегти її заради неї самої [5].

У системі загальної середньої освіти формування екологічної свідомості можливо здійснювати кількома шляхами.

У школах природоохоронна освіта учнів здійснюється в різних напрямках: на уроках, заняттях гуртків, під час проведення екскурсій, у процесі суспільно корисної праці, науково-дослідницької роботи і так далі. Природоохоронна освіта не під силу вчителю одного предмету, це робота багатопланова. Її доцільно реалізувати комплексно за участю вчителів початкових класів і вчителів-предметників. З іншого боку, природоохоронна освіта має здійснюватися не лише на уроках. Доведено, що ефективним є проведення екологічних фестивалів, конкурсів екологічного плакату, літературного твору, проведення Днів лісу, Днів птахів, відзначення професійних свят. Власна праця по догляду за рослинами й тваринами, охорона природних об'єктів: водойм, парків, квітників, скверів – підвищують дієвість екологічного виховання школярів, сприяють перетворенню знань на екологічні переконання [3].

Екологічне виховання має стати наскрізною педагогічною проблемою, яка вирішуватиметься шляхом реалізації навчальних програм із різних предметів. Визначаючи потенціал навчального матеріалу для здійснення екологічної освіти й виховання, зазначимо, що потужним засобом є літературні твори [7].

У формуванні екологічної свідомості відповідальна роль належить початковій школі, яка є однією з перших ланок становлення людини-громадянина. Основні риси характеру особистості формуються в ранньому

дитинства, і спілкування з природою має у вихованні дитини першорядне значення. „Гадаємо, – писав В. Сухомлинський, – що школа майбутнього повинна найповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа і що зможе зробити людина для того, щоб природа служила їй. Уже через це ми повинні берегти і поповнювати природні багатства, які маємо” [11].

Для успішного екологічного виховання молодших школярів необхідно вичленити екологічний потенціал кожного навчального предмету. Основну роль при цьому слід відвести природознавству, під час вивчення якого необхідно закласти наукову основу природоохоронної діяльності дітей.

Великі можливості для реалізації поставлених завдань закладені в системі уроків читання.

Зокрема, розділи: „Краса землі, краса життя”, „Зростають справжніми людьми” сприяють розвитку спостережливості, вихованню співчуття, співпереживання, викликають потребу надавати допомогу тим, хто її потребує. Велику роль відіграють також уроки позакласного читання. Наприклад, тема „У різні пори року приваблива земля” поглиблює знання учнів про пори року, збагачує їхнє уявлення про красу природи та виховує бережливе ставлення до неї [9].

Пройти емоційну школу – школу виховання добрих почуттів допоможуть дітям твори А. Дрофаня „На велику воду”, Н. Забіли „Журавлик”, В. Сухомлинського „Не забувай про джерело” та ін. Працюючи над поезією А. Косгецького „Не хочу”, наголошуємо, що все живе має право на життя так само, як і людина („І ні стеблинку, гілку чи травинку я не ображу: це – страшенний гріх!”), а охороняти природу треба заради неї самої („Метелика ловити я не хочу; він – квітка неба, хай живе собі!”). Використовуючи фрагменти художніх творів, можна запропонувати школярам розв’язати ту чи іншу екологічну задачу. Ознайомити їх із правилами екологічно грамотної поведінки в природі доцільно не моралізуванням, а шляхом надання їм права вибору варіанта поведінки, її мотивації. З цією метою можна використати твори Є. Гуцала „Зайці”, В. Носака „Несподівана зустріч”, О. Копиленка „Весна в лісі”, В. Кави „Він живий”, А. Бортняка „Зламана гілка” та ін. За допомогою цих творів можна створити такі педагогічні ситуації, які матимуть значний виховний вплив, сприятимуть формуванню підструктури відповідального ставлення дітей до природи, бо без цього ці знання є лише „інтелектуальним баластом”. І, нарешті, досягнути успіхів у формуванні екологічного виховання можна лише тоді, коли підрастаюче покоління оволодіє стратегіями і технологіями взаємодії з природою, адже свідомість формується у процесі діяльності [8].

Аналіз навчальних програм з української літератури середньої і старшої школи свідчить про наявність певних розділів, окремих творів, змістом яких передбачено вивчення пейзажної лірики, відтворення в уяві картин природи, які спостерігалися в житті, формування вмінь міркувати про великий світ природи й людини в ньому, розвиток навичок проведення власних спостережень навколишнього світу, виховання любові до природи, осмислення буття людини на землі, значення милосердя, справжньої турботи про природу, гармонійного єднання з нею. Джерелом людської культури завжди було те, що людина жила в гармонії з природою, і тому поети, письменники широко освітлюють екологічну тематику у своїх творах.

Що треба зробити, щоб допомогти природі, школярі довідуються з творів Остапа Вишні „Вдячні шпаки”, О. Левченка „Якщо допоможемо”, О. Довженка „Матусин город”, В. Скуратівського „Лелечина криниця”, а також із творів Ліни Костенко, Олеся Гончара та ін. І обов’язково слід залучати дітей до посильних для їхнього віку природоохоронних справ, бо без цього наявність навіть адекватних уявлень і понять, сформованість відповідального ставлення до природи не забезпечить вирішення екологічних проблем, оскільки людина буде безпорадною при реалізації своїх знань у практичній діяльності.

На уроках української мови теж здійснюється екологічне виховання. Учні виконують вправи, які містять речення природничого змісту, відповідають на численні запитання за картинами, пишуть твори за власними спостереженнями, описують ту чи іншу пору року, тварин, рослини. Часто на уроках використовують екологічні диктанти, перекази. На прикладі творчості Лесі Українки ми вирішили більш докладно розглянути можливість використання художнього слова в екологічній освіті школярів.

Предметом нашого ретельного аналізу стала творчість Лесі Українки, завданнями – визначення можливості здійснювати екологічну освіту й виховання школярів на матеріалі поетичних творів письменниці. У шкільному курсі літератури передбачено вивчення 15 творів Лесі Українки (3 вірші у 6 класі, 4 поезії у 8 класі, 7 поетичних творів і драма-феєрія „Лісова пісня” в 10 класі).

Реалізуючи поставлені завдання, звертаємо увагу на такі аспекти аналізу творів: краса і неповторність природи; сприйняття людиною природних об’єктів; роль природи в житті людини; усвідомлення власної ролі в природі; взаємовплив природи й особистості.

Людина філософського складу мислення, з відчуттям краси, гуманістичними поглядами, Леся Українка виявила свій хист у різноманітних жанрах художньої літератури. Специфічною формою ліричного світовідчуття був для письменниці пейзаж. Своєрідність

зображення нею краси природи полягає в тому, що оспівується не тільки окремих рідний куточок землі, у її пейзажній ліриці – уся Україна. Отже, звертаємо увагу учнів, що Л. Українка бачить природне оточення глобально, як середовище, в якому існує людина, як досконале творіння, сповнене краси й гармонії.

Система поетичних образів для визначення основних тем і понять у Лесі Українки на диво стійка й виразна. У її творах часто людина – це частина природи; ліричний герой сприймає себе, ототожнюючи з природними об'єктами. Поетеса прагне стати піснею, щоб вільно літати по світу, вона закликає свою пісню стати прудкою чайкою, яка не боїться загинути в морі, вона слухає весну, вона готова одна вийти в чисте поле й помірятися силою з бурею, відчувати, що в її душі грає весняна снага (поезії „Хотіла б я піснею стати”, „Стояла я і слухала весну”, „Досвітні вогні”).

З'ясовуючи роль природи в житті людини, Л. Українка переконує, що людина не існує відокремлено. Так у переживаннях і настроях ліричного героя ми бачимо співзвучність із природою. Описи природи сповнені багатого і яскравою гамою кольорів. Природа завжди мінлива, насичена дивовижними звуками, фарбами, запахами. Описи різних пір року, зображення моря, зоряного неба, розгніваної стихії викликають найтонші порухи душі й самої письменниці, і ліричних героїв творів („Тиша морська”, „Давня весна”).

Вирішальним високим словом про співіснування людини з природою є драма-феєрія „Лісова пісня”. Геніально переосмисливши образи українського фольклору, узагальнивши всі враження від природного оточення, Л. Українка створила гімн життю, природі, всьому гуманному, що є в людині.

Твір підлягає аналізу в 10 класі, коли старші підлітки вже знають особливості пейзажної лірики Лесі Українки, розуміють і усвідомлюють моральний, соціальний і філософський зміст екологічних проблем. При аналізі драми зосереджуємо увагу на темі людини й природи.

Зокрема, аналізуючи композицію, наголошуємо на тонкому переплетінні фантастики зі світом реальним, особливій участі природи в розвитку дії. Роль природи виражається в залежності від її стану, почуттів і стосунків героїв. Гармонія їх відчувається вже в пролозі, в першому описові місця дії. Природа прокидається від сну, оживають лісові духи – зароджується і розцвітає кохання; в'яне природа, никне краса – вмирають людські почуття. Важливе значення мають описи природи; характеристика ніжної й задумливої краси доповнюється гармонією барв, багатством ритмів; пейзаж виступає як дійова особа.

При аналізі образів „Лісової пісні” кожен учень матиме можливість визначити рівень своїх екологічних знань, а вчитель – оцінити якість

екологічної освіти й ступіть вихованості школярів. Основні аспекти пообразного аналізу твору в рамках досліджуваної проблеми є такими: людина не може жити без природи (образ Лукаша); хто знає природу, той може користуватися нею, бути її господарем (дядько Лев-знавець лісових таємниць, дух лісового світу, охоронець багатств краю); у природі все взаємопов'язано, можна мати владу й розумно керувати явищами природи, вогнем, водою, рослинами й тваринами (лісові міфічні істоти); єдність і протистояння світлих і темних сил природи й людини (Той, що в скелі сидить, Той, що греблі рве, Куць); життя не можна вбити, як не можна знищити прагнення людини до краси, свободи, гармонії (образ Мавки).

Під час аналізу конфліктів варто звернути увагу на різні думки, висловлювані літературною критикою. Зокрема, для учнів доречно запропонувати полемічні питання екологічного змісту: „Чи може той, хто знає природу, бути її господарем?"; „Чи може людина раціонально використовувати природу у своїх цілях?"; „Що допомагає людині зрозуміти красу власної душі, сутність буття, глибину почуттів?".

У системі проблематики твору виділяємо філософськи переосмислену проблему зв'язку людини й природи, їхньої єдності. Авторка застерігає людину, яка посягає на первозданну гармонію природи, нищить дерево, точить із нього сік: „Не ріж мене, не убивай!". Чи не вперше у вітчизняній літературі у творчості Лесі Українки прозоро прозвучала ця пересторога, яка сьогодні стала глобальною проблемою планети.

Аналізуючи ідейну спрямованість твору, слід підкреслити, що основна думка „Лісової пісні" вкладена авторкою в уста Мавки. Її прощальний монолог пройнятий життєстверджуючою думкою про вічність і всепереможність буття, велич людини, спадкоємність цінностей. Людина велична тоді, коли живе гармонійним із природою життям. Прожити слід так, щоб не було соромно ні перед сучасниками, ні перед нащадками.

Відштовхуючись від цих тверджень, варто переконати старшокласників, що в житті все розвивається спіралеподібно, що слід примножувати багатства природи, що можна надолужити втрачене, відновити гармонію в природі, необхідно шукати оптимальні шляхи вирішення екологічних проблем.

Висновки з даного дослідження. Дослідивши проблему шкільної екологічної освіти й виховання, вважаємо, що основні умови успішного її розв'язання такі: глибокий аналіз змісту навчальних програм із предметів; вилучення потенціалу для формування екологічної свідомості; системність і систематичність роботи; практична спрямованість навчання, формування життєвої компетентності школярів; врахування вікових особливостей учнів при визначенні завдань освіти й виховання. Дотримання названих умов

забезпечить позитивну динаміку рівня вихованості та екологічної свідомості школярів [6].

Отже, можна зробити висновок, що необхідність посилення впливу на духовну сферу особистості, формування етичного компоненту екологічної культури та свідомості є необхідною умовою екологічного виховання молоді. Подолання екологічної кризи залежить від морального вдосконалення людини, її культури і відносин із природою та іншими людьми, якщо люди в найближчому майбутньому не навчаться дбайливо ставитися до природи, вони знищать себе. Щоб цього не допустити, треба формувати екологічну культуру й екологічну відповідальність. Екологічні проблеми сучасності вимагають від системи освіти приділяти більше уваги формуванню екологічної свідомості, розуміння навколишнього світу й місця людини в ньому. Виховання екологічної культури молодого покоління допоможе відновити втрачену рівновагу й гармонію у стосунках „людина – природа”. І це можливо засобами художньої програмної літератури.

Література

1. Аврахов Г. Г. Художня майстерність Лесі Українки – лірика / Г. Г. Аврахов. – К. : Рад. шк., 1964. – 352 с.
2. Білявський Г.О. Основи екології: теорія та практикум : навч. посіб. / Г. О. Білявський, Л. І. Бутченко, В. М. Навроцький В. М. – К. : Лібра, 2002. – 352 с.
3. Вороніна Л. П. Структура діяльності вчителя щодо здійснення міжпредметних зв'язків / Л. П. Вороніна // Педагогіка. – 1984. – № 2. – С. 76–80.
4. Камінчук О. Художній світогляд та особливості поезики Лесі Українки / Ольга Камінчук // Дивослово. – 2003. – № 1. – С. 54–58.
5. Концептуальні виміри екологічної свідомості / М. М. Кисельов, В. Л. Деркач, Т. В. Гардашук та ін. – К. : Парапан, 2003. – 312 с.
6. Основи екології : навч. посіб. / за ред. В. Єнколо. – Львів : Афіша, 1998. – 210 с.
7. Микитюк О. М. Екологія людини : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. М. Микитюк, О. З. Злотін, В. М. Бродвій; Мін-во освіти і науки України, Харківський держ.пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Харків : ХДПУ «ОВС», 2000. – 208 с.
8. Писарчук Є. А. Екологічне виховання учнів : посіб. для вчителя / Є. А. Писарчук, А. М. Кухта. – К. : Рад. шк., 1990. – 87 с. – (Б-ка перед. досвіду. Нар. освіта)
9. Кушакова І. В. Проблема виховання ціннісного ставлення до природи в учнів 3-4 класів у позакласній роботі в педагогічній теорії та практиці / І. В. Кушакова // Проблеми освіти : наук. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України. – К., 2013. – Вип. 75. – С. 102-104.
10. Савченко О. Я. Читанка : підруч. для 2 кл. / О. Я Савченко. – К. : Освіта, 2003. – Ч. I. – 126 с.
11. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 5. – С. 37.

Самохвалова Л.

заступник директора з науково-методичної роботи Слов'янського педагогічного ліцею Слов'янської міської ради Донецької області, учитель вищої категорії, учитель фізики

Богатирьов А.

учень 11 класу фізико-математичного напрямку навчання за профілем «математика, фізика» Слов'янського педагогічного ліцею Слов'янської міської ради Донецької області

УДК 502.3:504.5:621.43.068.4

ПРОБЛЕМА ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ВИКИДАМИ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ

Статтю присвячено проблемі забруднення атмосферного повітря відпрацьованими газами. Досліджено ступень забрудненості повітря автомобільними викидами на ділянках автомобільного шляху в центрі міста Слов'янська та віддалених територіях від центральної частини міста.

Ключові слова: шкідливі автомобільні викиди, фонове забруднення повітря, коефіцієнт токсичності.

Самохвалова Л.

заместитель директора по научно-методической работе Славянского педагогического лицея Славянского городского совета Донецкой области, учитель высшей категории, учитель физики

Богатырёв А.

ученик 11 класса физико-математического направления обучения за профилем «математика, физика» Славянского педагогического лицея Славянского городского совета Донецкой области

ПРОБЛЕМА ЗАГРЯЗНЕНИЯ АТМОСФЕРНОГО ВОЗДУХА ВЫБРОСАМИ АВТОМОБИЛЬНОГО ТРАНСПОРТА

Статья посвящена проблеме загрязнения атмосферного воздуха отработанными газами. Исследовано степень загрязненности воздуха автомобильными выбросами на участках автомобильного пути в центре города Славянска и отдаленных территориях от центральной части города.

Ключевые слова: вредные автомобильные выбросы, фоновое загрязнение воздуха, коэффициент токсичности.

Samohvalova L.

deputy Director for Research and Methodology work of pedagogical lyceum of Slavyansk city council of Donetsk region, the top academic degree teacher, the teacher of Physics and Astronomy

Bogatyrev A.

the pupil of the 11th form of the physics and mathematics specialization for the profile "Mathematics, Physics" of Slavyansk pedagogical Lyceum Slavyansk City Council of Donetsk region

THE PROBLEM OF POLLUTION OF OPEN AIR BY MOTOR VEHICLE EMISSIONS

The article deals with the problem of pollution of open air by exhaust fumes. The degree of pollution of open air by motor vehicle emissions on the roads in the center and remote areas of town Slavyansk was examined.

Keywords: *harmful exhaust fumes, background pollution, coefficient of toxicity.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку суспільства особливої актуальності набувають наукові відкриття, пов'язані з упровадженням новітніх технологій, що вважаються амбівалентними, в усіх галузях діяльності людства, бо залежно від їх використання вони можуть мати негативні побічні наслідки. Так, збільшення виробництва автомобільного транспорту та задоволення потреб суспільства у максимальному розширенні меж його використання негативно впливають на довкілля і катастрофічно загострюють проблему забруднення атмосферного повітря.

На сьогодні сучасне місто не можна уявити без транспорту, проте автомобільний транспорт належить до найбільших і найшкідливіших джерел забруднення повітря (до 70 %), оскільки автомобільні викиди концентруються в приземному шарі повітря, а саме в зоні дихання людини. Двигуни викидають у повітря значну кількість оксидів карбону, вуглеводних сполук, оксидів нітрогену, сполук свинцю та інших токсичних і канцерогенних речовин. Це призводить до збільшення вмісту в атмосфері вуглекислого газу, що впливає на інтенсивність та спектр сонячної радіації, яка досягає поверхні землі, створює "парниковий ефект", зумовлює потепління клімату [1].

Необхідність докладного вивчення проблеми забруднення атмосферного повітря викидами автомобільного транспорту є актуальною, своєчасною і потребує негайного розв'язання; проблема транспорту та його впливу на довкілля, здоров'я людини посідає важливе місце в сучасній екологічній політиці всіх рівнів і є важливим для Донеччини і, зокрема, курортного міста Слов'янська.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор, виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми, яким присвячено означену статтю. Проблема докладного вивчення забруднення атмосферного повітря впливає з екологічних досліджень науковців М. Берлянда, П. Ковальчука, Ф. Стольберга. Сучасні дослідження засвідчили, що повітряна оболонка Землі формує атмосферу радіусом до 20000 м. Атмосферне повітря утворене на 78,08 % з азоту, 20,95 % кисню, 0,93 % аргону, 0,03 % вуглекислого газу, 0,01 % неону, гелію, метану, радону та ін. Газу формують клімат [2].

Під забрудненням атмосферного повітря розуміємо внесення в атмосферу або виникнення в ній нових, не характерних для неї фізичних, хімічних, біологічних речовин та перевищення природного рівня концентрацій речовин, що є складовими повітря [3].

Ретельні досліді науковців свідчать, що викиди від автотранспорту значно сприяють забрудненню атмосферного повітря. З відпрацьованими газами двигунів та турбін в атмосферу надходить більше 1000 різних шкідливих речовин, 200 з них розпізнано. Особливу небезпеку становлять викиди оксидів карбону (78,5%), вуглеводні викиди (14,2%), оксидів нітрогену (7,3%), альдегіди, сажа, аерозоль свинцю, поліциклічні вуглеводні викиди. Основна маса викидів СО утворюється в процесі згоряння органічного палива, СО в них дорівнює 20 мг/м³ [4, 5]. При спалюванні палива щорічно витрачається 23% кисню, який утворюється при фотосинтезі, що негативно впливає на здоров'я людини. Оксиди сульфуру та нітроген оксидів, що потрапляють в атмосферу внаслідок роботи автомобільних двигунів, сполучаючись з атмосферою вологою, утворюють дрібні крапельки сульфатної та нітратної кислот, які переносяться вітрами у вигляді кислотного туману й випадають на землю кислотними дощами.

Усе вище зазначене дає змогу зробити висновок, що газові викиди при згорянні палива створюють несприятливі екологічні умови, які суттєво впливають на життєдіяльність людства, різні сфери людської діяльності, економіку і політику, моральний і психічний стан та здоров'я людини.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є виявлення та аналіз стану атмосферного повітря, змін його складових під дією викидів автотранспорту в межах міста Слов'янська Донецької області, розробка шляхів розв'язання цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для проведення експериментального дослідження з метою визначення рівня забрудненості повітря в місті Слов'янську Донецької області обрали показники інтенсивності руху автотранспорту, користуючись моніторинговими

критеріями дослідження науковця П. Клименка [6]. Ухил автошляху визначали з допомогою екліметра, швидкість вітру – анемометром, вологість повітря – психрометром, вміст CO, пилю, оксидів нітрогену і сульфур, вуглеводів визначали за стандартними методиками. Збір матеріалу проводили протягом червня – вересня 2013 року у районі перехрестя центральних вулиць та поза межами центральної частини міста Слов'янська. Інтенсивність руху автотранспорту визначали методом підрахунку автомобілів різних типів – 3 рази по 60 хвилин о 8-й, 12-й, 17-й годинах. Так, сумарна автомобільна завантаженість (N, шт/год) вулиць міста становила: уранці – 1395 автотранспорту; вдень – 1236; увечері – 1488.

Концентрацію CO в повітрі визначили за формулою

$$K_{CO} = (A + 0,01NK_m) \cdot K_a \cdot K_n \cdot K_c \cdot K_B \cdot K_n.$$

Значення фонового забруднення атмосферного повітря ($A=0,5$ мг/м³), коефіцієнтів токсичності автомобілів (K_m), аерації місцевості (K_a), зміни забруднення повітря CO відповідно до величини повздовжнього нахилу вулиці (K_n), впливу швидкості вітру на вміст CO в повітрі (K_c), впливу відносної вологості повітря на концентрацію CO (K_B), коефіцієнта збільшення забрудненості повітря біля перехресть (K_n) є величинами сталими, незначні зміни спостерігалися залежно від метеорологічних умов досліджуваних ділянок автомобільного шляху.

Коефіцієнт токсичності автомобілів для ділянки автошляху визначили за формулою

$$K_m = P_i \cdot K_m^1,$$

де P_i – склад руху, частка одиниці, K_m^1 – коефіцієнт токсичності різних типів автомобілів відповідно становив: легковий автомобіль – 1,0; мікроавтобус – 2,3; автобус – 3,7.

Результат обчислення показників викидів CO на ділянках автошляху засвідчив, що середньодобовий показник концентрації CO у центрі міста дорівнює 82 мг/м³, поза межами центральної частини міста – 92,6 мг/м³. Отже, показники викидів CO в атмосферному повітрі у межах міста Слов'янська перевищують норму майже в 4 рази, при середньому показнику 20 мг/м³.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, на підставі ґрунтового аналізу поставлених експериментів дійшли висновків, що перевищення середнього показника забрудненості повітря викидами CO вказує на загальний високий рівень забрудненості атмосферного повітря, а це вимагає розробки і проведення необхідного комплексу заходів щодо покращення екологічного стану навколишнього середовища у межах міста Слов'янська. Так, результати визначення стану атмосферного повітря і дослідження

зміни його складових під дією викидів автотранспорту дали змогу розробити рекомендації щодо поліпшення якості досліджуваного об'єкту природного середовища через застосування альтернативних видів палива для автотранспорту; упровадження системи організаційних, економічних, податкових заходів; розробки й упровадження роз'яснювальних, попереджувальних та інформаційних заходів (листівки, плакати, бігборди, попереджувальні знаки на дорогах, акції тощо), упровадження транзитних маршрутів з метою розвантаження центральних та густонаселених вулиць міста Слов'янська.

Література

1. Аксенов И.Я. Транспорт: История, современность, перспективы, проблемы / И.Я. Аксенов. – М.: Наука, 1985. – 176 с.
2. Зубик С.В. Техноекологія. Джерела забруднення і захист навколишнього середовища: навчальний посібник / С.В. Зубик. – Л.: Оріяна-Нова, 2007. – 400 с.
3. Берлянд М.Е. Прогноз и регулирование загрязнения атмосферы / М.Е. Берлянд. – М.: Гидрометеиздат, 1985. – 273 с.
4. Ковальчук П. Моделирование і прогнозування стану навколишнього середовища: навчальний посібник / П. Ковальчук. – К.: Либідь, 2003. – 208 с.
5. Мусієнко М.М. Екологія. Охорона природи: Словник довідник / Мусієнко М.М. Серебряков В.В, Брайон О.В. – К.: Знання, 2002. – 550 с.
6. Клименко М.О. Моніторинг довкілля / М.О. Клименко, А.М. Прищепа.– К.: Видавничий центр “Академія”, 2006. – 360 с.

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА**Коношенко С.**

*завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Донбаського державного педагогічного університету*

УДК 37.015.46**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПЕДАГОГІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СОЦІАЛЬНО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ**

Стаття присвячена аналізу функцій, які реалізовує соціальний педагог по відношенню до такої категорії дітей як діти-сироти. Автором обґрунтовується, що готовність до соціально-педагогічної діяльності є основою активної соціальної і педагогічної позиції соціального педагога, яка спонукає до професійної діяльності та сприяє її продуктивності. У статті обґрунтовано основні функції соціального педагога щодо дітей-сиріт: охоронно-захисна, організаційно-посередницька, діагностично-прогностична, організаційно-комунікативна, соціально-педагогічна, соціально-терапевтична, соціальної допомоги. Автор переконує в потребі спеціальної підготовки студентів до реалізації зазначених функцій безпосередньо в ході роботи з зазначеною категорією дітей.

Ключові слова: формування, готовність, майбутні соціальні педагоги, соціально-педагогічна робота, діти-сироти.

Коношенко С.

*заведуючий кафедрою соціальної педагогіки і соціальної роботи
Донбасського державного педагогічного університету*

**ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ СОЦІАЛЬНИХ
ПЕДАГОГОВ К РЕАЛИЗАЦИИ ФУНКЦИЙ СОЦІАЛЬНО-
ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ-СИРОТАМИ**

Статья посвящена анализу функций, которые реализовывает социальный педагог по отношению к такой категории детей как дети-сироты. Автором обосновывается, что готовность к социально-педагогической деятельности является основой активной социальной и педагогической позиции социального педагога, которая побуждает к профессиональной деятельности и оказывает содействие ее производительности. В статье обоснованы основные функции социального педагога относительно детей-сирот: охранно-защитная, организационно-посредническая, диагностико-прогностическая, организационно-коммуникативная, социально-педагогическая, социально-

терапевтическая, социальной помощи. Автор убеждает в потребности специальной подготовки студентов к реализации указанных функций непосредственно в ходе работы с указанной категорией детей.

Ключевые слова: формирование, готовность, будущие социальные педагоги, социально-педагогическая работа, дети-сироты.

Konoshenko S.

head of the department of social pedagogics and social work Donbass state pedagogical university

FORMATION OF READINESS OF THE FUTURE SOCIAL TEACHERS TO REALIZATION OF FUNCTIONS OF SOCIALLY-PEDAGOGICAL WORK WITH CHILDREN - ORPHANS

Article is devoted the analysis of functions, which realisation the social teacher in relation to such category of children as children- orphans. By the author it is proved that readiness for socially-pedagogical activity is a basis of an active social and pedagogical position of the social teacher which induces to professional work and assists its productivity. In article the basic functions of the social teacher concerning children-orphans are proved: security-protective, organizational-intermediary, diagnostiko-prognostic, organizational-communicative, socially-pedagogical, socially-therapeutic, the social help. The author convinces of requirement of special preparation of students to realisation of the specified functions directly during work with the specified category of children.

Keywords: formation, readiness, the future social teachers, socially-pedagogical work, children- orphans.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасній Україні спостерігаються глибокі соціально-економічні й політичні зміни, перехід до ринкових відносин, нестабільність суспільства, знецінювання загальнолюдських цінностей, зниження рівня життя населення, посилення негативних тенденцій, що різко загострюють соціальні проблеми, серед яких зростання безпритульності, знедоленості, кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Зазначене свідчить про наявність загальнонаціональної проблеми збереження покинутих батьками дітей та дітей-сиріт, створення умов для їх адаптації, розвитку індивідуальності, автономності, упевненості в собі, підтримки й стимулювання їх до активної життєвої позиції в майбутньому. В значній мірі успішне розв'язання вищезокреслених завдань можливе за умови підготовки соціальних педагогів.

Аналіз останніх досліджень. У педагогічній науці різні аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів вивчалися І. Зверевою, А. Капською, Г. Лактіоною, Л. Міщик, В. Поліщук, С. Харченком й ін. Дослідження теоретико-методологічних основ соціально-

педагогічної роботи з різноманітними категоріями споживачів соціальних послуг та професійна підготовка фахівців до певної сфери соціальної діяльності висвітлено в працях О.Главацької, І.Іванової, І.Ковальчук, Г.Лактіонової, О.Межирицького та ін. Разом з тим спостерігаємо дефіцит вітчизняних досліджень, присвячених підготовці майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами.

Формулювання цілі статті. Метою нашої роботи є формування готовності майбутніх соціальних педагогів до реалізації функції соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами .

Виклад основного матеріалу дослідження. Готовність соціальних педагогів до роботи з дітьми-сиротами, є суттєвою передумовою ефективного виконання ними функціональних обов'язків на займаних посадах у різних закладах освіти. Особливості здійснення соціально-педагогічної діяльності соціальними педагогами з дітьми-сиротами визначають також специфіку готовності студентів до роботи з визначеною категорією дітей та її формування під час навчання у ВНЗ.

Вивчення наукової літератури з означеного питання [2; 4] дозволило встановити, що готовність майбутнього соціального педагога до роботи з дітьми-сиротами являє собою інтегративну якість особистості, що характеризується позитивним ставленням до професії, усвідомленим прагненням і спрямованістю на організацію соціально-педагогічної роботи; високим рівнем оволодіння психолого-педагогічними та спеціальними знаннями й технологіями роботи з дітьми-сиротами, сформованістю рефлексії. Вона є основою активної соціальної і педагогічної позиції соціального педагога, що спонукає до професійної діяльності та сприяє її продуктивності.

За нашими переконаннями, визначити сутність готовності майбутнього соціального педагога до роботи з дітьми-сиротами можна лише за умови достатньо ґрунтовного аналізу та врахування особливостей професійної діяльності цих фахівців в окресленій царині. Для цього розглянемо функції роботи соціального педагога в контексті його професійної діяльності з дітьми-сиротами.

Для з'ясування поглядів провідних вітчизняних фахівців із соціальної педагогіки / соціальної роботи на перелік функцій соціального педагога в роботі з дітьми-сиротами нами були проаналізовані роботи вітчизняних дослідників Л. Артюшкіної, О.Безпалько, І.Звереві, В.Поліщук, А.Полянничко, С.Харченка та ін., що дало можливість виокремити функції, котрі має виконувати соціальний педагог у роботі з дітьми-сиротами.

Охоронно-захисна функція спрямована на реалізацію соціально-правового захисту дітей; відстоювання прав та інтересів дітей на основі державних та міждержавних документів для забезпечення неповнолітнім і молоді гарантованих їм прав та умов життєдіяльності; передбачає використання певного арсеналу правових норм для захисту прав та інтересів особистості, „сприяння застосуванню засобів державного примусу й реалізації юридичної відповідальності до осіб, які допускають прямі чи опосередковані протиправні впливи на підопічних соціального педагога” [1, с. 35].

Підготовка майбутніх соціальних педагогів до реалізації охоронно-захисної функції сприяє виконанню ними однієї з головних ролей – „захисника прав та інтересів дітей”, що передбачає використання всього арсеналу правових норм для захисту прав та інтересів дітей, у тому числі реалізації юридичної відповідальності щодо осіб, які вдаються до прямих чи опосередкованих протиправних дій щодо дитини; формуванню соціальної активності, відповідальності за власні дії, долю дітей-сиріт, яким надається допомога, розумінню правових засад професійної діяльності.

Організаційно-посередницька функція забезпечує налагодження взаємодії соціального педагога з дитиною, її родичами, державними й недержавними організаціями, до компетенції яких входить вирішення проблем дітей, що залишилися без піклування батьків; передбачає координацію та об’єднання зусиль різних спеціалістів та організацій, які здатні захистити права дитини, встановити її статус, допомогти у вирішенні актуальних проблем [3, с. 50].

Підготовка майбутніх соціальних педагогів до реалізації посередницької функції сприяє формуванню вмій виконувати координаційну та об’єднувальну роль у розв’язанні правових питань та нагальних проблем дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; розвитку комунікативних здібностей, володіння технікою міжособистісного спілкування.

Діагностично-прогностична функція передбачає вивчення індивідуальних особливостей і можливостей дітей-сиріт, їх позитивних потенціалів щодо самореалізації; вивчення особливостей найближчого соціального середовища; з’ясування індивідуальних відхилень у соціальному розвитку й зумовлених цим соціальних проблем; створення соціально-педагогічної характеристики особистості; визначення потреб конкретної особистості; вивчення становища та станів у різних виховних середовищах і ситуаціях, відносин у сім’ї, школі, з дітьми в різних групах, індивідуальних можливостей та потенціалів виховного середовища [2, с. 113].

Ця функція виконує змістовно-цільові (стратегічні) й організаційно-методичні (тактичні) завдання; полягає у прогнозуванні соціальним педагогом розвитку подій, процесів, які відбуваються в групі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, суспільстві, та виробленні певної моделі соціальної поведінки. Реалізація її зумовлює визначення пріоритетів у напрямках, формах, методах, технологіях соціально-педагогічної роботи та вибір серед них найбільш результативних.

Організаційно-комунікативна функція характеризує соціально-педагогічну діяльність з погляду соціального менеджменту, що полягає в структуруванні, плануванні, розподілі видів професійної діяльності й координації роботи з різними соціальними інститутами та представниками споріднених професій; передбачає організацію різноманітної діяльності, вплив на зміст дозвілля, допомогу в працевлаштуванні, професійній орієнтації й адаптації, координаційну діяльність підліткових та молодіжних об'єднань, організаторську роботу у взаємозв'язку клієнта з медичними, освітніми, культурними, спортивними, правовими закладами, товариствами й благодійними організаціями [4, с. 68].

Підготовка майбутніх соціальних педагогів до реалізації організаційно-комунікативної функції в роботі з дітьми-сиротами сприяє формуванню в майбутніх соціальних педагогів особистісних комунікативних та організаторських якостей та їх успішній реалізації в майбутній професійній діяльності, оскільки комунікація є основним засобом здійснення професійної діяльності соціального педагога.

Соціально-педагогічна функція передбачає використання виховного потенціалу мікросередовища, можливостей самої особистості як активного суб'єкта виховного процесу; спрямована на попередження конфліктних ситуацій, які спричиняють дитячу безпритульність і занедбаність; сприяє виявленню інтересів і потреб окремих соціальних груп, окремих людей щодо різних видів діяльності (спортивної, освітньо-дозвілдової, прикладної тощо); залучення до роботи різних установ, організацій, творчих спілок, фахівців [2, с. 115].

Підготовка майбутніх соціальних педагогів до реалізації соціально-педагогічної функції під час роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, сприяє формуванню організаторських, діагностичних умінь, таких якостей особистості як толерантність, емпатія, доброзичливість, що є основою професійної компетентності соціального педагога.

Соціально-терапевтична функція спрямована на своєчасне подолання кризових ситуацій та проблем неповнолітніх на основі самоусвідомлення особистістю ставлення до себе, оточуючих, навколишнього середовища.

Дана функція полягає у володінні соціальними педагогами теоретичними засадами психолого-педагогічної терапії, особливостями надання соціально-терапевтичної допомоги, умінням проводити індивідуальні, групові консультації, терапевтичні зустрічі, залучати працівників різних соціальних інституцій до надання допомоги особистості.

Соціально-терапевтична функція полягає в роботі, спрямованій на зміну та вдосконалення особистісних, фізичних якостей клієнта, особливостей його життєдіяльності та створення умов для розвитку потенційних можливостей осіб з функціональними обмеженнями, активне залучення їх до участі в суспільному житті [1, с. 57]. У роботі з дітьми-сиротами цей вид діяльності реалізується через зміну та вдосконалення особистісних якостей дитини, особливостей умов її життєдіяльності, діяльність з корекції соціального розвитку та виховання дітей-сиріт із відновлення індивідуальних можливостей людини до розвитку, виховання, що вимагає від соціального педагога постійного особистісного й професійного зростання, оволодіння новими знаннями, сучасними технологіями професійної роботи.

Функція соціальної допомоги виявляється в наданні різновидів допомоги дітям-сиротам: інформаційної (забезпечення дітей-сиріт інформацією щодо питань соціального захисту); побутової (сприяння покращенню побутових умов дітей-сиріт), економічної (сприяння в отриманні пенсій, компенсацій, одноразових виплат, адресної допомоги на матеріальну підтримку сиріт, випускників дитячих будинків тощо), психологічної (подолання й профілактика конфліктних ситуацій).

Висновки. Функції соціального педагога місткі та багатопланові. Їх реалізація дозволяє вирішувати безліч складних завдань у роботі з дітьми-сиротами. Вони залежать від тієї ролі, яку виконує фахівець у процесі діяльності з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Тому можна дійти висновку, що обґрунтовані нами функції максимально реалізуються в роботі з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, що переконує в потребі спеціальної підготовки студентів до реалізації зазначених функцій безпосередньо в ході роботи з зазначеною категорією дітей. Стаття не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення потребують соціально-педагогічні аспекти підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми-сиротами в умовах загальноосвітніх, реабілітаційних та оздоровчих закладів.

Література

1. Артющкіна Л. М. Специфіка професійної діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи-інтернату для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування /Л. М. Артющкіна, А. О. Полянничко. – Суми, 2001. – 186 с.
2. Вайнола Р. Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : дис...д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 / Ренате Хейкківна Вайнола. – К., 2006. – 542 с.
3. Зверева І. Д. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / [І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.]; за заг. ред.: І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
4. Поліщук В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : монографія / В. А. Поліщук; за ред. Н. Г. Ничкало. – Тернопіль: ТНПУ, 2006. – 424 с.

Курінна С.

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти

УДК 37.014.53 – 058.862

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ В ДИТЯЧОМУ БУДИНКУ

У статті наведено теоретичний аналіз системи соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами в дитячому будинку, розкрито специфіку соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами, та дітьми, позбавленими батьківського піклування, узагальнено досвід практичної роботи з проблем систематизації соціально-педагогічної роботи, обґрунтовані рівні її професійно-практичного впливу в дитячому будинку.

Ключові слова: *дитячий будинок, діти-сироти, система соціально-педагогічної роботи, технології, моделі, соціалізація, соціальне виховання, соціальний розвиток.*

Куриная С.

кандидат педагогических наук, доцент, заведующая кафедры дошкольного образования

В статье представлен теоретический анализ системы социально-педагогической работы с детьми-сиротами в детском доме, раскрыты специфика социально-педагогической работы с детьми-сиротами и детьми, лишенными родительской опеки, обобщен опыт практической работы по проблемам систематизации социально-педагогической работы, обоснованы уровни её профессионально-практического влияния в детском доме.

Ключевые слова: детский дом, дети-сироты, система социально-педагогической работы, технологии, модели, социализация, социальное воспитание, социальное развитие.

Kurinnaya S.

candidate of pedagogical sciences, associate professor, the head of department of preschool education

In the article the theoretical analysis of the system of social-pedagogical work is presented with children-orphan in child's house, the specific of social-pedagogical work is exposed with children-orphan and by children, deprived paternal guardianship, experience of practical work is generalized on the problems of systematization of social-pedagogical work, the levels of its professional-practical influence are grounded in child's house.

Key words: child's house, children-orphan, system of social-pedagogical work, technologies, models, socialization, social education, social development.

У нашому дослідженні дитячий будинок розглядається як соціальний інститут захисту дитинства, який повинен забезпечити соціальний розвиток та соціальне виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дошкільного та шкільного віку (О. Безпалько) [2, с.73]. У зв'язку з цим адекватним методологічним інструментом щодо аналізу соціально-педагогічної роботи в дитячому будинку, на нашу думку, є системний підхід (С. Кирдина) [3], який було реалізовано в створенні багаторівневої системи соціально-педагогічної роботи.

Підґрунтям створення багаторівневої системи соціально-педагогічної роботи в дитячому будинку стали закони та законодавчі акти, які спрямовані на соціальний захист дітей-сиріт та охорону дитинства. Відповідно зазначених документів, ми використовували наступне поняття „дитячий будинок”, як навчальний заклад інтернатного типу, що забезпечує розвиток, виховання, навчання та соціальну адаптацію дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування дошкільного та шкільного віку, а також тих, які перебувають у родинних стосунках, трансформується в дефініцію „дитячий будинок”, як навчальний заклад інтернатного та сімейного типу, який забезпечує соціальний розвиток, соціальне виховання, дуалізацію (опіку й піклування) та соціалізацію своїх вихованців, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування дошкільного та шкільного віку[7].

Дефініції соціального розвитку, соціального виховання та соціалізації ми розуміємо як діалектичну тріаду. Сутність означеної діалектичної єдності виявляється в такому вигляді: соціальний розвиток – загальний процес соціального становлення людини; соціалізація – розвиток, зумовлений конкретними соціальними умовами; соціальне

виховання – відносно соціально-контрольований процес розвитку людини на шляху її соціалізації (Н. Гавриш, А. Капська, М. Мардахаєв, А. Мудрик, А. Рижанова, С. Савченко, С. Харченко та ін).

Під опікою та піклуванням, згідно з Цивільним Кодексом України, розуміємо систему заходів, які спрямовані на забезпечення особистісних і майнових прав та інтересів неповнолітніх дітей, а також повнолітніх осіб, які за віком чи станом здоров'я не можуть самостійно реалізовувати свої права та виконувати свої обов'язки.

Важливо підкреслити, що опіка та піклування широко використовуються в Україні з метою суспільного захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Щодо підтвердження зазначеного вище.

Аналізуючи процес організації соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами ми дійшли висновку, що всі нормативні документи, які стосуються організації та діяльності дитячого будинку, розглядають його як центр соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Разом з тим у багатьох наукових, навчальних, науково-методичних і навчально-методичних джерелах щодо проблем соціальної педагогіки (І. Богданова, Т. Василькова, Н. Заверико, І. Зверєва, А. Капська, Л. Мардахаєв, А. Мудрик), питання функціонування дитячого будинку розглядаються фрагментарно, і як правило, в контексті загальних питань: соціально-педагогічна робота з дітьми, які залишилися без опіки батьків; соціально-педагогічна робота в загальноосвітніх закладах; діти та молодь як об'єкт соціально-педагогічної роботи; соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю „групи ризику” тощо.

Вивчення й узагальнення досвіду практичної роботи та літературних джерел з проблеми систематизації соціально-педагогічної роботи в дитячих будинках, а також фундаментальних праць з теорії та методології соціальної педагогіки (О. Безпалько, В. Бочарова, І. Зверєва, А. Капська, Л. Коваль, М. Кратінов, Г. Лактіонова, С. Харченко, С. Хлебик) дозволило нам виявити три головні стратегії соціально-педагогічної роботи в дитячих будинках. Перша стратегія – включення вихованця дитячого будинку в соціум (його соціалізація, соціальне виховання, соціальний розвиток). Друга стратегія – „педагогізація” середовища дитячого будинку (раціональне використання його педагогічного потенціалу). Третя стратегія – оптимізація взаємодії вихованців і середовища. Визнання зазначених стратегій реалізації соціально-педагогічної роботи в дитячому будинку в якості головних дозволяє обґрунтувати його провідну роль у вирішенні соціальних проблем його вихованців. Єдність цих трьох стратегій зумовлює сутнісні характеристики соціально-педагогічної роботи в дитячому будинку та

віддзеркалює її інтегрований зміст. Поряд з цим зазначена єдність також забезпечує „стик” дитячого будинку зі „зовнішнім світом” – соціумом у всіх його проявах, що додає інституту дитинства відкритого характеру.

Соціально-педагогічна робота в дитячих будинках спрямована на виховання в ситуації його взаємодії з тим чи іншим елементом соціуму. При цьому, люди, які включені в соціальну взаємодію, можуть бути умовно згруповані в три великі групи: соціально-перспективна, соціально-стабільна та соціально-проблемна. Критеріями зарахування людей до тієї чи іншої групи є сукупність їхніх ціннісних орієнтацій і пріоритетів життєвих цілей, а також їхня відповідність суспільно-обізнаним соціальним цінностям. Таке групування усуває з соціально-педагогічної роботи в дитячому будинку орієнтацію лише на негайне інтервенте реагування на проблеми вихованців, що потрапили у кризові ситуації (дітей-сиріт, соціальних сиріт і рівних до них). Рішенням ситуативних проблем конкретного вихованця дитячого будинку повинні займатися професійні соціальні працівники, які мають спеціалізовану підготовку в галузі проблематики дітей-сиріт [7]. Такий підхід не знімає зі соціальних педагогів відповідальності за роботу з цією категорією дітей, але не в стихійному режимі (що доволі часто зустрічається в роботі соціальних педагогів у практиці дитячих будинків), а в режимі планомірного відновлення життєвих сил й соціального статусу вихованця, який у такому випадку не є „клієнтом”, а стає партнером соціально-педагогічної діяльності. Варто зазначити, що такий підхід забезпечує також і превентивний, профілактичний, випереджувальний характер практичної соціально-педагогічної роботи в дитячому будинку. Вона, звичайно, спрямована на попередження чи усунення причин, які формують сиріт як соціально-проблемну групу; на повернення дітей-сиріт з соціально-проблемної групи в соціально-стабільну. Отже, такий підхід, згідно з яким партнером соціально-педагогічної роботи з вихованцями дитячого будинку, окрім безпосередніх суб'єктів цієї роботи (колектив дорослих і вихованців), стає кожна свідомо людина – громадянин.

У процесі соціально-педагогічної роботи з вихованцями дитячого будинку реалізуються її функції: інтегративно-освітня, адиктивно-коореляційна, експресивно-мобілізуюча, контрольна-санкціонована, реабілітаційно-розвантажувальна, захисно-профілактична (І. Філонов) [9]. Сукупність цих функцій відповідно до їхньої реалізації в умовах дитячого будинку має педагогічну спрямованість на перетворення. У відповідності до означених функцій визначаються і завдання соціально-педагогічної роботи з вихованцями дитячого будинку. До них, в першу чергу, належать: адаптація, реабілітація, мобілізація, компенсація, профілактика,

корекція, стабілізація, контроль, пропаганда, просвіта й інше (О. Казакова, Р. Овчарова, Л. Шипіцина) [4]. Адже специфіка соціально-педагогічної роботи в дитячому будинку складається з того, що процес вирішення того чи іншого завдання реалізує їхній соціально-педагогічний зміст. Наприклад, соціальна профілактика повинна бути і медико-соціальною, і соціально-правовою, і педагогічною, але в нашому випадку мова йде про соціально-педагогічну профілактику у відповідності до галузі практичної соціальної педагогіки.

Соціально-педагогічна робота з вихованцями дитячого будинку, що є складовою практичної соціально-педагогічної роботи взагалі, залучена до різних рівнів у царині її професійно-практичного впливу:

- державний рівень (соціалізація, соціальне виховання, соціальне формування та розвиток різних груп дітей і молоді, соціальна політика, соціальне право, соціальні аспекти економіки);
- регіональний рівень (регіональна соціальна політика, регіональні моделі соціально-педагогічної діяльності та соціальної роботи);
- територіальний рівень (територіальні програми соціального розвитку, плани розвитку соціальної сфери конкретної території, соціальна орієнтація економічного розвитку території);
- інституційний рівень (моделі соціально-педагогічної діяльності дитячих будинків інтернатного та сімейного типів);
- міжвідомчий, міжінституційний і міжорганізаційний рівень (міжвідомчі моделі служб соціальної роботи в соціумі) (І. Ліпський, Л. Мардахасев) [5].

Варто зазначити, що в нашому дослідженні в якості системоутворювального рівня, наведеної нами системи рівнів і просторової царини професійно-практичного впливу соціально-педагогічної роботи, виступає інституційний рівень, оскільки дитячий будинок є центром соціально-педагогічної роботи у вирішенні проблем його вихованців.

Акцентуємо увагу, що соціально-педагогічна робота в дитячому будинку впливає на розширення простору царини діяльності, який визначається структурними елементами держави та суспільства. У структурі держави (перший сектор) соціальна робота в дитячому будинку знаходиться під впливом інститутів освіти, охорони здоров'я, культури, науки, виробництва, силових органів, органів управління, органів соціального захисту й інших інститутів соціуму. У структурі суспільства (другий сектор) на соціальну роботу в дитячому будинку впливає інститут сім'ї; різні соціальні групи населення; суспільні об'єднання; рухи й організації, в тому числі й релігійні; засоби масової інформації й інші соціальні інститути громадянського суспільства. Соціальна робота в

дитячому будинку відчуває також серйозний вплив третього сектору (бізнес структур) як у якості розвитку соціальної благодійності (в різних формах), так і шляхом залучення інвестицій цього сектору в розвиток соціальної сфери дитячих будинків.

На підставі всього зазначеного вище, наголошуємо, що функціонально вплив означених структурних елементів (секторів) держави та суспільства на соціально-педагогічну роботу в дитячому будинку здійснюється під час використання та подальшого розвитку його педагогічного потенціалу в педагогізації сфери дитячих будинків (О. Безпалько) [2].

Суб'єкти соціально-педагогічної роботи в дитячому будинку застосовують увесь технологічний арсенал, до якого, на нашу думку, належать як загальні, так і специфічні технології соціально-педагогічної діяльності. Серед загальних варто зазначити технології соціально-педагогічного напрямку : діагностування, програмування, прогнозування, моделювання, проектування. До цієї ж групи належать такі технології: планування, реалізації цілей і ціннісних орієнтацій, існування зворотного зв'язку й інформаційного забезпечення. У своїй сукупності вони утворюють замкнутий цикл технологічного процесу соціально-педагогічної діяльності в дитячому будинку. До специфічних належать технології вирішення завдань соціально-педагогічної адаптації вихованців і їхньої реабілітації, соціально-педагогічної профілактики та компенсації, соціально-педагогічного забезпечення й мобілізації, соціально-педагогічної корекції і стабілізації, соціально-педагогічного просвітництва та пропаганди й ін. [8].

Усі зазначені технології будуть ефективно „працювати” на вихованця дитячого будинку тільки у випадку поєднання в межах розробленої, апробованої та реалізованої у практичній діяльності дитячих будинків інноваційної соціально-педагогічної моделі організації соціальної роботи з вихованцями. У якості такої моделі нами запропонована модель багаторівневої системи соціально-педагогічної роботи в дитячому будинку, яка буде презентована в наступних розділах нашого дослідження.

Усе викладене вище створює, на наш погляд, теоретико-методологічне підґрунтя соціально-педагогічної роботи в дитячому будинку у вирішенні проблем його вихованців – дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

У якості найбільш перспективної організаційно-методичної моделі соціально-педагогічної діяльності в умовах дитячого будинку, яка значно сприяє процесу трансформації дитячого будинку зі закладу інтернатного типу в заклад сімейного типу, на нашу думку є модель організації соціально-педагогічної роботи з вихованцями дитячого будинку на принципах родинного устрою.

Акцентуємо увагу, що модель ґрунтується на концепції, де центральним поняттям є „другорядна сім'я” як мала соціальна група, в якій відбувається поєднання авторитарного („батьківського”) та демократичного стилів спілкування, гуманних взаємовідносин між членами родини, що пов'язані спільністю побуту, взаємною підтримкою.

Ця концепція реалізується за рахунок створення в дитячому будинку невеликих груп дітей або „сім'ї”, яка складається з різних за віком (12-15 років) дітей-вихованців з вихователями, які живуть, як повноцінна родина. Зауважимо, що в таких групах („сім'ях”) відбувається формування культурного простору життєдіяльності в умовах, які моделюють сімейні стосунки; розвиток способів спілкування усередині „сім'ї”, ґрунтуються на любові, взаємній підтримці, спільній праці, дружбі, радості, впровадженні здорового способу життя; використанні групових – „родинних”, індивідуальних і колективних форм співдружності педагогів і вихованців [4, с.50-51].

До методичних моделей соціально-педагогічної роботи в дитячому будинку з дітьми-сиротами, на нашу думку, також належать моделі групи реалізації функцій соціально-педагогічної діяльності: діагностичної, прогностичної, комунікативної, педагогічної, вирішення конфліктів, психотерапевтичної, соціально-профілактичної та реабілітаційної.

Сутність і місце діагностико-прогностичної роботи з вихованцями дитячих будинків можна візуалізувати такою вербальною формулою: вивчати, щоб знати; знати, щоб розуміти; розуміти, щоб допомагати.

Метод реалізації діагностико-прогностичної функції соціально-педагогічної роботи з вихованцями дитячих будинків втілюється на практиці, як правило, у формі цільових соціально-педагогічних програм і презентує тим самим власне сукупність багатьох заходів різного змісту. У якості наочного прикладу наведемо фрагмент програми особистісного зростання вихованця, який стосується діагностичного аналізу його досягнень і проблем (див. таблицю 1. „Діагностико-прогностична програма рефлексивного самоаналізу у створенні та реалізації соціально-педагогічних ситуацій розвитку”).

Загалом, прикладом найбільш спільної цільової соціально-педагогічної програми державно-суспільного рівня може бути Програма реформування системи закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [6], де до соціально-діагностичних проблем, що існують в системі закладів для дітей-сиріт, додаються основи реалізації прогностичного принципу трансформації дитячих будинків на їхньому шляху до закладу сімейних форм виховання.

У нашому дослідженні в якості загальних підстав і вихідної позиції, яка визначає принцип створення системи соціально-педагогічної роботи, яка відповідає вищезазначеній програмі є синергетичний підхід, який наслідує проблематику системного підходу і постулат відносин індивідуального та суспільного, методологічно усвідомлений К. Абульхановою-Славською[1].

Таблиця 1.

Діагностико-прогностична програма рефлексивного самоаналізу у створенні та реалізації соціально-педагогічних ситуацій розвитку

Характеристика особистості з орієнтацією на позитивне	Проблемне поле особистості	Референтні обличчя в соціумі	Поле спільності вихователя та вихованця	Умови взаємодії з метою особистісного розвитку успішної соціалізації вихованця
„Ти індивідуальність, у тобі багато хорошого...” - цінності, - ідеали, - намагання, - інтереси, - позитивні якості особистості.	„Я пам’ятаю, що тобі важко...” - проблеми індивідуально-психологічних особливостей... - проблеми міжособистісних відношень з однолітками та дорослими... - труднощі в навчанні... - відхилення у стані здоров’я... - проблеми в самовихованні...	„Нам з тобою допоможуть” - обличчя з позитивним впливом (виявляються такі й обличчя з негативним впливом)...	„Нас об’єднують...” - направленість, - інтереси, - спільна діяльність, - спільні проблеми, - пережите разом.	„Умови взаємодії...” - прийняття один одного як рівноправних партнерів... - опора на позитивне в особистості... - віра у можливість і здібності до самовдосконалення... - установлення довіри у спілкуванні... - взаєморозуміння душевних станів...

Доцільність використання синергетичного підходу у здійсненні соціально-педагогічної роботи визначається її складним характером, необхідністю розробки моделі рівнів системної організації соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами в умовах дитячого будинку та системного перетворення характеру соціально-педагогічної діяльності суб’єкта діяльності – соціального педагога. Синергетичний підхід дозволяє розглядати систему соціально-педагогічної роботи як цілісний феномен, який містить і матеріальне, й ідеальне, й духовне. Цілісність системи соціально-педагогічної роботи, як і будь-якої іншої, забезпечується її структурою, до того ж зв’язок між елементами не має жорсткого характеру – тобто завжди існує можливість інваріантного

вибору. Моделювання системи соціально-педагогічної роботи не може обмежуватися питаннями внутрішньо системних процесів. Ця система – система відкрита, яка виконує не тільки функцію життєзабезпечення сиріт, але й фактично, як система освітньо-виховного характеру, реалізує сервісну функцію в соціумі. Система оточена середовищем з новими комплексами, новою активністю, новими модальностями. Від так, характер системи соціально-педагогічної роботи, з точки зору синергетичного підходу, повинен визначатися корекцією текстологічної межі соціально-педагогічного середовища зі зовнішнім середовищем [7].

Ще однією загальною підставою, яка визначає принципи соціально-педагогічної роботи, як вже відмічалось, є теорія співвіднесення індивідуального та суспільного [4]. Згідно з цією теорією є якісні відмінності між способом буття суспільної сутності людини і способом її індивідуального буття. Індивід сам перетворює суспільну сутність в індивідуальну форму буття. Виходячи з цього, завданням інноваційної соціально-педагогічної роботи є формування умов щодо розкриття самостійного індивідуально-особистісного потенціалу суб'єктів соціально-педагогічної роботи, гармонізації індивідуально-своєрідного та соціально-типового в дітях-сиротах, створення „духа дитячого будинку”, атмосфери, яка здатна розкрити індивідуальність. Як наслідок вирішення означеного завдання стає можливим трансформація системи соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами в умовах дитячого будинку в розвиваючу, створення творчої системи соціально-педагогічної роботи, здатної до подальшого саморозвитку. Таке надзавдання окреслює царину дії інноватики в дитячому будинку. Прикінцевий пункт цієї діяльності визначається її спрямованістю в межах декларованої теорії, яка досліджує людину (дитину, соціального педагога) з гуманістичних, особистісно-орієнтованих позицій у якості вищої цінності.

Отже, на підставі синергетичного підходу й теорії співвіднесення індивідуального й суспільного виявляється можливим і доцільним виокремлення принципів, що розкривають гносеологічні, культурологічні, екологічні, логічні, акмеологічні, практичні аспекти інноваційної соціально-педагогічної роботи. При цьому підґрунтям, що поєднує означені принципи буде орієнтація на максимально повний облік інтересів сиріт.

Резюмуючи зазначене, ще раз підкреслимо, що дитячий будинок є центром соціально-педагогічної роботи у вирішенні соціальних проблем його вихованців. У такій якості він володіє: 1) стратегіями реалізації соціально-педагогічної діяльності (включення вихованця дитячого будинку в соціум; педагогізація середовища дитячого будинку; оптимізація взаємодії вихованця з цим середовищем), діалектична єдність

яких відображає сутнісні характеристики й інтегрований зміст соціально-педагогічної роботи, а також забезпечує „єднання дитячого будинку” зі зовнішнім світом; 2) повноважними функціями діяльності (інтегративно-освітньої, адиктивно-кореляційної, експресивно-мобілізуючої, контрольної-санкціонованої, реабілітаційно-розвантажувальної, захисно-профілактичної, у відповідності до яких визначаються завдання соціально-педагогічної роботи з вихованцями (адаптація, реабілітація, мобілізація, компенсація, профілактика, корекція, стабілізація, контроль, пропаганда та просвітництво); 3) включення в систему рівнів професійно-практичного впливу соціально-педагогічної роботи (державний, регіональний, територіальний, інституціональний, міжвідомчий, міжінституціональний, міжорганізаційний рівні), в якій інституціональний рівень (власне діяльність дитячих будинків) володіє якістю системо утворювального рівня; 4) поширення просторовим полем соціально-педагогічної діяльності, яке визначається структурними елементами держави та суспільства у формі його секторів (так звані перший, другий, третій сектори) та спрямовується на використання в подальшому розвитку педагогічного середовища дитячого будинку; 5) закономірними перспективами подальшого розвитку на шляху власної трансформації від закритої соціально-педагогічної системи закладу інтернатного типу до відкритого закладу-центру інноваційної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, і, зрештою, до дитячого будинку сімейного типу та прийомної сім'ї.

Література

1. Абульханова-Славская К.А., Брушлинский А.В. Философско-психологическая концепция С.Л. Рубинштейна / К.А. Абульханова-Славская, А.В. Брушлинский. – М. : Наука, 1989. – 169с.
2. Безпалько О.В. Концептуальні підходи до організації соціально-педагогічної роботи в громаді / О.В. Безпалько // Наука і сучасність : зб. наук. праць НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К. : Логос, 2004. – С. 3– 12.
3. Кирдина С.Г. Институциональные матрицы и развитие России – 2-е изд., пер. и дополн. / С.Г. Кирдина. – Новосибирск : СО РАН, 2001.
4. Комплексное сопровождение и коррекция развития детей-сирот: социально-эмоциональные проблемы [текст] / под ред. Л.М. Шипициной, Е.И. Казаковой. – СПб.: Институт социальной педагогики и психологии. 2000. – 108с.
5. Мардахаев Л.В. Основы социально-педагогической технологии. / Л.В. Мардахаев. – Рязань, 1999.
6. Концепція Державної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; Постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 № 1242 “Про затвердження Державної цільової соціальної програми до 2017року.”[Електронний ресурс]

7. Положення Про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування : станом на 21 вересня 2004р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. Режим доступу:
8. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів: науково-навчально-методичний посібник для студентів, магістрантів, аспірантів та спеціалістів у галузі соціальної педагогіки, соціальної роботи / Харченко С.Я., Кратінов М.С., Ваховський Л.И., Кратінова В.О., Песоцька О.П., Караман О.Л. – Луганськ : “Альма-матер”, 2003. – 198с.
9. Филонов Г.Н. Социальная педагогика. Управляемый потенциал и прикладные функции. / Г.Н. Филонов. – М., АСОПиР, 1995, –28с.

Трубник І.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 37.013.42 + 316.628 : [37.011.3 : 36-051]

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ І СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті подано результати анкетування студентів-першокурсників напрямів підготовки «Соціальна педагогіка» та «Соціальна робота». Анкетування передбачало вивчення мотивів вибору професії та вищого навчального закладу, визначення особливостей професійного самовизначення: настільки усвідомлено відбувався вибір майбутньої професії та на якому етапі приймалося остаточне рішення.

Ключові слова: допрофесійна освіта, професійне самовизначення.

Трубник І.

кандидат педагогических наук, доцент кафедры социальной педагогики и социальной работы ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ И СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ

В статье представлены результаты анкетирования студентов-первокурсников направлений подготовки «Социальная педагогика» и «Социальная работа». Анкетирование предполагало определение мотивов выбора профессии и высшего учебного заведения, изучение особенностей профессионального самоопределения: осознанность выбора будущей профессии, время принятия окончательного решения.

Ключевые слова: допрофесійне образование, професійне самоопределение.

Trubnik I.

assistant professor of social pedagogy and social work of Donbass State Pedagogical University

FEATURES PROFESSIONAL IDENTITY OF FUTURE TEACHERS OF SOCIAL AND SOCIAL WORKERS

The results of the survey of first-year students training areas "Social Pedagogy" and "Social work". Are represented in the article questionnaires were aimed to determine the motives choosing the career and of higher education establishment, to study the characteristics of professional self-determination: the awareness of choice of future profession, the time for the final decision.

The keywords: pre-vocational education, professional self-determination.

Постановка проблеми. В умовах безперервної освіти значна увага надається допрофесійному етапу, на якому здійснюється вибір майбутньої професії та знайомство з вимогами до фахівців обраного напрямку. На цьому етапі важливою є підготовка старшокласників до свідомого прийняття рішення щодо вибору сфери майбутнього виду професійної діяльності, усвідомлення себе суб'єктом конкретної професійної діяльності та порівняння своїх можливостей з психологічними вимогами професії до фахівця, усвідомлення своєї відповідальності за успішне виконання діяльності та реалізацію своїх здібностей, саморегуляцію поведінки, спрямованої на досягнення позитивного результату [1].

До якостей особистості фахівця соціальної сфери, який має справу з людськими проблемами, висуваються високі вимоги, тому важливим є саме зважений, усвідомлений вибір професії майбутніми фахівцями цієї сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про важливість проблеми формування професійного самовизначення наголошують І. Бех, З. Данилова, І. Дубровіна, В. Сидоренко, А. Сиротенко, С. Харченко. Різні аспекти підготовки старшокласників до вибору професії вивчали І. Каплунович, Є. Клімов, С. Мартинова, В. Ніскородов, Т. Пушкіна, Л. Фрідман. Проблемам профорієнтаційної роботи присвячені роботи А. Боровського, Л. Денисько, Г. Заболотного, Л. Йовайши, С. Коцюби, В. Остапенко, Т. Потапенко, В. Синявського, Б. Федоришина, П. Шевченко, Г. Щокіна. Дослідженням проблем організації профорієнтаційного профільного навчання займаються О. Адаменко, М. Бурова, С. Лопатіна, Л. Турчина та ін. Але, на нашу думку, подальшого вивчення потребують особливості формування професійного самовизначення у старшокласників, які обрали соціально-педагогічну діяльність, тобто у майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників.

Мета статті – охарактеризувати особливості професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу. В умовах безперервної освіти першим етапом професійної підготовки розглядається період вибору старшокласниками майбутньої професії (допрофесійна освіта). Допрофесійна освіта педагогічного спрямування здійснюється в умовах педагогічних ліцеїв, педагогічних класів, в яких майбутні абітурієнти знайомляться з основами психологічних та педагогічних наук; з метою, завданнями та змістом професійної педагогічної діяльності [2]. Але педагогічні ліцеї, педагогічні класи наявні тільки в окремих населених пунктах і до педагогічних вищих навчальних закладів переважно вступають випускники загальноосвітніх шкіл, які не мають спеціального спрямування. На наш погляд, у таких випадках позаурочні заходи, які проводять класні керівники та шкільні практичні психологи зі старшокласниками, присвячені знайомству з різними професіями та, на яких обговорюються результати діагностувань професійної спрямованості самих учнів, можна і навіть потрібно розглядати як одну із форм допрофесійної підготовки. Якість та результативність цієї роботи може оцінюватися тим, настільки усвідомлено відбувається вибір майбутньої професії випускником та на якому етапі приймається остаточне рішення.

Результати анкетування студентів 1 курсу напрямів підготовки «Соціальна педагогіка» та «Соціальна робота», яке було проведено на першому тижні навчання (вересень, 2013 року), засвідчили, що остаточний вибір професії більшість студентів зробили вже під час вступної компанії і причинами цього вибору виступили переважно об'єктивні фактори, а не глибокі внутрішні переконання. Так, 46% студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» та 36% студентів напряму підготовки «Соціальна робота» вирішили подавати документи для вступу на ці напрями підготовки безпосередньо в приймальній комісії; 23% студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» цей вибір здійснили ще пізніше під час відстеження конкурсної ситуації. 23% студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» та 21% студентів напряму підготовки «Соціальна робота» прийняли рішення про вступ на ці напрями підготовки під час реєстрації для складання незалежного тестування, а 14% студентів напряму підготовки «Соціальна робота» – під час складання незалежного тестування. І тільки 8% студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» й 28% студентів напряму підготовки «Соціальна робота» професійний вибір здійснили під час навчання в школі (11 клас).

Анкетування передбачало вивчення джерел інформації, з яких майбутні студенти дізналися про ДВНЗ «Донбаський державний

педагогічний університет» та обрані напрями підготовки. Найбільш популярним виявився сайт університету та сторінка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи. На інформацію зі сайту орієнтувалися 83% студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» та 71% студентів напряму підготовки «Соціальна робота».

Результати анкетування засвідчили високу профорієнтаційну активність викладачів та співробітників університету, так як 33% студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» й 50% студентів напряму підготовки «Соціальна робота» вказали, що інформацію про вищий навчальний заклад та напрями підготовки отримали на профорієнтаційних зустрічах.

Профорієнтаційні буклети, календарі отримали близько 17% студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» та 14% студентів напряму підготовки «Соціальна робота». Стенди в приймальній комісії привернули увагу близько 17% студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка».

Виявилось, що для майбутніх студентів важлива думка старших товаришів, так як близько 17% студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» й близько 21% студентів напряму підготовки «Соціальна робота» вказали, що на їхній вибір вищого навчального закладу та напряму підготовки вплинули позитивні відзиви студентів.

Анкетування передбачало вивчення мотивів вибору професії та вищого навчального закладу. Серед студентів 1 курсу напряму підготовки «Соціальна педагогіка» тільки 1 студентка пояснила свій професійний вибір наявними особистісними якостями, які відповідають вимогам до фахівця цієї сфери; 38% студентів пояснили свій вибір тим, що їм подобається спілкуватися з людьми та допомагати їм; 30% студентів зазначили, що професія здалася їм цікавою і виникло бажання дізнатися про неї більше, 23% осіб зізналися, що вибір професії було здійснено зовсім випадково: «Не було іншого вибору», «Зовсім випадково, їхала подавати документи на філологічний факультет і дізналася у приймальній комісії про спеціальність «соціальний педагог», вона мене дуже зацікавила і я вирішила подати документи саме на цю спеціальність» та ін.

Вибір для навчання Донбаського державного педагогічного університету студенти напряму підготовки «Соціальна педагогіка» пояснюють досить різними причинами: 23% студентів зазначили, що обрали ДДПУ, тому що чули гарні відзиви про цей вищий навчальний заклад і тому що, заклад знаходиться неподалік від їхнього основного міста проживання (вони приїхали навчатися із сусідніх міст); 23% студентів пояснили вибір тим, що заклад знаходиться неподалік від їхнього основного міста проживання (вони також приїхали навчатися із

сусідніх міст); 38% студентів – тому що ДДПУ знаходиться у їхньому рідному місті; 15% студентів – тому що пройшли на бюджетну форму навчання саме в ДДПУ.

Серед студентів 1 курсу напряму підготовки «Соціальна робота» також тільки 1 студентка пояснила свій професійний вибір наявними особистісними якостями, які є важливими для майбутньої професійної діяльності; 78% студентів пояснили свій вибір тим, що вони бажають допомагати людям; близько 7% студентів пояснили свій вибір великою кількістю соціальних проблем, які їх турбують, а також 7% студентів вважають роботу соціального працівника перспективною у майбутньому.

Вибір для навчання Донбаського державного педагогічного університету студенти напряму підготовки «Соціальна робота» пояснюють також досить різними причинами: 28% студентів зазначили, що обрали ДДПУ, тому що чули гарні відзиви; 21% студентів – тому що в ДДПУ здійснюється підготовка саме за цим напрямом; 14% студентів – тому що сподобалися умови, інфраструктура; 14% студентів – тому що ДДПУ знаходиться в рідному місті; 14% студентів – тому що заклад знаходиться неподалік від їхнього основного міста проживання (вони приїхали навчатися із сусідніх населених пунктів).

Цікавими виявилися очікування студентів від навчання. Так, 38% студентів 1 курсу напряму підготовки «Соціальна педагогіка» прагнуть отримати міцні знання, які необхідні для майбутньої професійної діяльності; 30% студентів сподіваються, що навчання дозволить їм у майбутньому стати компетентними фахівцями; 15% студентів окрім знань очікують нових знайомств; тільки 1 студентка зробила спробу поглянути на процес навчання з різних боків, а саме вона зазначила: «Я очікую результативних знань, активного проведення часу в університеті з користю для себе та інших студентів, насиченого цікавою інформацією процесу викладання дисциплін».

43% студентів 1 курсу напряму підготовки «Соціальна робота» сподіваються отримати міцні знання, які необхідні для майбутньої професійної діяльності; 35% студентів окрім знань прагнуть отримати досвід роботи та практичні навички; 14% студентів окрім знань очікують нових знайомств; 14% студентів – знання та цікаве студентське життя; 1 студентка підкреслює важливість отримання диплому, який користується попитом на ринку праці.

Таким чином, аналіз результатів анкетування засвідчив, що переважна більшість майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників не достатньо усвідомлено поставилися до професійного вибору і остаточне рішення приймали на етапі подання документів для вступу.

Результати анкетування засвідчили, що мотиви вибору професії у першокурсників досить різноманітні: бажання допомагати людям; наявність великої кількості соціальних проблем, які їх турбують; перспективність професії у майбутньому; можливість задовольнити власну потребу у спілкуванні з людьми; інтерес до професії.

Вибір для навчання Донбаського державного педагогічного університету студенти пояснюють також досить різними причинами: гарні відзиви; тому що здійснюється підготовка саме за цим напрямом; сподобалися умови, інфраструктура; тому що заклад знаходиться у рідному місті або неподалік від основного міста проживання, тому що пройшли на бюджетну форму навчання саме в цей вищий навчальний заклад.

У своїх очікуваннях від навчання першокурсники більш одностайні. Перш за все, вони прагнуть за роки навчання отримати міцні знання, які необхідні для успішного здійснення майбутньої професійної діяльності.

Найбільш популярними формами профорієнтаційної роботи виявилися сайт університету та профорієнтаційні зустрічі з працівниками університету.

Наведені результати анкетування доводять, що допрофесійна освіта та профорієнтаційна робота потребують подальшого удосконалення, щодо пошуку нових форм їх здійснення, орієнтованих на потреби сучасної молоді.

Література

1. Ніскородов В. В. Визначення рівня сформованості особистісних якостей старшокласників з метою професійної орієнтації / В. В. Ніскородов, О. В. Трохімець // Пошуки і знахідки: Матеріали наукової конференції ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (квітень, 2013) / Укладач В. К. Сарієнко. – Вип. 13. – Слов'янськ, 2013. – С. 30-35.
2. Турчина Л. О. Педагогічні умови підготовки старшокласників до вибору професії в умовах профільного навчання / Л. О. Турчина // Проблеми та перспективи розвитку ринку освітніх послуг: регіональний аспект: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (м. Армянськ, 28-29 березня 2013 року). – Ялта: РВВ КГУ, 2013. – С. 9-13.

Цибулько Л.Г.

*доцент кафедри педагогіки Донбаського державного педагогічного
університету*

УДК 37.013.42 : 37.018.32

ДО ПИТАННЯ ПРО СИРІТСТВО ЯК СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

У статті охарактеризовано сирітство як соціально-педагогічний феномен. Автором доводиться, що проблема профілактики і подолання сирітства (особливо, соціального сирітства) залишається дуже актуальною і потребує подальшого вивчення. Розкрито зміст дефініції „сирітство”, а також висвітлено сутність похідного від нього поняття „діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування”. Обґрунтовано, що дуже важкими для дітей є наслідки сирітства, серед яких глибокі й часто незворотні зміни в здоров'ї й психіці вихованців. Теоретично доведено, що існують чотири групи основних причин залишення дітей без батьківського піклування: соціально-економічні, морально-етичні, медико-фізіологічні.

Ключові слова: *сирітство, соціальне сирітство, діти-сироти, причини, наслідки.*

Цибулько Л.Г.

*доцент кафедри педагогіки Донбасского государственного
педагогического университета*

К ВОПРОСУ СИРОТСТВО КАК СОЦИАЛЬНО- ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

В статье охарактеризовано сиротство как социально-педагогический феномен. Автором обосновывается, что проблема профилактики и преодоления сиротства (особенно, социального сиротства) остается очень актуальной и нуждается в дальнейшем изучении. Раскрыто содержание дефиниции „сиротство”, а также освещена сущность производного от него понятия „дети-сироты и дети, лишённые родительской опеки”. Обосновано, что очень тяжёлыми для детей есть последствия сиротства, среди которых глубокие и часто необратимые изменения в здоровье и психике воспитанников. Теоретически доказано, что существуют четыре группы основных причин оставления детей без родительской опеки: социально-экономические, морально-этические, медико-физиологические.

Ключевые слова: *сиротство, социальное сиротство, дети-сироты, причины, следствия.*

Tsybulko L.G.

associate professor of pedagogics Donbass state pedagogical university

ON THE PROBLEM OF ORPHANHOOD AS SOCIAL AND PEDAGOGICAL PHENOMENON

In article the orphanhood as a social and pedagogical phenomenon is characterized. The author locates that the problem of prevention and orphanhood overcoming (especially, a social orphanhood) remains very actual and needs further studying. The maintenance of a definition "orphanhood" is opened, and also the essence of the concept "orphan children and children deprived of parental guardianship" derivative of it is shined. It is proved that very heavy for children there are orphanhood consequences, among which deep and often irreversible changes in health and mentality of pupils. It is theoretically proved that there are four groups of the main reasons for leaving of children without parental guardianship: social and economic, moral and ethical, medico-physiological.

Keywords: *orphanhood, social orphanhood, orphan children, reasons, consequences.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розглядаючи сирітство як соціальне явище, необхідно відзначити, що в будь-якому суспільстві завжди були, є й будуть діти, які з різних причин залишаються без батьків і процес їхнього розвитку відбувається або в іншій сім'ї, або в спеціально створених для цього установах. Багато в чому подальша доля дітей-сиріт залежить від ставлення до цієї проблеми як суспільства, так і держави. У кожній цивілізованій державі турбота про знедолених дітей є головною моральною нормою. Дитина, що втратила батьків - це особливий, посправжньому трагічний світ. Потреба мати сім'ю, батька й матір - одна з найсильніших потреб дитини. Безперечно, неправомірно говорити про організацію соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, в умовах регіонального освітньо-виховного простору без урахування значення феномену сирітства в сучасному суспільстві, визначення понятійної категорії „діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування”, з'ясування причин сирітства та встановлення того, які діти відносяться до зазначеної категорії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню сирітства загалом та соціального сирітства зокрема присвячено дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема І. Звереві, Б. Кобзаря, С. Коношенка, Н. Максимові, В. Оржеховської, М. Попова, С. Толстоухові та ін. На їхню думку, це явище є відображенням політико-економічного і культурного стану соціуму, закономірним наслідком кризи перехідного етапу в розвитку країни. Таким чином, проблема

профілактики і подолання сирітства (особливо, соціального сирітства) залишається дуже актуальною і потребує подальшого вивчення.

Мета статті – розкрити сутність сирітства, охарактеризувати причини його виникнення та обґрунтувати наслідки для дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розкриємо спочатку сутність поняття „сирітство”, що презентоване в довідковій та соціально-педагогічній літературі.

У довідникових та аналітичних матеріалах для соціальних педагогів та соціальних працівників за редакцією Л. Волинець, Н. Комарової, О. Антонової-Турченко, І. Іванової, І. Пеші [3] сирітство визначено як „соціальне явище, поява якого зумовлена наявністю в суспільстві дітей, батьки яких померли, а також дітей, які залишилися без піклування батьків унаслідок позбавлення останніх батьківських прав або визнання їх в установленому порядку недієздатними, безвісти зниклими тощо”.

Резюмуючи вищенаведене зауважимо, що в наш час у довідковій та соціально-педагогічній літературі сирітство розглядається більше як негативне соціальне явище, що важливо для нас в аспекті організації соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами в умовах регіонального освітньо-виховного простору.

Продовжуючи аналіз категорії „сирітство” зазначимо, що близьким до цього поняття є соціальне сирітство – соціальне явище, обумовлене ухиленням або відстороненням батьків від виконання батьківських обов’язків стосовно неповнолітньої дитини [2, с. 12]. Таке ж трактування наведено у працях вітчизняних науковців, зокрема О. Безпалько, А.Капської, С. Харченка.

Отже, поняття сирітства охоплює як категорії дітей-сиріт, так і соціальних сиріт, а відтак можемо стверджувати, що поняття соціального сирітства є відповідно вужчим за поняття сирітства в цілому. В соціально-педагогічній літературі втрату дитиною батьків науковці розглядають як двостороннє явище: з одного боку, традиційно, як смерть батьків, з іншого – як відсутність піклування над дітьми з боку батьків, що зумовлена різними причинами.

Розглянувши дефініцію „сирітство”, перейдемо до висвітлення сутності похідного від нього поняття „діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.”

Зокрема, поняття „сироти” і „діти, що залишилися без піклування батьків”, представлені в Законі України „Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування” від 13.01.2005 р. У згаданому законі вказується, що *сироти* - це особи у віці до 18 років, у яких умерли обоє або єдиний

батько, а діти, що залишилися без піклування батьків, - це особи у віці до 18 років, які залишилися без піклування єдиного або обох батьків у зв'язку з відсутністю батьків або позбавленням їхніх батьківських прав, обмеженням їх у батьківських правах, визнанням батьків безвісно відсутніми, недієздатними (обмежено дієздатними), що перебувають у лікувальних установах, оголошенням їх померлими, відбуванням ними покарання в установах, що виконують покарання у вигляді позбавлення волі, перебувають під вартою на час слідства; розшукуються органами внутрішніх справ у зв'язку з ухиленням від сплати аліментів і відсутністю відомостей про їхнє місцезнаходження; через тривалу хворобу не мають змоги виконувати батьківські обов'язки; підкинуті діти; діти, батьки яких невідомі; відмовою батьків взяти своїх дітей з виховних, лікувальних установ, установ соціального захисту населення й інших аналогічних закладів [1].

З'ясувавши сутність основних понять дослідження, переходимо до розгляду наслідків сирітства як негативного соціального явища.

Так, у процесі вивчення наукової літератури з означеного аспекту проблеми дослідження було встановлено, що дуже важкими для дітей є наслідки сирітства: глибокі й часто незворотні зміни в здоров'ї й психіці вихованця, аномальний внутрішньоутробний розвиток у процесі небажаної вагітності; негативний соціальний досвід у період раннього й дошкільного дитинства. Найбільш драматичний наслідок сирітства - це пряма шкода здоров'ю, психічному й соціальному розвитку дитини, що була позбавлена піклування батьків.

Зокрема, за даними українських дослідників до 60% контингенту будинків дитини становлять діти з важкою хронічною патологією, переважно центральної нервової системи, що відносяться до III-V (найбільш низьких) груп здоров'я. Майже 55% відстають у фізичному розвитку. Лише 4,7% дітей кваліфікуються як практично здорові. Крім наслідків органічної поразки мозку в 30% відзначається хронічний тонзиліт, дискенезія жовчних шляхів, астроїдний бронхіт, хронічний пієлонефрит, дуже часті енурези й ін. [2, с. 86].

У зв'язку з тим, що феномен сирітства одержав у наш час гостру соціально-економічну й моральну актуальність, необхідний глибокий аналіз причин виникнення цієї соціальної проблеми.

Вивчення наукових джерел з означеного питання дало можливість виділити чотири групи основних причин залишення дітей без батьківського піклування:

– соціально-економічні, пов'язані із зубожінням сімей (*низький матеріальний рівень життя багатьох сімей, безробіття обох чи одного з батьків; зайнятість батьків „човниковим бізнесом”, що вимагає частой*

довготривалої відсутності батьків; жебрацтво батьків, тривала відсутність батьків, відсутність постійного житла (*малозабезпечені сім'ї продають свої оселі, щоб забезпечити собі засоби існування, заздалегідь виписуючи дітей, залишаючи їх без даху над головою*), розлучення батьків;

– морально-етичні (*асоціальний спосіб життя одного або обох батьків, тобто різні види залежності (пияцтво, нарко- і токсикоманія), проституція, участь у протизаконній діяльності*); асоціальний спосіб життя батьків, різні види залежності, примушення дітей до жебракування, злочинні діяння батьків; *різноманітні форми насильства над дітьми в сім'ї та державних закладах опіки*; згортання системи виховної роботи з дітьми й підлітками за місцем проживання, у результаті чого виникають молодіжні субкультури та неформальні групи; погіршення умов утримання дітей у державних закладах; педагогічна некомпетентність молодих сімей; зміна ціннісних орієнтацій; послаблення моральної відповідальності батьків за виховання дітей;

– психологічні (суб'єктивні) – раннє або позашлюбне материнство; дисфункційність сім'ї (неповна, новоутворена, багатодітна, сім'я інвалідів), несприятливий психологічний клімат у сім'ї, конфліктність її членів;

– медико-фізіологічні – наявність хвороб у батьків, що унеможлиблює виконання батьківських обов'язків; гибель батьків.

Визначившись із джерелами виникнення сирітства, перейдемо до розгляду форм утримання й виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні.

На сьогоднішній день існуючі в Україні форми опіки сиріт можна розділити на *державні*: притулки; будинки дитини (для дітей віком від народження до трьох років); інтернатні заклади для дітей дошкільного віку; інтернатні заклади для дітей шкільного віку; інтернатні заклади змішаного типу (для дітей дошкільного та шкільного віку); загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків (можуть бути з дошкільним відділенням); соціально-реабілітаційні центри (державні та приватні); освітньо-виховні комплекси, що реорганізуються з існуючих шкіл-інтернатів; ПТУ для дітей-сиріт; загальноосвітні заклади реабілітації (окремо для дівчат і хлопців віком 14-18 років) і *сімейні* : усиновлення, оформлення опіки (піклування), влаштування до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу. На жаль, у нашій державі виховання дітей-сиріт у дитячих інтернатних закладах є більш поширеним явищем, ніж в прийомних сім'ях. Це вимагає від педагогічної галузі впровадження науково обґрунтованих заходів щодо організації і надання якісної соціально-педагогічної допомоги допомоги вихованцям закладів інтернатного типу.

Висновки. На тлі соціально-економічних змін у суспільствах різних держав прогресує таке негативне явище як сирітство, наслідком якого є збільшення кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Актуальність попередження та подолання сирітства зумовлюють наслідки цього негативного соціального явища для вихованців-сиріт, які полягають у глибоких й часто незворотних змінах у здоров'ї й психіці дітей цієї категорії. Виділяють чотири групи основних причин залишення дітей без батьківського піклування: соціально-економічні, морально-етичні, медико-фізіологічні. На жаль, в Україні здебільшого реалізуються державні, колективні форми опіки дітей-сиріт (дитячі будинки, загальноосвітні та спеціалізовані школи-інтернати, що функціонують у системі Міністерства охорони здоров'я, Міністерства освіти), у порівнянні із недостатньо розповсюдженими сімейними формами (усиновлення, встановлення опіки (піклування), передача до прийомної сім'ї, дитячих будинків сімейного типу). Розкриті в цій статті питання не вичерпують всіх аспектів даної проблеми. На наш погляд, подальшого вивчення потребують питання влаштування вихованців сиріт до інноваційних форм опіки та оптимізації соціально-педагогічної роботи з ними в умовах закладів інтернатного типу.

Література

1. Закон України „Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” № 2342-IV від 13.01.2005 р. // режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2342-15>
2. Потопахіна О.М. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа : [монографія] / О.М. Потопахіна. - О. : Фенікс, 2009. - 204с.
3. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / Волинець Л. С., Комарова Н. М., Антонова-Турченко О. Г. та ін. – К. : [Б. в.], 2008. – 120 с.

Чумак Л.

старший викладач кафедри педагогіки ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”

УДК 373.018.32

СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ.

В статті досліджується проблема соціального становлення шкільної молоді. Аналізуються основні напрямки діяльності дитячих громадських організацій та визначаються умови успішного соціального становлення старшокласників в контексті діяльності громадської організації.

Ключові слова: соціалізація, соціальне становлення, громадська організація.

Чумак Л.

старший преподаватель кафедры педагогики ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

СОЦИАЛЬНОЕ СТАНОВЛЕНИЕ СТАРШЕКЛАСНИКОВ В КОНТЕКСТЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЩЕСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

В статье рассматривается проблема социального становления школьной молодежи. Анализируются основные направления деятельности детских общественных организаций, а также формулируются условия успешного социального становления старшеклассников в контексте деятельности общественной организации.

Ключевые слова: социализация, социальное становление, общественная организация.

Chumak L.

senior lecturer of department of pedagogics of SHEI “Donbass State Teachers Training University”

THE SOCIAL FORMATION OF STUDENTS IN THE CONTEXT OF THE ACTIVITIES OF A PUBLIC ORGANIZATION

The problems of the social formation of students are investigated in the article. The main tendencies of the activity are analyzed. The conditions of the effective social formation of the senior pupils in the activities of a public organization are defined.

Keywords: social formation, socialization, public organization.

Постановка проблеми. Гуманістична парадигма, яка сформувалася у сучасному виховному процесі, з особливою гостротою ставить питання про гарантії держави відносно забезпечення прав та можливостей

особистості у новій соціальній ситуації, сприяння її успішній соціалізації у різноманітних соціальних інституціях та галузях.

У сучасній соціально-педагогічній ситуації такі інституції, які здійснюють виховний вплив, як сім'я, друзі, однолітки, церква, «вулиця», громадські організації, можуть мати не менший, а іноді і більший виховний вплив, ніж офіційні, у тому числі і державні виховні інституції – дитячий садок, школа, засоби масової комунікації.

Проблема соціального становлення особистості школяра та соціалізації розглядалась у дослідженнях таких вчених, як К.Абульханова-Славська, А.Гордін, І.Зверева, І.Кон, Л.Коваль, М.Лукашевич, А.Мудрик та ін.

Мета статті – обґрунтування психолого-педагогічних факторів та умов життєдіяльності дитячо-юнацької громадської організації, необхідних та достатніх для успішного соціального становлення старшокласників.

Виклад основного матеріалу. Проблема соціалізації та соціального становлення особистості розглядається в сучасній науці у філософському, соціологічному та психолого-педагогічному напрямках. Її актуальність обумовлена сучасною соціально-педагогічною ситуацією та загальною спрямованістю виховного процесу.

У соціально-педагогічному аспекті цей процес трактується як розвиток та самозмінення людини у процесі засвоєння та відтворення культури, що відбувається у взаємодії людини зі стихійними, відносно контрольованими та цілеспрямовано створеними умовами життя на всіх вікових етапах [5].

Соціальна адаптація є обов'язковою умовою та результатом успішної соціалізації дитини, яка, як відомо відбувається в трьох основних сферах: діяльність, спілкування та самосвідомість.

В сфері діяльності у школяра відбувається розширення видів діяльності, орієнтація в кожному виді, її осмислення та освоєння, оволодіння відповідними формами та засобами діяльності.

Щодо сфери спілкування, то у процесі соціалізації вона розширюється та поглиблюється, збільшується кількість контактів, якісно змінюється їх специфіка.

У сфері розвитку самосвідомості слід зазначити, що у процесі соціалізації відбувається становлення образу «Я» як активного суб'єкта діяльності, осмислення своєї соціальної ролі, формування самооцінки.

Процес соціального становлення пов'язаний із формуванням у особистості таких якостей, як соціальна зрілість, соціальна відповідальність, життєва компетентність.

Під соціальною зрілістю розуміють цілісну, відносно усталену систему людських характеристик на основі єдності свідомості й суспільно

значущої діяльності, усвідомлення особистістю власного «я», своєї ролі та соціальних функцій у суспільстві. [4].

Соціальна зрілість виявляється у тому, наскільки адекватно людина розуміє своє місце у колективі, у суспільстві в цілому, який у неї світогляд, ставлення до соціальних інститутів, своїх обов'язків, праці.

Показником соціальної зрілості є соціальна відповідальність, яка спрямовує дії людини, виступає стимулом її удосконалення.

Соціальна відповідальність, на думку більшості дослідників, передбачає знання людиною своїх прав та обов'язків, шляхів їх реалізації з урахуванням соціальних наслідків, до яких вони можуть привести. Саму структуру соціальної відповідальності умовно можна розглядати як сукупність трьох компонентів: пізнавального, емоційно-вольового та практичного [4].

Дитячі та молодіжні організації є формою залучення підростаючого покоління до соціальних умов життя і праці, до спілкування у соціальному середовищі.

Дитяча громадська організація – це колектив, на базі якого формуються та розвиваються відносини співробітництва, взаємодопомоги ; це конгломерат людей, об'єднаних спільними завданнями та виконанням ними соціальних завдань та ролей. Колектив в дитячих організаціях утворює такий суспільний зв'язок дітей та молоді, на основі якої формується вільна особистість, тобто особистість, яка має розвинене почуття відповідальності та усвідомлення власної гідності. Така індивідуальність висловлюється в соціально значущих, духовно та морально значущих вчинках та мотивах поведінки. Підліток або юнак, який знаходиться у колективі однодумців, здатен на самодіяльну, ініціативну та відповідальну поведінку у будь-яких, навіть непередбачених ситуаціях.

Діяльність організацій повинна будуватися таким чином, щоб у кожної дитини були сформовані міцні почуття колективізму, дружби та взаєморозуміння, поважного ставлення до інших, до культури суспільства; створені умови для індивідуального розвитку та духовно-ціннісної орієнтації; автономізації підростаючого покоління від дорослих; диференціація вихованців відповідно до їх особистісних ресурсів стосовно реальної соціально-професійної структури суспільства; створення спеціальних ситуацій у життєдіяльності виховних організацій; стимулювання саморозвитку організації та її членів .

В цілому дитячі та юнацькі громадські організації - це об'єднання людей, які характеризуються спільністю цілей, єдністю інтересів та спільною соціально корисною діяльністю, йому притаманні свідомі

дисципліна та взаємна відповідальність, відносини товариського співробітництва та взаємодопомоги [2].

У якості суттєвого показника розвитку особистості та її соціальної підготовленості виступає самооцінка та рівень домагань. Самооцінка формується насамперед під впливом результатів діяльності школяра. Але справа в тому, що оцінку результатів діяльності завжди дають оточуючі. Почуття до самого себе формуються та підкріплюються завдяки реакціям інших. Якщо оточуючі завжди ставляться до людини з повагою, він починає вважати себе таким, що заслуговує на повагу. Участь у справах клубу або громадської організації дає впевненість школяру у своїй необхідності, значущості; він бачить оцінку своєї діяльності з боку однолітків – членів організації.

Старший шкільний вік, або рання юність – це вік безпосередньої підготовки підростаючої особистості до життя як дорослої людини, до вибору спеціальності, до безпосереднього оволодіння нею, до виконання відповідальних соціальних функцій.

Провідну роль у психічному розвитку старшокласників відіграють соціальні фактори. Вони визначають сутність тих змін, завдяки яким старшокласники наближаються до статусу дорослої людини. Ці зміни відбуваються під впливом оточуючого середовища, насамперед, суспільства, яке тією чи іншою мірою їх передбачає, проектує, готуючи нове покоління до здійснення соціальних функцій.

Вплив суспільства на соціальне становлення здійснюється не безпосередньо, а через активність юнаків і дівчат, через різні види їх діяльності, в якій поєднується суспільне і індивідуальне.

Процес соціалізації та соціального становлення повинен бути спрямований на розвиток в особистості соціально значущих якостей, які дозволяють старшокласникам знайти своє місце у світі дорослих та досягнути успіху у значущій для них та суспільства діяльності.

Широкі можливості у розвитку особистості старшого школяра, його соціальному становленні відкриває громадська організація. Участь старшокласників у молодіжному громадському об'єднанні надає їм можливість відігравати певну роль у суспільстві, зайняти більш визначену суспільну позицію.

Досвід показує, що в дитячих та юнацьких громадських організаціях та об'єднаннях, які живуть цікавим змістовним життям, створюються сприятливі умови для правильного формування особистості, успішної соціалізації та соціального становлення.

Основними завданнями громадського об'єднання є наступні:
соціалізація та соціальна адаптація старшокласників;

підтримка молодіжних ініціатив, допомога в організації учнівського самоврядування;

координація зусиль старшокласників в системі самоврядування.

Соціалізація – це процес становлення особистості, який здійснюється в трьох сферах: діяльності, спілкуванні та самосвідомості. Всі ці напрямки повинні знайти своє відображення в діяльності організації.

Соціальне становлення старшокласників відбувається переважною більшістю у взаємодії з групами однолітків та дорослих. Всі мікрогрупи однолітків об'єднані в колектив, який має загальну мету та спільну діяльність. Все це сприяє формуванню у молодій людини досвіду життя у суспільстві, взаємодії з оточуючими, створює умови для позитивно спрямованого самопізнання, самовизначення, самореалізації та самоствердження, а в цілому для досвіду життя у суспільстві.

З цією метою молодь може бути задіяна у різноманітних видах діяльності. В процесі соціального становлення школяр має справу з розширенням «каталогу» діяльності, тобто займається пізнанням все нових й нових для нього видів діяльності. В процесі цього розвивається орієнтація у системі зв'язків, присутніх у кожному виді діяльності та між різними видами.

Це може бути діяльність у наступних напрямках: суспільно-політична, краєзнавча, екологічна, науково-технічна, трудова, спортивна.

У житті юнаків спілкування відіграє значну роль. Однак, саме у цій сфері багато школярів відчують певні труднощі. Суттєву допомогу у вирішенні даних проблем в межах діяльності громадської організації може здійснювати «Клуб спілкування». За допомогою ігрових ситуацій, тренінгових занять, спрямованих на оволодіння технікою спілкування, регулюються та коригуються відносини у групах школярів.

Важливою складовою в діяльності дитячої громадської організації є розвиток самосвідомості особистості. В процесі соціалізації відбувається становлення у школярів образу «Я». Образ «Я» виникає не одразу, а формується протягом всього життя під впливом багаточисельних соціальних впливів, які визначаються постійним надбанням соціального досвіду в умовах розширення діапазону діяльності та спілкування.

В цілому, всі напрямки діяльності громадського об'єднання необхідно спрямовувати на формування у старшокласників позитивних особистісних якостей, характерних для соціально сформованої особистості.

В діяльності громадського об'єднання важливим є органічне поєднання педагогічного керівництва з різними формами самоорганізації школярів, коли відносини між членами організації формуються на демократичних та гуманістичних засадах, велика увага приділяється індивідуальним формам діяльності школярів, своєчасно здійснюється

психолого-педагогічна корекція взаємовідносин в групі, психологічна підтримка окремих категорій школярів.

Під час дослідницько-педагогічної діяльності були визначені наступні умови соціального становлення учнівської молоді в діяльності дитячо-юнацької громадської організації:

1. Соціально-педагогічні, які передбачають можливість реалізації в діяльності організації соціальної мети виховання як розвитку особистості в єдності її загальнолюдських, конкретно-історичних, національних та індивідуальних засад; а також здійснення діяльності організації на основі ідей демократизації та гуманізації.

2. Організаційно-педагогічні, які передбачають, по-перше, поєднання організаційно-педагогічної діяльності з різноманітними формами самоорганізації старшокласників; по-друге, відмову від гіпертрофії колективних та суспільно організованих форм діяльності та визнання індивідуальних форм діяльності рівноцінною сферою реалізації інтересів членів об'єднання.

3. Психолого-педагогічні умови, які включають в себе, по-перше, своєчасну психолого-педагогічну корекцію та регуляцію життєдіяльності організації; по-друге, встановлення педагогічно обґрунтованих взаємовідносин між керівниками організації та її членами як суб'єктами виховного процесу, по-третє, забезпечення науково-методичного забезпечення функціонування організації.

Висновки. Органічне поєднання основних сфер соціалізації: спілкування, діяльності та самосвідомості у межах діяльності юнацького громадського об'єднання, гуманізація міжособистісних відносин у групах однолітків, створення умов для самопізнання, самоствердження особистості та її самореалізації сприятиме успішному соціальному становленню старшокласників.

Література

1. Абдюкова Н. Психологічні особливості соціалізації сучасного підлітка: автореф. Дис..канд. Псих.наук / Н.Абдюкова. - Київ, 2000. - 16 с.
2. Гордин А. Воспитание и социализация / А.Гордин// Педагогика. - 1991. - №2. - С.39-42.
3. Корзун І. Соціалізація старшокласників у сфері вільного часу: автореф. Дис...канд.пед.наук / І.Корзун. - Луганськ, 1996 — 18 с.
4. Лукашевич М. Соціалізація. Виховні механізми і технології/ М.Лукашевич.- К.: ІЗМН, 1998. - 112 с.
5. Мудрик А. Социальная педагогика / А.Мудрик. - М.: Академия, 1999.- С.36-37
6. Соціальна робота з молоддю в Україні / за ред. І.Звереві. - К.: Столиця, 2000. - 152 с.

Брусенко А.

*асистент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»*

УДК 37.013.42 + 316.625 : 17.022.1

САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

У статті детально розглядається поняття самопрезентація. Здійснено аналіз стратегій самопрезентації у роботах соціологів, соціальних психологів та педагогів. Вивчена проблема самопрезентації у працях зарубіжних і вітчизняних вчених. Подана детальна класифікація стратегій самопрезентації, розглянуті техніки управління враженням.

Ключові слова: самопрезентація, імідж, стратегії самопрезентації, самопред'явлення, самоподача.

Брусенко А.

*ассистент кафедры социальной педагогики и социальной работы ГВУЗ
«Донбасский государственный педагогический университет»*

САМОПРЕЗЕНТАЦИЯ ЛИЧНОСТИ КАК СОЦИАЛЬНО- ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

В статье подробно рассматривается понятие самопрезентация. Осуществлен анализ стратегий самопрезентации в работах социологов, социальных психологов и педагогов. Изучена проблема самопрезентации в трудах зарубежных и отечественных ученых. Дана детальная классификация стратегий самопрезентации, рассмотрены техники управления впечатлением.

Ключевые слова: самопрезентация, имидж, стратегии самопрезентации, самопредъявление, самоподача.

Brusenko A.

*assistant professor of social pedagogy and social work "Donbass State
Pedagogical University"*

SELF-PRESENTATION PERSON AS SOCIAL PHENOMENON PEDAGOGICAL

The article characterizes with details the concept of self-presentation. The analysis of the strategies of self-presentation in the work of sociologists, social psychologists and educators. Is represented the problem of self-presentation in the works of foreign and domestic scholars. Is analysed this detailed classification of strategies of self-presentation, is represented. New method of impression management is depicted.

Key words: self-presentation, image, strategies of self-presentation, self-presentation, self-serve.

Постановка проблеми. Сучасний світ висуває нові вимоги до особистості – здатність до самостійної постановки життєвих цілей, можливість здійснювати особистий, вільний вибір, впевненість у собі, незалежність. Тобто кожна особистість повинна мати свою індивідуальність. Індивідуальність у свою чергу це – сукупність психічних властивостей, характерних рис і досвіду кожної особистості, що відрізняють її від інших індивідуумів [1, с. 26].

Від того, яке саме враження людина справляє на оточуючих, залежать багато в чому успіхи в багатьох життєвих сферах – на роботі, в особистому житті. Стрімко увійшло у повсякденне життя словосполучення «імідж людини».

Імідж людини – це думка про неї в групі людей унаслідок сформованого в їх психіці образу цієї людини, що виник унаслідок їх прямого контакту з цією людиною чи внаслідок отриманої про цю людину інформації від інших людей; власне, імідж людини – це те, як вона виглядає в очах інших (А. Панасюк) [10].

Саме завдяки самопрезентації свого адекватного іміджу та образу можливо підвищити свою конкурентоздатність у соціальних і ділових відносинах у різноманітних сферах життєдіяльності. Тому дедалі більше вчених приділяють увагу процесу самопрезентації особистості.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблемою самопрезентації особистості займаються як вітчизняні (В. Шепель, Н. Амяга, О. Зінченко, Ю. Крижанська, Г. Почепцов, О. Соколова-Бауш, В. Третьяков, Ю. Жуков, Г. Бороздіна) так і зарубіжні (Е. Джонс, Т. Піттман, М. Селігман, С. Стівен, Е. Джонсон, Д. Тедескі, А. Шутц, Д. Майєрс, І. Гофман, Дж. Мід, Г. Блумер) вчені. Але, на нашу думку, подальшого дослідження потребують питання пов'язані з вивченням процесу формування самопрезентаційної культури майбутніх педагогів.

Метою етапу дослідження, якому присвячено статтю, є аналіз психолого-педагогічної літератури, присвяченої вивченню поняття самопрезентації як соціально-педагогічного феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для більш детального та глибоко вивчення поняття самопрезентації розглянемо його визначення у довідковій літературі. Так у Оксфордському тлумачному словнику самопрезентація розглядається як «процес подання себе щодо соціально та культурно прийнятих способів дії та поведінки» [9].

Короткий психолого-філологічний словник визначає самопрезентацію як «представлення себе щодо прийнятих способів дії, поведінки для формування думки інших про себе» [14].

Самопрезентація, за енциклопедичним словником під редакцією А. Бодалева, це «акт самовираження в процесі спілкування, спрямований на створення певного враження про себе в аудиторії, в якості якої може виступати як окрема людина, так і група людей» [11].

Представники соціальної психології розглядають самопрезентацію як засіб формування образу-Я і підтримки самооцінки.

Одну з перших класифікацій стратегій самопрезентації в 1987 році створили Е. Джонс та Т. Піттман, вони виділяють п'ять стратегій:

1. Прагнення сподобатися – інграціяція. Основна тактика цієї стратегії побудована на владі чарівності. Мета – здаватися привабливим.

2. Самопросування – демонстрація своїх знань і можливості виступити експертом в будь-якому питанні. Основна тактика полягає в хвастошах і демонстрації своєї переваги. Мета – здаватися компетентним.

3. Зразковість – прагнення бути прикладом для інших людей. Основна тактика полягає також у хвастошах і прагненні обговорювати і засуджувати інших людей. Мета – здаватися морально бездоганим.

4. Залякування – демонстрація сили і влади. Основна тактика полягає в загрозі. Мета – здаватися небезпечним.

5. Демонстрація слабкості або благання. Основна тактика – просити про допомогу, благи. Мета – здаватися слабким. [4].

Найбільш детальну класифікацію стратегій самопрезентації здійснила А. Шутц. На основі аналізу спеціальної літератури вона виділила власні критерії стратегій самопрезентації, це установка на створення позитивного образу чи уникнення поганого образу, ступінь активності суб'єкта у створенні образу і ступінь прояву агресивності суб'єкта в процесі самопрезентації. На основі поєднання цих критеріїв вона виділяє чотири групи стратегій самопред'явлення.

1. Позитивне самопред'явлення. Девіз «Я хороший». Дії людини носять активний але не агресивний характер при створенні позитивного образу. До цієї групи відносяться стратегії прагнення подобатися, самопросування, служіння прикладом. Основні тактики наступні:

- грітись в променях чужої слави. Вперше була описана Р. Чалдіні, який займався вивченням психології впливу. Ця тактика заснована на порівнянні себе з видатними поважними людьми;

- асоціювання себе з важливими і позитивними подіями;

- підсилення значущості тих подій, в яких людина приймала участь, та людей з якими спілкувалася;

- демонстрація впливу. Людина вселяє оточуючим упевненість у позитивних наслідках своїх справ;

- демонстрація ідентифікації з аудиторією. Людина демонструє близькість своїх поглядів, установок тим людям, на яких спрямоване самопред'явлення.

2. Наступальне самопред'явлення. Ґрунтується на прагненні виглядати добре, при цьому засуджуючи інших людей. Це агресивний спосіб створення необхідного образу, всі тактики якого спрямовані на критику конкурента. Використовуються такі тактики:

- підрив опозиції. Повідомляється негативна інформація про конкурента для того, щоб на його фоні краще виглядати;
- критична установка в оцінці будь-яких явищ дійсності. Тобто мовець створює ілюзію компетентності до обговорюваної теми;
- критика в адресу тих, хто критикує його. Це створює ілюзію упередженості зі сторони тих хто критикує;
- зміна теми дискусії у виграшний для себе бік.

3. Запобіжне самопред'явлення. Головна мета не виглядати погано. Людина уникає взаємодії з іншими людьми, тим самим не дає можливості створити про себе негативне враження. Використовують такі тактики:

- уникнення публічної уваги;
- мінімальне саморозкриття;
- обачний самоопис. Людина не розповідає не тільки про свої недоліки, але й про свої гарні сторони, на випадок якщо не зможе підтвердити свою майстерність;
- мінімізація соціальної взаємодії.

4. Оборонне самопред'явлення. Суб'єкт поводиться активно в створенні образу, але має установку на уникнення негативного образу. Ця стратегія, як правило, розгортається тоді, коли людину звинувачують у причетності до якої-небудь небажаної події. Чим більша роль людини у цій події, і чим воно важче, тим важче людині змінити свій негативний образ у бік позитивного. Для цієї стратегії характерні такі тактики самовиправдання:

- заперечення події. Людина заперечує сам факт негативної події, у зв'язку з яким її звинувачують;
- зміна інтерпретації події з метою зниження негативності її оцінки. Людина визнає сам факт події, але подає його в більш позитивному ключі;
- дисоціація. Людина занижує ступінь своєї негативної участі у цій події;
- виправдання. Людина або наполягає на законності своїх вчинків, або наводить аргументи на свою користь;
- вибачення. Людина стверджує, що не могла вчинити інакше, так як не мала змоги контролювати хід подій;
- визнання вини і каяття [4].

У свою чергу американський соціальний психолог Девід Майєрс у праці «Соціальна психологія» розглядає самопрезентацію, як тактику «управління враженням». Він зазначає, що люди мають схильність подавати себе не такими, які вони є насправді, і найчастіше це не фальшива гордість, а фальшива скромність. Процес самопрезентації відносить до прагнення людини представити бажаний образ як для аудиторії поза (інші люди), так і для аудиторії всередині (ми самі). Як зазначає Д. Майєрс кожна людина по різному ставиться до презентації себе іншим. Не всіх цікавить яке враження вони складають у оточуючих при спілкуванні. Для таких людей характерним є низький рівень самомоніторингу. Навпаки, люди з високим рівнем самомоніторингу завжди піклуються про те, яке справляють враження, як виглядають з боку і намагаються привести свою поведінку до тих вимог, які ставлять оточуючі [7].

Соціальний психолог Роберт Чалдіні у роботі «Психологія впливу» виділяє дві непрямі техніки управління враженням:

- купання в променях чужої слави. Передбачає використання чужого успіху в інтересах створення власного образу;

- псування, зашкодження – навмисне перебільшення чужих недоліків для виставлення себе в більш вигідному світлі.

Глибоко досліджували та вивчали процес самопрезентації представники соціології. Так американський соціолог І. Гофман проводить аналогію між повсякденним життям та соціальними ролями, які відіграє кожна людина, та акторською грою. Ця концепція отримала назву «соціальна драматургія». Свою теорію І. Гофман виклав у монографії «Подання себе іншим у повсякденному житті» [Goffman, 1959]. Він розглядає людину як носія певних ролей, при цьому абстрагуючись від цілісності особистісних характеристик. Тобто людина в процесі бесіди дивиться на себе з боку співрозмовника і корегує свою поведінку так, щоб представити себе в більш вигідному світлі.

Представника символічного інтеракціонізму в соціології, Дж. Мід і Г. Блумер виділяють два рівні соціальної взаємодії – несимволічний і символічний. Під несимволічним рівнем мається на увазі безпосередня реакція людей на певні дії і вчинки один одного, у свою чергу символічний рівень це вже обмін певною інформацією за допомогою символів.

У свою чергу педагоги розглядають самопрезентацію як необхідний компонент у діяльності вчителя. Так А. Макаренко у книзі «Про виховання» наполягав на необхідності оволодіння технікою педагогічної майстерності: «Потрібно вміти читати на людському обличчі, на обличчі дитини, і це читання може бути навіть описано в спеціальному курсі. Нічого хитрого, нічого містичного немає в тому, щоб по обличчю

дiзнаватися про деякі ознаки душевних рухів. Педагогічна майстерність полягає, в постановці голосу вихователя і в управлінні своїм обличчям. Педагог не може не грати. Не може бути педагога, який не вмів би грати... Але не можна просто грати сценічно, зовні. Є якийсь приводний ремінь, який має з'єднувати з цією грою вашу прекрасну особистість... Я став справжнім майстром тільки тоді, коли навчився говорити «йди сюди» з 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів у постановці обличчя, фігури, голосу» [8, с. 37]. Як бачимо, також відзначається роль акторської майстерності при спілкуванні педагога з дітьми. Від того, яке перше враження складеться про вчителя, залежить подальша робота з колективом. Самопрезентація вчителя відбувається в процесі безпосереднього спілкування з учнями, коли педагог «подає себе», проявляючи глибину своїх знань, умінь, викликаючи у дітей інтерес до себе і тим самим до навчального матеріалу, виховних бесід.

Видатний педагог В. Сухомлинський так само висував високі вимоги до особистості педагога. Однак він підкреслював значимість саме етичної культури педагога: «Ми повинні бути для підлітків прикладом багатства духовного життя; лише за цієї умови ми маємо моральне право виховувати» [13, с. 322]. Педагог повинен вміти керувати своїми почуттями, темпераментом, емоціями, мати педагогічний такт у стосунках з учнями. Саме це дозволить отримати незаперечний авторитет у дітей.

Таким чином, під час вивчення даної проблеми ми дійшли висновку, що у психолого-педагогічній літературі не існує єдиного розуміння поняття самопрезентації. Психологи розглядають самопрезентацію як засіб формування образу–Я і підтримки самооцінки, педагоги досліджують проблему самопрезентації в діяльності вчителя, як показник його майстерності та засіб виховного впливу.

Під час вивчення літератури було виявлено синоніми поняття самопрезентації: управління враженням, самопред'явлення, саморозкриття.

Література

1. Бороздина Г. В. Психология делового общения / Г. В. Бороздина. – М.: Инфра-м, 2006.
2. Вердербер Р. Психология общения / Р. Вердербер, К. Вердербер. – СПб., 2003.
3. Головин С. Ю. Словарь практического психолога / С. Ю. Головин. – М.: АСТ, Харвест, 1998.
4. Добреньков В. И. История зарубежной социологии / В. И. Добреньков, А. И. Кравченко. – М.: Академический проект, 2005. – 704 с.
5. Доценко Е. Л. Психология манипуляции / Е. Л. Доценко. – М., 1996.
6. Зеленский В. В. Толковый словарь по аналитической психологии / В. В. Зеленский. – М.: Изд-во «Когито-Центр», 2008. – 336 с.

7. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс [Перев. с англ.]. – СПб.: Питер, 1997. – 688 с: ил.
8. Макаренко А. С. О воспитании / А. С. Макаренко. – М.: Школьная пресса, 2003.
9. Оксфордский толковый словарь по психологии / Под ред. А. Ребера. – Oxford, Penguin Non-Classical, 2002.
10. Панасюк А. Ю. Формирование имиджа: Стратегия, психотехники, психотехнологии / А. Ю. Панасюк. – М.: Омега-Л, 2007. – 266 с.
11. Психология общения. Энциклопедический словарь. Под общ. ред. А. А. Бодалевой. – М.: Изд-во «Когито-Центр», 2011.
12. Словник української мови: в 11 томах. – Т. 4. – К.: Наукова думка, 1973. – С. 26.
13. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – М., 1998.
14. Филиппов А. В. Тысяча состояний души. Краткий психолого-филологический словарь / А. В. Филиппов, Н. Н. Романова, Т. В. Летягова. – М.: Наука: Флинта, 2011.
15. Шкуратова И. П. Самовыражение личности в общении / И. П. Шкуратова // Психология личности. Учебн. пособие под ред. П. Н. Ермакова, В. А. Лабунской. – М.: ЭКСМО, 2007. – С. 241-265.

Грунська О.

здобувач ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”

УДК 37.013.42 + 373.5.091.12: 36-051

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Стаття присвячена аналізу класифікації функціоналу соціального педагога та характеристикі напрямків його професійної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах в сучасних соціокультурних умовах.

Ключові слова: соціальний педагог, функції соціально-педагогічної роботи, напрями професійної діяльності соціального педагога.

Грунская О.

соискатель ГВУЗ “Донбасский государственный педагогический университет”

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Статья посвящена анализу классификации функций социального педагога и характеристике направлений его профессиональной деятельности в общеобразовательных учебных заведениях в современных социокультурных условиях.

Ключевые слова: социальный педагог, функции социально-педагогической работы, направления профессиональной деятельности социального педагога.

Grunska O.

researcher SHEE "Donbass state pedagogical university"

FEATURES OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF THE SOCIAL TEACHER IN GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTION

Article is devoted to the analysis of classification of functions of the social teacher and the characteristic of the directions of his professional activity in general educational institutions in modern sociocultural conditions.

Keywords: *social teacher, functions of social and pedagogical work, direction of professional activity of the social teacher.*

Постановка проблеми. Одним із завдань соціальної педагогіки є обґрунтування соціально-педагогічної функції школи як провідного інституту соціального виховання дитини. У сучасних умовах загальноосвітня школа не може функціонувати як автономна організація, оскільки як сам навчальний заклад, так і його учні та члени педагогічного колективу, знаходяться під очевидним впливом конкретних економічних і соціокультурних умов нашого суспільства. Погіршення соціально-економічного стану сімей, поширення безробіття, соціального сирітства, деформації суспільних цінностей, зниження рівня соціальної безпеки, лібералізації статевої моралі, поширення негативних явищ у середовищі неповнолітніх призвело до того, що саме школа має виконувати нові соціально-педагогічні функції, що зумовлені суспільними змінами та проблемами, необхідністю мінімізації негативних впливів оточуючого середовища на дітей та учнівську молодь. Вирішення цих завдань покладається, насамперед, на соціального педагога як організатора соціально-педагогічної діяльності у загальноосвітньому навчальному закладі [1].

Аналіз досліджень і публікацій. Питання діяльності соціального педагога у загальноосвітніх закладах вивчали вітчизняні та зарубіжні дослідники з соціальної педагогіки: Т. Алексеєнко, О. Безпалько, В. Бочарова, Т. Веретенко, І. Зверєва, А. Капська, Л. Коваль, С. Харченко, С. Хлебик та ін. Визначенню особливостей сучасного характеру соціально-педагогічної діяльності присвячено дослідження багатьох науковців, серед яких М. Галагузова, Л. Мардахаєв, Г. Медведєва, Л. Міщик, М. Шакурова та ін.

Метою статті є визначення особливостей та аналіз функцій професійної діяльності соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі.

Соціальний педагог – це фахівець із виховної роботи з дітьми, підлітками, молоддю, дорослими, який покликаний створювати сприятливі соціальні, навчально-виховні умови для розвитку й соціалізації особистості; це спеціаліст, який зайнятий у сфері соціально-педагогічної

роботи або освітньо-виховної діяльності; він організовує взаємодію освітніх та позашкільних закладів та установ, сім'ї, громадськості з метою створення в соціальному середовищі умов для соціальної адаптації та благополуччя в мікросоціумі дітей та молоді, їх всебічного розвитку [2].

Об'єктом діяльності соціального педагога є діти, молодь, що потребують допомоги у процесі соціалізації. До цієї категорії належать діти з інтелектуальними, педагогічними, психологічними, соціальними відхиленнями від норми, виникаючими як наслідок дефіциту повноцінного соціального виховання, і навіть досить багато дітей, мають фізичні, психічні чи інтелектуальні порушення розвитку. Всі ці діти потребують особливої турботи суспільства [6].

Реалізуючи мету професійної діяльності, соціальний педагог виконує різноманітні функції щодо організації, координації, забезпечення підтримки та допомоги, корекції діяльності, створення умов для саморозвитку, самоствердження особистості, підтримки та стимулювання людини до активної життєдіяльності. Специфіка функцій соціального педагога потребує безперервного самовдосконалення, широкої поінформованості, обізнаності, ерудиції, глибоких спеціальних знань. Соціальний педагог сприяє педагогізації середовища, активізує соціально-культурні та соціально-педагогічні функції суспільства, сім'ї, кожної конкретної особистості [4].

Виокремлюємо такі функції соціально-педагогічної роботи спеціаліста у загальноосвітньому навчальному закладі.

Діагностична – вивчення та оцінювання особливостей діяльності особистості, мікроколективу (класу чи референтної групи), шкільного колективу в цілому, неформальних молодіжних об'єднань; спрямованості впливу мікросередовища, особливостей сім'ї та сімейного виховання, позитивних сил у громаді та джерел негативного впливу на дітей та підлітків.

Прогностична – прогнозування на основі спостережень та досліджень динаміки розвитку негативних чи позитивних сторін соціальної ситуації, що впливає на особистість чи групу.

Консультативна – надання порад, рекомендацій учням, батькам, учителям та іншим особам, які звертаються до соціального педагога.

Правозахисна – забезпечення дотримання норм охорони та захисту прав дітей і підлітків, представлення їхніх інтересів у різноманітних інстанціях (службі у справах дітей, міліції, органах соціального захисту тощо).

Профілактична – переконання учнів у доцільності дотримання певних норм та правил поведінки стосовно суспільних норм, здоров'я, способу життя тощо.

Організаторська – забезпечення змістовного дозвілля дітей та підлітків у школі та соціальному середовищі, залучення сім'ї та представників громадськості до соціально-педагогічного процесу в навчальному закладі.

Координаційно-посередницька – налагодження взаємодії між закладом освіти та різними соціальними інституціями (медичними, позашкільними, культурними, спортивними закладами, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, службами у справах дітей, кримінальної міліції у справах неповнолітніх, неурядовими організаціями тощо), колективом педагогів та учнів з метою спільного вирішення проблем соціального становлення та розвитку особистості.

Функція фандрейзингу – пошук додаткових ресурсів для вирішення соціально-педагогічних завдань [3].

На основі цих функцій ми визначаємо зміст та напрями соціально-педагогічної роботи соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі:

6. вивчення соціально-психологічних особливостей дітей та соціально-педагогічного впливу мікросередовища навчального закладу на вихованців шляхом спостереження, бесід, опитування експертів, інтерв'ювання, тестування, аналізу документів тощо;

7. захист прав та інтересів дітей, що здійснюється через дотримання положень міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів в умовах школи та сім'ї;

8. турботу про дітей, які за певних причин виключені зі школи;

9. захист прав дітей, що є представниками національних меншин;

10. виявленні дітей, які незаконно зайняті на роботі в навчальний час, і вирішення питання їх освіти;

11. сприяння дітям та батькам в отриманні гарантованих їм пільг;

12. інтеграція дітей, які мають функціональні обмеження чи проблеми зі здоров'ям у середовище загальноосвітнього навчального закладу;

13. виявлення дезадаптованих дітей, встановлення причин дезадаптації та надання їм необхідної допомоги;

14. проведення просвітницько-профілактичної роботи з учнями та батьками;

15. корекція стосунків, способів соціальної дії, посередництво в творчому розвитку особи та групи, які сприятимуть оволодінню підлітками новим досвідом, допомозі в розблокуванні позитивних емоцій, створенні ситуації успіху, зміні уявлень вихованця про своє "Я", підтримці ініціатив окремого учня чи групи, створенні умов для самореалізації;

- стимулювання соціально-значимої діяльності учнів: залучення до діяльності дитячих та молодіжних організацій; волонтерської роботи в різних соціальних службах; залучення до занять у гуртках, секціях тощо;
- стимулювання та підтримка соціальних ініціатив учнів;
- вивчення особливостей життєдіяльності дітей в умовах сім'ї шляхом соціального інспектування та забезпечення за необхідності соціального патронажу та соціального супроводу сім'ї;
- організація внутрішнього шкільного моніторингу з метою своєчасного виявлення та вирішення соціально-педагогічних проблем дітей, батьків, педагогічного колективу;
- налагодження взаємодії з представниками педагогічного колективу школи, інших інститутів соціального виховання мікрорайону школи, територіальної громади;
- соціально-педагогічне дослідження мікрорайону школи з метою його соціальної паспортизації, що дає можливість мати інформацію: про інші соціальні інститути, які надають послуги дітям та молоді; неурядові організації соціального спрямування, організації потенційних спонсорів; місця стихійного групування підлітків; проблемні зони в мікрорайоні, громаді тощо [3].

Очевидно, що окреслені напрями роботи соціального педагога деталізуються відповідно визначених соціально-педагогічних проблем кожного загальноосвітнього навчального закладу, категорій учнів, які у ньому навчаються, і потребують особливої уваги соціального педагога (учні з адиктивною та делінквентною поведінкою, учні з неблагополучних сімей, прийомних сімей, діти з функціональними обмеженнями тощо).

Висновки. Отже, узагальнюючи зазначене, зауважимо, що згідно нашого дослідження метою діяльності соціального педагога є створення умов психологічного комфорту та безпеки дитини, задоволення її потреб за допомогою соціальних, правових, психологічних, медичних, педагогічних механізмів попередження та подолання негативних явищ у школі, найближчому оточенні та інших соціумах. Реалізуючи мету професійної діяльності, соціальний педагог виконує різноманітні функції щодо організації, координації, забезпечення підтримки та допомоги, корекції діяльності, створення умов для саморозвитку, самоствердження особистості, підтримки та стимулювання людини до активної життєдіяльності. Ці функції місткі та багатопланові. Вони залежать від тієї ролі, яку виконує фахівець у процесі практичної діяльності.

Перспективи подальшого розвитку у даному напрямку. У подальшому планується проведення більш детального вивчення функціоналу соціального педагога у загальноосвітньому закладі.

Література

1. Артющкіна, Л. М. Соц. педагог школи: теорія і практика роботи [Текст]: Навчально – метод. посібник д/студентів спец-ті “Соціальна педагогіка”. – Суми: Сум. ДПУ ім. А.С. Макаренка, 2004 – 124 с.
2. Басов Н. Ф. Социальный педагог: введение в профессию : учеб. пособ. / Н. Ф. Басов, В. М. Басова, А. Н. Кравченко. – М. : Академия, 2006. – 256 с.
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Безпалько. –К .: Центр навч. л-ри, 2009. – 208с.
4. Мудрик А. В. Социальная педагогика : [учебник для студ. пед. вузов] / Анатолий Викторович Мудрик. – М. : «Академия», 2009. – 224с.
5. Никитина Н. И. Методика и технология работы социального педагога. – М.: “Гуманитарный издательский центр Владос”, 2005. – 399 с.
6. Шакурова М. В. Социальное воспитание в школе : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / Шакурова М. В. ; под ред. А. В. Мудрика. – М. : Академия, 2004. – 272 с.

Кахіані Ю.

асистент кафедри дошкільної освіти

УДК 378.147

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРСАЙТ-ГРИ ЯК ФОРМИ КВАЗІПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

У статті аналізуються особливості професійної підготовки майбутнього соціального педагога в умовах квазіпедагогічної діяльності. Уточнено сутність понять “квазіпедагогічна діяльність” “технологія форсайт-гри”. Подано опис та результати апробації на етапі формувального експерименту дослідження “форсайт-гри” “Мій вихованець та його мрії” з використанням сценарного підходу.

Ключові слова: майбутній соціальний педагог, квазіпедагогічна діяльність, “форсайт-гра”.

Кахиани Ю.

ассистент кафедры дошкольного образования

В статье анализируются особенности профессиональной подготовки будущего социального педагога в условиях квазипедагогической деятельности. Уточняется сущность понятий “квазипедагогическая деятельность” “технология форсайт-игры”. Представлено описание и результаты апробации на этапе формирующего эксперимента исследования “форсайт-игры” “Мой воспитанник и его мечты” с использованием сценарного подхода.

Ключевые слова: будущий социальный педагог, квазипедагогическая деятельность, “форсайт-игра”.

Kakhiani Yu.

assistant of the preschool education department

In the article the features of professional preparation of future social pedagogue are analysed in the conditions of kvazipedagogical activity. Essence of concepts “kvazipedagogical activity” is specified “foresight-game technology”. Description and results of approbation is presented on the stage of forming experiment of “foresight -game research” “My pupil and his dreams” with the use of scenario approach.

Key words: *future social pedagogue, kvazipedagogical activity, “foresight –game technology”.*

Актуальність проблеми дослідження. У практиці підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності використовуються технології традиційного, активного та інтерактивного навчання. За ознакою відтворення контексту професійної діяльності технології активного навчання можуть бути класифіковані на неімітаційні та імітаційні [2]. Неімітаційні форми і методи (проблемна лекція, практичне заняття з “мозковий атакою”, курсова або дипломна робота) не передбачають побудови моделей досліджуваної діяльності. Ґрунтом імітаційних методів і форм є відтворення в умовах навчання процесів, що відбуваються в реальній професійній діяльності. Найбільш поширеною в сучасній науковій літературі є класифікація інтерактивних технологій О.І. Пометун та Л.В. Пироженко [5]. Автори цієї класифікації диференціюють технології за формами організації навчальної діяльності на чотири групи: 1) інтерактивні технології кооперативного навчання: робота в парах, ротаційні трійки, робота в малих групах; 2) інтерактивні технології колективно-групового навчання: обговорення проблеми в загальному колі, аналіз ситуації (case-метод); вирішення проблем; 3) технології ситуативного моделювання: симуляції або імітаційні ігри; спрощені судові слухання; громадські слухання; розігрування ситуацій за ролями; 4) технології опрацювання дискусійних питань: метод ПРЕС, дискусія, дискусія в стилі телевізійного ток-шоу; оцінювальна дискусія; дебати [5].

Різні дефініції інтерактивного навчання (інтерактивні технології, інтерактивні методи навчання, інтерактивні техніки) часто-густо використовують як синонімічні, хоча ці поняття не тотожні. У вітчизняній педагогіці симетрично використовують терміни “інтерактивні технології”, “інтерактивні технології навчання”, “інтерактивні методи навчання”, “інтерактивні методи взаємодії”. У нашому дослідженні ми будемо користуватися терміном “інтерактивні методи взаємодії”. Це дає можливість відобразити в навчальному процесі різні види професійного контексту, формувати і розвивати професійний світогляд в умовах квазіпрофесійної

діяльності. Відомо, що особистість майбутнього соціального педагога проявляється і професійно виформовується в процесі безпосередньої діяльності або під час професійного навчання в процесі “квазіпедагогічної діяльності” під якою ми розуміємо моделювання різнопланових ситуацій професійної діяльності на навчальних заняттях. Для розв’язання проблем підготовки майбутнього соціального педагога до роботи в закладах інтернатного типу виникає нагальна потреба в структуруванні змісту освіти у вищих навчальних закладах за чітко усталеним алгоритмом.

За концепцією контекстного навчання А.О. Вербицького, виокремлюються три блоки підготовки педагога: навчальна діяльність академічного типу, квазіпрофесійна діяльність та навчально-професійна діяльність [1]. Сутністю квазіпрофесійної діяльності є відтворення в аудиторних умовах майбутньої праці соціального педагога (моделюється соціальний та предметний зміст цієї діяльності). Саме у процесі вивчення циклу дисциплін професійної та практичної підготовки виявляється можливість за допомогою навчальних, імітаційних, ділових ігор відтворювати контекст майбутньої професійної діяльності (моделювати епізоди взаємодії з вихованцями, вирішувати складні конфліктні ситуації та використовувати різні прийоми корекції взаємодії з вихованцями).

Стан наукового вивчення проблеми дослідження. В основу розробленої нами методики формульовального експерименту було покладено гіпотезу про те, що імітація технології форсайту забезпечує найкращу можливість розвитку здатності студентів до вирішення майбутніх професійних задач. Форсайт є технологією довгострокового прогнозування науково-технологічного та соціального розвитку, заснованого на опитуванні експертів. Термін “форсайт” (від англ. Foresight – “погляд у майбутнє”) почав активно використовуватися наприкінці 1980 -х рр. [6, с. 130]. Н.М. Семенова зазначає, що починаючи з 90 -х рр. ХХ століття форсайт активно використовують уряди США, Великобританії, Німеччини, Японії та Австралії. Н.В.Шелюбська вказує на те, що форсайт-дослідження вважаються обов’язковим інструментом інноваційної політики більш ніж в 40 країнах світу, в тому числі в Латинській Америці, Китаї та Південній Кореї [7, с. 12]. Сутнісною особливістю форсайту є те, що майбутнє може бути представлено в різний спосіб, як-от: оповідний виклад зі слів людини або групи людей (суб’єктивне майбутнє); оповідний опис з елементами аналізу, узагальнення, попередніх висновків, зроблених нібито після досягнутого результату (аналітичне майбутнє); результатів тестування, анкетування, усіляких довідок, можливих свідчень майбутнього (об’єктивне майбутнє); планів і програм дії, протоколів, заявлених зобов’язань, характеристик, складених за форсайт - формами

(тактичне майбутнє); звітних матеріалів про досягнуті результати, виконану роботу, про отримані суми тощо (фіксує майбутнє).

Традиційно пропонуються етапи проведення форсайту, а саме: точне визначення цілей дослідження; залучення різних зацікавлених сторін у процес формулювання завдань дослідження; визначення зон відповідальності і повноважень виконавців; орієнтація на практичне застосування результатів дослідження; розробка плану реалізації результатів дослідження на ранніх його етапах; оперативне поширення інформації про хід дослідження та його завдання, а також стимулювання виконання отриманих рекомендацій [3, 4].

Мета статті – показати можливості використання форсайт-ігри в практиці підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи в закладах інтернатного типу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковцям і практикам, які активно використовують ігрові технології навчання, відомо багато якісних (інтерв'ю, огляди літератури, морфологічний аналіз, “дерево відповідностей”, сценарування, рольові ігри тощо), кількісних (аналіз взаємного впливу, екстраполяція, моделювання, аналіз і прогноз індикаторів методів тощо) і квазікількісних методів, що використовуються в технології форсайт. Низка методів має синтетичний характер, а саме: метод Дельфі, дорожня карта, критичні технології, ігрове моделювання тощо. Кожен із зазначених методів охоплює елементи одного з чотирьох аспектів експертних методів - креативності, якості експертизи, взаємодії експертів, доказовості. Використання будь-якого з методів має свої сильні і слабкі сторони. Головною умовою технології є використання у будь-якому форсайт-проекті комбінації методів, що забезпечують успішну реалізацію поставлених завдань. Так, створення сценаріїв розвитку є найбільш ефективним як додаток до досліджень, виконаних із використанням інших методів, наприклад, SWOT-аналізу, PEST – аналізу або методу Дельфі тощо.

Стратегія формувального експерименту, проведеного нами, припускала, що на всіх зазначених етапах форсайт є процесом пізнання, тому в кожному конкретному випадку уявлення про його характер і завдання уточнювалося залежно від цілей і прогнозованого результату дослідження. Метою технології форсайту є визначення можливого майбутнього, створення бажаного образу майбутнього і планування стратегій його досягнення. Отже, форсайт є не тільки комплексною технологією передбачення майбутнього, а й механізмом узгодження інтересів окремих груп учасників. Саме цей аспект форсайту було закладено нами в основу імітаційної моделі форсайт-ігри.

Форсайт-гру визначаємо як форму квазіпедагогічної діяльності майбутніх соціальних педагогів, проектну майстерню, де можна знайти однодумців для своїх найфантастичніших проектів із-поміж студентів - представників різних спеціальностей, а також у вільному форматі поспілкуватися з авторитетними “дорослими” експертами (це можуть бути практики, викладачі інших кафедр, аспіранти та ін.), беручи активну участь у заході. Учасникам, як правило, подобається такий незвичайний формат - прогнозування різних сфер діяльності майбутнього вихованця закладу інтернатного типу в команді зі студентами та аспірантами різних спеціальностей: від майбутніх психологів і дефектологів, до менеджерів освіти, які вже є практиками. Форсайт-ігри, на наш погляд, мають декілька переваг: по-перше, вони об'єднують студентів різних спеціальностей у загальній командній роботі, по-друге, форсайт-гра є новим форматом, де учасникам надається максимальна свобода творчості та прогнозування. Найголовнішим є те, що форсайт-гра дозволяє на кілька навчальних годин (іноді днів) перенестися в інший часовий період - на 10-15 років у майбутнє і пофантазувати як зміниться світ і вихованці в цьому світі. Така форма квазіпрофесійної діяльності дозволяє майбутнім соціальним педагогам отримати системний набір навичок прогнозування, зібрати проектні команди, захопитися новими для себе галузями знань, оцінити красу колективного мислення і користь співпраці.

Розроблену нами форсайт-гру було спрямовано не тільки на створення педагогічних умов для вироблення професійних навичок в умовах, наближених до реальних (квазідіяльність), а й на формування в студентів активності в навчанні, на розвиток їхніх творчих здібностей та здатності переносити компетенції з теоретичної області в практичну. Основною діяльнісною одиницею змісту форсайт-гри була здатність майбутнього соціального педагога до комунікації в ситуації узгодження інтересів сторін. Метою форсайт-гри є формування в студентів індивідуальної компетенції прогнозування розвитку вихованців закладів інтернатного типу.

Під час проектування форсайт-гри нами було дотримано таких принципів: природовідповідність, що полягає в урахуванні вікових та індивідуальних особливостей студентів бакалавріату (4 курс); професійна доцільність, тобто відбір змісту, методів, засобів і форм підготовки фахівців із урахуванням особливостей спеціальності “Соціальна педагогіка”; поєднання інтерактивних методів із проектними технологіями в освіті. Імітаційна модель використання технології форсайт-гри була створена в межах навчального плану і на базі навчальних матеріалів дисципліни “Психолого – педагогічні засади міжособистісного спілкування” (4 години практичних і 8 годин самостійних занять).

У процесі розробки форсайт-гри “Мій вихованець та його мрії” нами було використано прийом сценарування. Це один із найстаріших і ефективних прийомів у роботі з майбутнім, що передбачає розробку кількох розгорнутих картин майбутнього, кожна з яких реалізується при виконанні певних умов. На відміну від класичного прогнозування, яке будується на виявленні всіх наслідків можливої ситуації, сценарування є проєктивним. На практиці сценарування є набором текстів, вибудуваних навколо ретельно відібраних плоттерних точок (точки, де відбувається з’єднання матеріалу), у даному контексті - поєднання ідей, висловлених студентами. Сценарно матеріал можна оформити як справжні артефакти майбутнього: у вигляді статей із газет, репортажів, статистичних даних та аналітичних звітів. У сценарному підході те, що трапиться, і передбачається, і проєктується одночасно [4]. У такому варіанті прийом сценарування перегукується з прийомом розбору ситуацій (технологія Case - study).

Переваги сценарного підходу в тому, що майбутнє, здебільшого, невизначено. У пропонованій нами форсайт-грі необхідно було передбачити (спрогнозувати) можливі варіанти розвитку вихованця на 5-10 років наперед, урахувавши всі наявні факти (від анамнезу під час народження, щеплення, спадкових хвороб до успішності в 1-5 класі тощо) та економічні прогнози розвитку системи освіти в регіоні, країні, економічні чинники на той же період тощо. Проте не існує методів, які давали б гарантований прогноз - прогнозування перенесено в гуманітарну сферу з природничих наук, що дійсно дозволяють передбачити катастрофи та інші негаразди, але в соціальній педагогіці такої зумовленості немає, і саме цим пропонований нами варіант використання форсайт-гри є цікавим не лише для студентів, але й для викладачів ВНЗ.

Процес використання запропонованої нами технології форсайт-ігри як форми квазіпедагогічної діяльності майбутніх соціальних педагогів складався з трьох етапів, орієнтованих як на самостійну роботу студентів, так і на активні форми навчальних занять. На першому етапі форсайт-гри студенти розбиваються на групи (не менше ніж 4 особи), обирають тему і формулюють назву свого проєкту. Розробка спільного проєкту здійснюється за заданим алгоритмом. На другому етапі майбутні соціальні педагоги оформляють проєкт у вигляді презентації у форматі програми Microsoft PowerPoint, а викладач знайомить їх з правилами проведення “дискусійного круглого столу” із розподілом ролей між групами. До того ж комплект ролей і функцій гравців відображає “картини” фрагментів квазіпрофесійної діяльності соціального педагога, яка і моделюється у грі. Гравці презентують різні структури спільнот: органи управління освіти, батьки та особи, які їх замінюють, дефектологи, психологи, соціальні

педагоги, органи опіки та громадськість (це - експерти). Пропонований нами метод також передбачає відбір висококваліфікованих експертів, створення експертних панелей за окремими напрямками; розробку переліку тем - потенційних досягнень, очікуваних в довгостроковій перспективі, включаючи і прогнозування психофізичного розвитку вихованця, поява нових інноваційних розробок навчання і виховання, створюваних на основі нових освітніх технологій.

Викладач у форсайт-грі виступає в якості ведучого, який здійснює функції медіатора і модератора процесу.

На третьому етапі (проведення “дискусійного круглого столу”) кожна з груп по черзі презентує свій проект. Експерти вислуховують гравців, оцінюють актуальність кожної ідеї для майбутнього прогнозу розвитку вихованця, спільноти дітей, наявність ресурсів і потенційних бар'єрів для практичної реалізації. Експерти після спільної дискусії також оцінюють ступінь реалістичності проекту, його доцільність, можливість реалізації, сприятливі та загрозливі чинники, оформлення і зміст презентації за 10 бальною шкалою. Група, яка набрала найбільшу кількість балів, оголошується переможцем.

Для досягнення очікуваних результатів проведення форсайт-гри нами була створена відповідна мотивація в учасників, а саме: роз'яснені цілі проведення гри, форми винагороди за успішне виконання завдань, запропоновано докладні інструкції за кожним етапом.

Отже, перші два етапи гри (розробка форсайт-проекту, створення презентацій та підготовка питань для обговорень) спираються, передусім, на позааудиторну самостійну роботу студентів і вимагають значних часових витрат. Роль викладача на цих етапах полягає у здійсненні зворотного зв'язку в процесі виконання завдань студентами. На третьому етапі гри істотно зростає активність і вплив викладача на процес і результат гри. Він виступає як медіатор у процесі групової дискусії, закликаючи і контролюючи дотримання таких принципів взаємодії між студентами як-от: взаємна повага, неупередженість і рівноправність; як модератор, стимулюючи обмін думками, створюючи атмосферу партнерської співпраці; як інтерпретатор знань на етапі обговорення отриманих результатів; як аудитор, фіксуючи та аналізуючи допущені студентами помилки.

Досвід, отриманий майбутніми соціальними педагогами у форсайт-грі, повинен бути осмислений. Нами проводилася процедура деролінгу, тобто виходу гравців із ролей, для того щоб учасники гри перестали ідентифікувати себе зі своїми “персонажами” і прийшли до розуміння, що гру закінчено. Після цього викладач приступав до трактування того, що

відбувалося, робив спільний аналіз того, що вийшло, що потребує доопрацювання, яким чином можна було б це зробити і чому так сталося.

Висновки. Результати апробації на етапі формувального експерименту переконливо доводять доцільність розробки і використання технології форсайт-гри в освітньому процесі, яка дозволяє викладачеві змодельовати реальну ситуацію у квазіпрофесійній діяльності, а майбутнім соціальним педагогам - розробити оптимальні алгоритми професійної поведінки. Орієнтація на активізацію самостійної роботи студентів (розробка форсайт - проекту, створення презентацій та підготовка запитань для обговорень) спирається передусім на позааудиторну самостійну роботу студентів. У рамках форсайт-гри майбутні соціальні педагоги оцінюють своє місце в системі вищої освіти. Такий погляд “з боку” дозволяє особистості розглянути нові перспективні професійні можливості і почати їх освоювати. Подальшу розробку проблеми вбачаємо в розробці змісту нових форсайт-ігор для дисциплін циклу професійної та практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Література

1. Вербицкий А.А. О контекстном обучении / А.А. Вербицкий // Вестник высшей школы. –1985. – №8. – С.25-30.
2. Лаврентьев Г.В. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов: (часть 2) / Г.В. Лаврентьев, Н.Б. Лаврентьева, Н.А. Неудахина. URL: <http://www2.asu.ru/cppkp/index.files/ucheb.files/innov/Part2/ch8/glava>
3. Обущенко С.И. Образовательный форсайт качества и результативности дополнительного образования как цель модернизации деятельности УДОД // [Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена](#) . – 2007. - Том: 22. - № 53. – С. 3530-358.
4. Переверзева А.А. Опыт использования имитационных технологий в образовательном процессе // 2013. - № 10 (26). - С. 101-104.
5. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко, [за ред. О. Пометун]. – К. : Вид-во А.С.К., 2003. – 192 с.
6. Семенова Н.Н. Форсайт в условиях глобализации // Наука. Инновации. Образование: альманах. Вып. 5: Форсайт: основы и практика. - С. 129–141.
7. Шелюбская Н.В. Практика форсайта в странах Западной Европы // Наука. Инновации. Образование: альманах. Вып. 5: Форсайт: основы и практика. - С. 11–24.

Коношенко Н.

*старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Донбаського державного педагогічного університету*

УДК 37.013.42 : 379.2-057.8

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ У ПОЗАНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ В НИХ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ

У статті обґрунтовано актуальність використання соціокультурної діяльності учнів у позанавчальний час як засобу формування в них життєвих перспектив. Автор визначає соціокультурну діяльність як якісно новий рівень використання молодого людиною свого позанавчального часу. В статті доводиться, що соціокультурна діяльність забезпечує стійку рівновагу між суспільним і культурним аспектами особистості школяра. За переконаннями автора, соціокультурна діяльність школярів має виявлятися в активних творчих діях з трансляції, створення культурних та соціальних цінностей і спрямовуватися на особистий розвиток молодої особи через засвоєння й створення нею певної системи знань, норм, зразків і цінностей. Теоретично обґрунтовується, що головну увагу в процесі виховання життєвих перспектив школярів слід звертати на організацію соціокультурної активності учнів у організованих формах позанавчальної діяльності.

Ключові слова: *учні, соціокультурна діяльність, життєві перспективи, дозвілля, позанавчальний час.*

Коношенко Н.

старший преподаватель кафедры социальной педагогики и социальной работы Донбасского государственного педагогического университета

СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧЕНИКОВ ВО ВНЕУЧЕБНОЕ ВРЕМЯ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ У НИХ ЖИЗНЕННЫХ ПЕРСПЕКТИВ

В статье обосновано актуальность использования социокультурной деятельности учеников во внеучебное время как средства формирования у них жизненных перспектив. Автор определяет социокультурную деятельность как качественно новый уровень использования молодым человеком своего внеучебного времени. В статье доказывается, что социокультурная деятельность обеспечивает устойчивое равновесие между общественным и культурным аспектами личности школьника. По убеждению автора, социокультурная деятельность школьников должна реализовываться в активных творческих действиях по трансляции,

созданию культурных и социальных ценностей и направляться на личностное развитие школьника через усвоение и создание ним определенной системы знаний, норм, образцов и ценностей. Теоретически обосновывается, что главное внимание в процессе воспитания жизненных перспектив школьников нужно обращать на организацию социокультурной активности учеников в организованных формах внеучебной деятельности.

Ключевые слова: ученики, социокультурная деятельность, жизненные перспективы, досуг, внеучебное время.

Konoshenko N.

Senior teacher of chair of social pedagogics and social work of the Donbass state pedagogical university

SOCIOCULTURAL ACTIVITY OF PUPILS IN NONLEARNING TIME AS MEANS OF FORMATION AT THEM VITAL PROSPECTS

In article it is proved relevance of use of sociocultural activity of pupils in nonlearning time as means of formation at them vital prospects. The author defines sociocultural activity as qualitatively new level of use by the young man of the nonlearning time. In article it is proved that sociocultural activity provides stable equilibrium between public and cultural aspects of the identity of the school student. On belief of the author, sociocultural activity of school students has to be implemented in active creative actions on translation, creation of cultural and social values and to be aimed at the personal development of the school student through assimilation and creation by it of a certain system of knowledge, norms, samples and values. Theoretically locates that the main attention in the course of education of vital prospects of school students needs to be paid to the organization of sociocultural activity of pupils in the organized forms of extracurricular activities.

Keywords: *pupils, sociocultural activity, vital prospects, leisure, nonlearning time.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Суспільні перетворення, що відбуваються в Україні під впливом соціально-економічних перемін, призвели до зміни багатьох педагогічних орієнтирів. У сучасному соціокультурному просторі в умовах становлення нового ринку праці особливу значущість набуває виховання відповідальної, ініціативної, творчої особистості, яка спроможна реалізувати власні життєві перспективи. На розв'язання цих завдань спрямовані важливі державні документи – Закон України „Про освіту”, Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, в яких робиться наголос на тому, що успішна самореалізація молоді людини можлива тільки за наявності її особистої системи

цінностей, котра має бути адекватною мінливим умовам сьогодення. Це актуалізує проблему дослідження структури, закономірностей і механізмів виховання життєвих перспектив учнів.

Аналіз останніх досліджень. Із гуманістичних позицій виконана ціла низка досліджень вітчизняних учених, особливу значущість у яких надавалось проблемам розвитку ціннісних орієнтацій особи вихованця, що дає змогу розглядати людину як мету, а не засіб суспільного розвитку (І.Бех, І.Зязюн, О.Мороз, В.Радул, О.Савченко, О.Сухомлинська, Г.Шевченко та ін.). Ідея гуманізації навчально-виховного процесу знаходить відображення в розробці конкретних прийомів, способів і методів творчої взаємодії педагогів та вихованців, оптимістичного прогнозування і проектування розвитку особистості учня (В. Бочарова, І.Зверева, Л.Коваль, С. Кравцова, В.Семенов, В.Сухомлинський та ін.). Вивчення вищевказаної наукової літератури свідчить, що до цього часу недостатньо досліджень, які б розкривали цілісні характеристики процесу формування життєвих перспектив учнів у позанавчальній діяльності.

Формулювання цілі статті. Саме тому метою цієї статті є обґрунтування доцільності використання соціокультурної діяльності учнів у позанавчальний час як засобу формування в них життєвих перспектив.

Виклад основного матеріалу дослідження. На зміну монополюному становищу школи, де вчитель діяв з позицій абсолютної моральної й соціальної норми, приходить соціальна й культурна взаємодія усіх інститутів виховання. Сфера вільного від навчання часу привертає сьогодні все більшу увагу психологів, соціологів, педагогів, бо саме тут відбувається активний контакт людини із навколишнім світом, акумулюється її життєвий досвід. „Соціокультурну діяльність відносять до такого виду життєдіяльності у вільний час, яка є сферою творчого вдосконалювання людини, розвитку її інтелектуальних, духовних сил і виступає необхідною передумовою культурного прогресу суспільства в цілому” [2, с.204].

Говорячи про те, що соціокультурна діяльність віддзеркалює явища на стику соціального й культурного, треба мати на увазі й те, що вона відрізняється і від чисто соціальної, і від чисто культурної, бо містить у собі культурні аспекти соціальної діяльності й соціальні аспекти діяльності культурної. Це дві органічно взаємозалежні сторони єдиного процесу.

На наш погляд, соціокультурна діяльність є сукупністю науково-інтелектуальних, художніх, естетичних та інших занять, де найбільш активно сконцентровано й ефективно здійснюється розвиток життєвих перспектив учнівської молоді. Така діяльність вільно обирається молодою людиною і перебуває за межами її абсолютних регламентованих обов'язків. Це всі види творчості, а в аспекті даної проблеми – планування життєвих перспектив,

художня, наукова творчість, культурна діяльність, громадська робота тощо. Слід наголосити, що всі перелічені види діяльності й ті, котрі належать до соціокультурної діяльності, певною мірою виконують і регенеративну функцію, але вона не є тут провідною, панівною.

Якщо соціокультурна діяльність стає провідним компонентом сфери позанавчального часу шкільної молоді, то це в цілому гармонізує її зміст, робить більш насиченою прогресивними видами діяльності. І навпаки, коли панівним компонентом цієї структури є лише дозвіллева діяльність (пов'язана переважно з різними видами відпочинку й розваг), то це значно зuboжнює сам зміст вільного від навчання часу молоді людини в цілому [3, с.45].

Ми умовно виокремлюємо соціокультурну діяльність серед інших видів діяльності, бо вона здійснюється школярами в позанавчальний час, а характеризує їхню самостійність вибору, добровільність, активність, ініціативу молоді людини. Ця діяльність за своєю природою характеризується й глибоко особистісною спрямованістю учня, бо віддзеркалює в собі риси індивідуальності, що визначаються його біологічними особливостями й соціально-психологічною структурою. Соціокультурній діяльності притаманна цілеспрямованість, адже це вияв такої активності, котра спрямована на досягнення визначеної мети, життєвої перспективи. Продуманість дій після визначеної мети, аналіз ситуації та середовища, де має діяти школяр, вибір способів і засобів досягнення мети визначають послідовність діяльності особи в соціокультурній сфері.

У сучасних умовах юнаки та дівчата виявляють ініціативу й самодіяльність у виборі змісту і форм позанавчального часу. За даними С. Кривцової, діяльність у сфері вільного від навчання часу сучасних школярів не піддається однозначній характеристиці: в одній категорії учнів (10–15%) вони доволі різноманітні, легко диференціюються; в іншій (20–30%) – визначаються духовною убогістю і обмежуються сферою „заробляння грошей”; у третій (45–50%) – ніяк не виявляються або виявляються у висловлюваннях на зразок “робити нічого” [2, с. 47].

У сьогоденних умовах виховання життєвих перспектив перебуває сучасна молода людина з новим способом мислення, новою уявою, іншим рівнем духовних потреб, цілей життєдіяльності. Досягненню цих цілей буде сприяти соціокультурне середовище учнівської молоді. Під останнім розуміється частина соціокультурного простору (інфраструктури), яка забезпечує учня умовами (природними, соціальними, предметними), в яких він виступає як суб'єкт виховання суспільно значущої, культурно-творчої активності, де реалізуються його власні інтереси й життєві перспективи розвитку [2, с. 78].

Вивчення наукової літератури з означеної проблеми [1 - 4] та аналіз власного педагогічного досвіду дозволили виділити декілька загальних тенденцій:

– зростання домашніх форм прилучення учнів до соціокультурної діяльності у вільний від навчання час можна пояснити поліпшенням житлових умов, появою нових дозвіллевих аксесуарів, скороченням організованої позанавчальної діяльності в школах, позашкільних закладах тощо;

– скорочення традицій соціокультурної діяльності старшокласників у школах (факультативи, предметні гуртки, секції, вечори, клуби тощо);

– орієнтація більшості позашкільних закладів на роботу з дітьми та підлітками (менше клопоту) і додаткову просвітницьку діяльність;

– у старшокласників зберігається тенденція проводити свій вільний від навчання час на вулиці у компаніях, в неорганізованих формах проведення часу;

– широке коло міських об'єктів проведення вільного від навчання часу, що обираються школярами, групами учнів для спільної соціокультурною діяльності, ігор, забав тощо. Більшість таких об'єктів приховані від дорослих, які ставляться до неформального спілкування школярів негативно. Стихійні, неформальні групи учнів концентруються у місцях, що мають оцінку "центрових".

Таким чином, вибір сфери соціокультурної діяльності, проведення свого вільного від навчання часу детермінуються внутрішніми обставинами: гуманізація дозвіллевого середовища, створення і функціонування спеціальних центрів відпочинку і розвитку школярів у мікрорайоні, школі та поза нею. Спеціалізовані зони позанавчальної діяльності можуть сприйматись і не сприйматись, можуть задовольняти інтереси або не задовольняти потреби й запити старших школярів. Це є діалектикою позанавчального часу учнівської молоді, їхньої дозвіллевої та соціокультурної діяльності.

Отже, позанавчальний час залишається важливим фактором у процесі особистісного розвитку старшокласників, формування їхніх життєвих перспектив. Ідеали раннього юнацького віку разом з потребою у самовизначенні й самоутвердженні допомагають молодій людині спланувати свої життєві перспективи, знайти оптимальні засоби їх досягнення. Прагнучи до самоутвердження, визнання своєї суб'єктності в суспільній ієрархії життя, юнак чи дівчина намагаються більше часу проводити в спілкуванні з однолітками, друзями або ж займатися улюбленою справою. Однак, значна їх частина перебуває під впливом референтних груп, які часто несуть негативний виховний заряд, що підштовхує школярів на аморальні вчинки,

призводить до дисгармонії у взаємостосунках з оточуючими, нехтування власними перспективами розвитку.

Висновки. Соціокультурну діяльність можна визначити як якісно новий рівень використання молодого людиною свого позанавчального часу. Це виявляється в активних творчих діях з трансляції, створення культурних та соціальних цінностей і спрямовується на особистий розвиток молодої особи через засвоєння й створення нею певної системи знань, норм, зразків і цінностей. Соціокультурна діяльність забезпечує стійку рівновагу між суспільним і культурним аспектами, оскільки культурне відставання від постійних соціальних змін призводить до дезорганізації позанавчальної діяльності в молодіжному середовищі. Саме тому, головну увагу в процесі виховання життєвих перспектив школярів слід звертати на організацію соціокультурної активності учнів у організованих формах позанавчальної діяльності. Подальшого вивчення потребують соціально-педагогічні аспекти виховання життєвих перспектив старшокласників різних категорій дітей та молоді; підготовка майбутніх соціальних педагогів до виховання життєвих перспектив школярів. Наукова розробка зазначених проблем буде сприяти подальшому вдосконаленню соціально-педагогічної роботи з учнями, підготовці їх на благо України.

Література

1. Бочарова В. Г. Профессиональная социальная работа: личностно-ориентированный подход : [монография] / В. Г. Бочарова. – М. : Институт педагогики социальной работы РАО, 2009. - 184 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – 2-ге видання / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – К., Сімферополь : 2013. – 536 с.
3. Кравцова С В. Педагогический потенциал социокультурной деятельности / С. В. Кравцова, Е. А. Мухаматулина. – М. : Генезис, 2009. – 192 с.
4. Куган Б. А. Развитие жизненных перспектив подростков / Б. А. Куган. - Челябинск, 2005. – 186 с.

Коростельова В.

здобувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Донбаського державного педагогічного університету

УДК 37.015.46

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ

У статті здійснено теоретичне обґрунтування сутності адиктивної поведінки та її класифікація. Автором доводиться, що в старшому підлітковому віці спостерігається проблема виникнення адиктивної поведінки у молодого покоління і пов'язана, перш за все, з індивідуальними особливостями підлітків, їх оточенням, соціальними нормами, інтересами

молоді, взаємовідносинами в родині, в навчальному закладі, з товаришами. Обґрунтовується, що проблема адикції починається тоді, коли прагнення відходу від реальності, пов'язане із зміною свідомості, починає домінувати в свідомості, стає центральною ідеєю. Вона є серйозною загрозою для здоров'я (фізичного і психічного) не лише самих адиктів, але і тих, хто їх оточує. Наводиться класифікація залежної поведінки – нехімічні адикції, проміжні форми адикції, хімічні адикції.

Ключові слова: *молодь, відхилення, адикція, поведінка, класифікація*
СУЩНОСТЬ И ВИДЫ АДИКТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ МОЛОДЕЖИ

В статье осуществлено теоретическое обоснование сущности адиктивного поведения и его классификация. Автором обосновывается, что в старшем подростковом возрасте наблюдается проблема возникновения адиктивного поведения у молодого поколения, которое связано, прежде всего, с индивидуальными особенностями подростков, их окружением, социальными нормами, интересами молодежи, взаимоотношениями в семье, в учебном заведении, с товарищами. Обосновывается, что проблема адикции начинается тогда, когда стремление отхода от реальности, связанное с изменением сознания, начинает доминировать в сознании, становится центральной идеей. Она является серьезной угрозой для здоровья (физического и психического) не только самих адиктов, но и тех, кто их окружает. Приводится классификация зависимого поведения - нехимические адикции, промежуточные формы адикции, химические адикции.

Ключевые слова: *молодежь, отклонение, адикция, поведение, классификация*

THE NATURE AND TYPES OF АДИКТИВНОГО BEHAVIOR OF YOUTH

The article carried out a theoretical justification of the entity addictions of conduct and its classification. The author has proved that in the senior on teenager age, there is the issue of occurrence of addictions behavior among young generation that used to be associated primarily with the individual specificities of adolescents, their environment, social norms, in the interests of youth, relationships in the family, at school, with friends. It is proved, that the problem addictions begins when arrows departure from reality, connected with the change of the consciousness begins up-mining in the consciousness, becomes a Central idea. It is a serious threat to the health (physical and mental) of addictions, but also those around them. A classification of dependent behavior - non-chemical addictions, intermediate forms addictions, chemical addictions.

Keywords: *youth, deviation, addiction, behavior, classification*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасне суспільство потребує фізично і психічно здорових, гармонійно розвинених людей, що мають певну мету в житті, здатних її досягати і що володіють відчуттям ідентичності. Проте останні декілька років унаслідок переживання соціально-економічної кризи більшість людей стали втрачати відчуття власної ідентичності, а також істотним чином трансформуються різні особові властивості і особливості. Найбільше викликає тривогу зростання вживання алкоголю, наркотичних та токсичних речовин серед молодих людей, в тому числі і неповнолітніх, а також порушення громадського порядку, збільшення злочинності серед підлітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з розв'язання даної проблеми. Проблемі адиктивної поведінки присвячені роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Визначення адиктивної поведінки, її характеристика, класифікація, ознаки і методика виявлення описані в наукових роботах А. Гоголевої, М. Гріффітса, А. Єгорової, В. Лоскутової, К. Янга. Різні види адиктивної поведінки молоді, особливості її прояву досліджувалися А. Айвазовою, В. Ананьєвим, Ц. Короленко, Н. Максимовою, В. Менделевич, С. Толстоуховою. Також дослідженню різних аспектів адиктивної поведінки, чинників її виникнення, пошуку форм і методів роботи щодо профілактики присвячені праці О. Безпалько, І. Зверєвої, А. Капської, В. Оржеховської, С. Харченка, М. Фіцули та ін. Питання профілактики адиктивної поведінки підлітків в своїх працях описали О. Вінда, О. Коструб, І. Шишова. Г. Золотова досліджувала проблему соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки студентів у навчальних закладах I – II рівня акредитації. Прояви адиктивної поведінки у підлітків вивчали М. Братко, Г. Лактіонова, О. Пилипенко, Г. Погромська, серед юнаків – Т. Мотрук, серед дівчат – І. Власова та інші.

На нашу думку, означена проблема розроблена недостатньо. Для більш глибокого розуміння даного питання необхідно окреслити суть адиктивної поведінки, розглянути основні аспекти залежної поведінки, що дасть можливість знайти прийоми, методи і засоби попередження та профілактики адиктивної поведінки молоді, в майбутньому.

Формулювання цілей статті. Саме тому метою нашої статті є теоретичне обґрунтування сутності адиктивної поведінки та її класифікація.

Виклад основного матеріалу дослідження. Молодь є майбутнє держави, а тому від забезпечення стартових умов її діяльності залежить подальший розвиток нинішнього суспільства, а також майбутніх поколінь. Людина, й особливо молода, яка поступово вступає у продуктивне життя, завжди була і є першопричиною, носієм, джерелом і результатом усіх суспільних відносин і перетворень. Ц. Короленко визначає молодь як

„соціально-демографічну групу, що вирізняється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального стану і зумовлених тими чи іншими соціально-психологічними якостями” [2, с.78].

У молодих людей досить часто зустрічаються прояви негативної поведінки, що відхиляється від деякої загальноприйнятої норми суспільства, і які припадають на складний період їх життя – дорослішання. У процесі становлення емоційно-вольової регуляції ключовим етапом даної стадії є перехідний вік. Саме в цьому віці спостерігається проблема виникнення адиктивної поведінки у молодого покоління і пов'язана, перш за все, з індивідуальними особливостями підлітків, їх оточенням, соціальними нормами, інтересами молоді, взаємовідносинами в родині, в навчальному закладі, з товаришами [4, с.17]. Ця проблема потребує особливого розгляду, так як основні форми прояву адиктивності у підлітків в останні роки різко загострились.

У центрі уваги різних фахівців є вивчення та профілактика адикцій. Під адикціями розуміють нестримні захоплення, потяги, що виходять за межі норми [1]. Поведінку, що відхиляється, можна визначити як систему вчинків (окремі вчинки), що суперечать прийнятим в суспільстві нормам і психічних процесів, що проявляються у вигляді незбалансованості, адаптаційних механізмів і нездатності до морального і естетичного контролю за своєю поведінкою. Адиктивна поведінка (в перекладі з англійської „addiction” – схильність, згубна звичка) – зловживання одним або декількома хімічними речовинами, що протікає на тлі зміненого стану свідомості [там само, с.29].

Адикція і адиктивна поведінка є відносно новими поняттями і на сьогоденній час серед науковців існує багато розбіжностей у їх визначенні. Наприклад, Л. Леонова розуміє під адиктивною поведінкою, поведінку, яка обумовлена „шкідливими звичками підлітків та юнацтва” [4, с. 11]. На думку С. Смагіна, шкідливі звички у підлітків ще не існують як стійкі психічні звички, а навпаки, відбувається тотальна ломка часових (отриманих від батьків та ін.) норм поведінки, установлень, стереотипів [5, с. 15]. У дійсності стійкі психічні прив'язаності, звички з'являються набагато пізніше, у зрілому віці і утворюються вони на руїнах порушеного раніше і знову набутого досвіду.

Більшість авторів (А. Акопов, Т. Донських, Г. Золотова, Ц. Короленко та ін.), які займаються проблемами адиктивної поведінки вважають, що це одна з форм деструктивної (руйнуючої) поведінки, яка виражається у прагненні до відходу від реальності шляхом зміни свого психічного стану через вживання деяких речовин чи постійній фіксації уваги на окремих предметах чи активностях (видах діяльності), що супроводжується розвитком інтенсивних позитивних емоцій. Психічний

стан адикта можливо змінити різними засобами – фармакологічними (прийом речовин, що впливають на психіку) і не фармакологічними (зосередження на певних предметах та активностях, що супроводжується розвитком суб'єктивно-приємних емоційних станів) [2, с.117].

Суть адиктивної поведінки полягає в тому що, прагнучи піти від реальності, люди намагаються штучним шляхом змінити свій психічний стан, що дає їм ілюзію безпеки, відновлення рівноваги. Цей процес настільки захоплює особу, що починає управляти її існуванням. Людина стає безпорадною перед своєю пристрастю. Вольові зусилля слабшають і не дають можливості протистояти адикції [2, с. 119].

Адиктивна реалізація замінює дружбу, любов, інші види активності. Вона поглинає час, сили, енергію і емоції до такої міри, що адикт виявляється нездатним підтримувати рівновагу в житті, включатися в інші форми діяльності, отримувати задоволення від спілкування з людьми, захоплюватися, релаксувати, розвивати інші сторони своєї особистості, проявляти симпатії, співчуття, емоційну підтримку навіть найбільш близьким людям [1, с. 58–59].

Існує декілька класифікацій залежної поведінки, але найбільш повною та вичерпною, на наш погляд, є класифікація Ц. Короленко і Н. Дмитрієвої, в основі якої лежить вид адиктивного об'єкта (діяльності, ставлення), за допомогою якого відбувається зміна настрою і відхід від реальності [2]. Всі види адикцій науковці поділяють на:

– *нехімічні адикції* (патологічна схильність до азартних ігор (гемблінг), комп'ютерна адикція, інтернет-залежність, трудовоголізм); релігійно-деструктивна поведінка (релігійний фанатизм, залучення у секту); політика, великий спорт, телебачення, довготривале прослуховування музики; сексуальна адиктивна поведінка; адикція відношень (співзалежність); захоплення літературою в стилі „фентезі”; шопінг (адикція до витрати грошей); ургентна адикція; kleptomania, dromomania (нав'язливе прагнення до бродяжництва);

– *проміжні форми адикції* (анорексія – відмова від їжі, голодування; булімія – прагнення до постійного вживання їжі, переїдання);

– *хімічні адикції* (паління, токсикоманія, наркоманія, вживання алкоголю, медичних препаратів, речовин побутової хімії, трут).

Саме цю класифікацію нами буде взято за основу в подальшій соціально-педагогічній роботі із студентською молоддю в умовах ВНЗ I – II рівнів акредитації.

Вивчення наукової літератури з означеної проблеми дає підстави стверджувати, що означена проблема в сучасному суспільстві розвивається дуже швидкими темпами. Люди молодого віку, що мають високі потреби

шукають шляхи досягнення своїх цілей, але, не знайшовши їх замикаються в собі і втішають себе за допомогою алкоголю, наркотиків, комп'ютера та інших шкідливих звичок. Тобто, людина використовує індивідуальні підходи, які поступово стають стереотипами поведінки і напружені на отримання задоволення. Задоволення є генетично первинною формою позитивних емоцій. Незадоволена потреба в самоствердженні приводить до спроб реалізувати себе в негативних формах активності – насильстві, злочинах або ж приводить до „втечі” в алкоголь, наркотики або з життя, взагалі.

Висновки. Під адикціями ми розуміємо нестримні захоплення, потяги, що виходять за межі норми. Адиктивна поведінка характеризується зловживанням одним або декількома хімічними речовинами, що протікає на тлі зміненого стану свідомості. Вивчення наукових праць із виявлення адикцій та адиктивної поведінки дають підстави стверджувати, що проблема адикції починається тоді, коли прагнення відходу від реальності, пов'язане із зміною свідомості, починає домінувати в свідомості, стає центральною ідеєю. Вона є серйозною загрозою для здоров'я (фізичного і психічного) не лише самих адиктів, але і тих, хто їх оточує. Таким чином, проблема адиктивної поведінки молоді є не тільки соціально-педагогічною проблемою, а й національною, і вимагає для свого вирішення об'єднання всіх прогресивних сил суспільства.

Подальшого вивчення потребують соціально-педагогічні аспекти профілактики адиктивної поведінки студентської молоді ВНЗ I-II рівня акредитації та підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з означеною категорією учнів.

Література

1. Золотова Г.Д. Соціально-педагогічна профілактика адиктивної поведінки неповнолітніх. Навчальний посібник для студентів / Г.Д. Золотова – Луганськ: вид-во ДЗ ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2009. – 228с.
2. Короленко Ц.П., Дмитриева Н.В. Психосоціальна аддиктологія / Короленко Ц.П., Дмитриева Н.В. – Новосибірськ: Олсіб, 2001. – 251с.
3. Короленко Ц.П. Семь путей к катастрофе / Короленко Ц.П., Донских Т.А. – Новосибірськ: НГПУ, 1990. – 315с.
4. Леонова Л.Г. Вопросы профилактики аддиктивного поведения в подростковом возрасте. Учебно-методическое пособие / Леонова Л.Г., Бочкарева Н.Л. – Новосибірськ: Наука, 2008. – 381с.
5. Смагин С.Ф. Аддикция, аддиктивное поведение / С.Ф. Смагин – СПб.: МИПУ, 2000. – 189с.

Решетняк О.

аспірант кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання і реабілітації Донбаського державного педагогічного університету

УДК 378.013.31

СУТНІСТЬ АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З МАЙБУТНІМИ СОЦІАЛЬНИМИ ПЕДАГОГАМИ

У дослідженні проаналізовано думки різних вчених стосовно майбутніх соціальних педагогів та аксіологічного підходу, розкрито сутність поняття аксіології як науки та аксіологічного підходу в цілому. Проведено аналіз публікацій з питань змісту та сутності аксіологічного підходу в сучасній педагогіці та педагогічній освіті. В статті висвітлено аксіологічні принципи, за допомогою яких розкривається смисл аксіологічного підходу. Крізь призму педагогічної аксіології визначено ціннісні пріоритети освіти та значення людини педагогічній системі. А також значення аксіологічного підходу в організації педагогічної роботи з майбутніми соціальними педагогами.

Ключові слова: аксіологія, ціннісні орієнтації, педагогічна аксіологія, аксіологічний підхід.

Решетняк А.

аспірант кафедри теоретических, методических основ физического воспитания и реабилитации Донбасского государственного педагогического университета

СУЩНОСТЬ АКСИОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА В ОРГАНИЗАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ С БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ

В исследовании проанализированы мнения различных ученых относительно будущих социальных педагогов и аксиологического подхода раскрыта сущность понятия аксиологии как науки и аксиологического подхода в целом. Автор провел анализ публикаций по вопросам содержания и сущности аксиологического подхода в современной педагогике и педагогическом образовании. Автором освещены аксиологические принципы, с помощью которых раскрывается смысл аксиологического подхода. Сквозь призму педагогической аксиологии определены ценностные приоритеты образования и значение человека педагогической системе. А также значение аксиологического подхода в педагогической работе с будущими социальными педагогами.

Ключевые слова: аксиология, ценностные ориентации, педагогическая аксиология, аксиологический подход.

Reshetnyak A.

graduate student of theoretical and methodological foundations of physical education and rehabilitation of the Donbass state pedagogical university

THE ESSENCE OF THE AXIOLOGICAL IN THE PEDAGOGICAL WORK WITH FUTURE SOCIAL TEACHERS

The study analyzed the opinions of various scholars on the future of social educators and axiologichnogo approach reveals the essence of the concept of axiology as a science and axiological approach in general. The analysis of the publications on the content and spirit of the axiological approach in modern pedagogy and teacher education. The article highlights the axiological principles by which revealed the meaning of the axiological approach. Through the prism of teaching aksiologii defined value priorities of education and the value of human educational system. So is the value of axiological approach to teaching social work with future teachers.

Keywords: *axiology, value orientation, pedagogical axiology, axiological approach.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими та практичними завданнями. Система вищої педагогічної освіти в нашому вітчизняному просторі прагне до змін в освіті та науці, а це свідчить про необхідність пошуків науковцями, майбутніми вчителями нових ефективних шляхів підвищення якості їх професійної підготовки. Саме тому в педагогіці знову починає активно розвиватися аксіологічний підхід, який дозволяє педагогам формувати в учнів та студентів загальнолюдські цінності та вміння направляти ціннісні позиції особистості у процес навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Поняття аксіологічного підходу в педагогіку ввійшло в кінці ХІХ століття. Аксіологічні орієнтири, що втілюють у собі вічні цінності духовного життя суспільства, завжди склали одну з сутнісних основ стратегії в сфері освіти.

Завдяки К.Д. Ушинському, в педагогіці поняття людина розглядається як феномен, яка вивчається в єдності соціокультурних, матеріальних та духовних явищ. На думку К.Д. Ушинського, виховання є особистою цінністю людини, яке формує його свідомість і відчиняє людині шлях до добра. Разом з особистим вихованням, з урахуванням особистих

цінностей, К.Д. Ушинський розглядав також народне виховання, яке було пов'язане з загальнолюдськими цінностями. [8]

Нами було з'ясовано, що в кінці XIX століття поняття «людина» розглядалось в педагогіці на ряду з поняттям «природа», але на початку XX століття з'являється інше вивчення сутності людини – в єдності з поняттями «цінності». Добре відомо, що від того, які ідеали та цінності сформовані у педагога, в багатьом буде визначатися, які ціннісні орієнтації будуть переважати в свідомості учнів, а також, згодом і суспільній свідомості.

Проаналізувавши соціально-педагогічну літературу, ми дійшли висновку, що такими проблемами, як формування в майбутніх соціальних педагогів вміння застосовувати свої теоретичні, практичні та методичні знання в соціально-педагогічній діяльності, а також використовувати аксіологічний підхід в педагогічній та виховній роботі розглядає І.Д. Бех, М.Б. Євтух, І.А. Зязюн, І.Д. Зверєва, В.О. Сластьонін, Г.І. Чижакова, Ш.А. Амонашвілі, В.І. Загвязинський, В.В. Краєвський, Л.І. Новікова та ін.

Формулювання цілей статті. Мета нашої статті – розкрити сутність аксіологічного підходу в організації педагогічної роботи з майбутніми соціальними педагогами.

Виклад основного матеріалу. Вітчизні вчені характеризують ціннісні орієнтації «як систему стійких відносин особистості до оточуючого світу і самому собі в формі фіксованих установок на ті чи інші цінності матеріальної та духовної культури суспільства» [5, с. 128]. Ціннісні орієнтації (англ. value orientations) – важливий компонент світогляду особистості чи групової ідеології, який виражає переваги и прагнення особистості чи групи по відношенню тих чи інших узагальнених людських цінностей [4, с. 539].

Такі вчені, як Ш.А. Амонашвілі, В.І. Загвязинський, В.В. Краєвський, Л.І. Новікова та інші приділяють особливу увагу аксіологічній складовій в змісті освіти та педагогічних технологіях. У словнику з педагогіки аксіологія – це філософське учення про матеріальні, культурні, духовні, моральні та психологічні цінності особистості, колективу, суспільства, їх співвідношення зі світом реальності, зміни ціннісно-нормативної системи в процесі історичного розвитку. [3, с. 12]

В останні роки з'явилися спеціальні дослідження, які дозволяють виділити педагогічну аксіологію в самостійну науку (О.М. Булінін, І.Ф. Ісаєв, В.О. Сластьонін, Г.І. Чижакова та інші).

Опора на аксіологічний підхід в педагогічній теорії и практиці означає, що в сфері освіти «все більш чітко фіксуються вітчизняні та загальнолюдські ціннісні пріоритети» [6, с. 2].

На початку XXI століття в педагогіці досить інтенсивно розвивається новий напрямок досліджень – педагогічна аксіологія. В.О. Сластьонін і Г.І. Чижакова вважають педагогічну аксіологію одну з важливіших умов розвитку і реалізації нової освітньої політики, її стратегічних орієнтирів, які ґрунтуються на гуманних цінностях.

Поняття «педагогічна аксіологія» показує, що це дисципліна, яка займається дослідженням цінностей освіти як сутнісноутворюючих основ людського буття, що задають спрямованість і мотивованість людського життя, діяльності та конкретним вчинкам [2]. Область педагогічної аксіології визначає ціннісні основи вітчизняної педагогіки і дозволяє через ціннісні пріоритети освіти підкреслити центральне положення людини в педагогічній системі. Головною задачею нової галузі педагогіки являється перетворення знань в переконання, їх опосередкування установками і ціннісними орієнтаціями.

Невизначеність сучасних пріоритетних ціннісних орієнтирів освіти може призвести до порушення наступності в педагогічних традиціях і позначиться на виховному потенціалі вузів. Провідною діяльністю студентів у вищих навчальних закладах є навчальна. Вона полягає у мотивованій активності в процесі досягнення цілей навчання. Навчальна діяльність студентів на відміну від навчальної діяльності учнів має професійну спрямованість. Суттєвим у їхній навчальній діяльності також є посилення ролі професійних мотивів самоосвіти та самовиховання [1, с. 19].

Аксіологічний підхід дозволяє нам через сучасні пріоритети, засновані на традиційних і нових цінностях освіти, підкреслити центральне становище людини в педагогічній системі, що є не маловажним в роботі з майбутніми соціальними педагогами. Сучасна система освіти може внести свій внесок у становлення та направлення власних сил людини, його соціально цінних світоглядних і моральних якостей, які необхідні для організації педагогічної роботи майбутніх соціальних підходів.

На думку Н.О. Ткачової іїнності виникають під час практичної діяльності людей, коли вони не тільки пізнають властивості природних і соціальних явищ, але й намагаються дати їм оцінку з погляду встановлення їхньої користі для свого життя. Для розвитку особистості вони, з одного боку, є основою для формування індивідуальних життєвих пріоритетів, а з іншого, — виконують функцію регулятора її соціальної взаємодії з іншими людьми. Система індивідуальних цінностей людини є результатом засвоєння нею провідних цінностей суспільства, однак цей процес не може бути механічним перенесенням соціальних цінностей у свідомість людини, а є складним, багатоаспектним процесом [6, с. 35].

«Відображаючи ієрархію освітніх цінностей, педагогічна аксіологія визначає ціннісну свідомість, ціннісне відношення і ціннісну поведінку особистості» [6, с. 4]. Таким чином, аксіологічний підхід в освіті стає одним з ведучих напрямків у сучасній педагогічній науці.

Зміст аксіологічного підходу може бути розкритий через систему аксіологічних принципів, до яких належать:

- рівноправність філософських поглядів у межах єдиної гуманістичної системи цінностей при збереженні різноманітності їх культурних і етнічних особливостей;
- рівнозначність традицій і творчості, визнання необхідності вивчення і використання навчань минулого і можливості духовного відкриття в сьогоденні і майбутньому;
- рівність людей, соціокультурний прагматизм замість демагогічних спорів про підстави цінностей; діалог і подвижництво замість месіанства і індиферентності. [6, с. 122]

Ці принципи дозволяють спільно працювати різним наукам і течіям, шукати оптимальні рішення. Категорія цінності застосовна до світу людини і суспільства. Поза людиною та без людини поняття цінності існувати не може. Цінності не первинні, вони похідні від співвідношення світу і людини, підтверджуючи важливість того, що створила людина в процесі історії. В суспільстві будь-які події, так чи інакше значущі, будь-яке явище виконує ту чи іншу роль. Однак до цінностей належать тільки позитивно значимі явища та події, пов'язані із соціальним прогресом.

Ціннісні характеристики відносяться як до окремих подій, явищ життя, культури і суспільству в цілому, так і до субекта, що здійснює різні види творчої діяльності. У процесі творчості створюються нові цінні предмети, блага, а також розкривається і розвивається творчий потенціал особистості. Отже, саме творчість створює культуру і гуманізує світ. В силу того, що творчість є відкриття або творення нових, невідомих раніше цінностей, воно, створюючи навіть одноціннісний предмет, разом з тим збагачує і людина, розкриває в ньому нові здібності, залучає його до світу цінностей і включає у складну ієрархію світу.

Аксіологічні характеристики педагогічної діяльності, відображають її гуманістичний зміст. Педагогічні цінності – це ті її особливості, які служать орієнтирами його соціальної та професійної активності, спрямованої на досягнення гуманістичних цілей, вони являють собою норми, що регламентують педагогічну діяльність і виступають як пізнавально-діюча система, яка служить сполучною ланкою між сформованим суспільним світоглядом у галузі освіти і діяльністю педагога. В основі педагогічної аксіології лежить розуміння та ствердження цінності людського життя,

виховання й навчання, педагогічної діяльності й освіти в цілому. Перелічені цінності є важливими та досить суттєвими для майбутнього соціального педагога, тому що студентам повинні прививатися загальнолюдські, педагогічні та професійні цінності, які є необхідними компонентами аксіологічного підходу.

Висновки .Автором встановлено, що зміна ставлення до педагогічної освіти диктує необхідність більш детального дослідження можливостей аксіологічного підходу до формування ціннісних орієнтацій і уявлень в організації педагогічної роботи з майбутніми соціальними педагогами про гуманістичні засади вітчизняної освіти, ідеали вчителя, його духовно-моральних якостей, професійно-особистісному становленні та саморозвитку. Автором обгрунтована доцільність вивчення аксіологічного підходу, який на даний час недооцінюється, аксіологічний розвиток особистості майбутнього соціального педагога є фактором самореалізації в соціальній і професійній сфері. Автор наполягає, що для більш ефективного отримання освіти, в педагогіці необхідно більше приділяти увагу аксіологічним підходам у навчанні, з метою прививання ціннісних пріоритетів студентам.

Література

1. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя / В.И.Загвязинский. – М.: Педагогика, 1987. – 160 с.
2. Богданова І.М. Соціальна педагогіка: Навч. посіб. / І.М. Богданова. – К.: Знання, 2008. — 343 с.
3. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике. – Москва: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д Издательский центр «МарТ» / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров, 2005. – 448 с.
4. Мещеряков Б.Г. Большой психологический словарь. / Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. – М., 2003. – 672 с.
5. Сластенин В.А. Введение в педагогическую аксиологию: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А.Сластенин, Г.И.Чижаква. – М.; Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с.
6. Ткачова Н.О. Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі: [монографія] / Н.О. Ткачова. — Луганськ : ЛНПУ імені Т.Г. Шевченка; Х. : Видавництво "Каравела", 2006. — 300 с.
7. Сластенин В.А. и др. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В.А. Сластенина . – М.: Издательский центр "Академия", 2002. – 576 с
8. Ушинский К.Д. Собрание сочинений в 10-ти томах. Том V Издательство Академии педагогических наук РСФСР / К.Д. Ушинский, 1949. – 591 с.

Тямало С.

*аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Донбаського державного педагогічного університету*

УДК 37.013.42 : 376.67

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ У
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ГОТОВНОСТІ ДО
РОБОТИ З ДІТЬМИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ**

У статті обґрунтовано, що ефективність профілактики та усунення відхилень у поведінці неповнолітніх у значній мірі залежить від рівня професійної готовності соціального педагога; його спроможності оптимізувати процес соціалізації та адаптації дітей зазначеної категорії, реалізувати систему якісної соціальної, психолого-педагогічної допомоги та підтримки, послуговуючись сучасними прийомами й технологіями соціально-педагогічної роботи. На підставі аналізу сучасних наукових досліджень автор доводить, що майбутній соціальний педагог має володіти комплексом загальнотеоретичних і спеціальних знань, високим рівнем психолого-педагогічної компетентності, сукупністю необхідних умінь і навичок, особистісними якостями (комунікативність, емпатійність, толерантність тощо).

Ключові слова: *майбутній соціальний педагог, учні з відхиленнями в поведінці, готовність, формування.*

Тямало С.

*аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Донбасского государственного педагогического университета*

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ У
БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ ГОТОВНОСТИ К
РАБОТЕ С ДЕТЬМИ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ**

В статье обосновано, что эффективность профилактики и устранения отклонений в поведении несовершеннолетних в значительной мере зависит от уровня профессиональной готовности социального педагога; его способности оптимизировать процесс социализации и адаптации детей указанной категории, реализовать систему качественной социальной, психолого-педагогической помощи и поддержки, используя современные приемы и технологии социально-педагогической работы. На основании анализа современных научных исследований автор доказывает, что будущий социальный педагог должен владеть комплексом теоретических и специальных знаний, высоким уровнем психолого-педагогической компетентности, совокупностью необходимых

умений и привычек, личностными качествами (общительность, отзывчивость, толерантность и т.п.).

Ключевые слова: будущий социальный педагог, ученики с отклонениями в поведении, готовность, формирование.

Tyamalo S.P.

The post-graduate student of chair of social pedagogics and social work The Donbass state pedagogical university

THEORETICAL ASPECTS OF THE PROBLEM OF FORMATION AT THE FUTURE SOCIAL TEACHERS OF AVAILABILITY FOR SERVICE WITH CHILDREN ДЕВІАНТНОГО OF BEHAVIOUR

In article it is proved that efficiency of preventive maintenance and elimination of deviations in behaviour of minors appreciably depends on level of professional readiness of the social teacher; its abilities to optimise process of socialisation and adaptation of children of the specified category to realise system of the qualitative social, psihologo-pedagogical help and support, I use modern receptions and technologies of socially-pedagogical work. On the basis of the analysis of modern scientific researches the author proves that the future social teacher should own a complex of theoretical and special knowledge, high level of psihologo-pedagogical competence, set of necessary abilities and habits, personal qualities (sociability, responsiveness, tolerance, etc.).

Keywords: *the future social teacher, pupils with deviations in behaviour, readiness, formation.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Загострення кризових явищ у соціально-економічному й соціокультурному розвитку сучасного українського суспільства, скорочення фінансування соціальних програм та проєктів негативно позначається на функціонуванні сім'ї, молодіжних і дитячих об'єднань, діяльності освітніх, оздоровчих, культурно-просвітницьких закладів і призводить до погіршення благополуччя дітей, унаслідок чого розширюється спектр проблем дитинства: зростає вплив криміногенних чинників на молоде покоління, поширюється безпритульність і бездоглядність, соціальне сирітство, жорстоке ставлення до дітей, активізуються різні форми їхньої девіантної поведінки. Відповідно, перед соціальним педагогом постає завдання профілактики та усунення відхилень у поведінці неповнолітніх, що залежить від рівня його професійної готовності; спроможності оптимізувати процес соціалізації та адаптації дітей зазначеної категорії, реалізувати систему якісної соціальної, психолого-педагогічної допомоги та підтримки, послуговуючись сучасними прийомами й технологіями соціально-педагогічної роботи, розмаїттям засобів та методів впливу на дітей-девіантів.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні дослідження теоретичних та методичних засад професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної педагогіки зорієнтовано на вивчення напрямів соціально-педагогічної роботи з різними категоріями клієнтів (Л. Іванова, О. Лісовець, Ю. Мацкевич, С. Пащенко, Л. Пундик, Р. Чубук), висвітлення окремих аспектів професійної підготовки соціальних педагогів (С. Гришак, Т. Лесіна, О. Тютюнник, О. Філь), розгляд процесу професійної соціально-педагогічної підготовки (В. Багрій, Л. Боднар, З. Бондаренко, О. Коваль, З. Фалинська), проблем професійно-особистісного становлення майбутнього фахівця (О. Гура, І. Козич, Л. Литовченко, О. Москалюк, Г. Первушина, О. Пономаренко та ін.). Водночас, незважаючи на існуючі різнопланові дослідження, зазначені підходи лише частково розкривають особливості формування готовності соціального педагога до роботи з дітьми девіантної поведінки.

Формулювання цілі статті. Саме тому метою цієї статті є обґрунтування теоретичних аспектів проблеми формування у майбутніх соціальних педагогів готовності до роботи з дітьми девіантної поведінки

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині спостерігається недостатня розробленість науково-педагогічних теорій та концепцій щодо взаємодії майбутнього соціального педагога з дітьми, схильними до проявів девіантної поведінки. Водночас в Україні останнім часом з'явилася низка педагогічних досліджень, що розкривають окремі теоретичні аспекти готовності соціальних педагогів до роботи з цією категорією дітей. Цікавим для нас виявився науковий матеріал попередніх років, що розкриває теоретичні та практичні аспекти досліджуваної проблеми.

Вагомим здобутком для дослідження проблеми підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності стала монографія С. Харченка, у якій автор визначає мету педагогічної системи підготовки майбутнього педагога до соціально-педагогічної діяльності як формування в студентів спрямованості й установки на роботу в соціальній галузі; набуття необхідних соціально-педагогічних знань, які відображають основні компоненти діяльності фахівців із соціальної роботи; оволодіння студентами педагогічними вміннями в цьому виді професійної діяльності; формування важливих у професійній діяльності якостей – демократизму, соціальної активності й емпатії [5].

Специфіка професії соціального педагога, на думку Л. Міщик, передбачає насамперед сформованість певних моральних принципів і професійних цінностей, що уможливорює розвиток почуття „належності” до фаху. Одним із визначальних моментів професійного становлення майбутнього соціального педагога є засвоєння в процесі фахової

підготовки етичних принципів професійної діяльності, що обумовлюють специфічні професійні проблеми, зокрема, проблему моральної відповідальності перед клієнтом, колегами й суспільством [3]. За твердженням автора, в основу професійної підготовки й формування особистості соціального педагога має бути покладено системний, особистісно-діяльнісний та індивідуально-творчий підходи. З позиції системного підходу всі ланки педагогічної освіти повинні максимально стимулювати активний стан основних структурних компонентів особистості соціального педагога в їх єдності. Реалізація особистісно-діяльнісного підходу передбачає моделювання і процес навчання та виховання студентів структури соціально-педагогічної діяльності. Індивідуально-творчий підхід, долаючи масово-репродуктивний характер сучасної педагогічної освіти, виводить його на особистісний рівень, забезпечує вияв і формування в студентів творчої індивідуальності.

Становлення соціального педагога як кваліфікованого фахівця – процес тривалий. Початком цього процесу можна вважати етап здобуття професійних знань, формування умінь і навичок під час навчання за обраною спеціальністю на кожному з рівнів (початковому, середньому, вищому, післядипломній освіті, а продовженням – усю подальшу професійну діяльність). Адже фахівець, який працює у системі „людина-людина”, повинен поглиблювати свої знання і вдосконалювати професійні якості протягом усього трудового життя.

Щодо існуючого досвіду підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми девіантної поведінки, то у вищих навчальних закладах України накопичено значний досвід (Н. Заверико, І. Зверева, Л. Міщик, С.Харченко). Науковці акцентують увагу на необхідності збагачення змісту навчальних дисциплін питаннями щодо особливостей роботи з дітьми, схильними до проявів девіацій, широкого використання активних технологій навчання; проведення індивідуальних занять, тренінгів, соціальних проектів; надання певних соціально-педагогічних, психологічних та інформаційних послуг цим дітям тощо.

Не можна не погодитися із твердженням С. Кульневич з приводу того, що в процесі навчання студентів варто використовувати змістовно-інформаційні зв'язки за видами знань (наукові, фактичні, понятійні, теоретичні, філософські); операційно-діяльнісні – за видами умінь (пізнавальні, практичні, ціннісно-орієнтаційні); організаційно-методичні – за способами реалізації міжпредметних зв'язків (логічні, асоціативні, понятійні, концептуальні) [2, с. 12]. За переконаннями дослідника, інтегрована міждисциплінарна підготовка майбутніх соціальних педагогів має такі переваги: знання студентів набувають якості системності, виявляють

загальність зв'язків у науках; уміння стають узагальненими, сприяють комплексному застосуванню знань, їх синтезу, переносу ідей і методів з однієї науки в іншу, що є основою творчого підходу до наукової діяльності людини в сучасних умовах; більш ефективно формуються переконання й досягається всебічний розвиток особистості; посилюється світоглядна спрямованість пізнавальних процесів у майбутніх фахівців; забезпечується активізація та інтенсифікація навчально-професійної діяльності.

Нам імпонує думка Т. Золотарьової, котра вважає, що для підготовки якісних соціальних кадрів поряд з традиційними необхідні принципово нові, активні форми навчання, які займають проміжне місце між теорією й практикою (тренінги, практикуми, „круглі столи”, ділові ігри, ознайомлювальні екскурсії) [1, с. 21]. Дану думку підтримують й інші дослідники, акцентуючи на вагомості введення нових видів педагогічної практики, виконанні проектів, участі у волонтерській роботі, педагогічному десанті тощо.

Спілкуючись із дітьми девіантної поведінки, соціальний педагог має змогу дізнатися про їх проблеми, очікування та надії; завдяки спілкуванню можна виробити план спільних дій, вчасно скоригувати можливі шляхи вирішення проблеми, спрогнозувати очікувані результати.

На основі положень Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України можна визначити такі норми етичної поведінки соціального педагога, що працює з дітьми девіантної поведінки: завжди пам'ятати про інтереси людини, якій надається допомога; захищати права особи, котра потребує підтримки й допомоги, сприяти її розвитку; сприяти всебічному гармонійному та самобутньому розвитку людини, якій надається допомога, її продуктивній самореалізації; бути доброзичливим, уважним у роботі, вміти вислуховувати; ставити службовий обов'язок над усе, бути відданим своїй професії; бути зразком етичної поведінки, носієм високих моральних якостей; вміти не піддаватися впливам, залишатися об'єктивним, діючи в межах своєї компетентності; виходити з позиції милосердя, виконуючи різні ролі; справлятися зі своїми обов'язками якнайкраще; прагнути до самовдосконалення, підвищення своєї професійної майстерності; персонально відповідати за свої дії; зберігати й захищати гідність, честь та права своїх колег; активно співпрацювати з іншими особами, організаціями, від яких залежить добробут людини, котрій надаються послуги тощо [4, с. 230-233].

Висновки. В соціально-педагогічній літературі простежується тенденція невпинного пошуку нових підходів до підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми девіантної поведінки, через оновлення змісту, форм і методів навчання. Виявлено, що соціальний

педагог, котрий працює з дітьми девіантної поведінки, має володіти комплексом загально-теоретичних і спеціальних знань, високим рівнем психолого-педагогічної компетентності, сукупністю необхідних умінь і навичок, особистісними якостями (комунікативність, емпатійність, толерантність тощо). Однак, не дивлячись на значну кількість наукових досліджень, ми не знайшли таких, які акцентували б увагу на готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми девіантної поведінки в умовах реабілітаційного центру та розкривали шляхи її формування. Саме тому перспективними для подальших наукових розвідок вбачаємо дослідження методики реабілітації учнів, схильних до девіантної поведінки, в умовах реабілітаційного центру та підготовки майбутніх соціальних педагогів до такого виду соціально-педагогічної діяльності.

Література

1. Золотарева Т. Ф. Практика в системе подготовки специалистов социальной работы в вузе /Т. Ф. Золотарева. – М., 2006. – 128 с.
2. Кульневич С. В. Анализ современного урока: практическое пособие / С.В.Кульневич, Т. П. Лакоценина. – изд-е 2-е, доп. и перераб. – Ростов н/Д: Учитель, 2003. – 224 с.
3. Мищик Л. И. Профессиональная подготовка социального педагога: (педагогический, психологический и управленческий аспекты) / Л. И. Мищик. – Запорожье, 1996. – 142 с.
4. Соціальна робота в Україні: навчальний посібник / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; за заг. ред: І. Д. Звереві, Г. М. Лактіонової. – К.: Наук. світ, 2003. – 233 с.
5. Харченко С.Я. Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности / С.Я. Харченко. – Луганск: Альма-матер, 1999. – 138 с.

Тімотіна О.

*аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Донбаського державного педагогічного університету*

УДК 37.013.42:379.2-053.6(44)

СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ПІДЛІТКІВ В УКРАЇНІ

У статті досліджується сучасний стан організації дозвілля підлітків у нашій країні, розкривається зміст та напрями діяльності сучасних культурно-дозвіллевих закладів, наводяться форми та методи їх роботи, окреслюються основні проблеми та істотні недоліки в організації дозвілля підлітків та пропонуються шляхи їх подолання, здійснюється пошук нових форм та методів, технологій роботи з підлітками у сфері дозвілля, які відповідають загальносуспільним потребам, ідеям української

національної системи освіти й виховання. Дозвілля розглядається як засіб рекреації, чинник подальшого розвитку для реалізації індивідуальних і творчих можливостей кожної людини, особливо дітей та підлітків. Автором також наголошується на необхідності національного виховання підростаючого покоління в умовах дозвілля.

Ключові слова: дозвілля, підлітки, національне виховання, культурно-дозвіллева діяльність, соціалізація.

Тимотина О.

*аспирант кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Донбасського державного педагогічного університету*
**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ ДОСУГА
ПОДРОСТКОВ В УКРАИНЕ**

В статье исследуется современное состояние организации досуга подростков в нашей стране, раскрывается содержание и направления деятельности современных культурно - досуговых учреждений , приводятся формы и методы их работы, определяются основные проблемы и существенные недостатки в организации досуга подростков и предлагаются пути их устранения. осуществляется поиск новых форм и методов, технологий работы с подростками в сфере досуга, которые соответствуют проблемам общества, идеям украинской национальной системы образования и воспитания. Досуг рассматривается как средство рекреации, фактор дальнейшего развития для реализации индивидуальных и творческих возможностей каждого человека, особенно детей и подростков. Автором также отмечается необходимость национального воспитания подрастающего поколения в условиях досуга .

Ключевые слова: досуг, подростки, национальное воспитание, культурно-досуговая деятельность, социализация.

Timotina O.

*graduate student of chair of social pedagogics and social work of the Donbass
state pedagogical university*

CURRENT STATE OF TEENAGERS LEISURE ORGANIZATION IN UKRAINE

This article examines the current state of teenagers leisure organization in our country, describes the content and directions of contemporary culture - leisure centers , studies the forms and methods of their work , identifying the main challenges and significant shortcomings in the organization of leisure of adolescents and suggests ways to address them, we searched for new forms and methods, techniques for working with adolescents in the field of leisure, which correspond to the problems of society, the ideas of Ukrainian national system of education. Thing seen as a means of recreation, factor for the further

development and implementation of individual creative abilities of every person, especially children and adolescents. The author also notes the need for national education of the younger generation in terms of leisure.

Keywords: *leisure, teens, national education, cultural - leisure activities, socialization.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Успіх українського державотворення передусім залежить від рівня духовного розвитку людини. Національною доктриною розвитку освіти розвиток духовних потреб особистості, які впливають на спосіб життя, ціннісні орієнтації, мотиви, інтереси та ідеали, на активне ставлення до навколишньої дійсності, визначено як одне з головних завдань освіти й виховання підростаючого покоління на сучасному етапі. Це зумовлено також тим, що криза суспільства, яка спостерігалась наприкінці минулого століття, призвела до появи моральних компромісів, різкого зниження престижу духовних цінностей. На сьогодні серед підлітків ще нерідко спостерігається спотворене оцінювання творів академічного й народного мистецтва, засилля "квазі-мистецтва", "ерзаців маскультури".

Сучасна педагогіка виходить з того, що процес виховання — це не прямий вплив на вихованця, а «соціальна взаємодія різноманітних суб'єктів: індивідуальних (конкретних людей), групових (мікрогруп і колективів), і умовно соціальних — інститутів виховання». Таким чином, саме за допомогою «соціальної взаємодії» діти й підлітки навчаються ефективно працювати і співпрацювати у певних соціальних групах, реалізуючи свій творчий потенціал.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему педагогічної організації дозвілля підлітків досліджували Б. Брилін, А. Воловик, В. Воловик, Ю. Жданович, А. Кузьмінський, В. Лупійчук, В. Омеляненко, І. Петрова, Г. Троцько, М. Фіцула, Н. Цимбалюк, А. Цьось та інші науковці. Аналіз найновіших досліджень українських науковців з досліджуваної тематики (Т. Гончар, І. Гутник, М. Татаренко, Т. Черніговець, Г. Шипота) виявив, що проблема гармонійного розвитку в умовах дозвілля є багатоаспектною, вона потребує подальшого вивчення і розробки багатоцільових соціально-культурних, дозвіллевих програм.

Мета статті – розкрити сучасний стан організації дозвілля підлітків в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі пріоритетом у роботі культурно-дозвіллевих закладів є національне виховання підростаючого покоління, формування особистісних рис громадянина України, що включає національну свідомість, розвинену

духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру.

Державними законодавчими актами та галузевими програмами визначено, що національне виховання має здійснюватись на основі принципів народності, природовідповідності, культуровідповідності, гуманізації, демократизації, безперервності виховання, етнізації, диференціації та індивідуалізації виховного процесу, зв'язку із життям, послідовності, систематичності й варіативності форм і методів виховання, свідомості, активності, самодіяльності й творчої ініціативи.

Сучасні вчені нараховують до 500 різних видів і форм дозвілля. Це і участь в самодіяльній художній творчості, заняття спортом, відвідування театрів, концертних залів, бібліотек, музеїв, подорожі, кіно-фотоаматорство, колекціонування та багато іншого. І це далеко не повний перелік видів творчої діяльності, від яких залежить духовне багатство і розвиток особистості. На сучасному етапі саме дозвілля має всі можливості для того, щоб стати як засобом рекреації, так і чинником подальшого розвитку, реалізації індивідуальних і творчих можливостей кожної людини, особливо дітей та підлітків. При цьому визначна роль у вихованні підлітків належить сьогодні культурно-дозвіллевим закладам. [1]

За даними Міністерства культури й туризму України, нині в Україні функціонують близько 40 тисяч культурно-освітніх закладів всіх систем і відомств [5]

Культурно-дозвіллеві заклади в Україні працюють за такими основними напрямками: художньо-естетичний, науково-технічний, еколого-натуралістичний, туристсько-краєзнавчий та ін. [4, с.23]

На сьогодні всі вони ставлять перед собою не просто виховну мету, а беруть за основу національне виховання, і їх діяльність дедалі більше спрямовується на подальше відродження національної культури. Різноманітні заходи, які проводяться закладами дозвілля, відіграють важливу роль у становленні народних традицій, звичаїв і обрядів, забутих форм духовної культури і передачі їх наступним поколінням. Великого значення набуває ініціювання нових форм роботи, культурних започаткувань, співпраця з громадськими організаціями та об'єднаннями, відродження і розвиток культур інших національностей.

Ґрунтуючись у своїй діяльності на визначених урядовими та галузевими нормативними документами принципах, дозвіллеві заклади успішно реалізують програми, спрямовані на:

- організацію змістовного дозвілля підлітків;
- розвиток творчого й духовного потенціалу молоді в інтересах її становлення й самореалізації;

- профілактику й попередження правопорушень і негативних явищ у підлітковому середовищі;
- підтримку талановитої та активної молоді;
- сприяння професійній орієнтації та працевлаштуванню, що надає соціально-культурним центрам особливої соціальної цінності. [4, с.7]

Загальною тенденцією в роботі культурно-дозвіллевих закладів різних регіонів в останні роки стало посилення уваги до відзначення державних свят та знаменних дат, пов'язаних з історією України, становленням її державності. Це, зокрема, регулярне відзначення річниці Соборності України, Дня Незалежності України, Дня Конституції. Популярними стали заходи, які розкривають значення державної символіки.

Заходи, які проводяться в закладах культури, стали більш різноманітними. Це театралізовані свята, святкові віча та академії, концерти з нагоди того чи іншого ювілею, вечори духовності, фестини духовної музики, фестивалі духовної пісні, тематичні вечори, літературно-музичні композиції, фольклорні свята та фестивалі, що мають за мету духовне відродження національно-культурних традицій української сім'ї, збереження і передачу загальнолюдських цінностей для прийдешніх поколінь, привернення громадськості до сім'ї, як основи суспільства. [2, с.47]

Як і раніше, багато уваги приділяється вшануванню пам'яті народних співців, героїв, поетів (вечори, конкурси, концерти). Однак при цьому спостерігається розширення традиційної програми, посилення її народознавчого спрямування й громадянського звучання. Так, у Шевченківські дні практично всі культурно-дозвіллеві заклади проводять заходи, присвячені пам'яті великого українського поета: конкурси читців, театралізовані свята тощо. В ході проведення різноманітних заходів підлітки знайомляться з давніми бойківськими, гуцульськими, покутськими, опільськими, лемківськими звичаями, обрядами, пов'язаними з віруваннями, народною міфологією. [3, с.14-28]

Організація дозвіллевої діяльності підлітків в Україні відбувається за декількома напрямками виховання: діагностико-прогностичному, національно-патріотичному, краєзнавчому, екологічному, художньо-естетичному, фізичному. Діяльність багатьох культурно-дозвіллевих закладів спрямована на організацію допрофесійної підготовки вихованців, соціалізацію особистості, роботу з обдарованими дітьми, народне прикладне мистецтво, туристсько-краєзнавчу роботу, та художню самодіяльність.

Значного поширення набула також діяльність зі створення музеїв, музеїв-світлиць тощо, де зібрано матеріал військово-патріотичної тематики, що сприяє формуванню національної і громадянської позиції підлітків. Заходи, що проходять за участю підлітків та дорослих,

спрямовані на відродження давніх українських ремесел, відновлення традицій, звичаїв та обрядів.

На базі роботи музеїв, створених при культурно-дозвіллевих закладах, проводиться також наукова-дослідницька робота, у тому числі в Малій академії наук (секції „Етнографія” та „Мистецтвознавство”), працюють гуртки та об'єднання юних етнографів, юних екскурсоводів.

Значного поширення у закладах дозвілля сьогодні набула фольклорно-етнографічна діяльність.

При проведенні фольклорно-етнографічної роботи велика увага культурно-дозвіллевих закладів приділяється збиранню фольклорних матеріалів про сімейні свята та відновлення старовинних чудових обрядів.

В останні роки спостерігається посилення уваги до гуртків з вивчення народних ремесел. Це зумовлено тим, що саме в трудовому досвіді народу обґрунтовані й практично перевірені принципи і методи впливу старшого покоління на молодше з метою підготовки його до створення та споживання матеріальних і духовних цінностей. Таким чином, у ході дозвіллевої діяльності відбувається формування елементів професійних умінь і навичок на традиціях народу.

Найбільш поширеними творчими об'єднаннями закладів дозвілля, де гуртківці опановують секрети народного декоративно-ужиткового мистецтва, знайомляться з народними ремеслами та промислами, є гуртки вишивки, бісероплетіння, килимарства, писанкарства, художнього розпису по дереву, гончарства, лозоплетіння, інкрустації із соломки, витинанки, різьблення.

Чимало уваги приділяється в останні роки козацько-лицарському вихованню, організації роботи з підлітками на засадах козацької педагогіки. Як зазначають організатори подібних заходів, координація діяльності в напрямку козацько-лицарського виховання та фізичного загартування сприяє розвитку духовності та формуванню здорового способу життя, реалізації творчого потенціалу молодого покоління, націлює його на духовне, моральне, фізичне становлення та самовдосконалення.

У результаті проведеного аналізу роботи культурно-дозвіллевих закладів різних регіонів на сучасному етапі нами зроблено висновок про посилення в останні роки уваги до народної педагогіки, яка виступає дієвим засобом національного виховання підлітків. При цьому в одних закладах розробляються багатоцільові виховні програми на засадах народної педагогіки, інші працюють в окремих напрямках, розробляючи конкретні заходи. Та спільним для всіх розглянутих закладів є те, що в їх діяльності дедалі важливіше місце посідають нові підходи, розвиваються нові напрямки творчого пошуку, все більше уваги приділяється виховним можливостям народної педагогіки.

За результатами вивчення роботи зазначених закладів різних регіонів України виявлено загальні тенденції в організації дозвілля підлітків, а саме:

а) відновлення народних традицій, звичаїв і обрядів, народного мистецтва та промислів, фольклорно-етнографічної роботи;

б) урізноманітнення форм роботи з дітьми та підлітками у дозвіллевих закладах – театралізовані свята, святкові «віче» та «академії», вечори духовності, фестивалі духовної пісні та музики, тематичні вечори, літературно-музичні композиції, вшанування пам'яті народних співців, героїв, поетів, фольклорні свята та фестивалі;

в) вдосконалення форм національно-патріотичного виховання та розвитку фізично загартованої молоді на засадах козацької педагогіки, зокрема, козацько-лицарського виховання.

Водночас у роботі закладів дозвілля, педагогів-позашкільників спостерігаються й такі недоліки, як захоплення дріб'язковими темами, фрагментарність і штучний підхід до їх підбору.

Такий формальний підхід до підбору змісту національного виховання на засадах народної педагогіки сприяє лише нівелюванню особистості підлітків та їх соціальній інфантильності. Серед проблем організації дозвілля підлітків також слід назвати нав'язування підліткам не цікавих для їхнього віку тем.

У ході дослідження ми також переконалися, що ефективність заходів, які проводяться в гуртках та мистецьких об'єднаннях, залежить як від спрямування діяльності закладу, контингенту, так і від майстерності педагогів, їх здатності належно організувати виховний процес. Тому при плануванні занять і системи роботи необхідно брати до уваги вікові особливості вихованців, їх вподобання, інтереси, запити; використовувати навчальний, ілюстративний та дидактичний матеріал.

Істотними недоліками в організації дозвілля на сьогодні є також нехтування специфічними для дозвіллевої сфери формами організації та методами виховного впливу, недостатня увага до вивчення потреб та інтересів підлітків.

Висновки. Робота з підлітками у закладах дозвілля може бути більш ефективною, якщо педагогами будуть використовуватися ті форми й методи роботи, які відповідають загальносуспільним потребам, ідеям української національної системи освіти й виховання. В дозвіллевій сфері закладено значні соціально-культурні й соціально-педагогічні ресурси у формуванні громадянських, особистісних якостей підлітків. Але щоб повною мірою використати їх, необхідне постійне збагачення змісту діяльності культурно-дозвіллевих закладів, методів її здійснення і

невпинний пошук нових дозвілєвих технологій, що буде напрямами перспективних досліджень.

Література

1. Боплан Г. Опис України / Г. Боплан. — Л.: Каменяр, 1990. — 204с.
2. Брылин Б.А. Музыкально-творческое развитие учащихся в условиях досуга / Б. Брылин. — К.: КГИК, 1998. — 200 с. — (Монография).
3. Воловик А. Ф. Педагогіка дозвілля / А. Ф. Воловик, В. А. Воловик. — Харків: ХДАК, 1999. — 323 с.
4. Молодь і дозвілля / [Безпалько О. В., Капська А. Й., Куєвда В. Т., Щербакова К. В.]. — К.: КНДІПМ, 1994. — 115с.
5. Яценко О.Є. Огляд преси за 09.11.2012: (Просвітництво. Художня самодіяльність) [Електронний Ресурс] / О.Є. Яценко// Міністерство культури України. Офіційний веб-сайт. — 2012. — Режим доступу до веб-стор.: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/309923>.

Хващевська О.

аспірант кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання і реабілітації Донбаського державного педагогічного університету

УДК 373.5:316.61

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті виявлені особливості соціально-культурної діяльності як спеціально організованого педагогічного процесу. Зроблено аналіз підходів щодо визначення особливостей соціально-культурної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. З метою конкретизації поняття «соціально-культурна діяльність загальноосвітніх навчальних закладів» автором проаналізовано декілька соціально-педагогічних прийомів і визначено, що соціокультурна діяльність – це процес, який здійснюється в освітньому середовищі. Соціально-культурна діяльність передбачає соціокультурний підхід до процесу освіти як єдності культури та соціуму.

***Ключові слова:** соціально-культурна діяльність, соціально-педагогічна діяльність, соціокультурний простір.*

Хващевская О.

аспірант кафедры теоретических, методических основ физического воспитания и реабилитации Донбасского государственного педагогического университета

ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИИ

В статье выявлены особенности социально-культурной деятельности как специально организованного педагогического процесса.

Сделан анализ подходов к определению особенностей социально-культурной деятельности общеобразовательных учебных заведений. С целью конкретизации понятия «социально-культурная деятельность общеобразовательных учебных заведений» автором проанализированы несколько социально-педагогических приемов и определено, что социокультурная деятельность - это процесс, который осуществляется в образовательной среде. Социально-культурная деятельность подразумевает социокультурный подход к процессу образования как единства культуры и социума.

Ключевые слова: социально-культурная деятельность, социально-педагогическая деятельность, социокультурное пространство.

Khvashevskaya O.

Graduate student Professor the Department of theoretical, methodological bases of physical education and rehabilitation Donbass state Pedagogical University

FEATURES OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES IN SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article reveals the peculiarities of socio-cultural activities as specially organized pedagogical process. Analysis of approaches to the definition of peculiarities of social and cultural activities of secondary schools. To elaborate the concept of «social-cultural activity of General educational institutions», the author analyzed several socio-pedagogical techniques and determined that sociocultural activities is a process that is carried out in the educational environment. Socio-cultural activity provides a sociocultural approach to the educational process as a unity of culture and society.

Key words: socio-cultural activity, socio-pedagogical work, social-cultural area.

Постановка проблеми. Одним з факторів, що впливають на формування сучасного підлітка, поряд з сім'єю, суспільством, засобами масової комунікації, є загальноосвітній навчальний заклад. Тому в сучасних умовах інтенсивного суспільного розвитку саме перед загальноосвітніми навчальними закладами постає важливе завдання орієнтувати дітей на виховання самостійності, творчої ініціативи, соціальної відповідальності та забезпечення самостійної творчої діяльності дитини не тільки в навчальному закладі, а і поза ним. Для реалізації цих можливостей важливо звернути увагу на здійснення соціально-культурної діяльності у школі, підняти питання про оптимізацію роботи педагогів і соціально-культурних спеціалістів, виробити нові або доповнити та переглянути старі методи забезпечення умов для повноцінного творчого й інтелектуального розвитку дітей, організації їхнього якісного дозвілля в

загальноосвітньому навчальному закладі. У такому сенсі проблема нашого наукового пошуку є актуальною та значущою як у теоретичному, так і в практичному плані.

Аналіз досліджень и публікацій. У процесі нашого дослідження особливі увагу привертають праці В. Андреева, А. Арнольдова, Ю. Бельчикова, Н. Багдасарян, Е. Бондаревської, В. Бочарової, Л. Буєвої, І. Зимової А. Кирсанова, А. Мудріка А. Ростовцевої, Е. Семенова, В. Сластьоніна, Н. Щуркової. Під час наукового пошуку ми враховували такі теорії: теорія та методика науко-педагогічних досліджень (В. Андреев, В. Беспалько, Д. Фельдштейн); філософські теорії про особливості соціалізації (В. Лісовський, Д. Ельконін); положення про соціальну природу психічної діяльності людини (Л. Виготський, А. Леонтєв, С. Рубінштейн, Д. Фельдштейн); психолого-педагогічні концепції, які вивчають процес соціалізації (В. Бочарова, Б. Вульфів, М. Галагузова, В. Семенов); теорія розвитку особистості (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, С. Рубінштейн).

Формування цілей статті: виявити особливості соціально-культурної діяльності як спеціально організованого педагогічного процесу; проаналізувати підходи щодо визначення особливостей соціально-культурної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-культурна діяльність визначається як інтегративна багатофункціональна сфера діяльності – одна зі складових соціальної роботи; метою якої є організація раціонального та змістовного дозвілля дитини, задоволення та розвиток культурних потреб, створення умов для самореалізації кожної окремої особистості, розкриття її здібностей, самовдосконалення.

Соціально-культурна діяльність колективний та індивідуальний спосіб життєдіяльності дітей, що відрізняються низкою загальних ознак. Найбільш ефективними інститутами в соціально-культурної діяльності виступають освітні установи, в яких вона стає систематичною та набуває творчий характер. Цілісну систему соціально-культурної діяльності загальноосвітнього навчального закладу варто розглядати як процес постійного розвитку особистості в нерозривній єдності теорії організації та методики [8].

У такому сенсі цікавою є думка російського дослідника І. Дуранова, який до соціокультурного простору відносить:

- побутове оточення, в тому числі сім'ю;
- освітні установи;
- установи культури;

– політику владних структур по відношенню до молоді та її виховання;

– засоби масової комунікації та їхню соціокультурну спрямованість [4].

У контексті нашого дослідження слід зазначити, що соціально-культурна діяльність є комплексним поняттям, яке включає в себе як соціально-педагогічну діяльність у загальноосвітніх навчальних закладах, так і педагогічний процес в цілому.

Під соціально-педагогічною діяльністю розуміємо вид професійної або волонтерської діяльності, спрямований на створення умов найбільшого сприйняття та психологічного комфорту в соціумі для духовного розвитку людини або групи людей, гуманізацію їхніх стосунків, надання людині психічної, моральної, фізичної, медичної й інших видів допомоги з метою гармонізації її життя. Становлення, розвиток і реалізація духовності людини, гармонізація та демократизація взаємин особистості та суспільства становлять основну мету соціально-педагогічної діяльності [7]. Отже, соціально-педагогічна діяльність – це складне та багатоаспектне явище, в реалізації якого задіяні всі суб'єкти педагогічного процесу.

На думку В.Семенова [11], педагогічний процес функціонує в певному соціокультурному просторі, тому педагогічна діяльність має соціокультурний характер.

У нашому дослідженні з метою конкретизації поняття «соціально-культурна діяльність загальноосвітнього навчального закладу» необхідно проаналізувати декілька підходів до визначення поняття «соціально-педагогічної діяльності».

М.Галагузова вважає, що соціально-педагогічна діяльність завжди є «адресної», спрямованою на конкретну дитину вирішення її індивідуальних проблем за допомогою вивчення особистості дитини та соціуму, який її оточує. Соціально-педагогічна діяльність на відміну від педагогічної має більш широку сферу застосування [2, с. 162-163].

С. Пальчевський визначає соціально-педагогічну діяльність «як доцільну суму дій соціального педагога, спрямованих на надання духовної, матеріальної, організаційної підтримки різновіковим клієнтам та їхнім групам з метою визначення належного їм місця та ролі в житті суспільства в умовах гармонізації внутрішньо особистісних і загальносуспільних потреб та інтересів» [9, с. 15].

М. Гур'янова стверджує, що «соціально-педагогічна діяльність – це особливий вид педагогічної діяльності, спрямованої на соціалізацію особистості в системі взаємодій середовища» [3, с. 187].

На соціокультурний характер педагогічної діяльності вказував російський філософ Г.Щедровицький. При цьому він зазначав, що як соціокультурний процес педагогічна діяльність виконує функцію трансляції та реалізації культури [10].

Відтак, соціально-педагогічна діяльність виступає як один з провідних соціокультурних видів діяльності суспільства. Соціальна зумовленість соціально-культурної діяльності тісно пов'язана з життєдіяльністю дитини, з особовим сенсом її соціалізації.

Процес функціонування соціально-культурної діяльності представлений як взаємодія двох тенденцій: соціалізації й індивідуалізації особистості. Якщо перша полягає в засвоєнні індивідом своєї соціальної сутності, то друга в виробленні в нього індивідуального способу життєдіяльності, завдяки якому він отримує можливість розвиватися відповідно власним природним задаткам і потребам [5].

Отже, все зазначене вище дає підстави виокремити особливості соціально-культурної діяльності навчального закладу:

- структура соціально-культурного освітнього середовища навчального закладу;
- організація єдиного творчого педагогічного простору;
- емоційне благополуччя, яке досягається за рахунок різних видів соціально-культурної діяльності;
- соціокультурна освіта педагогів, дітей і батьків;
- розробка освітніх програм на основі педагогічних підходів.

У процесі наукового пошуку було встановлено, що однією з особливостей соціально-культурної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах є те, що вона ґрунтується на конкретних педагогічних підходах, а саме: культурологічному, особистісно-діяльнісному, гуманістичному, антропологічному, креативному й аксіологічному. Вважаємо необхідним деталізувати кожен з них.

Культурологічний підхід реалізується як принцип культуровідповідності, сутність якого полягає в опорі на таку педагогічну закономірність: процес соціалізації учня буде ефективніший, якщо більшою мірою він інтегрується та впишеться в контекст культури, а учень активно опанує й творчо розвине кращі зразки культури нації, країни, світової цивілізації.

Отже, соціалізація відповідно до принципу культуровідповідності – це процес інтеріоризації (присвоєння) та розвитку духовної культури особистості. Розвиток духовної культури підростаючого покоління відбудеться якщо учень буде безпосереднім учасником повсякденного, культурного, духовно-насиченого життя своєї школи, класу, міста.

З урахуванням специфіки нашого дослідження в культурологічному підході виділяємо такі провідні напрями:

– одним з головних аспектів соціалізації є розвиток особистості як людини культури;

– у якості базису та пріоритету в процесі соціалізації повинна бути національна культура й етнопедagogіка;

– у процесі соціалізації необхідно враховувати соціокультурну ситуацію;

– у процесі соціалізації рівень культури батьків і педагогів відіграє важливу, а часом і вирішальну роль;

– досягнення світової культури повинні бути виділені в контексті процесу соціалізації.

Під час дослідження нами також було враховано можливості особистісно-діяльнісного підходу (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн).

В основі особистісно-діяльнісного підходу лежить уявлення про те, що різнобічно розвинена особистість формується в різних видах діяльності. Процес виховання при цьому розглядається з позиції особистісної зумовленості всіх його учасників.

У контексті проблеми дослідження особливостями особистісно-діяльнісного підходу є:

– послідовне ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до самосвідомого суб'єкта власного розвитку та як до суб'єкта виховної взаємодії;

– вибір й організація діяльності дитини щодо активізації та переведення її в позицію суб'єкта пізнання, праці та спілкування (навчання щодо вибору мети, планування й організації діяльності, регулювання, контролю, самоаналізу й оцінки результатів діяльності);

– орієнтація не тільки на засвоєнні знань, але й на засобах цього засвоєння, мислення та діяльності (здатність дитини самостійно набувати, засвоювати та використовувати знання).

Отже, особистісно-діяльнісний підхід у процесі соціалізації вимагає особливої побудови, до якої належать не тільки знання про правила та норми поведінки, духовні цінності, але й такі знання та вміння, які необхідні вихованцю, аби усвідомлювати мотиви своєї поведінки й оточуючих, оцінювати будь-які ситуації, планувати свою діяльність у відповідності з прийнятими цінностями.

Не менш значимим у процесі нашого дослідження є гуманістичний підхід, який передбачає діяльність соціального педагога як форму прояву практичного гуманізму у відношенні до недостатньо захищених дітей.

Відтак, головним завдання діяльності соціального педагога є забезпечення прав, захист інтересів і можливостей дітей різних соціальних і вікових категорій. У такому сенсі особливе значення повинне приділятися пізнанню внутрішнього духовного світу людини.

У процесі соціально-культурної діяльності гуманістичний підхід включає такі положення:

– людина – цілісна особистість, і в процесі її виховання важливо зрозуміти та врахувати способи поєднання її органічної сутності й індивідуальності;

– розвиток особистості відбувається протягом усього життя і, насамперед, у процесі її соціалізації;

– гуманістичне виховання – не прямий вплив на особистість, а реальна взаємодія з нею різних суб'єктів: конкретних людей, мікрогруп і колективів. У якості провідних ідей гуманістичного виховання висувуються: соціалізація, гуманізація та гуманітаризація освіти, вільне самовизначення людини та захист її прав.

Серед реальних цілей гуманістичного виховання в процесі соціалізації пріоритетними є визнання дитини як цінності, засвоєння нею основ культури, розвиток конкретної особистості, її індивідуальності, надання допомоги дитині в життєвому самовизначенні (світоглядному, духовно-моральному, громадянському, фізичному, цілісному) та створення для цього необхідних умов.

Зважаючи на проблему нашого дослідження, антропологічний підхід як основа соціально-культурної діяльності передбачає вивчення Людини як «предмета виховання». Цей підхід спирається на філософську, психологічну та педагогічну антропологію. В сучасних умовах педагогічна антропологія розглядається як фундамент теорії та практики освіти, як самостійна сфера досліджень. Антропологічний підхід передбачає істотну зміну цілей педагогічної освіти; відмову від управлінських і маніпулятивних цілей, висунення в якості пріоритетних цілей саморозвиток і самоактуалізацію особистості (Б.Бім-Бад) [1].

Згідно з проблематикою дослідження креативний підхід у процесі соціально-культурної діяльності орієнтує на формування творчої індивідуальності, вироблення творчого стилю діяльності, розвиток здатності до інновацій, нестандартного рішення педагогічних задач.

З позиції філософії, творчість – це діяльність людей, яка перетворює природний і соціальний світ у відповідності зі своїми цілями та потребами на основі об'єктивних законів реальної дійсності. Мета педагогіки творчості – формування творчої особистості, для якої характерна високорівнева

спрямованість на творчість, творчий стиль в одному з декількох видів діяльності, оригінальність, неповторність продукту діяльності, результатів.

У контексті соціально-культурної діяльності С. Сисоєва виділяє такі ознаки педагогічної креативності: високий рівень соціальної та моральної свідомості; пошуково-перетворювальний стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо); проблемне бачення; творча фантазія, розвинута уява; специфічні особистісні якості (любов до дітей; безкорисливість; сміливість; готовність до розумного ризику в професійній діяльності; цілеспрямованість; допитливість; самостійність; наполегливість; ентузіазм); специфічні мотиви (необхідність реалізувати своє "Я"; бажання бути визнаним; творчий інтерес; захопленість творчим процесом, своєю працею; прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах педагогічної праці); комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень загальної культури [12, с. 98-99].

Для нашого дослідження не менш важливим є аксіологічний підхід, який висвітлений у роботах В. Караковського, А. Кір'якова, І. Котова, Г. Чіжакова, Є. Шиянова, Н. Щуркової, Є. Ямбурга, та передбачає ціннісну спрямованість у соціально-культурній діяльності, орієнтує соціального педагога на загальнолюдські, національні та професійні цінності.

В.Караковський [6] під цінностями соціально-культурної діяльності розуміє ті її особливості, які дозволяють соціальному педагогу задовольняти свої матеріальні та духовні потреби і слугують орієнтиром його соціальної та професійної активності, спрямованої на досягнення суспільно значущих гуманістичних ідей. Ціннісні орієнтації є ступенем вираження відкритості особистості.

Висновки. Отже, у процесі соціально-культурної діяльності дитина пізнає нове про навколишній світ, засвоює нові вміння та навички. Педагогічно спрямована соціально-культурна діяльність збагачує ціннісні погляди особистості, впливає на її ціннісні орієнтації. Вона розвиває творчі здібності дитини (формує багату уяву, гнучке мислення, вміння накопичувати досвід).

Соціально-культурну діяльність ми розглядаємо як спеціально організований педагогічний процес, спрямований на підтримку та захист дитини в особистісному розвитку, самореалізацію, в спеціально організованому соціокультурному середовищі.

Особливості соціально-культурної діяльності загальноосвітнього навчального закладу підкреслюють його унікальність, як сукупність умов ефективності соціалізації дітей.

Література

1. Бим-Бад Б.М. Очерки по истории и теории педагогики / Б.М.Бим-Бад – М. : УРАО, 2003. – 272 с.
2. Галагузова М. А. Категориально-понятийные проблемы социальной педагогики / М. А. Галагузова. – 3-ий вып. – Екатеринбург : СВ-96, 1998. – 352 с.
3. Гурьянова М. П. Сельская школа и социальная педагогіка: пособие для педагогов / М. П. Гурьянова. – Мн. : Амалгфея, 2000. – 448 с.
4. Дуранов М. Е. Теория деятельности – методологическая основа организации педагогического / М. Е. Дуранов. – Челябинск : ЧГАКИ. – 2002. – №2. – С. 3 – 8.
5. Жернов В.И. Культура и образование личности / В.И Жернов, М.Е. Дуранов. – Магнитогорск : МГПИ, 1998. – 12 с.
6. Караковський В.А. Моделювання виховної системи «школи загальнолюдських цінностей» : зб.наук.статей / В.А. Караковський. – М : 1995. – С. 87 – 122
7. Коваль Л.Г. Соціальна педагогіка. Соціальна робота: навч. посібник / Л.Г. Коваль, І.Д. Зверева, С.Р. Хлебик. – К. : ІЗМН, 1997. – 392 с.
8. Культурно-досугова діяльність : учебник / под научной ред. А.Д. Жаркова, В.М. Чижикова. – М. : МГУК, 1998. – 462 с.
9. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка : навч. посібник / С. С. Пальчевський. – К. : Кондор, 2005. – 560 с.
10. Педагогікаіаіологіка / сост. Г. П. Щедровицкий, В. М. Розин, Н. Г. Алексеев, Н. Н. Непомнящая. – М. : Касталь, 1993. – 413 с.
11. Семенов В.Д. Взаимодействие школы и социальной среды / В.Д. Семенов. – М. : Педагогика, 1986. – 111 с.
12. Сисоева С.О. Основи педагогічної творчості: підручник / С. О. Сисоева – К. : Міленіум, 2006. – 346 с.
13. Фельдштейн Д.И. Психология развивающейся личности / Д.И. Фердштейн. – М : ИПП / Воронеж : МОДЭК, 1996. – 512с.

Шулик Т.

аспірантка кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання і реабілітації Державного вищого навчального закладу „Донбаський державний педагогічний університет”

УДК 340.134-053.6:316.624(477)”19/20”

**МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ
ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

У статті обґрунтовано необхідність вивчення молодіжного законодавства з поставленої проблеми. Досліджено чотири основні періоди формування та реалізації державної молодіжної політики незалежної України. Розкрито особливості кожного з періодів. Виокремлено основні нормативно-правові акти молодіжного законодавства зазначених періодів з досліджуваної проблеми. Проаналізовано зміст цих документів стосовно студентської молоді.

Висвітлено становище соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки студентської молоді в молодіжному законодавстві України періода незалежності.

Ключові слова: державна молодіжна політика, студентська молодь, адиктивна поведінка, соціально-педагогічна профілактика.

Шулик Т.

аспирантка кафедри теоретических, методических основ физического воспитания и реабилитации Государственного высшего учебного заведения „Донбасский государственный педагогический университет”

МОЛОДЁЖНАЯ ПОЛИТИКА НЕЗАВИСИМОЙ УКРАИНЫ КАК ОСНОВА СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРОФИЛАКТИКИ АДДИКТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

В статье обоснована необходимость изучения молодежного законодательства по поставленной проблеме. Исследованы четыре основные периоды формирования и реализации государственной молодежной политики независимой Украины. Раскрыты особенности каждого из периодов. Выделены основные нормативно-правовые акты молодежного законодательства указанных периодов по исследуемой проблеме. Проанализировано содержание этих документов относительно студенческой молодежи. Отражено положение социально-педагогической профилактики аддиктивного поведения студенческой молодежи в молодежном законодательстве Украины периода независимости.

Ключевые слова: государственная молодежная политика, студенческая молодежь, аддиктивное поведение, социально-педагогическая профилактика.

Shulik T.

graduate student of department of theoretical, methodical basis of physical education and rehabilitation of the State higher educational establishment „Donbass State Pedagogical University”

YOUTH POLICY OF INDEPENDENCE UKRAINE AS A BASIS FOR SOCIAL AND EDUCATIONAL PREVENTION OF ADDICTIVE BEHAVIOUR OF STUDENTS

The necessity of studying of youth legislation is grounded in this article. Four main periods of formation and implementation of state youth policy of independent Ukraine are investigated. The features of each of the periods are conducted. The basic regulations of youth legislation at the specified periods on the research are examined. The contents of those documents towards the students are analyzed. The status of social and educational prevention of addictive behaviour of students in youth legislation of Ukraine is reflected.

Key words: *state youth policy, young students, addictive behaviour, social and educational prevention.*

Постановка проблеми. Розглядаючи соціально-педагогічну профілактику адиктивної поведінки як вид соціальної діяльності спеціально уповноважених органів держави, соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, об'єднань громадян та інших соціальних інституцій, варто зазначити, що всі перелічені органи, в першу чергу, керуються у своїй діяльності державними документами. Тому дослідження й аналіз основ державної молодіжної політики України є необхідною умовою для продовження вивчення цієї проблеми в окремих соціальних інститутах з метою створення оптимальної соціальної ситуації розвитку особистості та забезпечення високого рівня здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З кожним роком проблема „адиктивної поведінки” стає актуальнішою та потребує вирішення як в окремому мікросередовищі, так і на державному рівні. Разом із розгортанням проблеми збільшується й кількість досліджень, спрямованих на аналіз її витоків і шляхів розв'язання. Так, питанню соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки присвячено роботи вітчизняних соціальних педагогів А. Капської, О. Безпалько, Г. Золотової, О. Пилипенка, Н. Сергєєвої й ін. Аналіз законодавчої бази з питань профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі, у тому числі й адиктивної поведінки, проводився в дисертаціях І. Зверєвої, О. Савчука, Н. Сергєєвої, О. Сердюка, І. Шишової та ін.

Мета статті – проаналізувати молодіжну політику незалежної України як основу соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. У щорічній доповіді „Молодь в умовах становлення Незалежності України (1991 – 2011 роки)” [2, с. 135-137] виділяються чотири основні періоди формування та реалізації державної молодіжної політики. Проаналізуємо ці періоди з виокремленням і характеристикою цікавих для нашого дослідження державних документів, які з'являлися протягом кожного з них.

1) Серпень 1991 р. – липень 1996 р. – період виокремлення та зміцнення „молодіжного сектора” державного управління та публічної політики. Саме в цей період Парламентом України ухвалюються Декларація „Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні” (15 грудня 1992 р.), Закон України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” (5 лютого 1993 р.). Постановою Кабінету Міністрів України №255 від 12 жовтня 1991 року створено Фонд соціальної адаптації молоді України з метою реалізації

державної політики щодо соціального захисту й адаптації молодого покоління в умовах ринкових відносин. У цей час створюються мережа структурних підрозділів в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, центри соціальних служб для молоді.

2) Липень 1996 р. – грудень 2004 р. – період розширення молодіжної складової соціально-гуманітарної політики, а також її входження до державної політики стосовно дітей, сім'ї та молоді в Україні. Його початок характеризується утворенням в липні 1996 року Міністерства України у справах сім'ї та молоді, що фактично означало об'єднання державної політики стосовно молоді та дітей. Пізніше Верховною Радою України ухвалено Закони України „Про молодіжні та дитячі громадські організації” (1 грудня 1998 р.), „Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю” (21 червня 2001 р.) тощо. 20 березня 1998 року Постановою Уряду ухвалено „Комплексні заходи Кабінету Міністрів України щодо реалізації державної молодіжної політики в Україні („Молодь України”)”.

Для вирішення проблем і здійснення допомоги молоді в цей період створювалися різноманітні державні структури, зокрема Національна рада з питань молодіжної політики при Президентові України, профільний комітет з молодіжної проблематики у складі парламенту, Український державний центр соціальних служб для молоді, центри соціально-психологічної реабілітації тощо.

3) Січень 2005 – грудень 2009 р. – період „інерційного” підходу до державної молодіжної політики та її поступового поглинання сімейно-дитячою політикою. Вагомим документом для української молоді була ухвалена у 2009 році Кабінетом Міністрів України „Державна цільова соціальна програма „Молодь України” на 2009 – 2015 роки”. Характерним для цього етапу був повільний розвиток молодіжного законодавства.

4) з 2010 р. – період вдосконалення державного управління у сфері державної молодіжної політики та пошуку інноваційних підходів до її реформування. На початку цього періоду з метою оптимізації системи центральних органів виконавчої влади, усунення дублювання їхніх повноважень було створено Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. Цим кроком планувалося, в першу чергу, відокремити молодіжну політику від соціальної роботи з сім'єю та дітьми. Проте, згодом стала очевидною неможливість поєднання таких важливих для держави, і водночас багатогранних понять, як „освіта”, „спорт” і „молодь”. Тому вже на початку 2013 року з метою їхнього розмежування Указом Президента України знову було створено Міністерство молоді та спорту України.

Згідно логіки наукового пошуку вважаємо необхідним розглянути найважливіші з означених державних документів у контексті досліджуваної проблеми.

Згідно з Декларацією „Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні” [4] одним із головних напрямів молодіжної політики в нашій країні є охорона здоров'я молоді, формування в неї глибокої потреби в духовному та фізичному розвитку, застосування інших заходів, які б забезпечували здоровий генофонд народу України. Основними засобами реалізації цього напрямку, і державної молодіжної політики в цілому, є прийняття законодавчих актів, рішень державних органів, створення соціальних служб для молоді, підготовки соціальних працівників, розробки та реалізації державних цільових програм з питань молодіжної політики тощо.

У Законі України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” [6] зазначається, що органи охорони здоров'я сприяють розробці та реалізації програм і заходів щодо профілактики серед молоді соціально небезпечних захворювань, а також популяризації й утвердженню здорового способу життя. У свою чергу, вищим навчальним закладам рекомендовано включати до своїх програм курси фізичної культури, розроблені органами виконавчої влади, організувати секції для занять окремими видами спорту, а також брати участь у створенні навчально-виховних закладів, які сприяють задоволенню творчих інтересів, розвитку здібностей, організації змістового дозвілля та відпочинку студентської молоді тощо.

У зазначеному документі подається визначення центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді як спеціальних закладів, основним завданням яких є надання соціальних послуг сім'ям, дітям та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги.

У Постанові Кабінету Міністрів України №1697 від 15 вересня 1999 року „Про затвердження Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства” [5] наголошується на необхідності розроблення та реалізації серед молоді комплексних планів запобігання девіантній поведінці, антисоціальним проявам, створення мережі центрів соціально-психологічної реабілітації молоді, запровадження профілактичних програм центрів соціальних служб для населення, розроблення та впровадження системи всеукраїнських акцій „Антинаркотик”, „Тверезість”, „Життя без паління” тощо.

У „Комплексних заходах Кабінету Міністрів України щодо реалізації державної молодіжної політики в Україні („Молодь України”)” [1]

визначено головні напрями й основний зміст підтримки та захисту молоді, забезпечення духовно-культурного та фізичного її розвитку, формування морально-правової культури, профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі тощо. Міністерству освіти України було доручено сприяти залученню студентської молоді, схильної до скоєння правопорушень, до фізкультурно-спортивних, туристсько-краєзнавчих й інших заходів, до участі в роботі таборів праці та відпочинку, організувати шефство фізкультурно-спортивних клубів, спортивних товариств, творчих об'єднань над молоддю та підлітками, схильними до девіантної поведінки, та низку інших заходів.

У Програмі реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2003 – 2010 роки (затверджена Постановою КМУ від 4 червня 2003 року) до заходів щодо посилення боротьби з незаконним обігом зазначених речовин включено проведення у вищих навчальних закладах регулярних оперативно-профілактичних заходів з метою запобігання проникненню до них наркотичних засобів і психотропних речовин і поширенню їх серед студентів [3].

Основними завданнями центральних органів виконавчої влади з питань молодіжної політики є вживання заходів щодо утвердження здорового способу життя дітей і молоді, проведення інформаційно-просвітницької роботи з протидії поширенню соціально небезпечних хвороб, створення та розповсюдження тематичної соціальної реклами з пропаганди здорового способу життя та профілактики хвороб, небезпечних для суспільства, забезпечення розвитку та діяльності мережі центрів ресоціалізації наркозалежної молоді [2, с. 145].

Висновок. Отже, в нашій статті розглянуто державні документи, які, по-перше, стосуються як профілактики негативних явищ у студентському молодіжному середовищі, так і молоді в цілому, і, по-друге, є основою для проведення соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки у вищих навчальних закладах. Вони, безумовно, не вичерпують усі існуючі нормативно-правові акти, проте, загальна тенденція простежується, і очевидним є факт поступового збільшення уваги держави до молодіжних проблем. Формуванню здорового способу життя, в тому числі й соціально-педагогічній профілактиці негативних явищ у студентському середовищі, приділено увагу в більшості розглянутих документів. І якщо раніше відбувалася недооцінка здатності молоді до самодіяльного розвитку, продуктивної соціальної діяльності, то сьогодні молодь є активним суб'єктом державної молодіжної політики.

Література

1. Комплексні заходи Кабінету Міністрів України щодо реалізації державної молодіжної політики в Україні („Молодь України”) [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.1998 р. №348. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/348-98-п>.
2. Молодь в умовах становлення Незалежності України (1991 – 2011 роки) : щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні / С.Ю. Аксьонова, О.Л. Ануфрієва, О.В. Белишев та ін. – Київ, 2011. – 316 с.
3. Об утверждении Программы государственной политики в сфере борьбы с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров на 2003 – 2010 годы : постановление Кабинета Министров Украины от 04.06.2003 г. №877 // Збірник урядових нормативних актів України. – 2003. – №24. – С. 158-188.
4. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні [Електронний ресурс] : декларація від 15.12.1992 р. №2859-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>.
5. Про затвердження Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.1999 р. №1697. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-99-п>.
6. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні [Електронний ресурс] : закон України від 05.02.1993 р. №2998-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>.

ЗМІСТ

ВИЩА ШКОЛА

ГЛИНЯНА Н.	3
МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К СОЗДАНИЮ ЭЛЕКТРОННОГО УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА ДИСЦИПЛИНЫ	
ЛОСИК В., СОЛОМКО Н., ДЕГТЯРЬОВА Н.	10
ВПЛИВ ЗАНЯТЬ З ВИКОРИСТАННЯМ СПОРТИВНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ВДОСКОНАЛЕННЯ ОСОБИСТИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ	
ПЛАХТІЙ П., ГУТАРЄВА Н., МАКАРЕНКО А.	15
ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ З ВРАХУВАННЯМ КОНСТИТУЦІЙНИХ ТИПІВ СТУДЕНТОК ВНЗ	
НЕДОСЄКОВА Н.	21
ФОРМУВАННЯ УЗАГАЛЬНЕНИХ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ У СТУДЕНТІВ ХАРЧОВОГО ПРОФІЛЮ ЯК ОСНОВА ЇХНЬОЇ ГОТОВНОСТІ ДО МАЙБУТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
ПОГОРЄЛОВА Л.	27
ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ	
БЕРЕСТОВИЙ А., ЛЕБІДЬ А.	34
ДОСЛІД ГАЛІЛЕЯ	
ЩЕБЛИКІНА Т.	39
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МОНИТОРИНГУ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	
ЯГУПЕЦЬ Ю., ДЕГТЯРЬОВ Д.	47
ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ВИКОНАННЯ ЕСКІЗІВ І ТЕХНІЧНИХ РИСУНКІВ НА ЗАНЯТТЯХ ПРАКТИКУМУ З МЕТАЛООБРОБКИ В УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНОГО УЧИЛИЩА	
ФЕДЬ В., КРИКУН І.	54
ТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРОТВОРЧОСТІ	

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

ТКАЧОВ С.	64
ВОЛОДИМИР МОНОМАХ ПРО ДУХОВНУ СКЛАДОВУ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ	
БОГДАНОВА Н.	70
ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЕВРИСТИЧНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ	
ЦИБУЛЬКО Л.Ф., ЦИБУЛЬКО Л.Г.	78
НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У НІМЕЧЧИНІ	
ПШЕНИЧНИЙ М.	84
ОСОБЛИВОСТІ ДИДАКТИЧНИХ СИСТЕМ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЦІ (70-ТІ Р. ХХ СТ.)	
ЗАГРЕБЕЛЬНА О.	92
ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ КЛАСНОГО КЕРІВНИЦТВА НА УКРАЇНІ	
НАЛИВАЙКО О.	100
ОСНОВНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ВИДІВ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ (ЗА ПРАЦЯМИ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ)	
РІЗНИЧЕНКО К.	106
ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА КИТАЮ ЯК СКЛАДОВА ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ	
РИЧКОВА М.	114
ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА США. СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПРОБЛЕМИ	

ЗАГАЛЬНА ШКОЛА

ОМЕЛЬЧЕНКО С., ГРИГОРЕНКО Г.	123
СПОРТИВНО-ПЕДАГОГІЧНІ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	
CHEREDNYK O.	130
THE ELEMENTS OF EDUCATIONAL PROCESS IN SECONDARY EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS	
КАРПОВА Л.	136
СИСТЕМА СПІВРОБІТНИЦТВА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ	

КУРІЛЬЧЕНКО І., ДЄЛЕСКЄ С...... 146
ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

САМОХВАЛОВА Л., БОГАТИРЬОВ А...... 156
ПРОБЛЕМА ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ВИКИДАМИ
АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

КОНОШЕНКО С...... 161
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПЕДАГОГІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ

КУРІННА С...... 167
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ В ДИТЯЧОМУ БУДИНКУ

ТРУБНИК І...... 177
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ
СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ І СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

ЦИБУЛЬКО Л.Г...... 183
ДО ПИТАННЯ ПРО СИРІТСТВО ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
ФЕНОМЕН

ЧУМАК Л...... 189
СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ В КОНТЕКСТІ
ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

БРУСЕНКО А...... 195
САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

ГРУНСЬКА О...... 201
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО
ПЕДАГОГА У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

КАХІАНІ Ю...... 206
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРСАЙТ-ГРИ ЯК ФОРМИ
КВАЗІПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПЕДАГОГІВ

КОНОШЕНКО Н...... 214
СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ У ПОЗАНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС
ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ В НИХ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ

КОРОСТЕЛЬОВА В.	219
СУТНІСТЬ ТА ВИДИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ	
РЕШЕТНЯК О.	225
СУТНІСТЬ АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З МАЙБУТНІМИ СОЦІАЛЬНИМИ ПЕДАГОГАМИ	
ТЯМАЛО С.	231
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ГОТОВНОСТІ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ	
ТІМОТІНА О.	236
СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ПІДЛІТКІВ В УКРАЇНІ	
ХВАЩЕВСЬКА О.	243
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	
ШУЛИК Т.	251
МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Шановні автори статей! Збірник наукових праць “Гуманізація навчально-виховного процесу” є фаховим виданням із педагогічних наук (Бюлетень ВАК України № 3, 2010 р.). Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 8844 09.06.2004 р. видано Державним комітетом телебачення і радіомовлення України.

Фахове друковане періодичне видання зареєстровано в базі даних Міжнародного Центру ISSN в Парижі, йому присвоєно ISSN 2077–1827.

Періодичність видання – 4 рази на рік.

Містить наступні розділи: ВИЩА ШКОЛА; ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ; ЗАГАЛЬНА ШКОЛА; ПОЧАТКОВА ШКОЛА; ВИХОВАННЯ; ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ; ПСИХОЛОГІЯ; СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА; ДЕФЕКТОЛОГІЯ.

Перш ніж подати статтю до друку уважно прочитайте вимоги і неухильно дотримуйтесь їх. Деякі автори оформлюють статті, згідно вимог, які надають інші фахові видання або на власний розсуд. У публікації повинні відповідати поля, шрифт, інтервал, структурні елементи, література тощо. Часто трапляються випадки, коли автор використовує автоматичні перекладачі.

Попередження: статті, які не відповідають зазначеним вимогам опубліковані не будуть! Авторів про це не буде повідомлено, стаття не повертається. Слідкуйте за тим, у якому вигляді ви подаєте свою статтю. Пам’ятайте: «Статті подаються повністю підготовленими до друку в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій».

Згідно з Постановою Президії ВАК України № 7–05/1 від 15.01.2003 року „Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України” до друку приймаються лише статті, де присутні необхідні елементи, які потрібно виділити напівжирним шрифтом:

1. Прізвище та ім’я автора(ів) статті (українською, російською та англійською мовами).
2. Посада, вчене звання, місце роботи (українською, російською та англійською).
3. УДК. *Надається довідково-бібліографічним відділом бібліотеки ВНЗ, де ви працюєте. За правильність надання УДК несуть відповідальність працівники бібліотеки. Кожній новій статті присвоюється своя УДК.*
4. Назва статті (українською, російською та англійською мовами).
5. Анотації (українською, російською та англійською мовами). Українська анотація повинна бути до 10 речень, російська та англійська – до 5 речень.
6. Ключові слова (українською, російською та англійською мовами).
7. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок з важливим науковими чи практичними завданнями.
8. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.
9. Формулювання цілей статті (постановка завдання).
10. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
11. Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.
12. Література друкується в кінці статті за абеткою. Джерела подаються у квадратних дужках [1, с. 3]. Дотримуйтесь встановленим вимогам щодо оформлення літературних джерел міждержавного стандарту ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 і Бюлетеню ВАК України. – № 3. – 2008. Для нумерації використовуйте список. Не ставте цифри вручну та не оформлюйте літературу в таблиці.

Таблиці повинні мати вертикальну орієнтацію і будуватися за допомогою майстра таблиць редактора Word з арабською нумерацією.

Формули підготовлені в редакції формул MS Equation 2.0.

Набір тексту статті здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, rtf), на папері формату А 4 (книжковий), береги скрізь по 2,5 см., вирівнювання по ширині, абзац – 1,25, шрифт 14 TNR, через 1,5 інтервали.

Не ставте абзац, використовуючи клавішу «Пробіл» та «Табуляцію». Алгоритм призначення абзацу такий: верхня панель «Формат» – Абзац – Вкладка «Відступи та інтервали» (треба на неї натиснути). Відступи: ліворуч, праворуч 0; Інтервал: перед, після 0. Відступ – 1, 25. Інтервал – полуторний. Тепер треба натиснути вкладку «Положення на сторінці». Поставити «галочки»: заборона висячих рядків, не відривати від наступного.

Не користуйтесь для форматування тексту пробілами, табуляцією і т.ін. Не ставте переноси вручну, не користуйтесь автоматичним переносом. Не використовуйте у документі колонтитули, зноски.

Посилання на роботи, що не публікувались неприпустиме.

Текст має бути уважно вчитаний і перевірений. Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Для авторів без вченого ступеня рукопис супроводжується рецензією кандидата (доктора) наук.

Обсяг статті – 7 – 20 аркушів (до 20 000 знаків з пробілами).

Вважаємо прохання щодо дотримання вимог та деякі пояснення стануть вам у нагоді. Сподіваємось на порозуміння і подальшу співпрацю.

Увага! На виконання наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17.10.2012 за № 1111, п. 2.9 "Про обов'язкову наявність статей англійською мовою на веб-сторінці видання" авторам необхідно подати до редакції реферат статті англійською мовою для розміщення на сайті збірника. У кінці подається література (References) транслітерована латинськими буквами.

Реферат статті англійською мовою: Microsoft Word (*.doc, rtf), на папері формату А 4 (книжковий), береги скрізь по 2,5 см., вирівнювання по ширині, абзац – 1,25, шрифт 12 TNR, через 1 інтервал. На 1 сторінку.

Транслітерація здійснюється згідно:

1. **ГОСТ 7.79-2000 (ИСО 9-95). МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫЙ СТАНДАРТ.** Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом

<http://www.qrz.ru/beginners/translit.shtml>

2. Постанова КМУ від 27.01.2010 №55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-п>

References

http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/references_extend_summary_ukr.pdf

У нагоді стане офіційний трансліт онлайн <http://translit.kh.ua/>

Алгоритм подання матеріалу:

1) Статті подаються повністю підготовленими до друку на електронну скриньку кафедри педагогіки вищої школи Донбаського державного педагогічного університету – kaf.phsdspu@gmail.com.

2) Технічний редактор перевіряє публікацію на відповідність до вимог.

3) Друк здійснюється за рахунок авторів публікацій. 1 сторінка коштує 30 грн. Вартість 1 збірника 30 грн. Друковане видання надсилається поштою тільки на домашню адресу автора.

Плата за публікацію статті здійснюється після її рекомендації до друку. Вам буде відправлено повідомлення електронною поштою суму для сплати і номер рахунку.

4) Автором (ами) заповнюється інформаційний ресурс. Не сплачується.

5) До статті додається рецензія (за необхідністю).

6) На окремому аркуші подається довідка про автора (не рахується як друкована сторінка, не входить в оплату за статтю): прізвище, ім'я, по батькові, домашня адреса, контактні телефони, E-mail.

7) Копія чеку про оплату за статтю.

8) Реферат англійською мовою. Не сплачується.

Отже, автор надсилає електронною поштою файли:

1. Стаття для друку (назва файлу: Ст_ Науменко С..doc.).
2. Реферат статті для розміщення на сайті (назва файлу: Реф._ Науменко С..doc.).
3. Інформаційний ресурс (назва файлу: Інф.рес._ Науменко С..doc.).
4. Довідка про автора (назва файлу: Довідка про автора_ Науменко С..doc.).
5. Ксерокопія (сканер) чеку про сплату за статтю у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Чек_ст. Науменко С..pdf.).
6. Фотокопія (сканована) рецензія у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Рецензія_ Науменко С. pdf.).

З матеріалами збірників можна ознайомитися на сайті: www.intellect-invest.org.ua, <http://www.slavdpu.dn.ua/index.php/nauk/naukbooks/694-gnvp>, http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gnvp/texts.html.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ (фрагмент)

Науменко С.

кандидат педагогічних наук, виконуючий обов'язки завідувача науково-організаційного відділу Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, старший науковий співробітник лабораторії оцінювання якості освіти

УДК 373.5.091.26:91]:37.091.33-027.22:001.891

ПРАКТИЧНІ РОБОТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ МОНІТОРИНГУ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ 6–7 КЛАСІВ З ГЕОГРАФІЇ

У статті розкрито зміст поняття «практична робота», охарактеризовано дві групи практичних робіт, описано методику використання практичних робіт як інструменту реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів. Розкрито зміст практичних робіт у чинній програмі з географії для 6 і 7 класів та в програмі, що буде впроваджена в 2014/15 навчальному році. Проаналізовано зміст практичних робіт у діючих підручниках з географії для 6 і 7 класів.

Ключові слова: моніторинг, педагогічний моніторинг, моніторинг навчальних досягнень учнів, контроль, оцінювання, форми контролю, інструмент реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів, практична робота, навчальна практична робота, підсумкова практична робота.

Науменко С.

кандидат педагогических наук, исполняющий обязанности заведующего научно-организационного отдела Института педагогики Национальной академии педагогических наук

Украины, старший научный сотрудник лаборатории оценивания качества образования

ПРАКТИЧЕСКИЕ РАБОТЫ КАК ИНСТРУМЕНТ РЕАЛИЗАЦИИ МОНИТОРИНГА УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ УЧАЩИХСЯ 6-7 КЛАССОВ ПО ГЕОГРАФИИ

В статье раскрыто содержание понятия «практическая работа», охарактеризованы две группы практических работ, описана методика использования практических работ как инструмента реализации мониторинга учебных достижений учащихся. Раскрыто содержание практических работ в действующей программе по географии для 6 и 7 классов и в программе, которая будет внедрена в 2014/15 учебном году. Проанализировано содержание практических работ в действующих учебниках по географии для 6 и 7 классов.

Ключевые слова: мониторинг, педагогический мониторинг, мониторинг знаний учащихся, контроль, оценка, формы контроля, инструмент реализации мониторинга учебных достижений учащихся, практическая работа, учебная практическая работа, итоговая практическая работа.

Naumenko S.

candidate of pedagogical sciences, Acting Head of the Science-Organization Department in the Institute of Education of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, evaluation the quality of education laboratory Senior Researcher

PRACTICAL WORKS AS A TOOL FOR MONITORING THE ACADEMIC PERFORMANCE OF STUDENTS GRADES 6-7 IN GEOGRAPHY

This article reveals the concept of "practical work" as well describes two groups of practical work and technique of practical work usage as a tool of monitoring student achievements described too. The content of practical work in the current program in geography for grades 6 and 7 and the program that will be implemented in the 2014/15 academic year is revealed. The content of practical work in current textbooks on geography for 6th and 7th grades has been analyzed.

Key words: monitoring, pedagogical monitoring, monitoring of student achievements, monitoring, evaluation, form of controls, instrument for monitoring implementation of student achievements, practical work, training practical work, final practical work.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Моніторинг є одним із засобів управління якістю освіти та інструментом її удосконалення і поліпшення. Він являє собою систему збирання, обробки, зберігання і поширення інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних основних тенденцій розвитку освіти та розроблення науково-аргументованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі.

Педагогічний моніторинг – це систематичне безперервне контролююче відстеження якісних результатів навчання, виховання й розвитку учнів у системі «вчитель-учень». До

його складу входить моніторинг навчальних досягнень учнів, який передбачає систематичне спостереження за станом навчальних досягнень учнів, прогнозування і вдосконалення цього стану. Моніторинг навчальних досягнень учнів здійснюється завдяки контролю й оцінюванню. Проте, на відміну від контролю й оцінювання, він реалізує зворотній зв'язок у навчальному процесі, що дає змогу оперативно реагувати і в разі потреби його коригувати. Інструментарієм реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів є форми контролю їхніх навчальних досягнень. Однією із форм контролю та інструментом реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів є практичні роботи.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теорію освітнього моніторингу і напрями його впровадження у навчальних закладах розкрито у працях Г. Азгальдова, О. Ануфрієвої, Г. Гунти, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової, В. Кальней, О. Локшиної, Т. Лукіної, О. Ляшенка, А. Майорова, В. Олійника, Е. Райхмана, С. Шишова та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті – розкрити методику використання практичних робіт як інструменту реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1392 від 23 листопада 2011 р., географічний компонент входить до складу освітньої галузі «Природознавство» [6]. Одним із завдань цієї галузі є набуття учнями досвіду практичної та експериментальної діяльності, здатності застосовувати знання у процесі пізнання світу. Це завдання реалізується за допомогою практичних робіт, що використовуються на уроках географії.

Як вважає С. Кобернік, *практична робота* – це «засіб формування вмінь і навичок учнів у технології виконання завдань з картами атласів, контурними картами, статистичним матеріалом, довідниками [8, с. 48]». Практичні роботи допомагають учням закріпити теоретичний матеріал та змушують їх порівнювати об'єкти природи. Їх поділяють на навчальні (тренувальні) й підсумкові.

Під час виконання *навчальних (тренувальних) практичних робіт* учні опановують якийсь прийом навчальної роботи. Наприклад, вчать розв'язувати задачі з використанням різних видів масштабів, визначати географічні координати за географічною картою та географічні координати крайніх точок і протяжність материка, будувати графіки зміни температури повітря тощо.

Підсумкові практичні роботи зазвичай проводяться після виконання серії тренувальних практичних робіт для перевірки сформованості умінь і навичок в учнів та їх подальшого розвитку. За змістом підсумкові роботи здебільшого являють собою складання описів або характеристик географічних об'єктів, компонентів природи, природних комплексів тощо. Наприклад: «Складання порівняльної характеристики висотної поясності у різних частинах Кордильєр»; «Порівняльна характеристика ландшафтів у різних секторах однієї природної зони».

Відповідно до чинної навчальної програми з географії [4] у 6 класі під час вивчення курсу «Загальна географія» учні виконують 14 практичних робіт, у 7 класі у процесі опрацювання курсу «Географія материків і океанів» – 12 практичних робіт. Розглянемо розподіл практичних робіт по класах.

Згідно із Навчальною програмою з географії для учнів 6–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів [5], що розроблена на основі положень Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.) і поетапно впроваджуватиметься з 2014/15 н.р., учні, вивчаючи курси «Загальна географія» (6 клас) і «Географія материків та океанів» (7 клас), мають не тільки виконувати практичні роботи, з яких дві оцінюються обов'язково кожного півроку, а й проводити наукові дослідження, що в пояснювальній записці називаються творчими завданнями. Проводячи наукові географічні дослідження, учні мають продемонструвати вміння і навички, притаманні цьому виду роботи, а саме: виділяти проблемні питання та гіпотези, планувати дослідження, аналізувати і тлумачити процес дослідження, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та формулювати

висновки. Для презентації таких досліджень учні можуть використовувати прості схеми, діаграми, розрахунки, міні-проекти, есе.

Аналіз діючих підручників з географії для 6 і 7 класів [1; 2; 7; 11; 12; 13] показав, що в них вміщено практичні роботи. Їх зміст повністю відповідає змісту практичних робіт, визначених чинною навчальною програмою з географії для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів [4]. Проте кількість практичних робіт відповідає лише в підручнику С. Коберніка і Р. Коваленка [7] (див. рис. 1).

Висновки. Отже, географічні задачі є інструментом реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів. Адже за їх допомогою вчитель може визначити рівень навчальних досягнень і компетентність учнів та на основі здобутих даних втрутитися у навчальний процес, щоб підвищити його якість. Однією з умов використання практичних робіт як інструменту реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів є проведення після поточного чи тематичного оцінювання «роботи над помилками». Під час цієї «роботи» кожний учень має усвідомити причини виникнення своїх помилок. Адже метою моніторингу навчальних досягнень учнів є виявлення конкретних досягнень учнів з кожного предмета і слідкування за рівнем їх зростання.

Література

1. Бойко В. М. Географія материків і океанів : [підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів] / В. М. Бойко, С. В. Міхелі. – К : Зодіак-ЕКО, 2007. – 288 с.
2. Бойко В. М. Загальна географія : підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закладів / В. М. Бойко, С. В. Міхелі. – К : Пед. преса, 2006. – 272 с.
3. Географія. Інструктивно-методичні рекомендації. Лист Міністерства № 1/9-426 від 01.06.2012 «Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/metodichni-rekomendatsiji/>.
4. Географія. Навчальні програми для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/educational_programs/1349869429/.
5. Географія для 6-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. [Навчальна програма для учнів 6–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/educational_programs/1349869088/.
6. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>.
7. Кобернік С. Г. Географія материків і океанів : [підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів] // С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко. – К. : Навч. кн., 2007. – 272 с.
8. Кобернік С. Г. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах : [навч.-метод.] посібник / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко, О. Я. Скуратович ; [за ред. С. Г. Коберніка]. – К. : Навчальна книга, 2005. – 319 с.
9. Лист Міністерства № 1/9-368 від 24.05.2013 «Про організацію навчально-виховного процесу у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів і вивчення базових дисциплін в основній школі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/metodichni-rekomendatsiji/>.
10. Національна доктрина розвитку освіти (затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
11. Пестушко В. Ю. Географія материків і океанів : [підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів] / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова. – К. : Генеза, 2007. – 288 с.
12. Пестушко В. Ю. Загальна географія : [підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закладів] / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова. – К. : Генеза, 2006. – 240 с.
13. Скуратович О. Я. Загальна географія : [підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закладів] / О. Я. Скуратович, Р. Р. Коваленко, Л. І. Круглик. – К. : Пед. преса, 2006. – 256 с.

ЗРАЗОК РЕФЕРАТУ СТАТТІ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ (фрагмент)

Naumenko S.

candidate of pedagogical sciences, Acting Head of the Science-Organization Department in the Institute of Education of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, evaluation the quality of education laboratory Senior Researcher

PRACTICAL WORKS AS A TOOL FOR MONITORING THE ACADEMIC PERFORMANCE OF STUDENTS GRADES 6-7 IN GEOGRAPHY

This article reveals the concept of «monitoring of student achievements», «monitoring implementation tools of student achievements», «practical work». Thus, monitoring of student achievements is systematic observation of the student achievements as well prediction and improvement of this state. One of the forms of the control and monitoring implementation tool of student achievements is practical work.

Practical work on geography lessons is a way of developing abilities and skills of students in performance of tasks technology with Atlas, contour maps, statistical data directories. Practical works help students to consolidate the theoretical material and induce them to compare objects of nature.

Have been described two groups of practical work. They are training and final.

During the execution of training practical work students master some method of academic work. For example, they learn to solve tasks by using different scales as well determine the geographic coordinates on a geographical map, geographic coordinates of the extreme points. They also learn to determine the length of the continent and build graphs of air temperature and so on.

Final practical work is usually carried out after a series of training practical work to test the skills and abilities of students and its future development. The content of the final work are largely descriptions or characteristics of geographic features, natural components, natural systems and so on.

One of the conditions for the use of practical work as a tool for monitoring the implementation of student achievements is to hold a "work on the bugs." after their execution. During this "work" every student should understand the causes of his errors. For the purpose of monitoring student achievements is to identify specific student achievement in each separate subject and tracking their level of growth.

The content of practical work in the current program in geography for 5-9 grades of secondary schools and the geography program that will be implemented in the 2014/15 academic years is revealed.

Analysis of these two programs has shown that the new programs of work have a more practical focus, as evidenced by their names. Thus, according to the current curriculum in Grade 6 during the course "General Geography" students perform fourteen practical works and in 7th grade during the study course "The geography of continents and oceans they perform twelve practical works. According to the new curriculum in the 6th grade students are proposed to perform nine practical works and conduct three research studies in the form of presentations or writings (essays), mini-projects, posters, works on the ground. In 7th grade fifteen practical works and conducting of 10 studies are provided.

It has been revealed during the analysis of existing textbooks on geography for grades 6 and 7 that practical work in them placed under the rubric named "practical tasks" and "practical work". Their content is fully matches with the content of practical work specified by the current curriculum in geography. However, their amount corresponds in the textbook of Kobernika S. and R. Kovalenko only.

Thereby, practical work is an instrument of student achievements monitoring. After all, by using them the teacher can determine the level of academic achievements as well competence of students and based on data obtained one are able to intervene in the learning process to improve its quality.

Відомості про публікацію подаються до Українського реферативного журналу «Джерело», яке висуває саме такі вимоги. Відсутність одного з елементів, унеможливує подачу інформації.

Інформаційний ресурс

Інформація вводиться програмою-конвертером без додаткового опрацювання оператором. Тому вона має відповідати викладеним вимогам.

Відомості про кожне окреме серіальне видання оформлюється у вигляді текстового файлу в кодовій таблиці 866(MS-DOS) або 1251(Windows).

У тексті не допускаються пусті рядки, «р о з р я д к а», вирівнювання правого краю, відступ від лівого краю, наявність знаків переносу, елементи псевдографіки та інші нетекстові символи. Службові символи представляються кодами з першої половини таблиці FSCII, знак номера – латинською літерою N.

Супровідна інформація про видання повинна включати наступні елементи:

1. Бібліографічний опис серіального видання (назва, рік видання, том або випуск, номер).

2. Кількість поданих статей.

Дані про статтю наводяться мовою оригіналу публікації й повинні мати порядковий номер згідно з переліком обов'язкових елементів:

Z – службовий символ-роздільник даних про окремі статті

11 Мова тексту статті (укр, рус, англ)

12 1-й автор (прізвище та ініціали)

13 2-й автор (прізвище та ініціали), 3-й автор (прізвище та ініціали),

14 Назва статті = паралельна назва (українською або російською мовами для англомовних статей)

15 Номери першої та останньої сторінок статті

16 Кількість бібліографічних посилань

17 Реферат (див. практичний посібник В.І. Лутовинової Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації. – К.,2007.–71 с.) або анотація

18 Ключові слова (коротко, не більше, ніж 1/2строки)

19 Індекс УДК.

З метою більш повного відображення результатів вітчизняних наукових робіт у світовому інформаційному просторі та організації міждержавного обміну реферативною інформацією пропонуємо надсилати дані трьома мовами: українською, російською англійською (якщо вони є у виданні)

Українською мовою

21 1-й автор (прізвище та ініціали)

22 2-й автор (прізвище та ініціали), 3-й автор (прізвище та ініціали),...

23 Переклад назви статті

24 Реферат (анотація)

25 Ключові слова

Російською мовою

31 1-й автор (прізвище та ініціали)

32 2-й автор (прізвище та ініціали), 3-й автор (прізвище та ініціали),...

33 Переклад назви статті

34 Реферат (анотація)

35 Ключові слова

Англійською мовою

41 1-й автор (прізвище та ініціали)

42 2-й автор (прізвище та ініціали), 3-й автор (прізвище та ініціали),...

43 Переклад назви статті

44 Реферат (анотація)

45 Ключові слова

Зразок

1. Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. / [За заг. ред. проф. В.І. Сипченка]. – – Вип. LXVI. – Слов'янськ : ДДПУ, 2013. – 417 с.

2. 56

11. укр
12. Глазова В.В.
13. Чуйко О.В.
14. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ КОМПЕТЕНЦІЙ БЕЗПЕЧНОГО КОРИСТУВАННЯ РЕСУРСАМИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ
15. 47-53
16. 2
17. У статті розглядаються шляхи розв'язання проблеми, пов'язаної з формуванням в учнів компетенцій безпечного користування ресурсами мережі Інтернет. Окреслені знання, якими повинен оволодіти студент на заняттях зі «Шкільного курсу інформатики та методики її навчання» з питань інформаційної безпеки учнів. Наводиться можлива система заходів, розроблених для всіх учасників освітнього процесу: вчителів, учнів, батьків і спрямованих на забезпечення умов для створення безпечного Інтернету.
18. шкільний курс інформатики, методика навчання інформатики, компетенції, інформаційна безпека учнів, Інтернет.
19. УДК 378.091.12-051 : 004
21. Глазова В.В.
22. Чуйко О.В.
23. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ КОМПЕТЕНЦІЙ БЕЗПЕЧНОГО КОРИСТУВАННЯ РЕСУРСАМИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ
24. У статті розглядаються шляхи розв'язання проблеми, пов'язаної з формуванням в учнів компетенцій безпечного користування ресурсами мережі Інтернет. Окреслені знання, якими повинен оволодіти студент на заняттях зі «Шкільного курсу інформатики та методики її навчання» з питань інформаційної безпеки учнів. Наводиться можлива система заходів, розроблених для всіх учасників освітнього процесу: вчителів, учнів, батьків і спрямованих на забезпечення умов для створення безпечного Інтернету.
25. шкільний курс інформатики, методика навчання інформатики, компетенції, інформаційна безпека учнів, Інтернет.

31. Глазова В.В.
32. Чуйко Е.В.
33. ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ К ФОРМИРОВАНИЮ У УЧАЩИХСЯ КОМПЕТЕНЦИЙ БЕЗОПАСНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСУРСОВ СЕТИ ИНТЕРНЕТ
34. В статье рассматриваются пути решения проблемы, связанной с формированием у учащихся компетенций безопасного использования ресурсов сети Интернет. Обозначены знания, которыми должен овладеть студент на занятиях дисциплины «Школьный курс информатики и методика ее обучения» по вопросам информационной безопасности учащихся. Приведена возможная система мероприятий, разработанных для всех участников образовательного процесса: учителей, учащихся, родителей и направленных на обеспечение условий для создания безопасного Интернета.
35. школьный курс информатики, методика обучения информатике, компетенции, информационная безопасность учащихся, Интернет

41. Glazova V.
42. Chuiko O.
43. FUTURE INFORMATION TECHNOLOGIES TEACHERS TRAINING OF FORMING THE PUPILS' COMPITENCE OF SAFE WORLD WIDE WEB RESOURCES USING
44. The article deals with solving the problem concerned with forming the pupils' competence of safe world wide web resources using. The knowledge of information safety that pupil should master at School course of Information technologies and methodology of teaching is brought out. There is given the possible system of events which is created for all members of educational process: teachers, pupils, parents, the events are aimed at providing with conditions for safe internet creating.
45. school course of Information technologies, methodology at teaching information technologies, competences, pupils' information safety, the Internet.

ПРЕЗИДІЯ ВИЩОЇ АТЕСТАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

10 лютого 2010 р.

№ 1-05/1

Затвердити перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Затверджено постановами президії ВАК України
від 27.05.2009 р. № 1-05/2
від 08.07.2009 р. № 1-05/3
від 14.10.2009 р. № 1-05/4
від 18.11.2009 р. № 1-05/5
від 16.12.2009 р. № 1-05/6
від 10.02.2010 р. № 1-05/1
від 10.03.2010 р. № 1-05/2

№	Назва видання	Засновник (співзасновники)	Галузі науки	Дата затвердження
276	Гуманізація навчально- виховного процесу	Слов'янський державний педагогічний університет	педагогічні	10.02.10

Збірник наукових праць “Гуманізація навчально-виховного процесу” зареєстровано в міжнародній базі даних: ISSN 2077-1827 (англ. International Standard Serial Number). Кожному друкованому засобу надається унікальний номер у Міжнародному Центрі в Парижі, який дозволяє ідентифікувати періодичне видання.

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

(*Випуск LXX*)

Частина I

Відповідальний за випуск:

Швидкий С.М. – кандидат історичних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи ДДПУ

Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Макет і верстка – *Черкашина Л.А.*

Адреса редакції: вул. генерала Батюка, 19. Кафедра педагогіки вищої школи Донбаського державного педагогічного університету, м. Слов'янськ, Донецької області, Україна, 84116.

Тел.: + 380509898962 (в робочі дні та години).

E-mail: kaf.phsdspu@gmail.com.

Підписано до друку 27.11.2014 р. Формат 60x84 1/16.

Ум.др.арк. 16,31. Друк лазерний. Зам. № 820. Накл. 300 прим.

Надруковано в ТОВ «Цифрова типографія»

Адреса: м. Донецьк, вул. Челюскінців, 291а, тел.: (062) 388-07-31, 388-07-30